

Instytut Wymiaru Sprawiedliwości

Orzekanie tzw. adopcji zagranicznych
w latach 2018–2022

dr hab. Elżbieta Holewińska-Łapińska, prof. IWS

Prawo rodzinne

Warszawa 2023

Spis treści

Wstęp	7
I. Informacje statystyczne o <i>adopcjach zagranicznych</i>	11
1. Udział przysposobień powodujących przeniesienie miejsca zamieszkania dziecka za granicę (art. 114 ² k.r.o.) wśród przysposobień orzekanych w Polsce na tle innych państw (wzmianka)	11
2. Informacje dotyczące prowadzenia procedur przysposobienia	14
2.1. Kwalifikowanie dzieci do przysposobienia, wskutek którego ich miejsce zamieszkania w Polsce może zostać zmienione na miejsce zamieszkania w innym państwie	14
2.2. Informacje statystyczne dotyczące prowadzenia <i>procedur przysposobienia</i> w latach 2018–2021	16
2.3. Odnotowane w statystykach informacje o czynnikach utrudniających znalezienie dla dzieci odpowiednich rodziców adopcyjnych	20
II. Charakterystyka stron stosunku przysposobienia w zbadanych sprawach	27
1. Dzieci	27
1.1. Wiek dzieci w dacie orzekania o przysposobieniu	27
1.2. Stan rozwoju i zdrowia dzieci	31
1.3. Osiągnięcia edukacyjne dzieci	35
1.4. Sytuacja rodzinna i opiekuńcza dzieci	36
1.5. Tożsamość dzieci	41
2. Przysposabiający	48
2.1. Kobiety wnioskujące o orzeczenie przysposobienia	48
2.2. Mężczyźni wnioskujący o orzeczenie przysposobienia	57
2.3. Małżeństwa przysposabiających wspólnie	62
III. Dobór stron wnioskowanego przysposobienia	67
1. Kwalifikacja dzieci do przysposobienia powodującego przemieszczenie za granicę	67
2. Kwalifikacja kandydatów na rodziców adopcyjnych	68
3. Podmioty współpracujące przy doborze stron	72
IV. Postępowanie	75
1. Ustalenia ogólne	75
2. Wniosek i jego złożenie w sądzie	77
2.1. Oczekiwania sformułowane przez Katolicki Ośrodek Adopcyjny w Warszawie	77
2.2. Język wniosku, podmiot składający wniosek w sądzie	77

2.3. Żądania sformułowane we wniosku	79
2.4. Żądania wnioskodawców dotyczące okresu osobistej styczności z dzieckiem	80
2.5. Uzasadnienia wniosków	82
2.6. Załączniki do wniosków	83
3. Informacje ogólne o posiedzeniach sądu	85
4. Pełnomocnik wnioskodawców, pełnomocnik do doręczeń i inne osoby udzielające pomocy faktycznej wnioskodawcom	86
5. Udział prokuratora w postępowaniu	86
6. Osobista styczność przysposabiającego z przysposabianym w dotychczasowym miejscu zamieszkania przysposabianego lub w innej miejscowości w Rzeczypospolitej Polskiej	88
6.1. Funkcja obligatoryjnego okresu osobistej styczności (wzmianka)	88
6.2. Orzeczenie osobistej styczności przez sądy w zbadanych sprawach	89
7. Przeprowadzone dowody	96
8. Wypełnienie przesłanek orzeczenia przysposobienia	97
8.1. Uwaga wprowadzająca	97
8.2. Żądanie orzeczenia przysposobienia	98
8.2. Zgoda na przysposobienie	99
8.3. Jedyna możliwość zapewnienia dziecku „odpowiedniego zastępczego środowiska rodzinnego”	102
8.4. Odpowiednia różnica wieku i kwalifikacje podmiotowe przysposabiających stwarzające dodatnią prognozę należytego wywiązywania się z obowiązków	105
8.5. Dobro przysposabianego dziecka	107
9. Rozstrzygnięcie	109
10. Potwierdzenie dokonania przysposobienia zgodnie z konwencją o ochronie dzieci i współpracy w dziedzinie przysposobienia międzynarodowego	111
11. Informacje <i>postadopcyjne</i> w aktach zbadanych spraw	112
11.1. Informacje ogólne	112
11.2. Przedmiot informacji <i>postadopcyjnych</i>	113
12. Szybkość postępowania	115
V. Przysposobienia orzeczone z zastosowaniem art. 114² § 2 k.r.o.	117
1. Przysposobienia wewnątrzrodzinne	117
2. Łączenie rodzeństw	118
VI. Przykładowe stany faktyczne	121
1. Przysposobienia wewnątrzrodzinne	121
2. Przysposobienia dzieci o szczególnych potrzebach przez obce osoby	131
3. Inne przypadki przysposobienia przez cudzoziemców niepozostających w rodzinnym związku z przysposobionym dzieckiem	141

VII. Porównanie wybranych ustaleń prezentowanego badania z ustaleniami z badań akt spraw o orzeczenie	
<i>adopcji zagranicznych przed zmianą polityki rządu w kwalifikowaniu dzieci do przysposobienia</i>	
związanego z przemieszczeniem miejsca zamieszkania dziecka w Polsce do innego państwa	153
1. Uwagi wprowadzające	153
2. Państwa przyjmujące dzieci	154
3. Wiek, stan rozwoju i zdrowia przysposobionych dzieci	158
4. Wybrane informacje o przysposabiających	160
4.1. Polska narodowość, obywatelstwo, znajomość języka polskiego	160
4.2. Wykształcenie, sytuacja materialna	162
4.3. Inne wybrane informacje	163
VIII. Uwagi podsumowujące	165
1. Problem praktycznych możliwości zweryfikowania przez sąd zasadności kwalifikacji dziecka	
<i>do adopcji zagranicznej oraz doboru stron wnioskowanego przysposobienia</i>	165
2. Oczekiwanie zwiększenia udziału przysposobień dzieci starszych przez osoby zamieszkałe w Polsce	168
3. Preferowane adopcje zagraniczne	170
3.1. Przysposobienia wewnątrzrodzinne	170
3.2. Łączenie rodzeństw	171
4. Konkluzje	171
IX. Bibliografia	173

Wstęp

W 2017 r. Rzecznik Praw Obywatelskich (dalej: RPO) i Rzecznik Praw Dziecka (dalej: RPD) informowali resorty rodziny i sprawiedliwości o nadsyłanych do nich skargach wskazujących, iż: *procedura adopcyjna polskich dzieci przez osoby posiadające miejsce zamieszkania lub pobytu poza granicami naszego kraju w wielu przypadkach nie gwarantuje poszanowania praw dziecka*¹. Postulowali wprowadzenie zmian ustawowych dotyczących postępowania w sprawach o adopcje zagraniczne. (Wcześniej sygnalizowana była celowość ujednolicenia sposobu działania ośrodków adopcyjnych m.in. wpływającego – co najmniej pośrednio – na skuteczność poszukiwania w kraju rodziców adopcyjnych zdolnych do zaspokojenia potrzeb dzieci oczekujących na przysposobienie, także *trudnych do powierzenia*²).

W petycji do Senatu RP z 17 grudnia 2017 r. przedstawiony został postulat wprowadzenia zakazu pozarodzinnych *adopcji zagranicznych* oraz zakazu przenoszenia za granicę miejsca zamieszkania przysposobionych dzieci³.

¹ Pismo wspólne RPO i RPD do Ministra Sprawiedliwości z dnia 8 listopada 2017 r., IV.7023.8.2017, [online:] <https://bip.brpo.gov.pl/sites/default/files/Wyst%C4%85pienie%20Rzecznika%20Praw%20Obywatelskich%20i%20Rzecznika%20Praw%20Dziecka%20do%20Ministra%20Sprawiedliwo%C5%9Bci%20w%20sprawie%20konieczno%C5%9Bci%20doprecyzowania%20przepis%C3%B3w%20dotycz%C4%85cych%20adopcji%20zagranicznych.pdf> [dostęp: 31.10.2023].

² Pismo RPD do Ministra Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej z dnia 2 listopada 2016 r., ZSR.422.31.2016. MS, z załączonym projektem *Standardów realizacji zadań ośrodków adopcyjnych* opublikowane w opracowaniu, *Standardy ochrony Praw Dziecka* urzędu Rzecznika Praw Dziecka, red. M. Michalak, Warszawa 2018, s. 43–94, [online:] https://brpd.gov.pl/sites/default/files/standardy_ochrony_praw_dziecka_-_ebook.pdf [dostęp: 6.11.2023].

³ Petycję O ochronę polskich rodzin w sprawach międzynarodowych wniosło Stowarzyszenie Wolne Społeczeństwo. Brzmiała, jak następuje: Dla polskich rodzin i dzieci domagamy się: (1) utworzenia funduszu ochrony prawnej polskich rodzin i dzieci za granicą; (2) całkowitego zakazu wydawania za granicę dzieci polskich rodziców oraz ochrony praw każdego dziecka do obywatelstwa, do więzi rodzinnych i ojczyzny; (3) zakazu pozarodzinnych adopcji zagranicznych oraz przenoszenia za granicę miejsc zamieszkania dzieci adoptowanych; (4) udziału ławników i organizacji pozarządowych w każdym postępowaniu sądowym dotyczącym adopcji (przysposobienia) lub opieki zastępczej dla dziecka oraz w sprawowaniu nadzoru nad opieką zastępczą i adopcyjną; (5) powołania polskiego Centrum Międzynarodowej Ochrony Rodzin i wyjaśniania poważnych naruszeń praw rodziny lub dziecka z udziałem organizacji pozarządowych. Petycji towarzyszyło jej uzasadnienie. [online:] <https://wolnespoleczenstwo.org/pl/petycja-o-ochrone-polskich-rodzin-w-sprawach-miedzynarodowych/> [dostęp: 31.10.2023]. Petycję omawiano na posiedzeniu Komisji Praw Człowieka, Praworządności i Petycji Senatu RP 20 lutego 2018 r. oraz 8 maja 2018 r. Komisja, dokonując analizy postulatów petycji, stwierdziła, że ich realizacja wiązałaby się m.in. z wypowiedzeniem konwencji haskiej, której Polska jest sygnatariuszem. Wzięta pod uwagę projekt nowelizacji ustawy o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej w odniesieniu do usprawnienia procedur adopcyjnych. Senatorowie w głosowaniu zadecydowali o niepodjęciu dalszych prac nad petycją, [online:] <https://www.senat.gov.pl/prace/petycje/wykaz-tematow-petycji/petycja,249.html> [dostęp: 31.10.2023].

W 2017 r. Rada Ministrów dokonała zmiany polityki państwa odnośnie do przysposobień międzynarodowych. Polegała ona na istotnym ograniczeniu wydawania zgód na kwalifikację dziecka do przysposobienia powodującego jego przemieszczenie za granicę⁴. Bezpośrednią przyczyną tej decyzji było ujawnienie drastycznego przypadku naruszenia dobra przysposobionego dziecka po opuszczeniu terytorium Rzeczypospolitej Polskiej, mimo że zostały wypełnione ustawowe wymagania odnośnie do przygotowania i orzeczenia przysposobienia powodującego przemieszczenie dziecka za granicę⁵.

Zmiana, o której mowa, zadecydowała o podjęciu przez Instytut Wymiaru Sprawiedliwości (dalej: IWS) badania akt spraw z lat 2018–2022 o orzeczenie przysposobienia, wskutek którego dotychczasowe miejsce zamieszkania w Rzeczypospolitej Polskiej dziecka przysposobionego zostało zmienione na miejsce zamieszkania w innym państwie.

Odnutowania wymaga, iż w IWS od lat 90. ubiegłego stulecia kilkukrotnie przeprowadzone zostały badania akt sądowych w sprawach o orzeczenie przysposobienia. Dwa z nich, dotyczące orzecznictwa z drugiego półrocza 1992 r. i z pierwszego półrocza 1993 r.⁶ oraz orzecznictwa z 2007 r.⁷, poświęcone były wyłącznie przysposobieniom powodującym przemieszczenie dziecka za granicę i obejmowały wszystkie sprawy z badanego okresu. W badaniach późniejszych (ostatnie dotyczyło pierwszego półrocza 2019 r.)⁸ analizowano akta spraw o orzeczenie przysposobienia z określonego czasu i, o ile wśród nich były sprawy, w których miał zastosowanie art. 114² k.r.o., omawiano je z uwzględnieniem specyfiki stanu prawnego ich dotyczącego.

⁴ Motywy zmiany polityki rządu zostały przedstawione m.in. w odpowiedzi podsekretarza stanu w Ministerstwie Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej Bartosza Marczuka z 17 grudnia 2017 r. na interpelację nr 17944 w sprawie zagranicznych adopcji polskich dzieci, [online:] <https://www.sejm.gov.pl/sejm8.nsf/InterpelacjaTresc.xsp?key=17A3D6Co> [dostęp: 8.09.2023]. Zostały też omówione w rozdz. VI pkt 1.3. raportu Instytutu Wymiaru Sprawiedliwości *Przysposobienie rozwiązywalne w orzecznictwie sądów powszechnych*, Warszawa 2020, s. 118–120, do którego niniejszym odsyłam, [online:] IWS_Holewińska-Łapińska-E._Przysposobienie-rozwiązywalne-w-orzecznictwie-sądów-powszechnych.pdf [dostęp: 26.10.2023].

⁵ Zob. przykładowo: K. Klinger, *Rząd mówi STOP zagranicznym adopcjom*, „Dziennik Gazeta Prawna” 17 stycznia 2017, [online:] <https://prawo.gazetaprawna.pl/artykuly/1011104,mrpips-chce-ograniczyc-zagraniczne-adopcje.html>, [dostęp: 8.09.2023]; K. Klinger, *Dlaczego rząd niemal z dnia na dzień ograniczył adopcje zagraniczne?*, „Gazeta Prawna”, 25 stycznia 2017 r., [online:] <https://prawo.gazetaprawna.pl/artykuly/1013670,ograniczenie-adopcji-zagranicznych-przyczyny.html> [dostęp: 8.09.2023]; Ł. Krajewski, *Miały trafić do jednej rodziny, za oceanem zostały rozdzielone. Jedna z siostr przeżyła koszmar*, [online:] <https://tvn24.pl/trojmiasto/mialy-trafic-do-jednej-rodziny-za-oceanem-zostaly-rozdzielone-jedna-z-siostr-przezyla-koszmar-7172906> [dostęp: 8.09.2023].

⁶ E. Holewińska-Łapińska, *„Adopcje zagraniczne” w praktyce polskich sądów*, Warszawa 1998.

⁷ E. Holewińska-Łapińska, *Orzekanie przysposobienia międzynarodowego przez polskie sądy [w:] Stosowanie prawa. Księga jubileuszowa z okazji XX-lecia Instytutu Wymiaru Sprawiedliwości*, red. A. Siemaszko, Warszawa 2011, s. 45–95.

⁸ E. Holewińska-Łapińska, *Przysposobienie rozwiązywalne w orzecznictwie sądów powszechnych (z wyłączeniem przysposobienia pasierbów)*, Warszawa 2014, s. 139–171, [online:] <https://iws.gov.pl/wp-content/uploads/2018/08/Przysposobienie-rozwi%C4%85zywalne-w-orzecznictwie-s%C4%85d%C3%B3w-powszechnych-wersja-bez-sygnatur.pdf> [dostęp: 8.09.2023]; E. Holewińska-Łapińska, *Przysposobienie rozwiązywalne w orzecznictwie sądów powszechnych*, Warszawa 2020, s. 111–129, [online:] https://iws.gov.pl/wp-content/uploads/2020/04/IWS_Holewi%C5%84ska-%C5%81api%C5%84ska-E._Przysposobienie-rozwi%C4%85zywalne-w-orzecznictwie-s%C4%85d%C3%B3w-powszechnych.pdf [dostęp: 8.09.2023].

Głównym celem badania, którego wyniki są przedmiotem niniejszego opracowania, było ustalenie, czy stany faktyczne spraw – w tym charakterystyki dzieci (ich wiek, stan zdrowia i rozwoju, szczególne potrzeby) – oraz ocena, iż ich potrzeby nie mogły być należycie zaspokojone w kraju, zmieniły się zasadniczo po zmianie polityki rządu odnośnie do *adopcji zagranicznych*⁹.

Instytut Wymiaru Sprawiedliwości zwrócił się do wszystkich sądów w Polsce, właściwych do rozpoznawania wniosków o orzeczenie przysposobienia, z prośbą o udostępnienie do badania akt wszystkich spraw, w których miał zastosowanie art. 114² k.r.o. zakończonych w okresie badawczym prawomocnym orzeczeniem merytorycznym. W większości sądów takich spraw nie było. W niektórych były sprawy o przysposobienia międzynarodowe, jednakże nie były to *adopcje zagraniczne* w rozumieniu art. 114² k.r.o. (przysposobione dziecko mieszkało przed i po przysposobieniu w Polsce i przysposabiający nie planowali przeprowadzenia się do innego państwa). Takie sprawy nie były analizowane.

Kryteria badania spełniało 40 spraw. Sprawy te zostały rozpoznane przez 27 sądów rejonowych¹⁰. We wszystkich sprawach, dotyczących 52 dzieci, zostało orzeczone przysposobienie, a postanowienia sądów pierwszej instancji uprawomocniły się bez kontroli instancyjnej.

Niniejsze opracowanie stanowi sprawozdanie z ustaleń poczynionych podczas analizy akt sądowych. Rozważania dotyczące wykładni stosowanych przepisów i orzecznictwa Sądu Najwyższego są zawarte w licznych publikacjach – zarówno monograficznych¹¹, jak komentarzowych¹². Omówiłam je też w syntetycznej formie we wcześniejszych raportach z badań orzecznictwa, do których niniejszym odsyłam¹³. Ich referowanie w tym opracowaniu będzie ograniczone do niezbędnego minimum.

Przedstawiono ustalenia statystyczne dotyczące *adopcji zagranicznych* jako tło dla aktualnego stanu orzecznictwa sądów powszechnych. Jest to istotne, gdy zważy się, że państwo dysponujące dobrze funkcjonującym systemem wspierania rodzin oraz dochodami

⁹ Termin *adopcja zagraniczna* jest powszechnie używany od końca lat 80. ubiegłego stulecia, a jego znaczenie jako przysposobienia powodującego przeniesienie na stałe dziecka za granicę nie nasuwa wątpliwości. Nie jest to jednak termin ustawowy i nie wysławia w sposób precyzyjny objętej nim treści, będąc skrótem myślowym, co wielokrotnie odnotowywano w literaturze przedmiotu, proponując inne nazwy (np. *przysposobienie za granicę*, *przysposobienie do innego kraju*, *przysposobienie między państwami* czy *przysposobienie międzynarodowe*), które bywają stosowane, jednak nie wyparły pojęcia *adopcja zagraniczna*. Przegląd wypowiedzi krytycznych i propozycji terminologicznych, w syntetycznej formie, przedstawiła Katarzyna Bagan-Kurluta w pkt II.6, II.7 komentarza do art. 114² k.r.o. [w:] *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz*, red. M. Fras, M. Habdas, Warszawa 2021.

¹⁰ Były to: Sądy Rejonowe w Białymstoku, Braniewie, Bytomiu, Elblągu, Gdańsku (Sąd Rejonowy Gdańsk-Południe), Gliwicach, Gryfinie, Jeleniej Górze, Kielcach, Lubaczowie, Lublinie (Sąd Rejonowy Lublin-Zachód), Łodzi (Sąd Rejonowy dla Łodzi-Widzewa), Myszkowie, Myśliborzu, Olecku, Ostródzie, Pile, Piotrkowie Trybunalskim, Raciborzu, Sochaczewie, Stargardzie, Tomaszowie Mazowieckim, Wałbrzychu, Wrocławiu (Sąd Rejonowy dla Wrocławia-Krzyków i Sąd Rejonowy dla Wrocławia-Śródmieścia), Zielonej Górze.

¹¹ K. Bagan-Kurluta, *Przysposobienie międzynarodowe dzieci*, Białystok 2009.

¹² Przykładowo: H. Ciepla, [w:] *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz*, red. K. Piasecki, Warszawa 2011; K. Bagan-Kurluta, [w:] *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz*, red. M. Fras, M. Habdas, Warszawa 2021, R. Zagadło, [w:] *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz*, red. J. Wierciński, Warszawa 2014.

¹³ E. Holewińska-Łapińska, *Przysposobienie rozwiązywalne w orzecznictwie sądów powszechnych*, Warszawa 2020, s. 111–123.

wystarczającymi do zaspokojenia potrzeb mieszkańców, powinno należycie zaspokajać potrzeby dzieci, które (z różnych przyczyn) nie pozostają pod bezpośrednią pieczę rodziców bądź rodzin generacyjnych. Nie bez znaczenia dla polityki państwa pochodzenia dzieci odnośnie do *adopcji zagranicznych* jest też sytuacja demograficzna (w Polsce niekorzystna)¹⁴ i migracyjna¹⁵.

Ustalenia poczynione w badaniu zostały zilustrowane przez przedstawienie wybranych przypadków. Dla zachowania anonimowości osób, których dotyczą, zaniechano podawania inicjałów wnioskodawców i uczestników postępowań oraz informacji o sędzie rozpoznającym sprawę i sygnaturze akt.

¹⁴ Znaczący dodatni przyrost naturalny (12,9 tys. osób) zanotowano tylko w 2011 r., bardzo mały (1,5 tys. osób) stwierdzono w 2012 r., w latach 2013–2020 obserwowano już ujemne wartości, np. w 2015 r. – 25,6 tys. osób, w 2018 r. – 26,0 tys. i bardzo wysokie w 2020 r. – 122,0 tys. osób, uwarunkowane epidemią COVID-19. Zob. Rządowa Rada Ludnościowa, *Sytuacja Demograficzna Polski. Raport 2021–2022*, Warszawa 2023, s. 50 et seq.

¹⁵ Zgodnie z oceną Rządowej Rady Ludnościowej (op. cit., s. 158): *Proces emigracji na stałe jest niekorzystny dla sytuacji demograficznej Polski ze względu na strukturę, rozmiary i trwałość procesu. Na trwałe opuszczenie kraju decydują się osoby w wieku produkcyjnym. O decyzjach emigracyjnych przesądzają rozmaite przesłanki, niemniej jednak z uwagi na trwałe ubytki w strukturze ludności problem ten wymaga zdecydowanych działań poprawiających atrakcyjność pozostania w Polsce, a także przez programy wspierające pozostanie w regionach szczególnie zagrożonych depopulacją. Migracja poakcesyjna, która w początkowych latach była oceniana wyłącznie pozytywnie [...] okazała się procesem trwałym. Dotychczasowe działania, których efektem miały być powroty poakcesyjnych emigrantów zarobkowych, okazały się nieskuteczne.* [podkr. – E.H.Ł.].

I. Informacje statystyczne o *adopcjach zagranicznych*

1. Udział przysposobień powodujących przeniesienie miejsca zamieszkania dziecka za granicę (art. 114² k.r.o.) wśród przysposobień orzekanych w Polsce na tle innych państw (wzmianka)

W czasie poprzedzającym zmianę polityki państwa odnośnie do *adopcji zagranicznych* – w okresie od 2011 r. od 2017 r. – udział spraw z zastosowaniem art. 114² k.r.o. wśród wszystkich spraw, w których w danym roku orzeczono przysposobienie, wynosił od 6,2% do 7,2%. W pierwszej dekadzie XXI w. był wyższy (od 7,6% do 12,5%), a przed wprowadzeniem ustawowego unormowania tej problematyki osiągnął nawet udział zbliżony do 16%.

Tabela 1. Ewidencja spraw o przysposobienie w sądach rodzinnych

Rok	Sprawy	Adopcje zagraniczne	
		liczba spraw	procent spraw
1992	3021	480	15,9
1997	2441	205	8,4
2000	2474	217	8,7
2001	2496	190	7,6
2002	2454	211	8,6
2003	2371	222	9,4
2004	2622	256	9,7
2005	2466	238	9,6
2006	2752	344	12,5
2007	2662	226	8,5
2008	2838	294	10,4
2009	2884	260	9,0
2010	2895	261	9,0
2011	2868	193	6,7
2012	3055	190	6,2
2013	3030	220	7,3
2014	3037	204	6,7
2015	2946	199	6,7
2016	2816	204	7,2
2017	2479	70	2,8

Źródło: Informacje statystyczne Ministerstwa Sprawiedliwości.

W pierwszym roku stosowania nowej polityki odnośnie do kwalifikowania dzieci do przysposobienia związanego z opuszczeniem kraju udział takich spraw wyniósł 2,8%.

Udział osób, które opuściły Polskę wskutek przysposobienia orzeczonego z uwzględnieniem art. 114² k.r.o., przyjętych w krajach mających pozycję głównych państw przyjmujących dzieci z zagranicy, nie jest znaczny¹⁶.

W tym kontekście wymaga odnotowania, że w skali światowej można wyróżnić stosunkowo nieliczną, a zarazem stabilną co do składu, grupę państw, które przyjmują największą liczbę osób przysposobionych z zagranicy, oraz znacznie liczniejszą grupę państw, z których pochodzą dzieci. (Wśród tych państw Polska, zważywszy na liczbę dzieci przysposobionych za granicę w latach 2004–2021, zajmowała 16. pozycję. Inne państwa przyjęły z Polski w tym okresie 4685 osób przysposobionych).

Tabela 2. Dzieci przysposobione z Polski przyjęte w innych państwach w latach 2004–2021

Rok	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Dzieci	407	406	393	371	399	393	315	292	244
Rok	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Dzieci	303	303	296	328	153	53	14	7	8

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Konferencji Prawa Prywatnego Międzynarodowego.

Wśród państw przyjmujących dzieci na pierwszym miejscu znajdują się Stany Zjednoczone Ameryki Północnej (dalej: USA). W latach 2004–2021 przybyło do tego państwa 186 061 dzieci z zagranicy. Drugą pozycję zajmują Włochy (46 589), trzecią Hiszpania (37 512), czwartą Francja (35 121), piątą Kanada (21 225). Wymienionych pięć państw w latach 2004–2021 przyjęło z zagranicy łącznie 326 508 dzieci. W kolejnej piątce państw, które przyjęły najwięcej dzieci we wskazanym okresie (łącznie 35 494 dzieci), znajdują się: Szwecja, Niderlandy (Holandia), Niemcy, Norwegia i Dania¹⁷.

Dzieci przysposobione we wskazanym okresie pochodziły z wielu państw położonych na różnych kontynentach¹⁸. Z państw azjatyckich pochodziło 40% dzieci, z europejskich

¹⁶ Przedstawiane w tekście dane liczbowe pochodzą z opracowania dostępnego na stronie Haskiej Konferencji Prawa Prywatnego Międzynarodowego: P. Selman, *Receiving States 2004–2021. States Of Origin 2004–2021*. W dokonanych w tym opracowaniu zestawieniach statystycznych uwzględnione zostały informacje udostępniane Haskiej Konferencji Prawa Prywatnego Międzynarodowego przez państwa przyjmujące dzieci, przy uwzględnieniu liczby dzieci pochodzących z danego państwa w okresie od 2004 r. do 2021 r. Autor opracowania zastrzegł, że mogą one być poddawane weryfikacji w późniejszych opracowaniach, [online:] <https://assets.hcch.net/docs/a8fe9f19-23e6-40c2-855e-388e112bf1f5.pdf> [dostęp: 8.09.2023].

¹⁷ Wymienione państwa były „liderami” adopcji międzynarodowych od lat 80. XX wieku. Pierwsze miejsca niezmienne zajmowały USA, Włochy i Francja. W latach 80. ważną rolę odgrywała Holandia i Szwecja, w 90. – Kanada i Niemcy, a pod koniec lat 90. ubiegłego wieku wzrosła pozycja Hiszpanii jako państwa przyjmującego.

¹⁸ W latach 2004–2021 najwięcej dzieci pochodziło z: Chin, Rosji, Etiopii, Gwatemali, Kolumbii, Ukrainy, Korei Południowej, Wietnamu, Haiti, Indii, Filipin, Tajlandii, Kazachstanu, Brazylii, Bułgarii, Polski, Tajwanu, Afryki Południowej, Republiki Demokratycznej Konga, Nigerii. Kolejność uwzględnia liczbę przysposobionych dzieci – od największej. Uszeregowane według liczby przyjętej do 27 państw.

23%, z państw Ameryki Łacińskiej 18%, a z afrykańskich 16%. Najwięcej przysposobionych (łącznie 213 906 dzieci) pochodziło z pięciu państw: Chin – 89 647, Rosji – 51 639, Etiopii – 32 438, Gwatemali – 21 533 oraz z Kolumbii – 18 649.

Pod względem liczby przysposobionych przyjętych z państw europejskich Polska zajmowała czwartą pozycję – za Rosją (51 639), Ukrainą (16 428) i Bułgarią (4914), a przed Węgrami (2685).

Tabela 3. Dzieci przysposobione z państw europejskich w latach 2004–2021

Dzieci z państw położonych w Europie	Liczba	Procent
Rosja	51 639	64,3
Ukraina	16 428	20,4
Bułgaria	4914	6,2
Polska	4684	5,8
Węgry	2685	3,3
Ogółem	80 377	100,0

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Konferencji Prawa Prywatnego Międzynarodowego.

Udział dzieci przysposobionych z Polski wśród wszystkich dzieci przysposobionych z Europy w latach 2004–2021 był relatywnie niewysoki (5,8%). Odnotowania jednak wymaga, że we wcześniejszym okresie udział dzieci z państw określanych jako *Europa Wschodnia* był znacznie wyższy i liczbowo znaczący wśród dzieci przysposobionych z różnych kontynentów. Przykładowo: z tych państw tylko w jednym roku – 2003 – przyjęto 13 189 przysposobionych dzieci, co stanowiło 31,6% dzieci przyjętych z różnych kontynentów. Udział dzieci przysposobionych w tym roku z Azji wynosił 42,1%, z Ameryki Łacińskiej 15,6%, a z Afryki 10,7%¹⁹. Jeszcze wcześniej, w latach 90. minionego wieku, pierwsze miejsce wśród krajów pochodzenia przysposobionych dzieci zajmowała Rumunia. Szacuje się, że tylko w latach 1990–1991 z Rumunii wyjechało około 10 000 dzieci do 22 państw²⁰. (Dla porównania w Polsce w 1990 r. orzeczono 506 przysposobień *zagranicznych*, a w 1991 r. 523, a więc – choć też relatywnie dużo – to jednak blisko dziesięciokrotnie mniej niż w tym samym czasie w Rumunii).

Po zmianie polityki Rady Ministrów liczba dzieci przysposobionych w Polsce, przyjmowanych przez inne państwa stała się wręcz symboliczna (jak wynika z danych Haskiej Konferencji Prawa Prywatnego Międzynarodowego takich dzieci w 2019 r. było czternaścioro, w 2020 r. siedmioro, a w 2021 r. ośmioro).

¹⁹ Informacja za Ł. Albańskim, M. Krywult-Albańską, *Adopcje międzynarodowe jako zaniedbany obszar badań nad migracjami*, „Studia Migracyjne – Przegląd Polonijny” 2016, z. 3 (161), s. 375, Tabela 1. Jak ocenili autorzy tego opracowania (s. 375): *Ważną pozycję w międzynarodowym systemie adopcji odgrywała Europa Wschodnia, a przede wszystkim dwa kraje: Rosja i Ukraina. Jednak udział adopcji z Europy Wschodniej w strukturze międzynarodowych adopcji sukcesywnie malał.*

²⁰ Ł. Albański, M. Krywult-Albańska, op. cit., s. 377.

2. Informacje dotyczące prowadzenia *procedur przysposobienia*

2.1. Kwalifikowanie dzieci do przysposobienia, wskutek którego ich miejsce zamieszkania w Polsce może zostać zmienione na miejsce zamieszkania w innym państwie

Na mocy ustawy z dnia 26 maja 1995 r. o zmianie ustawy Kodeks rodzinny i opiekuńczy oraz niektórych innych ustaw²¹, nowe brzmienie uzyskał dział II w tytule II kodeksu poświęcony instytucji przysposobienia. Wprowadzony wówczas art. 114² § 1 w jednoznaczny sposób przesądził obowiązywanie zasady subsydiarności tzw. adopcji zagranicznych, stanowiąc, iż przysposobienie, które spowoduje zmianę dotychczasowego miejsca zamieszkania²² przysposabianego w Rzeczypospolitej Polskiej na miejsce zamieszkania w innym państwie, może nastąpić wówczas, gdy tylko w ten sposób można zapewnić przysposabianemu odpowiednie zastępcze środowisko rodzinne.

Tak samo brzmiący przepis (art. 167) został zamieszczony w obowiązującej od 1 stycznia 2012 r., wielokrotnie nowelizowanej, ustawie z dnia 9 czerwca 2011 r. o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej²³. Zgodnie z art. 154 tej ustawy *prowadzenie procedur przysposobienia oraz przygotowanie osób zgłaszających gotowość do przysposobienia dziecka (kandydatów na rodziców adopcyjnych)* stanowi wyłączną kompetencję ośrodka adopcyjnego. Tzw. prywatne pośrednictwo adopcyjne, korzystanie z ofert przekazania dziecka bądź przedstawienie gotowości przyjęcia dziecka w celu późniejszego jego przysposobienia (np. w Internecie) mają nielegalny charakter. Gdy takie działania w sferze *pośrednictwa adopcyjnego* są podejmowane w celu osiągnięcia korzyści majątkowej, są penalizowane (art. 211a k.k.²⁴).

Zgodnie z art. 164 ustawy o wspieraniu rodziny, każda instytucja lub osoba mająca informację o dziecku uzasadniającą rozważenie zakwalifikowania go do przysposobienia, powinna taką informację przekazać do ośrodka adopcyjnego działającego na terenie województwa, w którym przebywa dziecko. Ustawa wskazuje podmioty szczególnie do tego zobowiązane (są to: rodzice, podmiot leczniczy, organizator rodzinnej pieczy zastępczej, dyrektor placówki opiekuńczo-wychowawczej, regionalnej placówki opiekuńczo-terapeutycznej, interwencyjnego ośrodka preadopcyjnego). Ośrodek adopcyjny zaś powinien podjąć niezwłocznie działania (opisane w ustawie, o której mowa) umożliwiające mu (we współdziałaniu z oznaczonymi podmiotami, które są zobowiązane do działania w określonych

²¹ Dz.U. z 1995 r. Nr 83, poz. 417.

²² Miejsce zamieszkania dziecka określa art. 26 i 27 w zw. z art. 25 kodeksu cywilnego (dalej: k.c.). Decydujące znaczenie dla ustalenia miejsca zamieszkania dziecka ma ustalenie miejsc zamieszkania rodziców, o ile przysługuje im władza rodzicielska, bądź miejsca zamieszkania opiekuna, jeżeli dziecko nie pozostaje pod władzą rodzicielską. Miejsce zamieszkania dziecka może być również określone przez sąd opiekuńczy (art. 26 § 2 zd. 2 k.c.). Można domniemywać, że wybór miejsca zamieszkania dziecka jako kryterium stosowania przepisu został dokonany w celu wyeliminowania przypadków przenoszenia za granicę dziecka, mającego w Polsce miejsce zamieszkania, w celu ułatwienia jego przysposobienia przez cudzoziemców.

²³ T.j. Dz.U. z 2023 r. poz. 1426.

²⁴ Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks karny, t.j. Dz.U. z 2022 r. poz. 1138.

ustawowo terminach) zgromadzenie możliwie pełnych informacji o sytuacji prawnej i faktycznej dziecka, które zamieszcza w dokumencie o nazwie *karta dziecka*.

Aktualnie, w terminie 30 dni od dnia sporządzenia *karty dziecka*, ośrodek adopcyjny – na podstawie zawartych tam danych i opinii podmiotów wskazanych w ustawie o wspieraniu rodziny (art. 139a ust. 1 pkt 1 i 2) – dokonuje kwalifikacji dziecka do przysposobienia krajowego²⁵, sporządza potwierdzający to dokument i rozpoczyna poszukiwanie kandydata do przysposobienia (odpowiedniego rodzica adopcyjnego dla danego dziecka). Gdy ośrodek adopcyjny prowadzący sprawę określonego dziecka nie znajdzie *we własnych zasobach* odpowiednich kandydatów na rodziców adopcyjnych, przesyła dokumentację kwalifikacyjną do właściwego dla siebie miejscowo ośrodka adopcyjnego prowadzącego wojewódzki bank danych o dzieciach oczekujących na przysposobienie²⁶.

Ośrodek adopcyjny prowadzący wojewódzki bank danych (o ile nie zachodzi konieczność uzupełnienia lub aktualizacji informacji o dziecku) w terminie trzech dni roboczych od dnia otrzymania dokumentacji kwalifikacyjnej, przekazuje tę dokumentację ośrodkom adopcyjnym na terenie województwa oraz ośrodkom adopcyjnym prowadzącym wojewódzkie banki danych w pozostałych województwach.

Ośrodki adopcyjne prowadzące wojewódzkie banki danych, także w terminie trzech dni roboczych od dnia otrzymania dokumentacji kwalifikacyjnej, przekazują tę dokumentację ośrodkom adopcyjnym działającym na terenie ich województwa, które rozpoczynają poszukiwania dla dziecka kandydatów na rodziców adopcyjnych.

W przypadku nieznaalezienia kandydata do przysposobienia dziecka w terminie 55 dni od dnia wysłania dokumentacji kwalifikacyjnej przez ośrodek adopcyjny prowadzący wojewódzki bank danych do ośrodków adopcyjnych na terenie województwa oraz do ośrodków adopcyjnych prowadzących wojewódzkie banki danych w pozostałych województwach, ośrodek prowadzący właściwy dla dziecka wojewódzki bank danych o dzieciach oczekujących na przysposobienie, w terminie trzech dni roboczych przekazuje dokumentację dziecka ośrodkowi adopcyjnemu prowadzącemu centralny bank danych. Funkcję tę pełni publiczny ośrodek adopcyjny w Warszawie²⁷, który może zakwalifikować dziecko do przysposobienia międzynarodowego w terminie siedmiu dni roboczych od dnia otrzymania dokumentacji kwalifikacyjnej.

²⁵ Gdy ośrodek adopcyjny nie zakwalifikuje dziecka do przysposobienia krajowego, informuje o tym (uwzględniając, gdzie dziecko przebywa) organizatora rodzinnej pieczy zastępczej, dyrektora placówki opiekuńczo-wychowawczej, dyrektora regionalnej placówki opiekuńczo-terapeutycznej albo dyrektora interwencyjnego ośrodka preadopcyjnego. Jeśli nastąpi zmiana sytuacji dziecka, ośrodek adopcyjny przeprowadza ponowną kwalifikację dziecka do przysposobienia krajowego.

²⁶ Zgodnie z art. 162 ust. 1 ustawy o wspieraniu rodziny marszałek województwa wyznacza i ogłasza, w drodze obwieszczenia, w wojewódzkim dzienniku urzędowym ośrodek adopcyjny właściwy do prowadzenia banku danych o dzieciach z terenu województwa oczekujących na przysposobienie.

²⁷ Obwieszczenie Ministra Pracy i Polityki Społecznej z dnia 11 października 2013 r. w sprawie wyznaczenia ośrodka adopcyjnego właściwego do prowadzenia centralnego banku danych o dzieciach oczekujących na przysposobienie, Monitor Polski 2013, poz. 851.

Ośrodek adopcyjny prowadzący centralny bank danych może żądać uzupełnienia lub aktualizacji dokumentacji kwalifikacyjnej dziecka, a także może zażądać dodatkowych informacji oraz opinii ministra właściwego do spraw rodziny (takie działania wstrzymują bieg terminów). Gdy nie zakwalifikuje dziecka do przysposobienia *zagranicznego* w terminie trzech dni roboczych, informuje o tym – wraz ze szczegółowym wyjaśnieniem – ośrodek adopcyjny odpowiedzialny za kwalifikację dziecka do przysposobienia krajowego. Gdy dokona takiej kwalifikacji, sporządza stosowny dokument, który (w terminie trzech dni roboczych od dnia sporządzenia) przekazuje wraz z dokumentacją Katolickiemu Ośrodkowi Adopcyjnemu (dalej: KOA) w Warszawie, który od 17 stycznia 2017 r. jako jedyny jest upoważniony do współpracy z organami centralnymi innych państw lub z licencjonowanymi przez rządy innych państw organizacjami lub ośrodkami adopcyjnymi celem poszukiwania dla dziecka rodziny przysposabiającej poza granicami Rzeczypospolitej Polskiej²⁸.

Po dobraniu odpowiednich kandydatów na rodziców adopcyjnych dla dziecka za granicą KOA w Warszawie sporządza dokument potwierdzający dobór kandydata do przysposobienia dziecka. Gdy miejscem zamieszkania kandydata do przysposobienia dziecka jest państwo – strona konwencji z dnia 29 maja 1993 r. o ochronie dzieci i współpracy w dziedzinie przysposobienia międzynarodowego²⁹ (co ostatnio występuje we wszystkich przypadkach adopcji dokonywanej z uwzględnieniem art. 114² k.r.o.) – KOA w Warszawie przekazuje dokumentację kwalifikacyjną, dokument potwierdzający zakwalifikowanie dziecka do przysposobienia międzynarodowego oraz dokumentację dotyczącą kandydatów do przysposobienia dziecka organowi centralnemu, czyli Ministerstwu Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej w celu wydania przez ten podmiot zgody, o której mowa w art. 17 wymienionej konwencji. Ostateczna decyzja umożliwiająca bądź blokująca możliwość prowadzenia *adopcji zagranicznej* należy do resortu rodziny.

2.2. Informacje statystyczne dotyczące prowadzenia *procedur przysposobienia* w latach 2018–2021

Rada Ministrów, zgodnie z art. 189 ustawy z dnia 9 czerwca 2011 r. o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej³⁰, ma obowiązek corocznego przedstawiania Sejmowi i Senatowi informacji o realizacji ustawy w roku poprzednim. Są w nich zawarte m.in. dane statystyczne na temat przysposobienia krajowego i międzynarodowego, a także informacje o udziale dzieci z niepełnosprawnościami w pieczy zastępczej i przysposobieniu. Poniższe uwagi są czynione na podstawie tych informacji.

²⁸ Obwieszczenie Ministra Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej z dnia 13 stycznia 2017 r. w sprawie listy ośrodków adopcyjnych upoważnionych do współpracy z organami centralnymi innych państw lub z licencjonowanymi przez rządy innych państw organizacjami lub ośrodkami adopcyjnymi, Monitor Polski 2017, poz. 35.

²⁹ Dz.U. z 2000 r. Nr 39, poz. 448.

³⁰ Dz.U. z 2023 r. poz. 1426.

2.2.1. Ośrodki adopcyjne

Od 17 stycznia 2017 r. upoważnionym do współpracy międzynarodowej przy przysposobieniu, którego dotyczy konwencja haska o ochronie dzieci i współpracy w dziedzinie przysposobienia międzynarodowego jest wyłącznie KOA w Warszawie.

Jednakże, jak wspomniano wyżej, zanim nastąpi ewentualna kwalifikacja dziecka do przysposobienia związanego z przemieszczeniem za granicę, bada się możliwość przysposobienia krajowego, a sprawę dziecka mogącego potencjalnie być kandydatem do przysposobienia rozważa ośrodek adopcyjny, do którego zostało ono zgłoszone przez uprawniony podmiot. Odpowiednia liczba i rozmieszczenie na terytorium państwa ośrodków adopcyjnych ma wpływ na sprawność postępowań kwalifikacyjnych. Z tej przyczyny uzasadnione jest przedstawienie podstawowych informacji o ośrodkach adopcyjnych.

Organizowanie i prowadzenie ośrodków adopcyjnych obecnie stanowi zadanie zlecone z zakresu administracji rządowej, realizowane przez samorząd wojewódzki lub (na jego zlecenie) przez podmioty niepubliczne. Gdy Rada Ministrów w 2017 r. zmieniała politykę odnośnie do *adopcji zagranicznych*, funkcjonowało 65 ośrodków adopcyjnych (z uwzględnieniem liczby filii ośrodków publicznych). W 61,5% były to ośrodki publiczne i ich filie. W 2021 r. ośrodków było 60, w tym 36 (60%) ośrodków publicznych i ich filii.

Tabela 4. Ośrodki adopcyjne (OA) w latach 2017–2021

Rok	Ogółem OA		Publiczne OA i ich filie		Niepubliczne OA	
	liczba	procent	liczba	procent	liczba	procent
2017	65	100,0	40	61,5	25	39,5
2018	65	100,0	40	61,5	25	39,5
2019	64	100,0	39	60,1	25	39,9
2020	63	100,0	39	61,9	24	38,1
2021	60	100,0	36	60,0	24	40,0

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych z Informacji Rady Ministrów (druk Sejmu VIII kadencji nr 2834 z 4 września 2018 r., druki Sejmu IX kadencji nr 79 z 13 grudnia 2019 r., 564 z 10 sierpnia 2020 r., 1506 z 30 lipca 2021 r., 2545 z 16 sierpnia 2022 r.).

W latach 2017–2019 funkcjonowało 25 niepublicznych ośrodków adopcyjnych, a od 2020 r. – 24. Wśród niepublicznych ośrodków adopcyjnych najwięcej jest ośrodków katolickich (12)³¹

³¹ Są to: Katolicki Ośrodek Adopcyjny Diecezji Warszawsko-Praskiej w Warszawie (upoważniony do prowadzenia przysposobień międzynarodowych), Ośrodek Adopcyjny im. św. Jana Pawła II Caritas Diecezji Bydgoskiej w Bydgoszczy, Archidiecezjalny Ośrodek Adopcyjny w Łodzi, Katolicki Ośrodek Adopcyjny w Opolu, Katolicki Ośrodek Adopcyjny przy Caritas Diecezji Radomskiej w Radomiu, Ośrodek Adopcyjny Stowarzyszenia Rodzin Katolickich Archidiecezji Szczecińsko-Kamieńskiej w Szczecinie, Archidiecezjalny Ośrodek Adopcyjny we Wrocławiu, Diecezjalny Ośrodek Adopcyjno-Opiekuńczy w Toruniu, Diecezjalny Ośrodek Adopcyjny w Sosnowcu (współuprawniony do prowadzenia przysposobień międzynarodowych, które przygotowywała pozbawiona akredytacji od dnia 16 grudnia 2016 r. organizacja adopcyjna z USA European Adoption

oraz prowadzonych przez Towarzystwo Przyjaciół Dzieci (dalej: TPD) (sześć)³². Rozmieszczenie ośrodków adopcyjnych w poszczególnych województwach nie jest równomierne. Najwięcej ośrodków adopcyjnych działało w województwie mazowieckim (dziewięć) i śląskim (osiem). Po sześć ośrodków działało w województwach kujawsko-pomorskim i wielkopolskim. Najwięcej ośrodków niepublicznych, po cztery, było w województwie małopolskim i śląskim.

Tabela 5. Ośrodki adopcyjne (OA) w województwach w 2021 r.

Województwo	Ogółem	OA publiczne i ich filie	OA niepubliczne
dolnośląskie	3	2	1
kujawsko-pomorskie	6	4	2
lubelskie	4	4	0
lubuskie	3	2	1
łódzkie	3	1	2
małopolskie	5	1	4
mazowieckie	9	6	3
opolskie	2	1	1
podkarpackie	1	1	0
podlaskie	1	1	0
pomorskie	2	1	1
śląskie	8	4	4
świętokrzyskie	1	1	0
warmińsko-mazurskie	3	3	0
wielkopolskie	6	3	3
zachodniopomorskie	3	2	1
ogółem	60	36	24

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Informacji Rady Ministrów (druk Sejmu IX kadencji nr 2545 z 16 sierpnia 2022 r.).

2.2.3. Liczba dzieci oczekujących na przysposobienie oraz liczba kandydatów na rodziców adopcyjnych w latach 2018–2021

Ośrodki adopcyjne kwalifikują do przysposobienia zgłoszone im dzieci oraz kandydatów na rodziców adopcyjnych, którzy spełniają kryteria wskazane przez ośrodek adopcyjny, a – po wstępnej akceptacji – są zobowiązani do odbycia szkolenia przygotowującego ich do tej funkcji.

Consultants, Inc.), Chrześcijański Ośrodek Adopcyjny „Pro Familia” w Poznaniu, Ośrodek Adopcyjny „Dzieło Pomocy Dzieciom” w Krakowie, Diecezjalny Ośrodek Adopcyjny w Gorzowie Wlkp. Inne ośrodki adopcyjne w Polsce – Katolicki Ośrodek Adopcyjny w Warszawie, [online:] adopcja.org [dostęp: 14.09.2023].

³² TPD prowadzi ośrodki adopcyjne w Częstochowie, Kaliszu, Koninie, Krakowie, Łodzi i Warszawie.

W następnej kolejności ośrodki dobierają kandydatów na rodziców adopcyjnych dla oczekujących na przysposobienie dzieci, uwzględniając potrzeby dzieci oraz możliwości potencjalnych rodziców adopcyjnych, którzy muszą zaakceptować przedstawione im dziecko/dzieci. Gdy dobór ewentualnych przyszłych stron stosunku przysposobienia zostanie wstępnie zaakceptowany, ośrodki adopcyjne wydają kandydatom na przysposabiających opinie kwalifikacyjne.

W sytuacji idealnej dla każdego dziecka, nawet o szczególnych potrzebach, ośrodek adopcyjny powinien móc dokonać doboru kandydatów na rodziców adopcyjnych, którzy byliby zdolni do zaspokojenia indywidualnych potrzeb wskazanego im dziecka w optymalny sposób, obdarzając je pełną akceptacją, a w przyszłości miłością rodzicielską. Rzeczywistość rzadko bywa idealna. W konsekwencji są dwa liczne zbiory (1) dzieci oczekujących na rodziców adopcyjnych, (2) kandydatów na rodziców adopcyjnych (zwykle małżeństw planujących przysposobienie wspólne). Liczebność tych zbiorów ilustrują dane zawarte w poniższej tabeli.

Tabela 6. Dzieci oczekujące na przysposobienie i kandydaci na rodziców adopcyjnych w latach 2018–2021 (stan na 31 grudnia)

Rok	Dzieci zakwalifikowane do przysposobienia, dla których nie znaleziono rodziców adopcyjnych	Kandydaci zakwalifikowani na rodziców adopcyjnych oczekujący na wskazanie dziecka*
2018	1803	2484
2019	2350	2374
2020	1773	1965
2021	1962	1711

* Małżonkowie oczekujący na wskazanie dziecka są traktowani jako jeden kandydat.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Informacji Rady Ministrów (druki Sejmu IX kadencji nr 79 z 13 grudnia 2019 r., 564 z 10 sierpnia 2020 r., 1506 z 30 lipca 2021 r., 2545 z 16 sierpnia 2022 r.).

Zgodnie z informacją Ministerstwa Rodziny na koniec 2018 r. liczba dzieci oczekujących na adopcję zmalała w porównaniu ze stanem na 31 grudnia 2017 r. o 869 dzieci (32,5%), zaś liczba oczekujących na wskazanie dziecka kandydatów na rodziców adopcyjnych wzrosła o 179 osób (7,7%). Kandydatów na rodziców adopcyjnych było więcej niż oczekujących dzieci. Jednakże były to głównie dzieci starsze – 41,3% liczyło więcej niż 10 lat (w tym blisko 10% nie mniej niż lat 15).

Na koniec 2019 r. liczba oczekujących dzieci wzrosła w porównaniu z poprzednim rokiem o 547 (30,3%). Liczba kandydatów na rodziców adopcyjnych zmalała o 110 osób (4,4%). Choć nadal chętnych do przysposobienia dzieci było więcej niż oczekujących dzieci, to podobnie jak w 2018 r. „nadwyżka” dotyczyła głównie dzieci starszych. Nie mniej niż 10 lat miało 1467 (61,2%) z nich. Po upływie kolejnego roku zmniejszyła się zarówno liczba dzieci, jak i kandydatów do ich przysposobienia. Liczba dzieci zmniejszyła się o 577 (24,5%), a liczba kandydatów na rodziców adopcyjnych o 409 osób (17%), choć nadal było ich więcej niż

oczekujących dzieci. Na koniec 2020 r. 53,6% dzieci liczyło nie mniej niż 10 lat, w tym 15 lat lub więcej miało 15% z nich (267 osób).

Na koniec 2021 r. liczba dzieci oczekujących na adopcję zwiększyła się w porównaniu z końcem 2020 r. o 189 (10,7%), a liczba kandydatów na rodziców adopcyjnych zmalała o 254 osoby (12,9%). Po upływie kolejnego roku sytuacja dzieci uległa pogorszeniu. Po raz pierwszy liczba dzieci była większa od liczby potencjalnych rodziców adopcyjnych. Dzieci było 1962, kandydatów do adopcyjnego rodzicielstwa 1711. Być może było to związane z niepewną sytuacją epidemiologiczną w Polsce w 2021 r.

2.3. Odnotowane w statystykach informacje o czynnikach utrudniających znalezienie dla dzieci odpowiednich rodziców adopcyjnych

2.3.1. Wiek dzieci oczekujących na przysposobienie

Wiek dzieci jest istotnym czynnikiem wpływającym na prawdopodobieństwo przysposobienia. W grupie dzieci, dla których według stanu na 31 grudnia danego roku nie udało się znaleźć odpowiednich kandydatów na rodziców adopcyjnych, było bardzo mało niemowląt liczących mniej niż rok życia (od 36 w 2020 r. do 98 w 2018 r.). Równocześnie w 2018 r. przysposobiono 397 dzieci w takim wieku (oczekiwało 98), w 2019 r. – 323 (oczekiwało 46), w 2020 r. – 263 (oczekiwało 36), w 2021 r. – 304 (oczekiwało 41).

Tabela 7. Wiek dzieci oczekujących na przysposobienie latach 2018–2021 (stan na 31 grudnia)

Wiek dzieci	Liczba i procent dzieci w danym wieku w dniu 31 grudnia							
	2018 r.		2019 r.		2020 r.		2021 r.	
mniej niż jeden rok	98	5,4	46	1,9	36	2,0	41	2,1
1–4 lata	390	21,6	284	12,1	226	12,8	264	13,4
5–9 lat	571	31,7	583	24,8	561	31,6	655	33,4
10–14 lat	569	31,6	1251	53,3	683	38,5	718	36,6
15 lat i więcej	175	9,7	186	7,9	267	15,1	284	14,5
ogółem dzieci w roku	1803	100,0	2350	100,0	1773	100,0	1962	100,0

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Informacji Rady Ministrów (druki Sejmu IX kadencji nr 79 z 13 grudnia 2019 r., 564 z 10 sierpnia 2020 r., 1506 z 30 lipca 2021 r., 2545 z 16 sierpnia 2022 r.).

Wśród dzieci oczekujących na możliwość przysposobienia będących w wieku poniżej 15 lat, liczba dzieci zwiększa się w starszych grupach wiekowych. Największy jest odsetek dzieci liczących co najmniej 10 lat, które jednak nie przekroczyły jeszcze 15. roku życia. W latach 2018–2021 wśród małoletnich oczekujących na przysposobienie w tej grupie wiekowej najwięcej osób było na koniec 2019 r. – 1251 (53,3% wszystkich, którym nie udało się dobrać

kandydatów na rodziców adopcyjnych do 31 grudnia tego roku) oraz na koniec 2021 r. – 718 osób (36,6% oczekujących).

2.3.2. Niepełnosprawności

Orzeczenie o niepełnosprawności stwarza poczucie pewności, iż stan zdrowia bądź stan rozwoju intelektualnego dziecka odbiega od normy. Wskazuje, iż dziecko wymaga szczególniejszej troski, rzutuje więc na prawdopodobieństwo znalezienia odpowiednich rodziców adopcyjnych.

Tabela 8. Dzieci z orzeczeniem o niepełnosprawności pozostające w pieczy zastępczej w latach 2018–2021 (dane na 31 grudnia)

Rok	Liczba	Procent pozostających w pieczy zastępczej
2018	8673	11,9
2019	8480	11,7
2020	8463	11,7
2021	8721	9,1

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Informacji Rady Ministrów (druki Sejmu IX kadencji nr 79 z 13 grudnia 2019 r., nr 564 z 10 sierpnia 2020 r., nr 1506 z 30 lipca 2021 r., nr 2545 z 16 sierpnia 2022 r.).

Większość dzieci z orzeczoną niepełnosprawnością pozostawała w rodzinnej pieczy zastępczej (od 74,8% w 2018 r. do 76% w 2021 r.).

Tabela 9. Dzieci z orzeczeniem o niepełnosprawności w instytucjonalnej i w rodzinnej pieczy zastępczej w latach 2018–2021 (dane na 31 grudnia)

Rok	Piecza instytucjonalna		Piecza rodzinna		Ogółem	
	liczba	procent	liczba	procent	liczba	procent
2018	2182	25,2	6491	74,8	8673	100,0
2019	2080	24,5	6400	75,5	8480	100,0
2020	2017	23,8	6446	76,2	8463	100,0
2021	2088	24,0	6633	76,0	8721	100,0

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Informacji Rady Ministrów (druki Sejmu IX kadencji nr 79 z 13 grudnia 2019 r., nr 564 z 10 sierpnia 2020 r., nr 1506 z 30 lipca 2021 r., nr 2545 z 16 sierpnia 2022 r.).

Najmniej orzeczeń o niepełnosprawności zostało wydanych odnośnie do dzieci najmłodszych (w szczególności liczących mniej niż rok życia), co mogło wynikać z braku diagnozy. Najwięcej dzieciom w wieku od 7 do 13 lat.

Tabela 10. Osoby z orzeczeniem o niepełnosprawności pozostające w pieczy zastępczej w latach 2018–2021 (dane na 31 grudnia) z uwzględnieniem ich wieku (dane procentowe)

Rok	Ogółem	Do roku	1–3 lata	4–6 lat	7–13 lat	14–17 lat	18–24 lata
2018	11,99	5,30	10,42	12,50	13,46	11,36	11,01
2019	11,70	2,78	9,05	12,64	13,27	5,72	10,53
2020	11,7	2,8	8,6	12,4	13,5	11,4	–
2021	9,1	2,8	7,5	10,3	10,5	8,0	–

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Informacji Rady Ministrów (druki Sejmu IX kadencji nr 79 z 13 grudnia 2019 r., nr 564 z 10 sierpnia 2020 r., nr 1506 z 30 lipca 2021 r., nr 2545 z 16 sierpnia 2022 r.).

Wśród niepełnosprawności wskazywanych w orzeczeniach lekarskich dotyczących wychowanków pieczy zastępczej w 2018 r. na pierwszym miejscu (w 18% przypadków) były niepełnosprawności intelektualne, następnie choroby psychiczne (15%), choroby neurologiczne (13%). U 11% wychowanków zdiagnozowano spektrum płodowych zaburzeń alkoholowych (FASD).

Tabela 11. Struktura przyczyn niepełnosprawności u wychowanków pieczy zastępczej w 2018 r. (dane procentowe)

Przyczyna niepełnosprawności	Procent
upośledzenie umysłowe	18,0
choroby psychiczne	15,0
choroby neurologiczne	13,0
spektrum płodowych zaburzeń alkoholowych (FASD)	11,0
całościowe zaburzenia rozwojowe	8,0
zaburzenia głosu, mowy, choroby słuchu	6,0
upośledzenie narządu ruchu	6,0
choroby układu oddechowego i krążenia	6,0
schorzenia endokrynologiczne, metaboliczne, enzymatyczne, zakaźne	6,0
choroby narządu wzroku	5,0
epilepsja	4,0
choroby układu pokarmowego	1,0
choroby układu moczopłciowego	1,0
ogółem	100,0

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Informacji Rady Ministrów (druk Sejmu IX kadencji nr 79 z 13 grudnia 2019 r.).

W 2019 r. pierwsze trzy przyczyny niepełnosprawności były takie same jak w 2018 r. (upośledzenie umysłowe, choroby psychiczne, choroby neurologiczne) i wystąpiły dokładnie w takich samych wartościach procentowych (18%, 15%, 13%).

W Informacji Rady Ministrów o realizacji w roku 2020 ustawy o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej³³, analogicznie jak w informacji dotyczącej roku 2021³⁴, nie podano danych o przyczynach orzeczenia niepełnosprawności wychowanków pieczy zastępczej. Wskazano natomiast, że w 2020 r. w pieczy zastępczej było 2390 dzieci ze zdiagnozowanym spektrum płodowych zaburzeń alkoholowych (FASD), a w 2021 r. – 2459.

Orzeczenie o niepełnosprawności nie wykluczyło wszystkich posiadających je dzieci z przysposobienia. Wśród przysposobionych w 2016 r. dzieci z takim orzeczeniem było 105, w 2017 r. – 98, w 2018 r. – 106, w 2019 r. – 120, w 2020 r. – 108, a w 2021 r. – 121 dzieci. Większość z nich przynależała do młodszych grup wiekowych (większość każdego roku stanowiły dzieci liczące od jednego do sześciu lat). Wśród ogółu przysposobionych dzieci z orzeczoną niepełnosprawnością stanowiły one w 2018 r. – 75,5%, w 2019 r. – 71,7%, w 2020 r. – 70,4%, w 2021 r. – 70,3%.

Tabela 12. Osoby przysposobione w latach 2018–2021 posiadające orzeczenie o niepełnosprawności z uwzględnieniem ich wieku w dacie przysposobienia

Rok	Ogółem	Do roku	1–3 lata	4–6 lat	7–9 lat	10–13 lat	14–15 lat	16–17 lat
2018	106	8	39	41	13	2	1	2
2019	120	7	47	39	15	10	1	1
2020	108	5	44	32	13	10	2	2
2021	121	4	47	38	16	12	2	2

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Informacji Rady Ministrów (druki Sejmu IX kadencji nr 79 z 13 grudnia 2019 r., nr 564 z 10 sierpnia 2020 r., nr 1506 z 30 lipca 2021 r., nr 2545 z 16 sierpnia 2022 r.).

Wśród wszystkich dzieci przysposobionych w danym roku małoletni z orzeczeniem niepełnosprawności stanowili w poszczególnych latach od 3,9% do 4,9%.

Tabela 13. Osoby z orzeczeniem o niepełnosprawności przysposobione w latach 2018–2021

Rok	Liczba przysposobionych dzieci	Liczba przysposobionych z orzeczeniem niepełnosprawności	Procentowy udział przysposobionych z orzeczeniem niepełnosprawności wśród wszystkich przysposobionych
2018	2661	106	3,9
2019	2715	120	4,4
2020	2198	108	4,9
2021	2710	121	4,5

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Ministerstwa Sprawiedliwości o liczbie przysposobionych dzieci i Informacji Rady Ministrów o przysposobieniach dzieci z orzeczoną niepełnosprawnością (druki Sejmu IX kadencji nr 79 z 13 grudnia 2019 r., nr 564 z 10 sierpnia 2020 r., nr 1506 z 30 lipca 2021 r., nr 2545 z 16 sierpnia 2022 r.).

³³ Druk Sejmu IX kadencji nr 1506 z 30 lipca 2021 r.

³⁴ Druk Sejmu IX kadencji nr 2545 z 16 sierpnia 2022 r.

Z danych o strukturze przyczyn niepełnosprawności wśród dzieci przysposobionych w 2018 r. wynika, iż najczęściej występowało u nich spektrum płodowych zaburzeń alkoholowych i choroby neurologiczne.

Tabela 14. Struktura przyczyn niepełnosprawności wśród dzieci przysposobionych w 2018 r.

Przyczyna niepełnosprawności	Dzieci
zdiagnozowane spektrum płodowych zaburzeń alkoholowych (FASD)	82
choroby neurologiczne	38
całościowe zaburzenia rozwojowe	12
schorzenia endokrynologiczne, metaboliczne, enzymatyczne, zakaźne	12
choroby układu oddechowego i krążenia	10
upośledzenie umysłowe	10
choroby psychiczne	8
zaburzenia głosu, mowy i choroby słuchu	8
upośledzenie narządu ruchu	7
choroby układu pokarmowego	4
choroby narządu wzroku	3
choroby układu moczopłciowego	2
epilepsja	1

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Informacji Rady Ministrów (druk Sejmu IX kadencji nr 79 z dnia 13 grudnia 2019 r.).

W Informacji Rady Ministrów dotyczącej lat 2019–2021 nie ma tak szczegółowych danych jak przytoczone dla 2018 r. Podano jednak, że w przypadku przysposobień orzeczonych w 2019 r. u 85 dzieci był zdiagnozowany płodowy zespół alkoholowy (FAS), niepełny FAS i neurorozwojowe zaburzenia zależne od alkoholu (ARDN). Te same przyczyny niepełnosprawności wystąpiły u 106 dzieci przysposobionych w 2020 r. i u 127 dzieci przysposobionych w 2021 r.

Powyższe informacje uprawniają do tezy, iż główną przyczyną niepełnosprawności u przysposobionych dzieci jest spożywanie podczas ciąży alkoholu przez ich matki. Jak podają Anna Nowak i Adrian Michno w opracowaniu poświęconym FASD:

Spektrum Płodowych Zaburzeń Alkoholowych (ang. Fetal Alcohol Spectrum Disorder) określa zaburzenia fizyczne i psychiczne wynikające z wpływu alkoholu na zdrowie oraz zaburzenia behawioralne dziecka, które zazwyczaj są wtórne do zmian zachodzących w ośrodkowym układzie nerwowym, wywołanych alkoholowym zatruciem płodu w trakcie ciąży. Zmiany te są zazwyczaj nieodwracalne i uwidaczniają się w trakcie całego życia dziecka dotkniętego FASD [...]. Wśród klinicznych cech FASD wyróżnia się anomalie w obrębie twarzoczaszki, zaburzenia ośrodkowego układu nerwowego oraz opóźnienie wzrostu. Zmiany strukturalne indukowane alkoholem obejmują anomalie w układzie sercowo-naczyniowym, szkieletowym, nerkowo-moczowodowym, a także w narządach wzroku i słuchu.

[...] W skład FASD wchodzi następujące grupy zaburzeń: FAS – Alkoholowy Zespół Płodowy, pFAS – częściowy Alkoholowy Zespół Płodowy, ARND – poalkoholowe zaburzenia układu nerwowego, ND-PAE – neurobehawioralne zaburzenia zależne od alkoholu, ARBD – wady wrodzone zależne od alkoholu³⁵.

2.3.4. Liczba wydanych zgód, o których mowa w art. 17 ust. c konwencji o ochronie dzieci i współpracy w dziedzinie przysposobienia międzynarodowego, oraz liczba dzieci, których te zgody dotyczyły w latach 2018–2021

Departament Polityki Rodzinnej w Ministerstwie Rodziny i Polityki Społecznej realizuje obowiązki tego Ministerstwa jako organu centralnego w rozumieniu art. 6 konwencji o ochronie dzieci i współpracy w dziedzinie przysposobienia międzynarodowego z dnia 29 maja 1993 r.³⁶ Jednym z zadań organu centralnego jest wydawanie zgody na kontynuowanie procedury mającej doprowadzić do orzeczenia przysposobienia (art. 17 ust. c konwencji)³⁷.

Tabela 15. Liczba zgód na kontynuowanie procedur przysposobienia międzynarodowego i liczba dzieci, których one dotyczyły w latach 2018–2021

Rok	Zgody polskiego organu centralnego	Dzieci, których dotyczyły zgody
2018	17	21
2019	11	12
2020	7	9
2021	8	10
ogółem	43	52

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Ministerstwa Sprawiedliwości (druki Sejmu IX kadencji nr 79 z 13 grudnia 2019 r., nr 564 z 10 sierpnia 2020 r., nr 1506 z 30 lipca 2021 r., nr 2545 z 16 sierpnia 2022 r.).

Łącznie w okresie czterech lat po zmianie polityki rządu w sprawie *adopcji zagranicznych*, która nastąpiła w styczniu 2017 r., Departament Polityki Rodzinnej w Ministerstwie Rodziny i Polityki Społecznej wydał 43 zgody dotyczące 52 dzieci, które po orzeczeniu przysposobienia zmieniłyby miejsce zamieszkania w Polsce na miejsce zamieszkania w innym państwie. W 2016 r. wydano 196 takich zgód dotyczących 290 dzieci, a w 2017 r., gdy wdrażano nową

³⁵ A. Nowak, A. Michno, *Spektrum Płodowych Zaburzeń Alkoholowych (FASD – Fetal Alcohol Syndrome Disorder)*, „Edukacja Terapia Opieka” 2019, t. 1 (*Edukacyjne wyzwania w teorii i praktyce pedagogicznej*), s.114–128. Cytowany fragment: s. 114 i 116.

³⁶ Dz.U. z 2000 r. Nr 39, poz. 448.

³⁷ Art. 17 konwencji haskiej stanowi, co następuje: *Każda decyzja w państwie pochodzenia o powierzeniu dziecka przyszłym przysposabiającym może być podjęta jedynie wówczas, gdy: a) organ centralny tego państwa upewnił się, że przyszli przysposabiający wyrazili zgodę; b) organ centralny państwa przyjmującego zaaprobował tę decyzję w przypadku, gdy jest to wymagane przez prawo tego państwa lub przez organ centralny państwa pochodzenia; oraz c) organy centralne obu państw wyraziły zgodę na prowadzenie postępowania o przysposobienie; oraz d) zostało stwierdzone zgodnie z artykułem 5, że przyszli przysposabiający są odpowiedni i właściwi do przysposobienia oraz że dziecko ma lub będzie miało pozwolenie na wjazd i stały pobyt w państwie przyjmującym.*

politykę odnośnie do *adopcji zagranicznych* dzieci z Polski, były jeszcze 103 zgody i dotyczyły 157 dzieci.

W konsekwencji drastycznie spadła zarówno liczba spraw dotyczących przysposobień międzynarodowych, jak i liczba dzieci, których te orzeczenia dotyczyły. Łącznie wśród wszystkich przysposobień orzeczonych w latach 2018–2021 udział tzw. adopcji zagranicznych był niższy od jednego procenta (0,7%).

Tabela 16. Dzieci przysposobione w latach 2018–2021 z uwzględnieniem *adopcji zagranicznych*

Rok	Przysposobione dzieci ogółem	Dzieci przemieszczane za granicę	
		liczba	procent
2018	2661	36	1,3
2019	2715	22	0,8
2020	2198	9	0,4
2021	2710	7	0,3
lata 2018–2021	10 284	74	0,7

Źródło: Opracowanie własne na podstawie informacji statystycznej Ministerstwa Sprawiedliwości Ewidencja spraw o przysposobienie w sądach rodzinnych w latach 2000–2021.

II. Charakterystyka stron stosunku przysposobienia w zbadanych sprawach

1. Dzieci

W zbadanych 40 sprawach zostało przysposobionych 52 dzieci: 30 dziewczynek (57,7%) i 22 chłopców. We wszystkich zbadanych sprawach przysposobienie zostało orzeczone, a postanowienia w tych sprawach uprawomocniły się bez kontroli instancyjnej. Dlatego przyjąłam, że najważniejsze jest wskazywanie na sytuację dziecka w dniu orzekania przez sąd pierwszej instancji.

1.1. Wiek dzieci w dacie orzekania o przysposobieniu

1.1.1. Informacje ogólne o wieku dzieci

Kandydaci na rodziców adopcyjnych najczęściej chcą przysposobić dzieci w wieku przedszkolnym, możliwie jak najmłodsze, aby przeżyć radość z rodzicielstwa, zwykle bardziej intensywną, gdy dziecko jest małe, mieć możliwie duży wpływ na wychowanie, rozwój, edukację dziecka. Pragną, aby przyjęte do rodziny dziecko miało w dotychczasowej historii życia możliwie jak najmniej traumatycznych przeżyć. Im dziecko jest młodsze, tym większe jest prawdopodobieństwo, że doznało ich mniej.

Tabela 17. Grupy wiekowe dzieci w dniu orzeczenia przysposobienia

Lp.	Grupa wiekowa	Liczebność	Procent
1	od 12 do 36 miesięcy (1–3 lata)	10	19,2
2	od 37 do 60 miesięcy (3–5 lat)	9	17,3
3	od 61 do 84 miesięcy (5–7 lat)	8	15,4
4	od 85 do 120 miesięcy (7–10 lat)	12	23,1
5	od 121 do 144 miesięcy (10–12 lat)	7	13,5
6	od 145 do 168 miesięcy (12–14 lat)	4	7,7
7	od 169 do 192 miesięcy (14–16 lat)	1	1,9
8	od 193 do 216 miesięcy (16–18 lat)	1	1,9
9	ogółem	52	100,0

Źródło: Opracowanie własne.

Zważywszy, iż *adopcja zagraniczna* nie jest – co do zasady – pierwszym wyborem dla dziecka pozbawionego możliwości wychowywania we własnej rodzinie, możliwie dobrze funkcjonującej, prawdopodobieństwo zakwalifikowania do niej najmłodszych dzieci jest mniejsze niż przy kwalifikowaniu do *adopcji krajowej*. W kontekście oceny subsydiarnego charakteru *adopcji zagranicznej* ustalenie wieku dzieci jest bardzo istotne.

W zbadanych sprawach najmłodsze dziecko liczyło w dniu orzeczenia jego przysposobienia rok i 6 dni, najstarsze 16 lat i 2 miesiące. Ponad połowa przysposobionych dzieci – 27 (51,9%) liczyła nie więcej niż 7 lat (84 miesiące). Pomiędzy 7. a 10. rokiem życia było 12 dzieci (23,1%). Co czwarte przysposobione dziecko (13 dzieci) miało więcej niż 10 lat. Jednakże grupa najstarszych – ponad 12-letnich dzieci nie była liczna. Wiek najstarszych sześciorga dzieci był następujący: (1) 194,6 miesiąca – 16 lat i 2 miesiące, (2) 190,3 miesiąca – 15,8 roku, (3) 165,2 miesiąca – 13,8 roku, (4) 151,3 miesiąca – 12,6 roku, (5) 150,8 miesiąca – 12,5 roku, (6) 146,5 miesiąca – 12,2 roku.

Średnia wieku dzieci przy uwzględnieniu wieku najstarszego dziecka, gdy przysposobione zostały wieloosobowe rodzeństwa (średnia uwzględniająca wiek 40 dzieci) wynosi w przeanalizowanych sprawach **85,6 miesiąca (7,1 roku)**, mediana 80,7 miesiąca (6,7 roku). W tej grupie były 24 dziewczynki (60%) i 16 chłopców.

Najmłodszym i najstarszym dzieckiem była dziewczynka. Najmłodsza liczyła 12 miesięcy i 6 dni, a najstarsza 194,7 miesiąca (16,2 roku). W konsekwencji **średnia wieku dziewczynek to 91,7 miesiąca (7,6 roku)**, mediana 84,4 miesiąca (7 lat). **Średnia wieku chłopców była nieco niższa – 76,4 miesiąca (6,3 roku)** – mediana 60,9 miesiąca (5 lat).

W ośmiu sprawach przysposobione zostały rodzeństwa złożone z dwojga dzieci, a w dwóch sprawach 3-osobowe rodzeństwa. W tej grupie – liczącej 12 osób – dzieci były młodsze od najstarszego z rodzeństwa, którego wiek był wzięty pod uwagę przy obliczaniu wyżej wskazanej średniej wieku. Średnia wieku dzieci w tej grupie młodszego rodzeństwa wyniosła 91 miesięcy (6,2 roku).

1.1.2. Wiek dzieci w przysposobionych rodzeństwach

1.1.2.1. Rodzeństwa złożone z dwojga dzieci

W ośmiu sprawach wnioskowano o przysposobienie rodzeństw złożonych z dwojga dzieci. W trzech z takich spraw miał zastosowanie art. 114² § 2 k.r.o. W jednym przypadku przysposobienie miało charakter wewnątrzrodzinny i spowodowało przemieszczenie dzieci do Niemiec. W dwóch przypadkach przysposabiani mieli się połączyć z rodzeństwem już wychowywanym przez przysposabiających na terytorium Stanów Zjednoczonych Ameryki Północnej (dalej: USA). W pozostałych sprawach miał zastosowanie art. 114² § 1 k.r.o.

1.1.2.1.1. Wiek dzieci w dwuosobowych rodzeństwach przysposobionych z zastosowaniem art. 114² § 2 k.r.o.

Tabela 18a. Przypadek pierwszy (przysposobienie wewnątrzrodzinne) – Niemcy

Dziecko	Płeć	Wiek w miesiącach	Wiek w latach i miesiącach
starsze	chłopiec	141	11 lat i 9 miesięcy
młodsze	chłopiec	102	8 lat i 6 miesięcy

Tabela 18b. Przypadek drugi (łączenie z rodzeństwem) – USA, stan Arizona

Dziecko	Płeć	Wiek w miesiącach	Wiek w latach i miesiącach
starsze	chłopiec	54	4 lata i 6 miesięcy
młodsze	chłopiec	33	2 lata i 9 miesięcy

Tabela 18c. Przypadek trzeci (łączenie z rodzeństwem) – USA, stan Illinois

Dziecko	Płeć	Wiek w miesiącach	Wiek w latach i miesiącach
starsze	dziewczynka	80	6 lat i 8 miesięcy
młodsze	chłopiec	61	5 lat i 1 miesiąc

1.1.2.1.2. Wiek dzieci w dwuosobowych rodzeństwach przysposobionych z zastosowaniem art. 114² § 1 k.r.o.

Tabela 19a. Przypadek pierwszy – Włochy

Dziecko	Płeć	Wiek w miesiącach	Wiek w latach i miesiącach
starsze	dziewczynka	87	7 lat i 3 miesiące
młodsze	dziewczynka	77	6 lat i 5 miesięcy

Tabela 19b. Przypadek drugi – Włochy

Dziecko	Płeć	Wiek w miesiącach	Wiek w latach i miesiącach
starsze	chłopiec	45	3 lata i 9 miesięcy
młodsze	dziewczynka	30	2 lata i 6 miesięcy

Tabela 19c. Przypadek trzeci – Włochy

Dziecko	Płeć	Wiek w miesiącach	Wiek w latach i miesiącach
starsze	dziewczynka	165	13 lat i 9 miesięcy
młodsze	chłopiec	150	12 lat i 6 miesięcy

Tabela 19d. Przypadek czwarty – USA, stan Teksas

Dziecko	Płeć	Wiek w miesiącach	Wiek w latach i miesiącach
starsze	dziewczynka	194	16 lat i 2 miesiące
młodsze	dziewczynka	132	11 lat

Tabela 19e. Przypadek piąty – USA, stan New Jersey

Dziecko	Płeć	Wiek w miesiącach	Wiek w latach i miesiącach
starsze	chłopiec	114	9 lat i 6 miesięcy
młodsze	dziewczynka	97	8 lat i 1 miesiąc

Ograniczając „atrakcyjność” dzieci kandydujących do przysposobienia według kryterium ich wieku, można stwierdzić, iż na pięć spraw o przysposobienie 2-osobowych rodzeństw, do których miał zastosowanie art. 114² § 1 k.r.o., tylko w jednej przysposobione były małe dzieci (2,5-letnia dziewczynka i chłopiec liczący 3 lata i 9 miesięcy). Nieco starsze, ale nadal w „atrakcyjnym” wieku, było rodzeństwo dziewczynek liczących 7 lat i 3 miesiące oraz 6 lat i 5 miesięcy.

Młodsze dzieci z przysposabianej dwójki w tej grupie przypadków były znacznie starsze: 8 lat i miesiąc, 11 lat, 12,5 roku.

1.1.2.2. Rodzeństwa złożone z trojga dzieci

W dwóch sprawach przysposobienie dotyczyło 3-osobowych rodzeństw. Jedno miało charakter wewnątrzrodzinny (art. 114² § 2 k.r.o.) i spowodowało przeniesienie dzieci do Bułgarii.

Tabela 20a. Przypadek pierwszy – Bułgaria

Dziecko	Płeć	Wiek w miesiącach	Wiek w latach i miesiącach
najstarsze	dziewczynka	146	12 lat i 2 miesiące
średnie	chłopiec	110	9 lat i 2 miesiące
najmłodsze	dziewczynka	77	6 lat i 5 miesięcy

Drugie przysposobienie 3-osobowego rodzeństwa zostało dokonane przez obce dzieciom osoby (art. 114² § 1 k.r.o.) i spowodowało przeniesienie dzieci do stanu Wirginia w USA.

Tabela zob. Przypadek drugi – USA, stan Wirginia

Dziecko	Płeć	Wiek w miesiącach	Wiek w latach i miesiącach
najstarsze	chłopiec	126	10 lat i 6 miesięcy
średnie	chłopiec	112	9 lat i 4 miesiące
najmłodsze	dziewczynka	72	6 lat

Jak z powyższego wynika, w przypadkach przysposobienia 3-osobowych rodzeństw, najmłodsze dzieci liczyły nie mniej niż 6 lat, średnie przekroczyły 9. rok życia, a najstarsze liczyły odpowiednio 12 lat i 2 miesiące oraz 10 lat i 6 miesięcy.

1.2. Stan rozwoju i zdrowia dzieci

1.2.1. Uwaga wprowadzająca

Stan rozwoju i zdrowia dzieci, o ile nie jest zadawalający, utrudnia nawiązanie więzi emocjonalnej i/lub wymaga od osoby sprawującej nad dzieckiem pieczę wysiłku, czasu i nakładów finansowych znacznie wyższych od przeciętnych z uwagi na stan dziecka. Obniża to szansę dzieci na przysposobienie.

Dokonując uproszczenia, można stwierdzić występowanie w tym aspekcie przeświadczenia, iż do *adopcji zagranicznej* kwalifikowane są dzieci rozwinięte poniżej normy przewidzianej dla wieku, z niepełnosprawnościami intelektualnymi i/lub fizycznymi, zaburzeniami zachowania, wymagające leczenia i/bądź długotrwałej rehabilitacji, pochodzące z rodzin, w których nadużywano alkoholu, występowały choroby psychiczne i różne negatywne wzory postępowania mogące rzutować na aktualny stan dzieci i ich szanse na prawidłowy rozwój osobisty i społeczny.

Informacje, czy tak jest w rzeczywistości odnośnie do dziecka, które zakwalifikowano od przysposobienia z przemieszczeniem za granicę, są zawarte w dokumencie o nazwie *karta dziecka*³⁸, jaką posiada ośrodek adopcyjny odpowiedzialny za kwalifikację dziecka do przysposobienia.

Są tam (powinny być) dane o stanie zdrowia i rozwoju dziecka wpisane przez lekarza i psychologa. Dane te dotyczą przebiegu ciąży, w tym chorób matki podczas ciąży, przebiegu porodu, stanu zdrowia dziecka po urodzeniu z uwzględnieniem jego wagi, długości, obwodu głowy, liczby punktów w skali Apgar.

³⁸ W sprawach, które były analizowane wzór *karty dziecka* stanowił załącznik do rozporządzenia Ministra Pracy i Polityki Społecznej z dnia 20 sierpnia 2015 r. w sprawie wzoru kwestionariusza wywiadu adopcyjnego oraz wzoru *karty dziecka*, w tym metryki prowadzenia sprawy, Dz.U. z 2015 r. poz. 1303. Z dniem 9 września 2023 r. weszło w życie rozporządzenie Ministra Rodziny i Polityki Społecznej z dnia 31 sierpnia 2023 r. w sprawie wzoru kwestionariusza wywiadu adopcyjnego oraz wzoru *karty dziecka*, w tym metryki prowadzenia sprawy, Dz.U. z 2023 r. poz. 1828.

Ujawniane są przebyte w przeszłości przez dziecko choroby i hospitalizacje oraz aktualny stan zdrowia dziecka (informacje o jego wadze, wzroście, obwodzie głowy, wzroku, słuchu, a także wyniki badań neurologicznych i innych specjalistycznych). Na tej podstawie lekarz pediatra formułuje ocenę stanu zdrowia i rozwoju dziecka.

Niezależnie od tego w *karcie dziecka* zawarta jest ocena psychicznego rozwoju dziecka. Jej sformułowanie jest dokonywane przez właściwego specjalistę na podstawie (zawartych w *karcie*) informacji o przebiegu rozwoju dziecka, ujawnionych zaburzeniach, w tym opóźnieniach w rozwoju dziecka, ich przyczynach, możliwości terapii. Zawarta jest tam ocena aktualnego poziomu rozwoju umysłowego i emocjonalno-społecznego dziecka, a także inne uwagi, gdy wypełniający kartę specjalista je poczynił.

Informacje zawarte w *karcie dziecka* są znane ośrodkowi adopcyjnemu prowadzącemu sprawę dziecka i wszystkim podmiotom uczestniczącym w kwalifikowaniu dziecka do przysposobienia oraz w poszukiwaniu dla dziecka odpowiednich kandydatów na rodziców adopcyjnych w kraju, a także organowi centralnemu w rozumieniu przepisów konwencji o ochronie dzieci i współpracy w dziedzinie przysposobienia międzynarodowego i podmiotom zagranicznym, gdy nastąpiła kwalifikacja dziecka do przysposobienia z przemieszczeniem do innego państwa.

Współcześnie *karta dziecka* sporadycznie jest dokumentem przedstawianym sądowi w sprawie o przysposobienie. W zbadanych sprawach miało to miejsce trzykrotnie. W jednym przypadku *karcie dziecka* towarzyszyła opinia psychologiczna na jego temat.

W konsekwencji **normą jest czerpanie przez sąd wiedzy o rozwoju i zdrowiu dziecka (a także o innych elementach charakteryzujących jego sytuację osobistą i rodzinną) z innych źródeł (z założeń mniej szczegółowych bądź mniej wiarygodnych niż *karta dziecka*).**

W aktach szesnastu spraw nie było żadnych informacji o stanie rozwoju dziecka, a w aktach czterech spraw żadnych informacji na temat stanu jego zdrowia. Dokumentacja rozwoju i/lub stanu zdrowia dziecka była zawarta tylko w aktach ośmiu spraw (20%). Ustalenia dotyczące stanu rozwoju i stanu zdrowia dziecka, które są prezentowane w dalszych uwagach, wynikały najczęściej z wyjaśnień opiekunów dzieci (w czternastu sprawach) oraz wnioskodawców (w dziewięciu sprawach).

Tabela 21. Główne źródła informacji o rozwoju i zdrowiu dzieci w aktach zbadanych spraw

Lp.	Źródła informacji o rozwoju i zdrowiu dzieci	Liczba	Procent
1	wypowiedzi opiekunów dzieci	14	35,0
2	wyjaśnienia wnioskodawców (przysposabiających)	9	22,5
3	dokumentacja medyczna lub psychologiczna	8	20,0
4	pismo/opinia ośrodka adopcyjnego	5	12,5
5	sprawozdanie z przebiegu osobistej styczności stron	4	10,0

Lp.	Źródła informacji o rozwoju i zdrowiu dzieci	Liczba	Procent
6	karta dziecka	3	7,5
7	opinia/sprawozdanie z przebiegu pierwszego spotkania stron	2	5,0
8	wypowiedzi przedstawiciela ośrodka adopcyjnego	2	5,0
9	z akt innych spraw	2	5,0
10	wypowiedzi osoby sprawującej osobistą pieczę nad dzieckiem	1	2,5

Źródło: Opracowanie własne.

1.2.2. Stan rozwoju dzieci

W aktach brak było informacji na temat rozwoju co trzeciego dziecka. Znaczne bądź głębokie opóźnienie było udziałem dziewięciorga (17,3%) dzieci.

Tabela 22. Domniemany stan rozwoju dziecka w okresie kwalifikacji do adopcji zagranicznej

Lp.	Stan rozwoju dziecka	Liczba	Procent
1	zgodny z normą dla wieku	16	30,8
2	niewielkie opóźnienie możliwe do usunięcia w rodzinie	11	21,1
3	znaczne opóźnienie możliwe do zmniejszenia przez specjalistów	8	15,4
4	głębokie praktycznie niemożliwe do zniwelowania	1	1,9
5	brak danych w aktach	16	30,8
6	ogółem	52	100,0

Źródło: Opracowanie własne.

Gdy uwzględni się tylko dzieci, o których rozwoju można wnioskować na podstawie zbadanych akt, można przyjąć, że stan rozwoju 3/4 z nich był zgodny z normą lub dzięki wychowaniu w rodzinie niebawem tę normę osiągnie. Nie wyklucza to jednak, że mimo osiągnięcia normy rozwojowej wychowanie dzieci nie będzie przysparzało różnych poważnych problemów, przykładowo: gdy w okresie życia płodowego matka dziecka długotrwale spożywała alkohol.

1.2.3. Stan zdrowia dzieci

W świetle informacji zawartych w aktach stan zdrowia większości (59,6%) dzieci, był zadowalający lub zdiagnozowano niewielkie dolegliwości o dobrych rokowaniach (17,3%). Występowały jednak także poważne problemy zdrowotne, przykładowo: zdiagnozowana wada serca wskazująca na nieuchronność przeszczepu w przyszłości, jaskra zagrażająca utratą widzenia, konsekwencje nosicielstwa wirusa HIV itp.

Tabela 23. Stan zdrowia dzieci w dacie orzekania przysposobienia

Lp.	Stan zdrowia dziecka	Liczba	Procent
1	zadowolający/bądź brak informacji o problemach zdrowotnych	31	59,6
2	niewielkie problemy, dobre rokowania	9	17,3
3	poważne problemy, w tym choroby rzadkie	3	5,8
4	sytuacja złożona, w tym wielochorobowość, różne rokowania	5	9,6
5	brak danych w aktach	4	7,7
6	ogółem	52	100,0

Źródło: Opracowanie własne.

Najpoważniejszym problemem, zdiagnozowanym prawie u co piątego dziecka (19,2%) był płodowy zespół alkoholowy³⁹.

Tabela 24. Zdiagnozowane problemy zdrowotne dzieci

Lp.	Zdiagnozowane problemy zdrowotne dzieci	Liczba	Procent*
1	płodowy zespół alkoholowy (FAS)	10	19,2
2	zespół nadpobudliwości psychoruchowej (ADHD)	3	5,8
3	zaburzenia psychiczne (inne niż depresja i schizofrenia)	3	5,8
4	niepełnosprawność intelektualna	5	9,6
5	nosicielstwo wirusa HIV	2	3,8
6	istotne wady wzroku	1	1,9
7	niedosłuch	1	1,9
8	inne	13	25,0

* 52=100%.

Źródło: Opracowanie własne.

Nie można wykluczyć, iż wpływ spożywania alkoholu przez rodziców na stan zdrowia dziecka występował w większej liczbie przypadków, ale skoro nie był widoczny „na pierwszy rzut oka”⁴⁰ nie zawsze zapewne przeprowadzono diagnostykę na tę okoliczność.

³⁹ Edyta Kędra i Maria Borczykowska-Rzepka (w publikacji *Płodowy zespół alkoholowy w ujęciu interdyscyplinarnym*, Opole 2015, s. 39) wskazują, że osoby z płodowym zespołem alkoholowym charakteryzuje m.in.: nieumiejętność radzenia sobie w sytuacjach społecznych, niezdolność do spontanicznego rozwiązania problemów, niezdolność do kontrolowania impulsów seksualnych, zwłaszcza w sytuacjach społecznych, niezdolność do wyciągania wniosków z uprzednich zachowań, trudności z abstrakcyjnymi pojęciami „czas” i „pieniądz”, trudności z gromadzeniem informacji („nieuporządkowane pliki”) i/lub ich przetwarzaniem. Osoba z FAS wymaga częstych podpowiedzi i nadzoru innych, istnieje u niej przymus głośnego mówienia, potrzeba informacji zwrotnej, „karuzela” i przesadna zmienność nastroju, brak refleksji.

⁴⁰ Najbardziej widocznymi oznakami FAS są: niski wzrost, małogłowie, niedobory wagi, specyficzne rysy twarzy: małe oczodoły, krótkie szpary powiekowe, płaska nasada nosa, krótki, zadarty nos, wąska górna warga, mała szczeka, gładka powierzchnia pomiędzy nosem a ustami w miejscu, w którym powinna być rynienka, część małżowiny usznej (obrąbek i grobelka) przebiegają równolegle do siebie co bywa nazywane objawem torów kolejowych.

U poszczególnych dzieci występowały jednocześnie różne problemy zdrowotne, przykładowo: dziecko, mimo ukończenia czterech lat, nie mówi (jego matka cierpiąca na epilepsję i depresję zażywała w okresie ciąży leki mające zmniejszać dolegliwości wynikające z tych chorób), ma też problemy kardiologiczne, neurologiczne i okulistyczne, u innego dziecka wskazano na koślawość kolan, wady wzroku: nadwzroczność i astygmatyzm, u innego na rozszczep podniebienia i astygmatyzm, u kolejnego na wrodzone wady serca i wzroku itp.

W związku z ograniczonymi informacjami na temat stanu zdrowia nie było możliwe ustalenie pełnego zakresu problemów i „zadań” do wypełnienia przez przysposabiających, związanych ze stanem zdrowia dzieci. Nie mniej niż w sześciu sprawach nie budziło wątpliwości, że dziecko będzie potrzebowało długotrwałego leczenia, w kolejnych trzech leczenia i krótkotrwałych zajęć rehabilitacyjnych. Nie mniej niż 12 dzieci wymagało różnych zajęć np. logopedycznych, rehabilitacji ruchowej, bądź stałych kontroli wzroku (nabywania okularów), słuchu (potrzeba aparatu słuchowego), opieki stomatologicznej i ortodontycznej.

1.3. Osiągnięcia edukacyjne dzieci

Dwadzieścioro pięcioro (48,1%) przysposobionych dzieci było w wieku, w jakim zwykle rozpoczyna się (ukończone 7 lat życia) bądź realizuje od dłuższego czasu obowiązek nauki. Zmiana systemu szkolnego, zwłaszcza w sytuacji nieznajomości języka, w jakim będzie się odbywała nauka po przysposobieniu, stanowiła dla dzieci wielkie wyzwanie. Wiadomo, że część dzieci miała problemy rozwojowe i zdrowotne mogące utrudniać osiąganie powodzenia w nauce. Ustalenie ich osiągnięć edukacyjnych było więc istotne i mogło mieć wpływ na ocenę, czy *adopcja zagraniczna* leży w ich „najlepszym interesie”.

Istotne, ustalone opóźnienia edukacyjne dotyczyły co piątego dziecka. Z akt wynikało, że co najmniej sześcioro przysposobionych wymagało nauczania indywidualnego i ustawicznego wspierania dziecka. W tej grupie były też dzieci wymagające odroczenia obowiązku szkolnego i lepszego przygotowania do jego rozpoczęcia. Takie działanie może sprzyjać osiągnięciu przez dziecko dojrzałości szkolnej w jego własnym tempie.

Tabela 25. Osiągnięcia edukacyjne dzieci

Lp.	Osiągnięcia edukacyjne dzieci	liczba	procent
1	stosowne do wieku	11	44,0
2	niewielkie opóźnienia, z dobrą prognozą nadrobienia braków	4	16,0
3	istotne opóźnienia/braki	5	20,0
4	brak danych	5	20,0
5	ogółem dzieci od 7. roku życia	25	100,0

Źródło: Opracowanie własne.

W zbadanych sprawach jedno z dzieci, które trzykrotnie powtarzało naukę w tzw. klasie zero, osiągnęło umiejętności pozwalające na podjęcie nauki w klasie pierwszej i kontynuowanie jej już bez powtarzania lat nauki. Inne dziecko uczęszczało do szkoły specjalnej, w której osiągało bardzo dobre wyniki. Jego poziom intelektualny zapewne był zdecydowanie wyższy od poziomu innych uczniów. Prawdopodobnie jednak nie był na tyle dobry, aby dziecko bez bardzo poważnych trudności mogło kontynuować naukę w innej szkole niż specjalna. Przynajmniej u dwojga dzieci występowały bardzo poważne problemy ze słuchem i wzrokiem rzutujące negatywnie na osiągane wyniki, choć można było domniemywać, że właściwe oprotezowanie znacznie poprawiłoby ich szanse edukacyjne.

O wynikach edukacyjnych co piątego dziecka w wieku szkolnym nie było informacji. Nie można więc wykluczyć, że dzieci w tej grupie miały również problemy szkolne. O ile przyjąć założenie, że istotnie tak było, to i tak okaże się, iż w przewadze byli przysposobieni, którzy osiągnęli niezbędne minimum wiedzy oraz ci, których braki były niewielkie i stosunkowo łatwe do nadrobienia.

1.4. Sytuacja rodzinna i opiekuńcza dzieci

1.4.1. Pochodzenie od rodziców

Pochodzenie wszystkich 52 dzieci od matek było ustalone. Pochodzenie od ojca znane było u 35 dzieci. Czternaścioro pochodziło z małżeństwa rodziców, w stosunku do 20 dzieci nastąpiło uznanie ojcostwa. W jednym przypadku ojcostwo zostało ustalone przez sąd.

1.4.2. Informacje o rodzicach dzieci

Informacje o rodzicach dzieci zawarte w zbadanych aktach spraw były bardzo ograniczone. Zakładam, iż wiedza sądów orzekających na temat rodziców była szersza, gdyż w trakcie postępowania do 31 spraw o orzeczenie przysposobienia były dołączone akta o pozbawieniu jednego bądź obojga rodziców władzy rodzicielskiej nad dzieckiem/dziećmi. Akta te jednak nie stanowiły przedmiotu analizy w badaniu, którego dotyczy niniejszy raport. Zapewne były też przypadki, w których historia przysposabianego dziecka i jego rodziny była znana sądowi z wykonywania czynności w innych sprawach, gdy zważy się, że sprawy o przysposobienie były prowadzone przez sądy właściwe dla osoby przysposabianego dziecka.

1.4.2.1. Matki

Znany był wiek matek w dacie urodzenia 46 dzieci, których dotyczyły analizowane postępowania o przysposobienie. Najmłodsza z nich miała 17, a najstarsza 39 lat. Średnia wieku

matek wyniosła 25,9 roku. Dziewiętnaście matek, czyli 41,3% tych, o których wieku w dacie porodu przysposobianego dziecka było wiadomo na podstawie danych zawartych w badanych aktach, miało od 17 do 25 lat. Dwanaście matek (26,1%) liczyło od 26 do 29 lat. W kolejnej grupie wiekowej (31–39 lat) było piętnaście matek (32,6%).

Większość matek (67,4%) urodziła dziecko, licząc nie więcej niż 29 lat. Gdy zważy się na zmiany wzorca płodności kobiet w Polsce po 1989 r., można stwierdzić, że matki przysposobionych dzieci w chwili ich urodzenia były w zdecydowanie niższym wieku niż średni wiek rodzenia dzieci w Polsce.

Przeciętny wiek Polek w momencie urodzenia dziecka wynosił w 1989 r. 26,3 roku. Wzrósł do 29,7 roku w 2019 r. Dużą rolę w tym wzroście ma wiek urodzenia pierwszego dziecka. Średni wiek Polek w terminie urodzenia pierwszego dziecka w 1989 r. wynosił 23,3 roku, a w 2019 r. – 27,6 roku.⁴¹

Wiadomo, że w chwili urodzenia tylko 14 dzieci ich matki pozostawały w małżeństwie (a ściślej, iż za 14 dzieci przemawiało domniemanie pochodzenia od mężów matek, które nie zostało skutecznie zakwestionowane). Prawdopodobnie część z matek pozostawała z ojcami dzieci w związkach kohabitacyjnych, skoro relatywnie często miało miejsce uznanie ojcostwa.

Tylko sporadycznie były w aktach informacje o stanie zdrowia i sposobie funkcjonowania matek. Odnośnie do stanu zdrowia psychicznego wiadomo było, że co najmniej trzy matki mają zaburzenia psychiczne. U dwóch zdiagnozowano niepełnosprawności intelektualne. Jedna z nich z tej przyczyny została ubezwłasnowolniona całkowicie.

Szesnaście matek systematycznie nadużywało alkoholu. Było wiadomo, że u jednej zdiagnozowano chorobę alkoholową, ale prawdopodobnie mogło cierpieć na nią więcej matek. Cztery były uzależnione od innych niż alkohol środków psychoaktywnych – leków, narkotyków i tzw. dopalaczy. Jedna cierpiała na AIDS i jedna na inną ciężką chorobę somatyczną.

Praktycznie nie było informacji na temat wykształcenia, pracy, sytuacji mieszkaniowej i bytowej matek. O dwóch (poza niepełnosprawnymi intelektualnie) było wiadomo, że miały bardzo niski poziom wykształcenia.

Z akt wynikało, że 13 matek, poza dziećmi, których dotyczyło analizowane postępowanie, urodziło po kilkoro innych dzieci, których jednak ani nie wychowało osobiście, ani nie pokrywało kosztów ich utrzymania. Nie były to jedyne przejawy niepożądanych społecznie zachowań matek. Jedna często naruszała normy prawa karnego, ale nie była za

⁴¹ I.E. Kotowska, *Zmiany demograficzne w Polsce – jakie wyzwania rozwojowe przyniosą?*, Warszawa 2021, s. 7. Przesuwanie się wieku urodzenia pierwszego dziecka jest zapewne tendencją stałą. Centrum Badania Opinii Społecznej (CBOS, *Postawy prokreacyjne kobiet. Komunikat z badań Nr 3/2023*, Opracowanie Małgorzata Omyła-Rudzka, Warszawa 2023, s. 2.) na podstawie trzech kolejnych badań *Aktualne problemy i wydarzenia* przeprowadzonych na reprezentatywnych próbach losowych dorosłych mieszkańców Polski w dniach: 5–15 września, 3–13 października, 7–17 listopada 2022 r. ustaliło, że średnia wieku kobiet planujących pierwsze dziecko w nieodległej przyszłości wynosi 30 lat (mediana – 29), drugie – 30 lat (mediana – 31), a trzecie i kolejne dziecko – 33 lata (mediana – 33).

to skazywana. Dwie były karane. Jedna odbywała karę pozbawienia wolności, gdy trwało postępowanie o przysposobienie jej dziecka. Wiadomo też, że jedno z dzieci urodziło się w więzieniu i przebywało w pierwszych latach życia wraz ze skazaną matką w domu dla matki i dziecka w zakładzie karnym.

Gdy dziecko zostało zakwalifikowane do przysposobienia żadna z matek nie sprawowała nad nim bezpośredniej pieczy. Wcześniej jedna z nich utrzymywała kontakty z dzieckiem pozostającym w pieczy zastępczej. Sześć matek nie żyło, gdy toczyło się postępowanie. W trzech sprawach matki podjęły decyzję o przekazaniu dziecka do przysposobienia wkrótce po porodzie i złożyły oświadczenia o zgodzie na przysposobienie w przyszłości przez nieznane im osoby. W pozostałych sprawach żyjące matki zostały pozbawione władzy rodzicielskiej.

1.4.2.2. Ojcowie

W świetle prawa byli znani ojcowie 35 dzieci. Żaden nie sprawował pieczy nad dzieckiem, gdy było kwalifikowane do przysposobienia. Wcześniej jeden kontaktował się z dzieckiem, gdy ono pozostawało w pieczy zastępczej. Wiadomo, że 30 znanych ojców żyło, gdy toczyło się postępowanie o przysposobienie ich dzieci, ale byli pozbawieni władzy rodzicielskiej.

Znane były informacje o wieku ojców w dniu urodzenia 33 dzieci. Najmłodszy liczył 19 lat, najstarszy 50. Średnia wieku ojców wyniosła 30,3 roku. W dwóch grupach wiekowych: od 19 do 29 lat oraz od 30 do 40 lat było po 14 ojców (po 42,4% ojców, których wiek w dniu urodzenia dziecka był znany na podstawie akt). Pozostali mieli: 41, 44, 47, 48 i 50 lat. Ojcowie byli starsi od matek. Średni wiek matek wyniósł 25,9 roku, średni wiek ojców 30,3 roku.

Tabela 26. Wiek matek i ojców w dniu urodzenia przysposobionych dzieci w procentach

Lp.	Wiek matek i ojców w procentach (grupy wiekowe)	Matki	Ojcowie
1	nie więcej niż 29 lat	67,4	42,4
2	od 30 do 39 lat	32,6	39,4
3	od 40 do 50 lat	00,0	18,2
4	ogółem	100,0	100,0

Źródło: Opracowanie własne.

Informacji o ojcach było jeszcze mniej niż o matkach dzieci. Wiadomo, że u jednego występowały zaburzenia psychiczne, jeden był poważnie chory somatycznie. Sześciu nadużywało alkoholu, u jednego zdiagnozowano chorobę alkoholową. Dwóch było karanych. Gdy trwało postępowanie, jeden odbywał 17-letnią karę pozbawienia wolności. Jeden był bezdomny. Wiadomo też o jednym z ojców, że był sprawcą przemocy domowej.

1.4.3. Rodzeństwo

W dziesięciu zbadanych sprawach wnioski o przysposobienie dotyczyły rodzeństw, w których dzieci miały przynajmniej jednego wspólnego rodzica (w ośmiu sprawach przysposobiono rodzeństwa złożone z dwojga dzieci, w dwóch sprawach rodzeństwa 3-osobowe). W jedenastu przysposobienie miało połączyć dziecko/dzieci z rodzeństwem wcześniej przysposobionym. W 13 sprawach rozdzielono rodzeństwa wskutek przysposobienia.

Zważywszy, iż podziały rodzeństwa następują na etapie kwalifikacji dzieci do przysposobienia, a *kart dzieci*, w których są zawarte informacje o rodzeństwie nie przedstawia się sądowi, decyzja co do podziału nie tylko nie podlega kontroli sądu, ale nie zawsze sąd wie o rodzeństwie przysposabianego dziecka i motywach jego podziału. Niekiedy też dzieci skierowane do przysposobienia nie wiedzą, że mają rodzeństwo, w szczególności przyrodnie.

Z akt wynikała wiedza o przypadkach bardzo licznych rodzeństw zwykle mających wspólną matkę, ale różnych ojców. Niekiedy matka niewychowująca żadnego dziecka nawiązywała kolejne krótkotrwałe związki z różnymi mężczyznami, w których dochodziło do poczęcia dziecka wkrótce po urodzeniu trafiającego do pieczy zastępczej i kwalifikowanego do przysposobienia. (Nie można wykluczyć, że ojcowie tych dzieci, którzy, nawet gdy uznali ojcostwo, nie angażowali się w wychowywanie i utrzymywanie dzieci, nawiązywali także krótkotrwałe związki z różnymi kobietami, które rodziły kolejne dzieci mające w konsekwencji takich wyborów przynajmniej jednego z rodziców bardzo liczne rodzeństwo przyrodnie). Powiadamiane o tym małżeństwa, które wcześniej przysposobiły starsze dziecko bądź dzieci, nie zawsze decydowały się na kolejne przysposobienie, zwłaszcza gdy proces adaptacji w rodzinie przysposobionego jeszcze się nie zakończył bądź któreś z dzieci wymagało szczególnego zaangażowania np. w związku ze zdiagnozowanym płodowym zespołem alkoholowym.

Na podstawie zbadanych akt wiedza o rodzeństwie przysposabianych dzieci była bardzo ograniczona. Zdarzały się niekiedy sygnały mogące budzić wątpliwości, czy przysposobienie jest optymalnym rozwiązaniem sytuacji życiowej osoby przysposabianej, zważywszy na podział rodzeństwa. Przykładowo w jednej ze spraw nastąpiło przeniesienie dziecka do USA. Z akt wynikało, że przysposobiona dziewczynka ma o 2 lata starszą siostrę, która wykluczyła własną *adopcję zagraniczną*, ale rzekomo (nie zweryfikowano) wyraziła opinię, iż przysposobienie siostry przez rodzinę z USA aprobeuje i ma nadzieję na kontakty z nią za pośrednictwem Internetu.

1.4.4. Piecza nad dziećmi i kontakty z nimi osób bliskich

Nad częścią dzieci w pewnym okresie ich życia bezpośrednią pieczę sprawowali rodzice/matka⁴². W czasie poprzedzającym kwalifikację do przysposobienia dzieci pozostawały w pieczy zastępczej. Wówczas co najmniej z piętnaściorgiem dzieci choć jedna osoba utrzymywała kontakty. Z pięciorgiem dzieci spotykały się matki, z dwojgiem ojcowie. W pięciu sprawach kontakty z dziećmi utrzymywali ich dziadkowie macierzyści, w jednej krewni ojca. W trzech przypadkach kontakty z dziećmi pozostającymi w pieczy zastępczej utrzymywało rodzeństwo. Wiadomo było, że z dziećmi, których dotyczyły 23 sprawy o przysposobienie żadna osoba bliska nie utrzymywała kontaktów.

W okresie kwalifikowania do przysposobienia oraz analizowanych postępowań tylko w jednym przypadku pieczę sprawowała osoba z rodziny dziecka bez statusu rodziny zastępczej. W niespokrewnionych rodzinach zastępczych przebywało 21 dzieci, 28 dzieci przebywało w placówkach opiekuńczych, pozostałe w regionalnej placówce opiekuńczo-terapeutycznej.

1.4.5. Przedstawiciele ustawowi dzieci

We wszystkich sprawach przedstawicielami ustawowymi 52 dzieci byli opiekunowie. Dzieci nie pozostawały pod władzą rodzicielską z trzech przyczyn. (1) Najczęściej był to skutek prawomocnego orzeczenia o jej pozbawieniu znanego, żyjącego rodzica dziecka. (2) Władza rodzicielska i prawo do kontaktów rodziców, którzy wyrazili zgodę na przysposobienie w przyszłości dziecka przez nieznaną im osobę (art. 119¹ § 1 k.r.o.), przestały im przysługiwać z chwilą wyrażenia zgody. (3) Skutkiem ubezwłasnowolnienia matki było ustanie jej władzy rodzicielskiej.

W większości spraw – odnośnie do 48 dzieci – możliwe było ustalenie, czy osoba ustanowiona opiekunem była w jakiś sposób zaznajomiona z sytuacją dziecka oraz czy знаła dziecko także z innej przyczyny (i wcześniej niż po objęciu funkcji opiekuna). Najczęściej funkcję opiekuna sprawowali obcy dla dziecka rodzice zastępczy (wobec 17 dzieci) oraz wychowawcy dzieci z placówki, w której przebywały (opiekunowie 15 dzieci).

⁴² Jak mogła wyglądać ta piecza ilustruje stan faktyczny jednej ze spraw opisany w karcie dziecka (jednej z nielicznych znajdujących się w aktach sprawy). Oboje rodzice nadużywali alkoholu. Ojciec stosował przemoc. Matka pod wpływem alkoholu była: *agresywna, wulgarna i nieobliczalna. Przez kilka miesięcy mieszkała z dziećmi i sąsiadem w jednym pokoju w jego mieszkaniu. Będąc pod wpływem alkoholu, wyskoczyła z okna, łamiąc obie nogi. W mieszkaniu panował bałagan, dzieci były zaniedbywane, brudne i głodne.*

Tabela 27. Osoby sprawujące funkcję opiekuna dziecka

Lp.	Osoby sprawujące funkcję opiekuna dziecka	Liczba dzieci	Procent
1	rodzice zastępczy niespokrewnieni z dzieckiem	17	32,7
2	wychowawca z placówki, w której dziecko przebywa	15	28,8
3	inny pracownik placówki, w której dziecko przebywa	11	21,2
4	inna osoba znająca dziecko zawodowo	3	5,8
5	ciotka dziecka niesprawująca pieczy nad dzieckiem	1	1,9
6	ciotka dziecka sprawująca pieczę nad dzieckiem	1	1,9
7	brak danych o związku z dzieckiem	4	7,7
8	ogółem opiekunowie dla 52 dzieci	52	100,0

Źródło: Opracowanie własne.

1.5. Tożsamość dzieci

1.5.1. Uwaga wprowadzająca

Najbardziej charakterystyczną cechą modelu przysposobienia, odkąd stało się ono instytucją rodzinnego prawa osobowego⁴³, jest utworzenie na mocy orzeczenia sądu, dla dobra strony przysposabianej, będącej osobą małoletnią (co najmniej w dniu wpływu do sądu wniosku o przysposobienie), stosunku prawnego rodzica i dziecka, który powinien być trwały (w modelu idealizacyjnym oczekuje się, że w praktyce będzie to stosunek nierozzerwalny, podobnie jak wynikający z pochodzenia genetycznego, tzn., mimo iż w znacznej części orzeczonych stosunków przysposobienia prawo przewiduje możliwość ich rozwiązania przez sąd, żadna ze stron nie będzie miała powodów, aby z takiej możliwości skorzystać).

Uprawomocnienie się orzeczenia przysposobienia powoduje (z nielicznymi wyjątkami, o których mowa w art. 121¹ k.r.o.) ustanie wzajemnych praw i obowiązków pomiędzy osobą przysposobioną i jej krewnymi (art. 121 k.r.o.).

Umocnieniu więzi między stronami przysposobienia sprzyjają rozwiązania materialno-prawne i procesowe służące zachowaniu tajemnicy przysposobienia (w okresie małoletności dziecka także wobec niego, choć zalecana jest przysposabiającym, a nawet oczekiwana przez

⁴³ Można przyjąć, że w Polsce nastąpiło to od wejścia w życie, 1 października 1950 r., ustawy Kodeks rodzinny z 27 czerwca 1950 r., Dz.U. z 1950 r. Nr 34, poz. 308, choć dopiero obowiązujący od 1 stycznia 1965 r. kodeks rodzinny i opiekuńczy, ustawa z dnia 25 lutego 1964 r., Dz.U. z 1964 r. Nr 9, poz. 59, wprowadził, jako podstawową formę tej instytucji, przysposobienie pełne.

podmioty przygotowujące do przysposobienia⁴⁴, jawność adopcji wobec dziecka⁴⁵), choć współcześnie doceniana jest rola wiedzy dziecka o własnych korzeniach⁴⁶.

Model przysposobienia (w różnych aspektach krytykowany⁴⁷) realizuje zasadę *adoptio naturam imitatur*. Zgodnie z nim przysposobiony zmienia w sposób trwały swoją przynależność rodzinną. Gdy przysposabiający mieszkają w innym państwie niż przysposobiony przed adopcją, przynależą do innego niż on narodu, skutki przysposobienia polegają w praktyce nie tylko na zmianie przynależności prawnej przysposobionego do określonej rodziny, ale i na włączeniu go do nowej wspólnoty kulturowej, narodowej i państwowej. Sukces przysposobienia wyraża się m.in. w poczuciu pełnej przynależności osoby przysposobionej do nowej rodziny pozyskanej wskutek przysposobienia, traktowaniu jej jak własnej i utożsamianiu się z nią.

W ujęciu słownikowym pojęcie *tożsamość* to *identyczność*, a w odniesieniu do pojedynczego człowieka *świadomość siebie*⁴⁸. Problematyka tożsamości człowieka jest przedmiotem badań wielu nauk – w szczególności: psychologii, psychiatrii, pedagogiki, socjologii wychowania. Wskazuje się, iż tożsamość jest: *nirozzerwalnie związana z kulturą grupy, w której jednostki się rodzą, wychowują i żyją, jest instrumentem ich usytuowania w strukturze społecznej, przypisania ich do konkretnej wspólnoty, przyporządkowania do systemu pozycji oraz ról. [...] Tożsamość nie istnieje poza systemem społecznym i kulturowym*⁴⁹.

Zgodnie z art. 20 ust. 3 konwencji o prawach dziecka przy wyborze odpowiedniej formy pieczy dla dziecka pozbawionego swego środowiska rodzinnego (niemogącego ze względu na swoje dobro pozostawać w tym środowisku) *należy w sposób właściwy uwzględnić wskazania w zachowaniu ciągłości w wychowaniu dziecka oraz jego tożsamości etnicznej, religijnej, kulturowej i językowej*. Jest to szczególnie doniosła wskazówka w kontekście adopcji zagranicznej, ściśle związana z jej subsydiarnym charakterem (art. 21 ust. b konwencji o prawach dziecka, art. 114² § 1 k.r.o.). W powołanym przepisie konwencji wskazano na określone konteksty

⁴⁴ Zgodnie z punktem 15 paragrafu drugiego rozporządzenia Ministra Pracy i Polityki Społecznej (aktualnie w nazwie resortu, o którym mowa na pierwszym miejscu wskazana jest rodzina) z dnia 9 grudnia 2011 r. w sprawie szkolenia dla kandydatów do przysposobienia dziecka, Dz.U. z 2011 r. poz. 272, wydanego na podstawie art. 173 ustawy o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej (Dz.U. z 2011 r. Nr 149, poz. 887) zakres programowy szkolenia dla kandydatów do przysposobienia dziecka obejmuje problematykę „jawności adopcji – prawdy o pochodzeniu dziecka”.

⁴⁵ A. Ładyżyński, *Tajemnica adopcji*, „Problemy Opiekuńczo-Wychowawcze” 1996 nr 2; R. Giryńska, *Problemy jawności adopcji*, [w:] *Adopcja teoria i praktyka*, red. K. Ostrowska, E. Milewska, Warszawa 1999, s. 161–169; A. Sebesta, *Jawność adopcji jako problem etyczny i kulturowy w Polsce*, „Annales Academiae Paedagogicae Cracoviensis” 2002, Folia 10 Studia Philosophica I, s. 135–142; E. Holewińska-Łapińska, *Poglądy pracowników ośrodków adopcyjno-opiekuńczych na temat tajemnicy przysposobienia*, „Rodzina i Prawo”, 2006, nr 3.

⁴⁶ Zob. na ten temat: J. Gajda, *Tajemnica przysposobienia i jej ochrona w polskim prawie cywilnym*, Przemysł-Rzeszów 2012 (w szczególności rozdz. IV tej monografii *Tajemnica przysposobienia a prawo do znajomości własnego pochodzenia*, s. 268–292).

⁴⁷ Zob. J. Gajda, *Adoptio naturam imitatur est? Czy czas na zmianę?*, [w:] *Piecznia zastępcza i przysposobienie w polskim systemie prawa*, red. J.M. Łukasiewicz, R. Łukasiewicz, Toruń 2019, s. 170–185.

⁴⁸ Słownik języka polskiego PWN, [online:] <https://sjp.pwn.pl/slowniki/to%C5%BCsamo%C5%9B%C4%87.html> [dostęp: 13.12.2023].

⁴⁹ T. Paleczny, *Socjologia tożsamości*, Kraków 2008, s. 165.

rozumienia tożsamości. Jest w nim mowa o tożsamości etnicznej, narodowej, kulturowej, co stanowi odwołanie się do tożsamości pewnych zbiorowości. Ustalenie sposobu poznania wyrażania się tożsamości zbiorowości jest przedmiotem zainteresowania wielu nauk – zwłaszcza antropologii i socjologii⁵⁰. Nawet sygnalizowanie ich nie mieści się w zakresie niniejszego opracowania. Wieloznaczności używanych pojęć i zróżnicowane ich rozumienie wskazuje na trudności, przed jakimi stoją podmioty publiczne współdecydujące o kwalifikowaniu dzieci do przysposobienia związanego ze zmianą przez dziecko miejsca zamieszkania w Polsce na miejsce zamieszkania w innym państwie.

1.5.2. Tożsamość etniczna

W pierwszej kolejności w art. 20 ust. 3 konwencji o prawach dziecka wskazano tożsamość etniczną⁵¹. W antropologii, historii, socjologii definicje *etniczności* bywają formułowane na potrzeby określonej problematyki badawczej i z tej przyczyny się różnią. W dawniejszej literaturze wskazywano na następujące (uważane za obiektywne) kryteria przynależności do grupy etnicznej: (1) przekonanie o wspólnym pochodzeniu, (2) wspólna kultura/zwyczaj, (3) religia, (4) rasa, (5) język. Aktualnie te kryteria nie są uważane za wystarczające. Z obserwacji wynika, że brak niektórych z nich (np. wyznawania/praktykowania określonej religii) nie musi wykluczać przeświadczenia jednostki o przynależności do grupy, zaś inni członkowie grupy nadal mogą daną jednostkę uważać za przynależną do swojej zbiorowości. Wskazuje się na dominującą rolę charakteru relacji z „innymi”. Bowiem: *bez kontrastu między „nami” i „nimi” nie istnieje tożsamość etniczna. Definiujemy siebie w znacznej mierze poprzez odniesienia do tego czym lub kim nie jesteśmy*⁵².

Wydaje się, iż zasygnalizowane kryteria obiektywne i subiektywne znalazły wyraz w ustawowej definicji mniejszości etnicznej⁵³. Wynika z niej, iż dla rozumienia *etniczności*

⁵⁰ Z. Bokszański, *Tożsamość narodowa: pojęcie i problematyka badawcza*, [w:] *Biografia i wojna. Metoda biograficzna w badaniu procesów społecznych. Wybór tekstów*, red. R. Dopierała, K. Waniek, Łódź 2016, s. 53–60. Autor wskazał na podejście antropologiczne i socjologiczne charakteryzując je następująco (s. 57): *Podejście antropologiczne (kulturologiczne) wspiera się na założeniu, iż podstawą tożsamości etnicznej-narodowej jest spajająca grupę kultura, formująca swoisty sposób życia zbiorowości, posiadająca innymi słowy pewien „styl”. Ta swoistość, czy ten „styl” jest (mniej lub bardziej kompletnie) dostrzegany przez członków danej zbiorowości, którzy w codziennych zachowaniach pozostają pod wpływem wielości wzorów swojej kultury. [...] Tożsamość narodowa jest w tej perspektywie generowana w sposób „demokratyczny” (wszyscy członkowie grupy partycypują we właściwej jej kulturze). [...] Perspektywa „socjologiczna” [...] podkreśla nieokreśloność, czy nawet przypadkowość związków między kulturą grupy a jej tożsamością. Kultura każdej większej zbiorowości, wskazuje się, jest heterogeniczna, gdyż składa się na nią wiele regionalnych i warstwowych „subkultur”. Tożsamość narodowa jest w związku z tym rezultatem złożonych przedsięwzięć konstrukcyjnych podejmowanych przez intelektualistów będących wyrazicielami tendencji nacjonalistycznych.*

⁵¹ Odnotowania wymaga, iż wśród tych tożsamości nie wskazano tożsamości narodowej. Na temat rozumienia grupy etnicznej i grupy narodowej zob. A. Popielarczyk-Pałęga, *Tożsamość narodowa, tożsamość etniczna, identyfikacja narodowa jednostki rozważania metodologiczne na przykładzie środowisk polonijnych*, „Łódzkie Studia Teologiczne” 2018, nr 27 (3), s. 15–17 oraz powołaną tam literaturę.

⁵² Z. Bokszański, op. cit., s. 55.

⁵³ Art. 2 ust. 3 ustawy z dnia 6 stycznia 2005 r. o mniejszościach narodowych i etnicznych oraz o języku regionalnym, t.j. Dz.U. z 2017 r. poz. 823.

doniosłe są: język, kultura lub tradycja oraz *świadomość własnej historycznej wspólnoty etnicznej*, jej wyrażanie i ochrona.

W kontekście cytowanych „klasycznych” kryteriów, uważanych niegdyś za kompletne i obiektywne dla ustalenia przynależności do grupy etnicznej odnotowania wymaga fakt, iż w art. 20 ust. 3 konwencji o prawach dziecka, wymieniono obok tożsamości etnicznej, tożsamość religijną, kulturową i językową. Przy takim ujęciu, w ramach tożsamości etnicznej dziecka kandydującego do przysposobienia, istotna jest wiedza o jego rasie, występowaniu bądź niewystępowaniu przynależności do mniejszości narodowej i/lub etnicznej w rozumieniu ustawy z dnia 6 stycznia 2005 r. o mniejszościach narodowych i etnicznych oraz o języku regionalnym. Pełnej świadomości tych cech zwykle nie można oczekiwać od dzieci przed okresem adolescencji. Niemniej sędzę, iż nawet, gdy dziecko takiej świadomości nie ma, celowe jest ustalenie tych elementów odnośnie do jego rodziców/krewnych w kontekście obowiązku dbałości o „ciągłość wychowania”.

Z informacji znajdujących się w aktach nie można było wnioskować, czy dziecko wywodzi się z innej rasy niż biała ani czy przynależy do mniejszości narodowej lub/i etnicznej⁵⁴. Ów brak informacji skłania ku domniemaniu, iż takich odrębności nie było, są bowiem na tyle rzadko występujące, a zarazem koncentrujące uwagę otoczenia, że gdyby były, znalazłoby to co najmniej sygnalizację w wypowiedziach osób uczestniczących w postępowaniu⁵⁵.

1.5.3. Tożsamość religijna

Pojęcie tożsamości religijnej jest rozpatrywane w ujęciu psychologicznym i antropologicznym bądź kulturowym. Rozwój tożsamości religijnej jest ściśle związany z rozwojem tożsamości ogólnej, stawianiem pytań o sens i przeznaczenie ludzkiego życia⁵⁶. W różnych opracowaniach przedstawiane są autorskie definicje tego pojęcia. Przykładowo w ujęciu Anny Wieradzkiej-Pilarczyk, tożsamość religijna zbudowana jest na refleksyjnym podejściu do

⁵⁴ Zgodnie z art. 35. ust. 1 Konstytucji, Rzeczpospolita Polska zapewnia obywatelom polskim należącym do mniejszości narodowych i etnicznych wolność zachowania i rozwoju własnego języka, zachowania obyczajów i tradycji oraz rozwoju własnej kultury. Zgodnie ze wstępnymi wynikami spisu ludności z 2021 r. (*Informacje sygnałne GUS z dnia 11 kwietnia 2023 r. na temat: struktury narodowo-etnicznej oraz języka kontaktów domowych*) narodowość polską zadeklarowało 37 149,5 tys. osób (97,7% ogółu mieszkańców Polski), a inną niż polska 1339,6 tys. osób, czyli 3,5%. Do najliczniejszych identyfikacji narodowo-etnicznych, poza polską identyfikacją, należą deklaracje śląskie i kaszubskie. Trzecią najliczniej reprezentowaną grupą są osoby deklarujące przynależność niemiecką (132,5 tys.). W następnej kolejności zadeklarowano narodowość ukraińską (79,4 tys.), białoruską (54,3 tys.), angielską (48,7 tys.) i amerykańską (25,1 tys.).

⁵⁵ Z wcześniejszych badań aktowych spraw o przysposobienie wynikało, że np. członkowie mniejszości romskiej w Polsce byli zainteresowani przysposabianiem dzieci należących również do tej mniejszości. Gdyby jednak występowały mogłyby mieć znaczenie dla oceny stopnia trudności znalezienia w Polsce dla dziecka (np. Roma albo Afropolaka) kandydatów na rodziców adopcyjnych.

⁵⁶ A. Wieradzka-Pilarczyk, *Tożsamość religijna młodych Polaków. Próba zastosowania koncepcji Koena Luyckxa w obszarze rozwoju religijnego*, Poznań 2015 s. 89 et seq. (Praca doktorska napisana pod kierunkiem prof. UAM dra hab. B. Jacka Soińskiego), [online:] <https://repozytorium.amu.edu.pl/server/api/core/bitstreams/be6e2ec8-428c-4057-9a87-798973b095bc/content> [dostęp: 9.10.2023].

relacji z Transcendencją oraz przekazywanych na drodze religijnej socjalizacji kategoriach, pojęciach czy zbiorowych symbolach. Przez tożsamość religijną ta autorka rozumie⁵⁷:

wewnętrzną autoidentyfikację z rzeczywistością nadprzyrodzoną, tworzoną przez osobę w dynamicznym procesie integracji indywidualnego oraz społecznego obrazu religijności. Tworzenie tożsamości opiera się na dynamicznie i naprzemiennie zachodzących procesach eksploracji i zobowiązania. Na poziomie eksploracji człowiek styka się z rzeczywistością religijną i poznaje ją na różnych poziomach. Następnie angażuje się w nią uwewnętrzniając jako wartość, według której kształtuje swoje życie, bądź ją neguje poszukując innych form religijności, istotnych z punktu widzenia jego potrzeb, światopoglądu, tradycji i określonych kulturowo norm. [...] Tożsamość religijną można opisać jako konstrukt zawierający w sobie dwie reprezentacje: *Ja religijne* oraz *Ty religijne*, o półprzepuszczalnych granicach pozwalających na wzajemne odniesienie i weryfikacje. *Ja religijne* stanowi indywidualny obraz religijności, z odpowiedzią na pytanie: co ja o sobie myślę jako o istocie posiadającej osobiste odniesienie do rzeczywistości nadprzyrodzonej. Struktura *religijnego Ja* konfrontuje się ze społecznym obrazem religijności stanowiącym *religijne Ty*. Zawiera ono religijne wzorce, przekazywane w drodze religijnej socjalizacji (rodzinnej, szkolnej, wspólnotowej), przez teksty świętych ksiąg czy tradycję religijną. Obiektywizując samoidentyfikacyjne procesy *religijnego Ja* udziela odpowiedzi na pytanie, co inni myślą o mnie jako istocie religijnej? Dopiero taka wzajemna interpretacja pozwala na dokonanie pełnej religijnej autoidentyfikacji, kształtując dojrzałą religijną tożsamość. Obiektywne poczucie tożsamości zawiera w sobie kulturowo ukształtowany wzór religijności przekazywany z pokolenia na pokolenie, wobec którego osoba, najczęściej w momencie inicjacji religijnej, bądź w sytuacjach kryzysów religijnych, będzie musiała się opowiedzieć i dokonać osobistego wyboru.

Mniej złożoną definicję tożsamości religijnej przedstawił (za A.N. Kryłowem⁵⁸) Andrei Harbatski⁵⁹:

Tożsamość religijna jest to forma grupowej i osobistej świadomości, zbudowanej na uświadomieniu swojej przynależności do określonej religii i kształtująca wyobrażenie o sobie i świecie za pośrednictwem odpowiednich dogmatów religijnych. Tożsamość religijna jest jedną z pierwszych form świadomości człowieka i dlatego znajduje się na początku kształtowania innych rodzajów tożsamości.

Istotną rolę w przynależności do określonej religii ma wychowanie. Gdy dziecko pozostaje pod władzą rodzicielską, zgodnie art. 48 ust. 1 oraz art. 53 ust. 3 w związku z art. 72 ust. 1,

⁵⁷ A. Wieradzka-Pilarczyk, op. cit., s. 97–99. W koncepcji tej autorki tożsamość religijna opisana jest poprzez pięć wymiarów 1) eksplorację wszerek (poszukiwania osobistych wartości w sferze religijności), 2) eksplorację w głąb (pogłębiona ocena wybranych przez siebie wartości w sferze religijności), 3) eksplorację ruminacyjną (rozproszenie, niezdecydowanie w sferze religijności), 4) podjęcie zobowiązań (wybory i zobowiązania w obszarach uznanej przez siebie religijności) 5) identyfikację z zobowiązaniem (identyfikacja z dokonanymi wyborami i zobowiązaniami w obszarach uznanej przez siebie religijności). Zob. E. Rydz, P. Bartczuk, A. Wieradzka-Pilarczyk, *Tożsamość religijna a gotowość do wejścia w dialog międzyreligijny*, Przegląd Religioznawczy, 2017, nr 2 (264) s. 147–148.

⁵⁸ А.Н. Крылов, *Религиозная идентичность. Индивидуальное и коллективное самосознание в постиндустриальном пространстве*, Москва 2012, s. 223–224.

⁵⁹ A. Harbatski, *Tożsamość religijna a bezpieczeństwo konfesyjne: współczesne wyzwania (na przykładzie Republiki Białoruś)*, „Pogranicze. Studia Społeczne” 2015, t. XXV, s. 136.

2 i 3 Konstytucji RP, rodzicom przysługuje prawo do wychowania go zgodnie z własnymi przekonaniami religijnymi, z poszanowaniem podmiotowości i praw dziecka, w tym jego wolności sumienia, wyznania i przekonań. Zgodnie z art. 40 ust.1 pkt 5 ustawy z dnia 9 czerwca 2011 r. o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej⁶⁰, rodzina zastępcza i rodzinny dom dziecka zaspokajają, między innymi, potrzeby religijne dziecka. Taki sam obowiązek ciąży na placówkach instytucjonalnej pieczy zastępczej (art. 93 ust. 4 pkt 1 powołanej ustawy)⁶¹.

Zmierzając do ustalenia tożsamości religijnej dziecka i jego prawa do zachowania *ciągłości wychowania*, istotne było ustalenie, czy wychowywano je religijnie w okresie poprzedzającym kwalifikację do przysposobienia.

W 24 (60%) zbadanych aktach spraw nie było żadnych informacji na ten temat. W 5 sprawach (12,5%) nie budziło wątpliwości, że dzieci były wychowywane religijnie, natomiast w 11 (27,5%) trudno było to jednoznacznie ustalić. Na religijne wychowanie dziecka wskazywały następujące informacje: (1) dzieci zostały ochrzczone (w 3 sprawach), (2) dzieci przyjęły pierwszą komunię św. (w 2 sprawach), (3) dzieci były wychowywane w placówce prowadzonej przez zakon katolicki (w 3 sprawach). W pięciu sprawach można było wywnioskować o wychowaniu religijnym na podstawie deklaracji, że dziecko chodzi na nabożeństwa, modli się przed snem, uczęszcza na lekcje religii w przedszkolu.

1.5.4. Tożsamość kulturowa

Zgodnie z definicją przedstawioną *Słowniku etymologicznym*:

tożsamość kulturowa jest to najważniejszy rodzaj tożsamości zbiorowej, który polega na historycznie uwarunkowanym, kulturowym sposobie zachowania przez daną zbiorowość ludzką istnienia i ciągłości gatunku oraz równowagi biopsychicznej. [W jej skład wchodzi – E.H.Ł.]: 1) elementy dziedzictwa, nawet całkowicie lub częściowo zdezaktualizowane, 2) rodzaj, proporcje i ustrukturuwanie składowych elementów danej kultury zarówno ze względu na odrębności wyróżników kulturowych, jak i na osiągnięty poziom powszechników społecznoekonomicznych i cywilizacyjnych wewnątrz danej kultury, 3) kontekst zewnętrzny równorzędnych czy nierównorzędnych kontaktów z innymi kulturami, występujących w różnym natężeniu w przeszłości i teraźniejszości⁶².

⁶⁰ T.j. Dz.U. z 2023 r. poz. 1426.

⁶¹ Praktyka odnośnie do dbałości o wychowanie religijne dzieci w pieczy zastępczej, w szczególności takich, których rodziny mają inną przynależność religijną niż do Kościoła rzymskokatolickiego, jest oceniana krytycznie. Zob. przykładowo: L. Świto, *Tożsamość religijna dziecka w pieczy zastępczej*, „Roczniki Nauk Prawnych” 2021, nr 4, s. 63–69.

⁶² K. Kwaśniewski, *Tożsamość kulturowa. Słownik etnologiczny. Terminy ogólne*, red. Z. Staszczak, Warszawa–Poznań 1987, s. 351–352. Cytowane za G. Odojem, *Tożsamość kulturowa społeczności małomiasteczkowej*, Katowice 2007, s. 22.

W ujęciu Grzegorza Odoja⁶³ świadomość tożsamości kulturowej jest związana z: *poczuciem przynależności do własnej społeczności, z identyfikowaniem się z tą społecznością, z jej specyficzną kulturą i wspólną historią, z określonym terytorium, które się wspólnie zamieszkuje, równocześnie z poczuciem wyraźnej odrębności w stosunku do innych grup.*

Jak ocenił G. Odoj (i powoływani przez niego autorzy) – tożsamość kulturowa nakłada się na kategorię „swój-obcy”, daje poczucie zakorzenienia, *posiadania swojego miejsca w świecie.* Wywodzi się z wiedzy o własnych „korzeniach” (skąd się pochodzi w sensie społecznym, historycznym, kulturowym). Pozwala na ocenę zarówno kim się jest, jak i skąd (w znaczeniu geograficznym) się pochodzi. Istotna jest dla niej „pamięć zbiorowa”, polegająca na *spoglądaniu w przeszłość, i jej rekonstruowaniu i interpretowaniu w odniesieniu do teraźniejszości*⁶⁴.

Tak rozumiana tożsamość kulturowa odnośnie do dzieci przysposabianych za granicę sprowadzałaby się do ich poczucia polskości. Niekiedy pewne elementy polskiej tożsamości kulturowej mogą być dostrzeżone już u młodszych dzieci, gdyż w różnych programach edukacyjnych dla dzieci w wieku przedszkolnym i wczesnoszkolnym przewidywane były i są elementy wychowania patriotycznego⁶⁵. W zbadanych aktach nie było informacji pozwalających na ustalenia tak rozumianej tożsamości kulturowej przysposobionych dzieci.

1.5.5. Tożsamość językowa

Język pełni funkcję identyfikacyjną, kulturotwórczą. Wspólny język integruje społecznie jego użytkowników, a gdy nie jest jedynym używanym w danym miejscu i czasie – odróżnia ich od innych⁶⁶. Używanie tego samego języka traktowane jest jako bardzo istotne kryterium przynależności do grupy etnicznej, zaś tożsamość językowa bywa wiązana z poczuciem narodowej samoświadomości. Jak stwierdziła Agnieszka Kuczkiewicz-Fraś⁶⁷:

trudno wskazać w dziejach świata taki naród, który nie byłby nierozzerwalnie związany z pewnym konkretnym językiem. Język ojczysty, narodowy, funkcjonujący jako skarbnica wspólnej historii i doświadczeń jego użytkowników, staje się nośnikiem i środkiem do wyrażania wspólnych dążeń i działań, które można określić mianem „narodowe”. W tym sensie niektórzy badacze postrzegają wręcz język narodowy jako siłę sprawczą, demiurga tożsamości narodowej.

⁶³ G. Odoj, *Tożsamość kulturowa społeczności małomiasteczkowej*, Katowice 2007, s. 23.

⁶⁴ G. Odoj, op. cit., s. 24–25 z odwołaniem się w tym aspekcie do wypowiedzi M. Halbwachsa pochodzących z jego dzieła *„Społeczne ramy pamięci”*, Warszawa 1969 (przekład M. Król).

⁶⁵ Zob. przykładowo M. Głowska-Sołdatow, *Patriotyzm w tekstach dla dzieci w młodszych wiekach szkolnych – wybrane konteksty*, [w:] *Patriotyzm a wychowanie*, red. E.J. Kryńska, J. Dąbrowska, A. Szarkowska, U. Wróblewska, Białystok 2009, s. 610–616; B. Dudel, *Tematyka patriotyczna w kształceniu zintegrowanym i propozycje jej realizacji (w wybranych czasopiśmie metodycznych)* w powołanej pracy *Patriotyzm a wychowanie*, s. 617–623 i powołaną literaturę.

⁶⁶ E. Bańczyk, *O roli języka w kształtowaniu tożsamości młodego pokolenia*, „Postscriptum Polonistyczne” 2019, nr 1 (23), s. 242–246 i powołana literatura.

⁶⁷ A. Kuczkiewicz-Fraś, *Język jako determinant tożsamości narodowej i państwowej w Pakistanie i Bangladeszu*, „Politeja” 2012, nr 2/2, s. 125.

Wydaje się nie budzić wątpliwości, iż dla przetrwania kultury narodowej (zwłaszcza gdy na pewnym terytorium kultywujący ją ludzie stanowią mniejszość) istotny jest prawny status języka, możliwość używania go w sprawach urzędowych, nauczania go, prowadzenia placówek edukacyjnych w tym języku. Zwykle też utracie niepodległości państwowej towarzyszy narzucanie języka okupanta i zakaz używania języka narodowego. W konsekwencji język staje się co najmniej jednym z wyznaczników tożsamości narodowej (np. polskiej w okresie zaborów).

W Polsce współcześnie jest stosunkowo niewiele mniejszości narodowych, a w konsekwencji w kontaktach domowych głównie używany jest język polski. Ze wstępnych ustaleń spisu powszechnego z 2021 r.⁶⁸ wynika, że wśród języków innych niż polski, w kontaktach domowych najczęściej wskazano język angielski (704,4 tys. osób), następnie język śląski (457,9 tys.), na kolejnych miejscach wskazano języki: niemiecki (199 tys.), kaszubski (87,6 tys.), rosyjski (59,9 tys.) oraz ukraiński (53,2 tys.). Z akt nie wynikało, aby jakieś dzieci używały jednego ze wskazanych w spisie powszechnym języków. Badanie wykazało, że dla dzieci, które już mówiły, jedynym dobrze znanym (lub jedynym znanym w ogóle) był język polski. Starsze dzieci, które dodatkowo uczyły się języka obcego, głównie języka angielskiego, nawet osiągające wysokie oceny, nie posługiwały się nim biegle. Pozwala to na ocenę iż przysposabiane dzieci miały polską tożsamość językową.

2. Przysposabiający

2.1. Kobiety wnioskujące o orzeczenie przysposobienia

2.1.1. Narodowość, obywatelstwo, państwo stałego pobytu

2.1.1.1. Narodowość

Przysposabiającymi było 40 kobiet. Najwięcej (17) było w tej grupie Włosek oraz (10) kobiet nazywających swoją narodowość⁶⁹ „amerykańską” i nieinformujących o państwowej przynależności przodków, którzy w przeszłości przybyli do USA⁷⁰.

⁶⁸ GUS, *Wstępne wyniki NSP 2021 w zakresie struktury narodowo-etnicznej oraz języka kontaktów domowych*.

⁶⁹ Narodowość w trakcie prowadzenia analizy aktowej była rozumiana zgodnie z jej definicją, jaka została zamieszczona w art. 2 pkt 6 ustawy z dnia 24 marca 2010 r. o narodowym spisie powszechnym ludności i mieszkań w 2011 r., Dz.U. z 2010 r. Nr 47, poz. 277. Przepis ten stanowi, że ilekroć w ustawie jest mowa o narodowości – przynależności narodowej lub etnicznej – rozumie się przez to „deklarowaną, opartą na subiektywnym odczuciu indywidualną cechę każdego człowieka, wyrażającą jego związek emocjonalny lub związany z pochodzeniem rodziców z określonym narodem lub wspólnotą etniczną”. Podobna definicja narodowości jest podawana przez GUS, jako stosowana w statystyce publicznej *przynależność do danego narodu lub oznaczenie wspólnoty etniczno-kulturowej; poczucie tej przynależności*, [online:] <https://stat.gov.pl/metainformacje/slownik-pojec/pojecia-stosowane-w-statystyce-publicznej/235,pojecie.html>. W pkt 6 Załącznika nr 1 pt.: Zakres Informacji zbieranych w Narodowym Spisie Powszechnym Ludności i Mieszkań do ustawy z dnia 9 sierpnia 2019 r. o narodowym spisie powszechnym ludności i mieszkań w 2021 r., Dz.U. z 2019 r. poz. 1775, wskazano wśród spisywanych danych charakterystykę etniczno-kulturową stwierdzając, że narodowość to *przynależność narodowa lub etniczna*.

⁷⁰ Zgodnie z definicją zamieszczoną w Encyklopedii PWN „Amerykanie” to *pluralistyczna wspólnota narodowo-państwowa pochodzenia imigracyjnego, kształtująca się w granicach Stanów Zjednoczonych*. [...] U progu

Na polską narodowość powołało się siedem przysposabiających, zaś jedna wskazywała na swoje polskie poczucie narodowe w takim samym stopniu jak na bułgarskie. Pochodziła bowiem z binacjonalnego małżeństwa i była wychowywana w kulturze narodów i języków swoich rodziców (matka była Polką, ojciec Bułgarem, późniejsza przysposabiająca urodziła się w Bułgarii, uzyskała tam wykształcenie od podstawowego do wyższego i cały czas tam mieszka, zachowując kontakty z polską rodziną mieszkającą w Polsce i w Bułgarii. Mówi biegle w języku polskim, ukończyła Szkołę Polską przy Ambasadzie RP w Sofii). Na przynależność do dwóch narodów („brytyjskiego” i niemieckiego) powołała się jeszcze jedna z przysposabiających. Dwie przysposabiające były Hiszpankami. Jedna wskazała na narodowość francuską i jedna na holenderską.

Siedem przysposabiających znało dobrze język polski i swobodnie się w nim porozumiewało. Jedna miała tylko znajomość bierną języka. Nie mówiła po polsku. Miała jednak możliwość poprawienia tego stanu.

Osiem kobiet (co piąta) prezentowało więc poczucie przynależności do narodowości polskiej, a na wyłącznie polską narodowość wskazało 17,5%.

2.1.1.2. Obywatelstwo

Wyłącznie polskie obywatelstwo miała tylko jedna przysposabiająca. Na polskie i inne jeszcze obywatelstwo wskazały trzy przysposabiające. Tym drugim, poza polskim, było obywatelstwo islandzkie, niemieckie i „amerykańskie” (USA).

Najwięcej przysposabiających – 17 (42,5%) – miało obywatelstwo włoskie oraz obywatelstwo USA – 14 (35%). Dwie przysposabiające były obywatelkami Królestwa Hiszpanii, po jednej było obywatelkami Bułgarii, Francji i Królestwa Niderlandów.

2.1.1.3. Państwo stałego pobytu

W zbadanych sprawach 80% przysposabiających kobiet (32) mieszkało w dwóch państwach – we Włoszech – 17 (42,5%) – i w USA – 15 (37,5%). W USA przysposabiające kobiety mieszkały w 12 stanach. W trzech z nich – w Alabamie, Illinois i Wirginii – po dwie. W Arizonie, Maryland, Michigan, Missisipi, New Jersey, Pensylwanii, Tennessee, Teksasie i Wisconsin po jednej.

niepodległości USA ok. 75% ogółu ludności pochodziło z Wielkiej Brytanii, co miało decydujące znaczenie dla powstania dość jednolitego podłoża etnokulturowego. Koniec XIX i początek XX w. przyniosły największą w dziejach falę imigrantów z południowej i środkowowschodniej Europy. W okresie międzywojennym, a zwłaszcza po II wojnie światowej [...] zwiększył się napływ przybyszów z Ameryki Łacińskiej oraz Azji Południowo-Wschodniej. Istotnym elementem procesu narodotwórczego w USA jest amerykanizacja, prowadząca do zaniku odrębności etnicznych grup imigracyjnego pochodzenia połączonego z adaptacją niektórych nowych elementów. W ten sposób pierwotna kultura angloamerykańska przekształciła się w odrębną kulturę amerykańską. [online:] <https://encyklopedia.pwn.pl/haslo/Amerykane;3868639.html> [dostęp: 22.09.2023].

W 2 przypadkach przysposabiające mieszkali w Hiszpanii (w Prowincji Walencja). Pozostałe mieszkali w Bułgarii, Francji, Irlandii, Islandii, Królestwie Niderlandów i w Niemczech (Nadrenia-Palatynat).

2.1.2. Stan cywilny, sytuacja rodzinna

2.1.2.1. Stan cywilny

Mężatkami było 39 przysposabiających kobiet (w 39 sprawach orzeczone przysposobienie zostało dokonane przez małżonków i miało charakter przysposobienia wspólnego), jedna była rozwiedziona.

Wiadomo, że zawarcie małżeństwa z aktualnym partnerem w 6 przypadkach było poprzedzone związkiem kohabitacyjnym z nim, a w 20 sprawach takiej sytuacji nie było. Odnośnie do pozostałych 13 małżeństw z akt nie wynikało, czy małżeństwo było poprzedzone pozostawaniem w niesformalizowanym wspólnym pożyciu.

Większość przysposabiających mężatek – 35 (89,7%) – pozostawała w swoim pierwszym związku małżeńskim. Dla czterech z nich był to drugi związek małżeński.

2.1.2.2. Sytuacja rodzinna

Wszystkie przysposabiające kobiety pochodziły z małżeństw rodziców, których związki miały charakter tradycyjny i posiadały przynajmniej jedną osobę rodzeństwa. Wspólnie z rodzeństwem wychowywało się 38 (95%) przysposabiających. Większość utrzymywała regularne kontakty ze swoimi rodzinami generacyjnymi. Ich intensywność była związana z miejscem zamieszkania rodziny. W 11 przypadkach z akt wynikało, iż w rodzinie generacyjnej przysposabiającej kobiety posiadanie dzieci uważano za oczywiste i doniosłe zdarzenie, konieczne aby rodzinę można było uznać za „pełnowartościową”. Ustalenie to jest ważne, gdyż mogło mieć istotny wpływ na poglądy przysposabiających i ich ocenę własnej bezdzietności bądź małodzietności, a w konsekwencji mogło się przyczynić do decyzji o rodzicielstwie adopcyjnym (a nawet stanowić pewną presję, aby taką decyzję podjąć).

W trzech kolejnych przypadkach były odniesienia do bezdzietności w małżeństwie, z których wynikało, iż w ocenie rodzin małżonków ubiegających się o przysposobienie, nieposiadanie potomstwa nie „dyskwalifikuje” ani małżeństwa, ani rodziny. W pozostałych aktach nie było informacji umożliwiających ustalenie, jakie było podejście rodzin generacyjnych do modelu idealnej rodziny, zwłaszcza w kontekście posiadania potomstwa.

Mężatki (39) pozostawały ze swoimi mężami we wspólnym pożyciu, które było przez nie oceniane pozytywnie.

Znaczna część przysposabiających kobiet – 16 (41%) – nigdy nie miała dzieci (ani rodzonych, ani przysposobionych). W części akt były informacje o przyczynach bezdzietności

przysposabiających kobiet. W pięciu przypadkach stwierdzono w niewątpliwy sposób bezpłodność występującą tylko po ich stronie, wynikającą z różnych przyczyn ustalonych medycznie (w tym np. jedna kobieta urodziła się bez macicy). Czterokrotnie medycznie stwierdzona była praktyczna bezpłodność męża. W dwóch przypadkach każde z małżonków (niezależnie od osoby partnera) było niezdolne do posiadania biologicznego dziecka.

W ośmiu przypadkach, mimo iż nie wykluczono możliwości rodzicielstwa ani po stronie kobiety, ani po stronie jej małżonka, a nawet dochodziło do poczęcia dziecka, kolejne ciąży były ronione, a zabiegi in vitro okazywały się nieskuteczne.

W pojedynczych przypadkach, mimo iż kobieta mogła począć i urodzić dziecko, nie zalecano macierzyństwa, gdyż ciąża (pierwsza lub kolejna) mogła stanowić zagrożenie dla zdrowia bądź życia matki, albo też, choć byłaby bezpieczna dla matki, to występowało znaczne prawdopodobieństwo urodzenia dziecka obciążonego wadą genetyczną.

W dwóch sprawach z akt wynikało, że małżonkowie świadomie nie zbadali medycznych przyczyn swojej bezdzietności, aby nie ustalać z czyjej „winy” nie dochodzi do poczęcia.

W jednej sprawie, po przeprowadzeniu diagnostyki, zalecono doprowadzenie do poczęcia metodą in vitro, ale małżonkowie tę metodę odrzucali z przyczyn ideologicznych.

W kolejnej sprawie z akt nie wynikało, jaka była przyczyna bezdzietności, ale było wiadomo, że przysposabiająca przeszła nowotwór sutka i być może stosowana terapia (w tym hormonalna) miała wpływ na możliwość zajścia w ciążę bądź kobieta obawiała się skutków potencjalnej wznowy choroby nowotworowej albo pogorszenia swego stanu zdrowia związanego z odbiciem ciąży.

Sześć kobiet (15%) – zarówno mężatki, jak i jedna rozwiedziona przysposabiająca – miało rodzone dzieci. Dwanaście (30%) miało dziecko/dzieci wcześniej przysposobione, a kolejnych sześć (15%) miało zarówno urodzone przez siebie dzieci, jak i dzieci wcześniej przysposobione.

Najliczniejszą – 19-osobową (47,5%) – grupę stanowiły przysposabiające mające tylko małoletnie dzieci. W jednym przypadku dziecko było pełnoletnie i usamodzielnione, w dwóch przypadkach pełnoletnie dzieci nie były jeszcze samodzielne, bo kontynuowały naukę (w tym studia wyższe, podyplomowe albo dodatkowy kierunek studiów), ale stan ich zdrowia, wyniki w nauce, wykazywane aktywności wskazywały, iż w niedługim czasie uzyskają samodzielność dzięki podjęciu wykwalifikowanej pracy zarobkowej i zapewne nie będą musiały korzystać z pomocy materialnej matki/rodziców (a co najmniej zdecydowanie zmniejszy się finansowy wymiar wsparcia z ich strony). W jednym przypadku przysposabiająca miała zarówno pełnoletnie, samodzielne dziecko, jak i dziecko małoletnie. Także w jednym przypadku miała wśród dzieci pełnoletnich usamodzielnione i nieusamodzielnione oraz wychowywała dziecko małoletnie.

Nie było przypadku, aby przysposabiająca mająca małoletnie dzieci (dziecko) nie sprawowała nad nimi osobiście pieczy. O ile więc przysposabiająca będąca mężatką miała dziecko bądź dzieci wymagające pieczy, taką pieczę sprawowała wspólnie z mężem, który zwykle

miał prawny status ojca wynikający z domniemania małżeńskiego pochodzenia dziecka i/albo z przysposobienia wspólnego.

Jedyna w zbadanych sprawach przysposabiająca kobieta stanu wolnego miała dorosłą, samodzielną córkę pochodzącą z małżeństwa zakończonego rozwodem. Prowadziła z córką wspólne gospodarstwo domowe i pośrednio z jej inspiracji (córka pracowała zawodowo z dziećmi pozbawionymi pieczy rodzicielskiej) zainteresowała się możliwością przysposobienia z przesłanek altruistycznych. Wychowała też dwie przysposobione córki, już pełnoletnie, które założyły swoje rodziny.

2.1.3. Wiek, stan zdrowia, wykształcenie, aktywność zarobkowa, dochody

2.1.3.1. Wiek

Najmłodsza z przysposabiających w dniu orzeczenia sądu pierwszej instancji liczyła 31 lat, najstarsza 64 lata i 7 miesięcy. Średnia wieku przysposabiających kobiet wynosiła 44,4 roku (532,6 miesiąca), mediana była nieco wyższa (44,6 roku, 535,2 miesiąca).

2.1.3.2. Stan zdrowia

W aktach wszystkich spraw, w dokumentacji dotyczącej osób przysposabiających, były zaświadczenia, zwykle wydawane przez lekarza rodzinnego, zawierające konkluzję, iż stan zdrowia fizycznego i psychicznego osoby, której dotyczy, jest odpowiedni do wypełnienia obowiązków rodzica adopcyjnego. W jednym przypadku stan zdrowia przysposabiającej kobiety był oceniony jako bardzo dobry, w 38 sprawach jako dobry, odpowiedni do wieku. W jednej sprawie przedstawiono informację o chorobie nowotworowej z pozytywnym rokowaniem, pozostającej w stanie remisji i niestanowiącej przeszkody dla macierzyństwa adopcyjnego.

W części spraw były informacje o wynikach badań diagnostycznych wykluczających określone choroby (w szczególności gruźlicę i choroby przenoszone drogą płciową).

2.1.3.3. Wykształcenie, aktywność zarobkowa, dochody

Tylko trzy kobiety miały wykształcenie niższe od średniego (jedna tylko podstawowe, dwie zawodowe na poziomie zasadniczym/przyuczenia do zawodu). Pięć przysposabiających (12,5%) wykazało średnie wykształcenie techniczne, trzy (7,5%) wykształcenie średnie ogólne. Dziesięć (25%) miało wykształcenie pomaturalne niemagisterskie o profilu zawodowym (np. odpowiednik polskiego tytułu zawodowego licencjata), pozostałe dziewiętnaście (47,5%) przysposabiających osiągnęło pełne magisterskie wykształcenie wyższe, bądź jego odpowiednik (np. dyplom lekarski), a trzy spośród nich stopień naukowy.

Zdecydowana większość przysposabiających – 31 (77,5%) – realizowała jakąś aktywność zawodową/zarobkową. Dziewięć kobiet nie pracowało zawodowo, zajmując tradycyjną pozycję „pani domu/gospodyni domowej”. One nie miały żadnych własnych dochodów. Pozostawały „na utrzymaniu mężów”, a ich udział w zaspokajaniu potrzeb rodziny był realizowany przez pracę we wspólnym gospodarstwie domowym, wychowywanie dzieci (o ile małżonkowie je posiadali), ewentualnie przez okazywanie pomocy wymagającym tego starszym członkom rodziny któregoś z małżonków.

Trzy przysposabiające prowadziły działalność gospodarczą na własny rachunek i one w pełni decydowały o czasie i miejscu pracy, w ramach wynikających z jej specyfiki. Miały więc potencjalnie znaczą możliwość wprowadzenia zmian swojej aktywności, aby pogodzić jej realizację z obowiązkami matki adopcyjnej, zwłaszcza w pierwszym okresie po orzeczeniu przysposobienia.

Pozostałych 28 (90,3% w grupie kobiet aktywnych zawodowo) pozostawało w stosunkach pracy, 12 spośród nich nie miało żadnego wpływu na czas i formę wykonywanej pracy. Musiały być dyspozycyjne, zgodnie z zajmowanym stanowiskiem służbowym i świadczyć pracę poza własnym mieszkaniem w miejscu i czasie ustalonym przez pracodawcę. Pięć, co do zasady, pracowało w domu (w tym w formie pracy zdalnej), co stwarzało możliwość takiej organizacji pracy, aby optymalnie łączyć ją z obowiązkami rodzicielskimi. Kolejne osiem przysposabiających miało pewien wpływ na ustalenia co do czasu i formy pracy. Wyrażały przeświadczenie, że dzięki życzliwości swoich zwierzchników służbowych w taki sposób zorganizują swoje obowiązki pracownicze, że będą je godzić z nowymi obowiązkami rodzicielskimi.

W zagranicznych wywiadach adopcyjnych były zawarte informacje o sytuacji majątkowej osób pragnących przysposobić dziecko. Nie były one jednak wyliczone według jednako-owego schematu dla wszystkich przysposabiających. Niektóre dane nie były aktualne, gdyż zostały zamieszczone w dokumentacji adopcyjnej z okresu ubiegania się o kwalifikację do przysposobienia dziecka z zagranicy (zwykle dokonanej nie mniej niż dwa lata wcześniej).

Tabela 28. Przychody przysposabiających kobiet w euro

Lp.	Miesięczne			Roczne		
	brutto	netto	brak danych brutto/netto	brutto	netto	brak danych brutto/netto
1	brak danych	brak danych	brak danych	brak danych	brak danych	31 670
2	brak danych	1200	nie dotyczy	17 400	brak danych	nie dotyczy
3	brak danych	brak danych	Nie dotyczy	39 404	brak danych	nie dotyczy
4	brak danych	2000	nie dotyczy	brak danych	brak danych	nie dotyczy
5	brak danych	2000	nie dotyczy	brak danych	brak danych	nie dotyczy
6	1983	1454	nie dotyczy	brak danych	brak danych	nie dotyczy
7	brak danych	brak danych	nie dotyczy	brak danych	15 000	nie dotyczy

Lp.	Miesięczne			Roczne		
	brutto	netto	brak danych brutto/netto	brutto	netto	brak danych brutto/netto
8	brak danych	brak danych	nie dotyczy	brak danych	34 700	nie dotyczy
9	brak danych	brak danych	nie dotyczy	brak danych	25 601	nie dotyczy
10	brak danych	1200	nie dotyczy	brak danych	brak danych	nie dotyczy
11	brak danych	brak danych	brak danych	brak danych	brak danych	26 286
12	brak danych	brak danych	4000	42 536	brak danych	nie dotyczy
13	brak danych	brak danych	4000	67 977	brak danych	nie dotyczy
14	1869	brak danych	nie dotyczy	brak danych	brak danych	nie dotyczy
15	brak danych	brak danych	nie dotyczy	brak danych	brak danych	19 899
16	brak danych	brak danych	nie dotyczy	brak danych	brak danych	17 000
17	brak danych	brak danych	nie dotyczy	7000	brak danych	nie dotyczy
18	brak danych	brak danych	nie dotyczy	brak danych	20 065	nie dotyczy

Źródło: Opracowanie własne.

W części spraw dodatkowo zamieszczono oświadczenia bądź inne informacje na temat zarobków/przychodów. Zachodziły jednak trudności w ocenie, czy podawane kwoty wyrażają dochód netto. W wyjaśnieniach na rozprawie podawane były niekiedy kwoty inne (zwykle wyższe) niż wynikające z dokumentacji. Kwestie dochodów nie były poddawane weryfikacji w toku postępowania o przysposobienie.

Precyzyjne ustalenie poziomu dochodów przysposabiających kobiet nie wydawało się możliwe, również dlatego, że gdy podawały dochody miesięczne, to zwykle zapewne tylko dotyczące wynagrodzenia za pracę, natomiast dochody roczne po odliczeniu podatków, gdy były podane obok dochodów miesięcznych, nie stanowiły dwunastokrotności dochodów miesięcznych netto, ale inną kwotę. Wśród przysposabiających, które uzyskiwały dochody w walucie euro były informacje dotyczące 18 kobiet.

Były znane miesięczne dochody netto tylko pięciu przysposabiających. Wynosiły od 1200 euro (w 2 przypadkach) do 2000 euro (w 2 przypadkach). Roczne dochody netto czterech innych przysposabiających kobiet wynosiły od 15 000 euro do 34 700 euro.

Przy założeniu, że miesięczne dochody netto nie podlegały już dalszemu opodatkowaniu przy rozliczeniach rocznych, kobiety które je uzyskiwały w skali roku miały dochody netto w kwotach od 14 400 euro do 24 000 euro. Średni dochód netto tych dziewięciu przysposabiających kobiet wynosił 21 368,22 euro rocznie i 1780,68 euro miesięcznie.

Podobne trudności dotyczyły przysposabiających uzyskujących dochody w dolarach amerykańskich (dalej: USD). Nawet na podstawie nielicznych danych, jakie zostały zamieszczone w tabeli, można dostrzec, iż dochody netto poszczególnych przysposabiających były bardziej zróżnicowane w USA niż w państwach Unii Europejskiej (od 2736 USD do 8000 USD).

Tabela 29. Przychody przysposabiających kobiet w USD

Lp.	Miesięczne			Roczne		
	brutto	netto	brak danych brutto/netto	brutto	netto	brak danych brutto/netto
1	5752	2747	nie dotyczy	brak danych	brak danych	72 000
2	brak danych	brak danych	nie dotyczy	80 000	brak danych	nie dotyczy
3	brak danych	brak danych	nie dotyczy	53 287	brak danych	nie dotyczy
4	brak danych	brak danych	nie dotyczy	brak danych	brak danych	59 020
5	brak danych	brak danych	nie dotyczy	brak danych	brak danych	125 000
6	brak danych	brak danych	nie dotyczy	brak danych	brak danych	15 000
7	brak danych	8000	nie dotyczy	brak danych	brak danych	nie dotyczy
8	brak danych	5000	nie dotyczy	brak danych	brak danych	80 849
9	brak danych	brak danych	nie dotyczy	179 000	brak danych	nie dotyczy
10	brak danych	brak danych	nie dotyczy	brak danych	18 000	nie dotyczy
11	brak danych	2736	nie dotyczy	85 072	brak danych	nie dotyczy

Źródło: Opracowanie własne.

2.1.5. Umiejętności pedagogiczne, deklarowana organizacja czasu w kontekście obowiązków wychowawczych w przypadku orzeczenia przysposobienia

Część przysposabiających kobiet miała własne doświadczenia macierzyńskie w związku z urodzeniem bądź/i przysposobieniem dziecka/dzieci. Szesnaście (41%) jednak nigdy nie miała dzieci – ani rodzonych, ani przysposobionych, a więc i praktyki w sprawowaniu pieczy.

Tabela 30. Umiejętności/doświadczenia wychowawcze przysposabiających kobiet

Źródło umiejętności/doświadczenia	Liczba posiadających je kobiet	Procent (40 kobiet = 100%)
wykształcenie pedagogiczne	9	22,5
praca zawodowa związana z nauczaniem/wychowaniem	14	35,0
własne doświadczenie macierzyńskie (w tym adopcyjne)	23	57,5
doświadczenie w rodzinie (np. piecza nad rodzeństwem)	7	17,5
tylko teoretyczne przeszkolenie	3	7,5
pracowniczka socjalna agencji adopcyjnej	1	2,5

Źródło: Opracowanie własne.

Istotne było ustalenie, czy kandydujące na matki adopcyjne mają wykształcenie pedagogiczne bądź jakiekolwiek doświadczenie praktyczne w sprawowaniu pieczy nad dziećmi, choćby krótkookresowo. Poczynione ustalenie zostały przedstawione w tabeli.

Niektóre z przysposabiających nie miały żadnych doświadczeń w wychowywaniu ani wykształcenia pedagogicznego. Były też takie, które łączyły wiedzę z doświadczeniem.

Relatywnie dużo kobiet – 14 (35%) – w tej grupie wykonywało zawód nauczycielki, w tym nauczycielki przedszkola.

W przewidywanym okresie adaptacji przysposobionego dziecka do nowej sytuacji istotną rolę odgrywa czas, jaki rodzic adopcyjny może poświęcić dziecku.

Dziewięć przysposabiających nie pracowało zarobkowo ani nie prowadziło działalności gospodarczej. Mogły więc stosunkowo łatwo zorganizować swoje zajęcia w sposób uwzględniający starania o wychowanie przysposabianych dzieci. Wszystkie przysposabiające aktywne zawodowo zapewniały, iż z tytułu przysposobienia mają zagwarantowane kilkumiesięczne urlopy typu macierzyńskiego, które planują wykorzystać oraz, że wykorzystają w pełni urlopy wypoczynkowe, aby osobiście realizować pieczę nad przysposabianymi dziećmi.

Żadna z przysposabiających nie deklarowała zatrudnienia osoby, która miałaby opiekować się przysposabianymi dziećmi. Przysposabiające brały natomiast pod uwagę zatrudnienie osoby uczącej dziecko języka używanego w państwie zamieszkania oraz, ewentualnie, korepetytorów, gdy będzie to potrzebne dla przygotowania dzieci do podjęcia/kontynuowania nauki szkolnej.

2.1.4. Tożsamość religijna przysposabiających kobiet, deklaracje co do wychowania religijnego przysposabianych dzieci

W aktach zbadanych spraw były informacje o wyznaniu 35 (87,7%) przysposabiających kobiet – 25 z nich wskazało na przynależność do Kościoła rzymskokatolickiego, 10 należało do innego chrześcijańskiego (a co najmniej odwołującego się do studiowania Biblii) kościoła bądź chrześcijańskiego związku religijnego. O wyznaniu bądź ateizmie pozostałych nie było informacji. Nie było przedstawicielek innej religii niż chrześcijańska.

Autodeklaracja dotycząca przynależności do kościoła/związku wyznaniowego nie w każdym przypadku była równoznaczna z aktywnością religijną. Bardzo aktywnymi członkiniami swojego kościoła było 25 (62,5% wszystkich, a zarazem 71,4% deklaruujących religijność) przysposabiających kobiet. Dwie przyznawały, że ich uczestnictwo w praktykach religijnych i życiu parafii nie jest systematyczne. O aktywności/braku aktywności pozostałych nie było w aktach informacji.

Przysposabiające o wysokiej aktywności religijnej deklarowały systematyczne uczestniczenie w nabożeństwach, codzienną modlitwę, ale też np. członkostwo w chórze kościelnym, przynależność do przykościelnych organizacji o różnym profilu działalności (np. charytatywnej). Zwykle też akcentowały religijność najbliższej rodziny i aktywność w życiu wspólnoty religijnej ich rodziców. Takie osoby w dzieciństwie i w młodości należały do różnych przykościelnych organizacji mających na celu pogłębianie wiary oraz nauczanie i wychowanie religijne. Wiele z przysposabiających należało w dzieciństwie i/lub w wieku

szkolnym do organizacji harcerskiej zorganizowanej przy parafii, a w nieco starszym wieku do organizacji o charakterze pomocowym, charytatywnym.

Osoby takie od dzieciństwa były zaangażowane w życie parafialne zarówno związane z uczestnictwem w nabożeństwach, jak i spędzaniem w tym kręgu czasu wolnego w różnych formach (przykładowo wspólne uprawianie sportu, turystyki, organizowanie imprez kulturalnych adresowanych do współparafian itp.).

Zdarzały się przypadki tworzenia się par późniejszych małżonków wnioskujących o przysposobienie wspólne w związku z ich zaangażowaniem w różne aktywności religijne i organizacje o charakterze wyznaniowym.

Przysposobienie nadaje przysposabiającym pozycję prawną rodziców przysposobionych dzieci z całokształtem ich praw rodzicielskich – w tym możliwości wychowania religijnego. Akcentowanie zaangażowania religijnego przez przysposabiających skłania ku domniemaniu, iż będą wychowywać przysposobione dzieci zgodnie z własnymi przekonaniami. Deklaracje dotyczące stanowiska przysposabiających kobiet w tej kwestii odnotowano w 17 sprawach. Dwukrotnie przysposabiające zapewniały, że dziecko będzie wychowywane religijnie zgodnie z jego wyznaniem. W 10 przypadkach przysposabiające zapewniły, że dziecko będzie wychowywane religijnie zgodnie z jego wyznaniem dlatego, że zachodzi zbieżność przynależności obu stron wnioskowanego przysposobienia do tego samego Kościoła rzymskokatolickiego. Czterokrotnie wychowanie religijne miało być realizowane zgodnie z przekonaniami i przynależnością do związku wyznaniowego przysposabiających i ich rodzin także, gdy dziecko nie było wcześniej wychowywane religijnie bądź przynależało do innego kościoła. Tylko w jednym przypadku padła deklaracja, iż religijne wychowanie będzie zależne od woli dziecka, gdy osiągnie stopień rozwoju pozwalający na świadome podjęcie decyzji w tej kwestii.

2.2. Mężczyźni wnioskujący o orzeczenie przysposobienia

2.2.1. Narodowość, obywatelstwo, państwo stałego pobytu

2.2.1.1. Narodowość

Przysposabiającymi było 39 (100%) mężczyzn. Najwięcej było Włochów (17) i „Amerykanów” (10) nieinformujących o narodowości przodków, którzy w przeszłości przybyli do USA. Polską narodowość wskazało 4 przysposabiających i wszyscy oni władali językiem polskim. Przysposabiający mężczyźni w 2 przypadkach mieli narodowość hiszpańską. Pozostałych 6 miało narodowość angielską, czeską, islandzką i holendersko-duńską.

2.2.1.2. Obywatelstwo

Najwięcej przysposabiających mężczyzn – 17 (43,5%) – miało obywatelstwo włoskie oraz obywatelstwo USA – 12 (30,7%). Po dwóch było obywateli Polski i Królestwa Hiszpanii. Jeden z obywateli polskich miał również obywatelstwo niemieckie. Poza tym o przysposobienie wystąpił obywatel Czech mający prawo pobytu w USA, obywatele Francji, Islandii, Królestwa Niderlandów oraz obywatel Zjednoczonego Królestwa Wielkiej Brytanii i Irlandii Północnej mający prawo pobytu w USA.

2.2.1.3. Państwo stałego pobytu

Siedemnastu przysposabiających mężczyzn stale mieszkało we Włoszech, czternastu w USA (po dwóch w Alabamie, Illinois i Wirginii oraz pojedynczy przysposabiający wspólnie ze swoimi małżonkami w Arizonie, Maryland, Michigan, Missisipi, New Jersey, Pensylwanii, Tennessee, Teksasie).

W dwóch przypadkach przysposabiający mieszkali w Hiszpanii. Pozostali w Bułgarii, Francji, Irlandii, Islandii, Królestwie Niderlandów i w Niemczech.

2.2.2. Stan cywilny, sytuacja rodzinna

2.2.2.1. Stan cywilny

Wszyscy przysposabiający mężczyźni pozostawali w małżeństwach i wnosili o przysposobienie wspólne ze swymi żonami. Zawarcie małżeństwa w sześciu przypadkach było poprzedzone związkiem kohabitacyjnym. Dla 35 przysposabiających mężczyzn aktualne małżeństwo było ich pierwszym związkiem małżeńskim a dla czterech drugim.

2.2.2.2. Sytuacja rodzinna

Większość przysposabiających mężczyzn utrzymywała kontakty ze swoimi rodzinami generacyjnymi. Wiadomo, że 32 przysposabiających mężczyzn wychowywało się wraz z rodzeństwem, sześciu było jedynakami. Wszyscy przysposabiający mężczyźni pozostawali we wspólnym pożyciu ze swoimi małżonkami, ale 16 z nich nigdy nie miało dzieci – ani rodzonych, ani przysposobionych.

Z akt wynikało, że w rodzinach jedenastu przysposabiających mężczyzn przywiązywano wielką wagę do posiadania potomstwa, co mogło być źródłem presji psychicznej odczuwanej przez bezdzietnych członków rodziny pozostających w małżeństwie, a co najmniej zachęty do rozważania rodzicielstwa adopcyjnego.

Sześciu miało tylko biologiczne dziecko/dzieci, a czterech zarówno biologiczne, jak i przysposobione. Trzynastu przysposabiających mężczyzn miało tylko przysposobione dzieci. Dzieci przysposabiających mężczyzn w 21 sprawach były małoletnie. Były przez nich wychowywane.

2.2.3. Wiek, stan zdrowia, wykształcenie, aktywność zarobkowa, dochody

2.2.3.1. Wiek

Najmłodszy z przysposabiających mężczyzn w dniu orzeczenia sądu pierwszej instancji liczył 31 lat i 4 miesiące, najstarszy 59 lat i 4 miesiące. Średnia wieku przysposabiających mężczyzn wynosiła 45 lat i 2 miesiące, mediana 45 lat i 3 miesiące. Średnia wieku przysposabiających mężczyzn była o 10 miesięcy wyższa od średniej wieku przysposabiających kobiet.

2.1.3.2. Stan zdrowia

Stan zdrowia przysposabiającego mężczyzny został w 4 przypadkach oceniony jako bardzo dobry, w 33 jako dobry, stosownie do wieku. Jeden z przysposabiających był nosicielem wirusa HIV, a kolejny przebył poważną chorobę, ale mimo uszczerbków, jakie pozostawiła ona w jego organizmie oceniono, że jego aktualna kondycja jest zadowalająca i nie wyklucza sprawowania funkcji rodzica adopcyjnego.

2.2.3.3. Wykształcenie, aktywność zarobkowa, dochody

Przysposabiający mężczyźni w czterech przypadkach mieli jedynie wykształcenie zawodowe uzupełniające obowiązkowe wykształcenie podstawowe, a trzynastu legitymowało się średnim wykształceniem zawodowym. Wykształcenie pozostałych było wyższe niż średnie. Ośmiu przysposabiających uzyskało niemagisterskie wykształcenie pomaturalne, pozostali uzyskali wykształcenie wyższe – magisterskie bądź jego odpowiednik, w tym jeden z nich miał też wyższy stopień naukowy.

Jeden z przysposabiających pobierał emeryturę wojskową, trzech prowadziło działalność gospodarczą na własny rachunek. Pozostali pozostawali w stosunku pracy. Dwudziestu jeden z nich nie miało wpływu na czas i miejsce wykonywania zadań pracowniczych.

Tabela 31. Przychody przysposabiających mężczyzn w euro

Lp.	Miesięczne			Roczne		
	brutto	netto	brak danych brutto/netto	brutto	netto	brak danych brutto/netto
1	brak danych	3500	nie dotyczy	brak danych	brak danych	nie dotyczy
2	brak danych	brak danych	nie dotyczy	51 319	brak danych	nie dotyczy
3	brak danych	2000	nie dotyczy	35 000	brak danych	nie dotyczy
4	5477	3110	nie dotyczy	brak danych	brak danych	nie dotyczy
5	brak danych	brak danych	nie dotyczy	brak danych	brak danych	39 000
6	brak danych	brak danych	nie dotyczy	brak danych	18 400	nie dotyczy
7	brak danych	brak danych	nie dotyczy	brak danych	34 206	nie dotyczy
8	brak danych	1500	nie dotyczy	brak danych	brak danych	nie dotyczy
9	brak danych	brak danych	nie dotyczy	brak danych	17 000	nie dotyczy
10	brak danych	2000	nie dotyczy	brak danych	37 000	nie dotyczy
11	brak danych	brak danych	nie dotyczy	brak danych	brak danych	25 000
12	brak danych	3374	nie dotyczy	brak danych	brak danych	nie dotyczy
13	brak danych	brak danych	nie dotyczy	brak danych	30 000	nie dotyczy
14	6000	brak danych	nie dotyczy	brak danych	64 638	nie dotyczy
15	brak danych	6000	nie dotyczy	brak danych	87 763	nie dotyczy
16	brak danych	brak danych	nie dotyczy	76 713	brak danych	nie dotyczy
17	brak danych	brak danych	nie dotyczy	brak danych	brak danych	44 165
18	brak danych	brak danych	nie dotyczy	brak danych	17 308	nie dotyczy
19	brak danych	brak danych	nie dotyczy	brak danych	brak danych	32 102
20	brak danych	brak danych	nie dotyczy	70 000	brak danych	nie dotyczy
21	brak danych	2000	nie dotyczy	brak danych	brak danych	nie dotyczy
22	brak danych	brak danych	nie dotyczy	brak danych	29 550	nie dotyczy

Źródło: Opracowanie własne.

Nie było pełnych danych o dochodach netto przysposabiających mężczyzn. Występowały analogiczne trudności odnośnie do ustalenia wysokości ich dochodów, jak w przypadku kobiet wnioskujących o przysposobienie.

Znane miesięczne dochody netto przysposabiających mężczyzn mieszkających w państwach z walutą euro, które wynosiły od 1500 euro do 6000 euro, a roczne dochody netto od 17 000 euro do 87 763 euro.

Tabela 32. Przychody przysposabiających mężczyzn w USD

Lp.	Miesięczne			Roczne		
	brutto	netto	brak danych brutto/netto	brutto	netto	brak danych brutto/netto
1	5752	2747	nie dotyczy	brak danych	brak danych	72 000
2	brak danych	7080	nie dotyczy	128 400	brak danych	nie dotyczy
3	brak danych	12 019	nie dotyczy	brak danych	brak danych	nie dotyczy
4	7950	4146	nie dotyczy	brak danych	brak danych	102 000
5	brak danych	brak danych	nie dotyczy	306 927	150 000	nie dotyczy
6	brak danych	brak danych	nie dotyczy	brak danych	106 767	nie dotyczy
7	brak danych	brak danych	nie dotyczy	brak danych	70 000	nie dotyczy
8	brak danych	3000	nie dotyczy	brak danych	brak danych	53 175
9	brak danych	15 000	nie dotyczy	brak danych	brak danych	nie dotyczy
10	brak danych	brak danych	nie dotyczy	brak danych	brak danych	93 400
11	brak danych	brak danych	nie dotyczy	brak danych	brak danych	137 147
12	brak danych	brak danych	nie dotyczy	brak danych	brak danych	69 271
13	brak danych	brak danych	nie dotyczy	73 283	brak danych	nie dotyczy

Źródło: Opracowanie własne.

Znane miesięczne dochody netto przysposabiających mężczyzn z USA wynosiły od 2747 USD do 15 000 USD. Dochody roczne netto od 70 000 USD do 150 000 USD. Przez sporządzających wywiady adopcyjne były oceniane jako odpowiednie dla należytego zaspokojenia potrzeb materialnych rodzin, z uwzględnieniem wzrostu wydatków po dokonaniu planowanego przysposobienia. W 6 sprawach zostały podane tylko wspólne dochody przysposabiających małżonków, opisano je w tabeli 33.

Tabela 33. Przychody wspólne przysposabiających małżeństw w USD

Lp.	Miesięczne			Roczne		
	brutto	netto	brak danych brutto/netto	brutto	netto	brak danych brutto/netto
1	brak danych	15 113	nie dotyczy	brak danych	brak danych	nie dotyczy
2	brak danych	6454	nie dotyczy	brak danych	brak danych	nie dotyczy
3	29 700	brak danych	nie dotyczy	brak danych	brak danych	nie dotyczy
4	brak danych	brak danych	nie dotyczy	brak danych	brak danych	128 291
5	10 547	brak danych	nie dotyczy	brak danych	brak danych	106 987
6	10 547	brak danych	nie dotyczy	brak danych	brak danych	106 987

Źródło: Opracowanie własne.

2.2.5. Umiejętności pedagogiczne, doświadczenia w sprawowaniu pieczy nad dziećmi

Doświadczenia ojcowskie wobec dzieci biologicznych i/lub przysposobionych miało 23 przysposabiających mężczyzn (58,9%). Żaden nie ukończył studiów pedagogicznych ani nie wykonywał zawodu związanego z pieczą bądź nauczaniem dzieci. Dwóch powoływało się na sprawowanie w przeszłości opieki nad młodszym rodzeństwem, a jedenastu odbyło kursy przeznaczone dla rodziców adopcyjnych.

2.2.4. Tożsamość religijna przysposabiających mężczyzn, deklaracje co do wychowania religijnego przysposabianych dzieci

W aktach zbadanych spraw były informacje o wyznaniu 31 (79,5%) przysposabiających mężczyzn. Na przynależność do Kościoła rzymskokatolickiego wskazało 23, 8 należało do innego chrześcijańskiego kościoła bądź związku religijnego chrześcijańskiego. O wyznaniu bądź ateizmie pozostałych nie było informacji.

Swoją aktywność w praktykach religijnych określiło 24 mężczyzn, którzy poinformowali o swojej przynależności do kościoła/związku wyznaniowego – 22 (70,9%) spośród przynależnych do kościołów bądź związków wyznaniowych było bardzo aktywnymi członkiniami swojego kościoła, dwóch nie praktykowało systematycznie.

Deklaracje dotyczące wychowania religijnego przysposabianych dzieci przedstawiło 15 przysposabiających mężczyzn. Tylko w jednym przypadku przysposabiający zapewnił, iż decydująca będzie w tej kwestii wola samego przysposobionego dziecka, a dziesięciokrotnie przysposabiający mężczyźni zadeklarowali, że dziecko będzie wychowywane religijnie zgodnie z jego wyznaniem, z tym że w ośmiu przypadkach zarówno przysposabiający, jak i dzieci przynależeli do tego samego kościoła. Czterokrotnie wychowanie religijne miało być realizowane zgodnie z przekonaniami i przynależnością do związku wyznaniowego przysposabiających i ich rodzin, także gdy dziecko nie było wcześniej wychowywane religijnie bądź przynależało do innego kościoła.

2.3. Małżeństwa przysposabiających wspólnie

Zgodnie z polskim prawem przysposobić wspólnie mogą tylko małżonkowie, ale pomiędzy każdym z nich a dzieckiem powstaje „samodzielny” stosunek przysposobienia. Gdy orzeczone przysposobienie jest pełne, nie tylko pomiędzy jego stronami powstaje taki stosunek, jak między rodzicami a dziećmi, ale przysposobiony nabywa również prawa i obowiązki wynikające z pokrewieństwa w stosunku do krewnych przysposabiającego, a skutki przysposobienia rozciągają się na zstępnych przysposobionego. Ważne powody żądania

rozwiązania stosunku przysposobienia przez sąd mogą wystąpić zarówno w stosunku do jednego tylko z przysposabiających małżonków, którzy dokonali przysposobienia wspólnego, jak i wobec każdego z nich. Z tej przyczyny celowe było syntetyczne przedstawienie charakterystyki każdego z przysposabiających, także gdy o przysposobienie wspólne ubiegali się małżonkowie. Niemniej prognoza co do spełnienia przez przysposobienie przypisanych mu skutków społecznych zależy w przypadku przysposobienia wspólnego m.in. od prognozy trwałości małżeństwa przysposabiających i sposobu jego funkcjonowania. Dlatego celowe jest przedstawienie dodatkowych informacji istotnych dla tej prognozy.

Tabela 34. Wybrane informacje o małżonkach i ich związku

Wybrane informacje o małżonkach i ich związku	Liczba	Procent
Związek oceniają jako stabilny i szczęśliwy	39	100,0
Dla obojga małżeństwo, w którym pozostają jest pierwszym związkiem	35	89,7
Mają taki sam światopogląd	33	84,6
Mają takie same upodobania co do spędzania wolnego czasu,	27	69,2
Podział zadań w gospodarstwie domowym równy	12	30,8
Podział zadań w gospodarstwie domowym jest tradycyjny	11	28,2
Wypracowali sposób rozwiązywania nieporozumień, które się zdarzają	9	23,1
Pochodzą z rodzin o zbliżonym statusie społecznym	30	76,9
Dzieciństwo/młodość spędzali w podobnych miejscach	27	69,2
Mają silne związki emocjonalne z rodziną żony	31	79,5
Mają silne związki emocjonalne z rodziną męża	29	74,4
Mają częste, intensywne kontakty z rodziną żony	19	48,7
Mają rzadkie kontakty z rodziną żony z przyczyn obiektywnych	11	28,2
Mają częste, intensywne kontakty z rodziną męża	21	53,8
Mają rzadkie kontakty z rodziną męża z przyczyn obiektywnych	9	23,1

Źródło: Opracowanie własne.

Znaczna część wymienionych w tabeli ustaleń wskazuje na dużą spójność związku małżonków. Jak wskazywano wcześniej, małżonkowie pozostawali we wspólnym pożyciu. Nie było informacji o wcześniejszych kryzysach w związku, który dla obojga był pierwszym małżeństwem w 89,7% spraw. Wszyscy związek swój oceniali jako stabilny i szczęśliwy.

Gdy odnotowano deklaracje dotyczące stosunku do religii poszczególnych wnioskodawców, okazywało się, że gdy występował światopogląd religijny i wysoka aktywność w praktykach religijnych oraz życiu wspólnoty parafialnej, to zwykle taka postawa charakteryzowała oboje małżonków. Z akt wynikało, że 23 małżeństwa (59% małżonków) zawarły wyznaniowy związek małżeński, co jest zbieżne z zapewnieniami o wysokiej aktywności w ramach ich wspólnot religijnych. Nie można wykluczyć, że takich związków było więcej.

Większość par (76,9%) wywodziła się z rodzin o podobnym statusie społecznym, zbliżonym sposobie spędzania czasu, a dzieciństwo i młodość spędziła w podobnych miejscach (np. w małych ośrodkach miejskich i wsiach, a nawet w miejscach o podobnym ukształtowaniu terenu i podobnej strukturze zatrudnienia mieszkańców, niekiedy w bliskiej okolicy).

Małżonkowie w poszczególnych związkach osiągnęli porównywalne wykształcenie (z niewielką przewagą liczebną najlepiej wykształconych żon) i status społeczny.

Tabela 35. Wykształcenie żon i mężów

Poziom wykształcenia	Żony		Mężowie	
	liczba	procent	liczba	procent
tylko podstawowe	1	2,6	0	0,0
zawodowe zasadnicze/przyuczenie do zawodu	2	5,1	4	10,3
średnie zawodowe (typu technikum)	5	12,8	13	33,3
średnie ogólne	3	7,7	0	0,0
pomaturalne – niemagisterskie	10	25,6	8	20,5
wyższe magisterskie/równoznaczne	15	38,5	13	33,3
wyższe + stopień naukowy	3	7,7	1	2,6
ogółem	39	100,0	39	100,0

Źródło: Opracowanie własne.

Większość małżonków zachowała bardzo dobre relacje z rodzinami generacyjnymi zarówno własnymi, jak i współmałżonka. Nieco większa była intensywność związków emocjonalnych obojga z rodziną żony niż z rodziną męża, ale różnica wynosiła tylko 5 punktów procentowych. Częstotliwość i intensywność bezpośrednich spotkań z rodzinami żony i męża była porównywalna – i w znacznej mierze – związana z bliskością miejsca zamieszkania rodzin. Prawie połowa (48,7%) małżeństw utrzymywała częste i intensywne kontakty z rodziną żon, a ponad połowa (53,8%) z rodziną mężów.

Małżonkowie często (69,2%) deklarowali takie same upodobania co do spędzania czasu wolnego. Nie we wszystkich aktach były informacje dotyczące podziału zadań w rodzinie, w szczególności zaś odnośnie do zaangażowania w pracę we wspólnym gospodarstwie domowym. Jednakże na podstawie dostępnych danych można ustalić, że z prawie równą częstotliwością małżonkowie funkcjonowali zgodnie z tradycyjnym podziałem obowiązków, gdyż prowadzenie gospodarstwa domowego w całości bądź prawie w całości spoczywa na żonie (także, gdy pracuje zarobkowo) bądź zadaniami dzielili się co do zasady równomiernie z uwzględnieniem okoliczności obiektywnych.

Od zawarcia małżeństwa do wpływu do sądu wniosku o przysposobienie w analizowanych sprawach średnio upłynęło 13,7 roku, a mediana wynosiła 12,8 roku. Gdy trwały te postępowania w 21 (53,8%) małżeństwach ubiegających się o przysposobienie wychowywane były małoletnie dzieci. W siedmiu związkach było to jedno dziecko, w dziewięciu dwoje,

w dwóch troje i również w dwóch czworo, a w jednym sześcioro dzieci. Wśród nich pięcioro było z niepełnosprawnościami.

Małżonkowie wychowywali dzieci przysposobione pochodzące z zagranicy. Większość przysposobionych wcześniej pochodziła z Polski (12).

III. Dobór stron wnioskowanego przysposobienia

1. Kwalifikacja dzieci do przysposobienia powodującego przemieszczenie za granicę

W ogólnych zarysach ustawowe przesłanki kwalifikowania dziecka jako potencjalnego kandydata do przysposobienia powodującego przemieszczenie za granicę zostały przedstawione w rozdziale I niniejszego opracowania. Przypomnieć wypada, iż kazuistyczne (i zmieniane) unormowania dotyczące terminów wykonywania poszczególnych czynności mających na celu poszukiwanie rodziców adopcyjnych dla dzieci zakwalifikowanych do przysposobienia są zawarte w rozdziale V, obowiązującej od 1 stycznia 2012 r., ustawy o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej.

Poszukiwania kandydatów na rodziców adopcyjnych w kraju nie są prowadzone, gdy zgodnie z art. 170 powołanej ustawy gotowość do przysposobienia dziecka zgłoszą m.in. osoby spokrewnione lub spowinowacane z dzieckiem, a także osoby, które już przysposobiły brata lub siostrę małoletniego, choćby zamieszkiwały za granicą. Ośrodek adopcyjny przesyła wówczas posiadane dokumenty dziecka bezpośrednio do centralnego banku danych. Takie sytuacje wystąpiły w 15 zbadanych sprawach. W pozostałych sprawach poszukiwania w kraju były prowadzone i przed zakwalifikowaniem dziecka do *adopcji zagranicznej* na ogólnych zasadach zwykle trwały dłużej, niż wynikałoby to ze wskazówek ustawowych.

Najkrótsze poszukiwania trwały 57 dni, najdłuższe aż 1129 dni (37 miesięcy, czyli 3 lata i miesiąc). Tylko w pięciu sprawach okres od rozpoczęcia (jak się okazało, bezskutecznych) poszukiwań w kraju kandydatów na rodziców adopcyjnych dla dzieci, które zostały finalnie przysposobione przez wnioskodawców z zagranicy, trwało krócej od trzech miesięcy. W ośmiu sprawach te poszukiwania były dłuższe od roku.

Średni okres od rozpoczęcia poszukiwania kandydatów na rodziców adopcyjnych w kraju do zakwalifikowania (rekwalifikacji) dziecka do *adopcji zagranicznej* wynosił 306 dni (10 miesięcy), mediana 185 dni.

Tabela 36. Okres od rozpoczęcia poszukiwań kandydatów na rodziców adopcyjnych w kraju do kwalifikacji dzieci do *adopcji zagranicznej*

Okres od rozpoczęcia poszukiwań do kwalifikacji dzieci do <i>adopcji zagranicznej</i>		Liczba spraw, w których poszukiwania trwały przez wskazany okres
w dniach	w miesiącach	
57	1,87	2
59	1,94	2
87	2,86	1
93	3,06	1
104	3,42	1
112	3,68	1
115	3,78	1
130	4,27	1
133	4,37	1
160	5,26	1
211	6,93	1
217	7,13	1
244	8,02	1
329	10,81	1
382	12,55	1
460	15,11	1
508	16,69	1
616	20,24	1
661	21,72	1
685	22,51	1
750	24,64	1
1129	37,09	1
ogółem liczba spraw, w których dokonano kwalifikacji		24

Źródło: Opracowanie własne.

2. Kwalifikacja kandydatów na rodziców adopcyjnych

W zbadanych sprawach stosowano konwencję o ochronie dzieci i współpracy w dziedzinie przysposobienia międzynarodowego⁷¹. Można domniemywać, iż właściwe organy państwa przyjmującego z należytą rzetelnością wypełniły swoje obowiązki opisane w art. 5 konwencji, tzn. stwierdziły, że przyszli przysposabiający są odpowiedni i właściwi do przysposobienia, upewniły się, że udzielono im niezbędnych porad, m.in. uprzedzono o konsekwencjach subsydiarnego charakteru przysposobień z punktu widzenia państwa

⁷¹ Dz.U. z 2000 r. Nr 39, poz. 448.

pochodzenia dzieci, co może oznaczać, iż dzieci będą miały szczególne potrzeby i mogą stwarzać poważniejsze problemy rozwojowe, zdrowotne i wychowawcze, zaś kandydaci mieli stosowne kwalifikacje i motywację, aby takie dzieci „trudne do powierzenia” przyjąć do rodziny.

Podstawowe wymagania personalne sformułowane przez Katolicki Ośrodek Adopcyjny (dalej: KOA) względem kandydatów na przysposabiających z zagranicy⁷² to: staż małżeński nie krótszy niż 5 lat, odpowiednia różnica wieku pomiędzy rodzicami adopcyjnymi a dzieckiem, która nie powinna przekraczać 40 lat, biorąc pod uwagę wiek starszego małżonka, posiadanie kwalifikacji do *adopcji zagranicznej* wydanej przez właściwe organy w kraju pochodzenia kandydatów na rodziców adopcyjnych.

O cechach przysposabiających, ich światopoglądzie, sytuacji materialnej oraz predyspozycjach do pełnienia funkcji rodziców adopcyjnych, gdy zaproponowane im dziecko będzie miało różnorodne problemy rozwojowe, zdrowotne, obciążenia traumatycznymi przeżyciami we własnej dysfunkcyjnej rodzinie można wnioskować na podstawie tzw. raportów adopcyjnych (*home study*). Zostały one przedstawione w rozdziale poświęconym charakterystyce stron orzeczonego przysposobienia. W tym miejscu celowe wydaje się wskazanie, jaki podmiot przygotował raport adopcyjny oraz jaki podmiot państwowy ocenił kwalifikacje do przysposobienia dziecka z zagranicy, określając cechy dziecka, dla którego powinni być odpowiednimi rodzicami.

Bułgaria

W Bułgarii, do której wskutek przysposobienia wewnątrzrodzinnego zostało przemieszczone rodzeństwo złożone z trojga dzieci, wszystkie działania związane z *procedurą adopcyjną* były prowadzone przez podmioty publiczne. Wywiad adopcyjny został przygotowany przez właściwą z uwagi na miejsce zamieszkania kandydatów na rodziców adopcyjnych Agencję Pomocy Społecznej (Агенция за социално подпомагане). Sprawę prowadził zaś Oddział Polityki Rodzinnej Ministerstwa Sprawiedliwości.

Francja

Do Francji zostało przemieszczone jedno dziecko w celu połączenia go z czworgiem rodzeństwa. Ocena kwalifikacji wnioskodawców nastąpiła przez Oddział do Spraw Przysposobień Rady Głównej Departamentu właściwego z uwagi na miejsce zamieszkania wnioskodawców. Wywiad adopcyjny został przygotowany przez Wydział Adopcyjny Dyrekcji do spraw Dzieci i Rodziny, funkcjonującej w ramach Departamentalnej Dyrekcji Spójności Społecznej.

⁷² <https://adopcja.org/adopcja-dzieci-z-polski-za-granice/> [dostęp: 14.12.2023].

Hiszpania

Wnioskodawcy w dwóch sprawach (jedna miała na celu połączenie rodzeństwa) zamieszkali na terenie Wspólnoty Autonomicznej Walencji w Hiszpanii. Ich zdolność do przysposobienia dzieci z Polski i potwierdzenie kwalifikacji osobistych zapewniających możliwość wywiązania się z obowiązków rodziców adopcyjnych potwierdziła Dyrekcja Terytorialna do Spraw Równouprawnienia i Polityki Integracyjnej autonomicznego rządu Walencji. Wywiady adopcyjne zostały sporządzone przez Zespół Psychosocjalny do spraw przysposobienia Fundacji Diagrama w Walencji.

Irlandia

Do Irlandii wskutek przysposobienia wewnątrzrodzinnego zostało przemieszczone jedno dziecko. O kwalifikacjach wnioskodawców do *adopcji zagranicznej* zaświadczył Urząd Adopcyjny Irlandii (*Údáras Uchtála na hÉireann*). Wywiad adopcyjny został przygotowany przez TUSLA Agencję do Spraw Rodzinnych i Dzieci.

Islandia

Wnioskodawcy zamieszkali w Islandii przysposobili jedno dziecko spokrewnione z wnioskodawczynią. O ich należytych kwalifikacjach do przysposobienia zaświadczył Krajowy Komisarz do Spraw Przysposobienia, a wywiad adopcyjny został przygotowany przez Komisję Ochrony Praw Dziecka działającą we właściwej miejscowo gminie.

Niemcy

Do Niemiec w ramach przysposobienia wewnątrzrodzinnego zostało przemieszczone rodzeństwo dwojga dzieci. Kwalifikacje wnioskodawców do przysposobienia potwierdził oraz przeprowadził wywiad adopcyjny Wspólny Centralny Ośrodek Adopcyjny Nadrenii-Palatynatu i Hesji działający w ramach Urzędu do Spraw Socjalnych, Dzieci i Młodzieży Kraju Związkowego.

Królestwo Niderlandów/Holandia

Do Królestwa Niderlandów zostało przemieszczone jedno dziecko w ramach łączenia rodzeństw. Wywiad adopcyjny został przedstawiony przez Radę do Spraw Ochrony Dzieci przy Ministerstwie Bezpieczeństwa i Sprawiedliwości, która też zaświadczyła o kwalifikacjach kandydatów na rodziców adopcyjnych w ramach *adopcji zagranicznej*.

Stany Zjednoczone Ameryki Północnej (dalej: USA)

Wydział do Spraw Obywatelstwa i Imigracji Departamentu Bezpieczeństwa Krajowego był w zbadanych 15 sprawach organem publicznym potwierdzającym kwalifikacje wnioskodawców ze Stanów Zjednoczonych do ubiegania się o przysposobienie dziecka z Polski.

Wywiady adopcyjne przygotowywane były przez wykwalifikowanych, licencjonowanych specjalistów działających na zlecenie różnych organizacji/agencji upoważnionych do współpracy międzynarodowej w zakresie przysposobienia. Sprawdzali oni szereg istotnych danych dotyczących wnioskodawców, np. odnośnie do ich karalności, sytuacji majątkowej. Zapoznawali się z przedstawionymi referencjami. Sporządzenie wywiadu było odpłatne i odbywało się na koszt kandydatów na rodziców adopcyjnych, choć to nie wynikało z dokumentów, ale niekiedy np. w odpowiedzi na pytanie sądu wnioskodawcy o tym informowali. Formalnie wywiad adopcyjny (*home study*) przedstawiała agencja adopcyjna.

Kandydaci na rodziców adopcyjnych w zbadanych sprawach nie zawsze bezpośrednio zwracali się o pomoc w przeprowadzeniu przysposobienia dziecka z Polski do agencji adopcyjnej akredytowanej w Rzeczypospolitej Polskiej, współpracującej z upoważnionym do prowadzenia procedur przysposobienia międzynarodowego polskim ośrodkiem adopcyjnym. Zwykle to agencja prowadząca ich sprawę (o ile nie była akredytowana do działania w Polsce), po zgromadzeniu potrzebnej dokumentacji i po sporządzeniu wywiadu adopcyjnego, przekazywała zgromadzone dokumenty do agencji dopuszczonej do działania w RP, współpracującej z odpowiednim polskim ośrodkiem adopcyjnym – od 17 stycznia 2017 r. – z KOA w Warszawie.

Przykładowo: późniejsi wnioskodawcy ze stanu Alabama powierzyli swoją sprawę agencji Agape Central Alabama. Przed KOA w Warszawie reprezentowała ich agencja Lifeline Children's Services, Inc. W innym przypadku z tego stanu sprawę prowadziła zarówno w USA jak i we współdziałaniu z KOA w Warszawie agencja Lifeline Children's Services, Inc.

Wnioskodawcy ze stanu Arizona w jednej ze spraw byli klientami agencji Building Arizona Families. Ich sprawę prowadziła we współpracy z KOA w Warszawie agencja New Beginnings International Children's and Family Services, Inc.

Wywiad adopcyjny o wnioskodawcach ze stanu Maryland przygotowała agencja Cradle of Hope Adoption Center. Z KOA w Warszawie współpracowała agencja Global Adoption Services, Inc. Ta ostatnia agencja reprezentowała także wnioskodawców ze stanu Wisconsin, dla których wywiad adopcyjny został przygotowany przez profesjonalnego opiniodawcę adopcyjnego z Special Children, Inc. stanu Wisconsin.

Agencja The Open Door Adoption Agency, Inc. współpracowała z KOA w Warszawie w sprawie wnioskodawców ze stanu Pensylwania, ale wywiad adopcyjny przygotowany został przez agencję World Links Association, Inc.

Wnioskodawcy ze stanu Wirginia zwrócili się o pomoc w przysposobieniu dziecka z zagranicy do rzymskokatolickiej organizacji Catholic Charities of the Diocese of Arlington, a z KOA w Warszawie w ich sprawie współpracowała agencja adopcyjna o nazwie New Beginnings International Children's and Family Services.

Inni wnioskodawcy ze stanu Wirginia w swoim państwie korzystali z usług agencji Forever Families Adoption Agency, Inc. W kontaktach z KOA w Warszawie ich sprawę prowadziła agencja The Open Door Adoption Agency, Inc.

Dla wnioskodawców ze stanu Teksas wywiad adopcyjny przeprowadziła agencja Great Wall China Adoption, a w ich imieniu z KOA w Warszawie współpracowała agencja adopcyjna The Open Door Adoption Agency, Inc.

Włochy

We Włoszech o kwalifikacjach wnioskodawców do przysposobienia dziecka o ogólnie scharakteryzowanych cechach (wiek, stan rozwoju, stan zdrowia) orzeka właściwy miejscowo sąd dla nieletnich. Wywiady adopcyjne w zbadanych sprawach zostały przeprowadzone (a co najmniej autoryzowane) przez podmioty publiczne działające w obszarze zdrowia i spraw socjalnych⁷³. Przedmiotem analizy było 17 spraw dotyczących przemieszczenia polskich dzieci do Włoch. Wnioskodawcy zamieszkiwali w różnych regionach Republiki Włoskiej. W zależności od regionu i departamentu nosiły one różne nazwy. Przykładowo były to: Przychodnia Rodzinna Lokalnego Zakładu Służby Zdrowia, Oddział do Spraw Adopcji Zakładu Opieki Zdrowotnej we współdziałaniu z licencjonowaną organizacją adopcyjną NADIA ONLUS, Połączone Służby Socjalne IV Sektor – Zespół do Spraw Adopcji, Dyrekcja Zarządu Okręgu Społeczno-Zdrowotnego nr 7 Zakładu Opieki Zdrowotnej w określonym mieście, Region Lombardia. Zespół Opieki Zdrowotnej w określonym mieście, Referat Oddziału Gminy do Spraw Adopcji itp.

3. Podmioty współpracujące przy doborze stron

W oparciu o materiały zgromadzone w aktach zbadanych spraw nie można ustalić czynników, jakie zadecydowały o zaproponowaniu wnioskodawcom określonego dziecka jako kandydata do przysposobienia, o ile nie miał zastosowania art. 114² § 2 k.r.o. w zw. z art. 167 ustawy o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej.

⁷³ Na temat wcześniejszego badania dotyczącego przysposobienia przez osoby zamieszkałe we Włoszech zob. E. Holewińska-Łapińska, *Przysposobienie małoletnich obywateli polskich powodujące przeniesienie ich miejsca zamieszkania do Włoch*, „Prawo w Działaniu” 2010, nr 7, s. 195–254.

We wszystkich sprawach miała zastosowanie konwencja haska z 29 maja 1993 r., o ochronie dzieci i współpracy w dziedzinie przysposobienia międzynarodowego.

Dobór stron wnioskowanego przysposobienia odbył się więc we współpracy polskiego Ministerstwa Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej oraz odpowiedniego organu centralnego w państwie przyjmującym z uwzględnieniem uzgodnień dokonanych przez upoważnione do współpracy międzynarodowej organizacje adopcyjne, co wynika z art. 168 ustawy z dnia 9 czerwca 2011 r. o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej⁷⁴.

Od dnia 17 stycznia 2017 r. KOA w Warszawie w praktyce⁷⁵ jest jedynym takim podmiotem upoważnionym. Współpracuje z licencjonowanymi w innych państwach organizacjami adopcyjnymi, które uzyskały w Polsce akredytację.

Przed 17 stycznia 2017 r. upoważnionymi do współpracy z organami centralnymi innych państw, poza KOA w Warszawie, były jeszcze dwa ośrodki z siedzibami w stolicy. Był to ośrodek publiczny, czyli Wojewódzki Ośrodek Adopcyjny, działający w ramach Mazowieckiego Centrum Polityki Społecznej oraz Krajowy Ośrodek Adopcyjny Towarzystwa Przyjaciół Dzieci⁷⁶, które współpracowały z różnymi licencjonowanymi zagranicznymi organizacjami adopcyjnymi.

Tabela 37. Zagraniczne organizacje adopcyjne współpracujące przy doborze stron przysposobienia

Państwo	Organizacja	Liczba spraw	Procent
Francja	Oeuvre de L'Adoption Foyer des Tout – Petits	1	2,5
Hiszpania	Creixer Junts	2	5,0
Holandia	Stichting Kind En Toekomst	1	2,5
Irlandia	TUSLA (Agencja ds. Dzieci i Rodziny)	1	2,5

⁷⁴ T.j. Dz.U. z 2023 r. poz. 1426.

⁷⁵ Minister upoważnił również Diecezjalny Ośrodek Adopcyjno-Opiekuńczy Centrum Służby Rodzinie i Życiu w Sosnowcu, ale jego zadaniem było „dokończenie procedur adopcyjnych”, które były prowadzone we współpracy z organizacją European Adoption Consultants, Inc. z USA, która utraciła akredytację z mocą wsteczną od dnia 16 grudnia 2016 roku. Ośrodek w Sosnowcu został wskazany jako ośrodek niezależny, który na potrzeby organu centralnego został zobowiązany do przygotowania opinii w sprawach toczących się już procedur adopcyjnych. Zob. odpowiedź podsekretarza stanu w Ministerstwie Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej Bartosza Marczyka z dnia 9 marca 2017 r. na zapytanie poselskie nr 2252 przedstawione podczas VIII kadencji Sejmu RP w sprawie adopcji zagranicznych, [online:] <https://www.sejm.gov.pl/sejm8.nsf/InterpelacjaTresc.xsp?key=415D7BE8> [dostęp: 17.10. 2023].

⁷⁶ Obwieszczenie Ministra Pracy i Polityki Społecznej z dnia 11 października 2013 r. w sprawie listy ośrodków adopcyjnych upoważnionych do współpracy z organami centralnymi innych państw lub z licencjonowanymi przez rządy innych państw organizacjami lub ośrodkami adopcyjnymi, Monitor Polski 2013, poz. 850.

Państwo	Organizacja	Liczba spraw	Procent
Włochy	Associazione Il Convertino ONLUS	3	7,5
	Gruppo Di Volontariato Solidarieta	2	5,0
	La Cicogna	6	15,0
	NADIA ONLUS	2	5,0
	La Primogenita International Adoption	3	7,5
	Il Cammino per la Famiglia	1	2,5
USA	Global Adoptions Services	2	5,0
	Lifeline Children's Services, Inc.	4	10,0
	New Beginnings Adoption and Family Services	4	10,0
	The Catholic Charities Archdiocese of Chicago	1	2,5
	The Open Door Adoption Agency	4	10,0
Inne	Inne podmioty lub brak	3	7,5
	Ogółem	40	100,0

Źródło: Opracowanie własne.

Gdy współcześnie dochodzi do przysposobienia w celu połączenia z siostrą/bratem wcześniej przeniesionym za granicę, może się okazać, że tę wcześniejszą *adopcję zagraniczną* przygotował jeden z dwóch wymienionych obok KOA w Warszawie ośrodków adopcyjnych we współpracy z zagraniczną organizacją adopcyjną, której aktualnie nie przedłużono akredytacji. Odnotowania wymaga, że część z zagranicznych organizacji adopcyjnych, które były zaangażowane w organizowanie zbadanych przysposobień, nie posiada aktualnie akredytacji umożliwiającej działanie w Polsce.

W Polsce sprawę dziecka najczęściej prowadził inny ośrodek adopcyjny niż upoważniony do współpracy międzynarodowej. Taki ośrodek po zakwalifikowaniu dziecka do przysposobienia związanego z przemieszczeniem za granicę i doborze stron przez współpracujące ośrodki/agencje/organizacje adopcyjne oraz organy centralne zwykle nadzorował osobistą styczność wnioskodawców z dzieckiem i opiniował jej przebieg. Ponościł więc znaczną odpowiedzialność za losy dziecka.

Najczęściej w zbadanych sprawach – 26 (65%) – sprawę dziecka prowadził publiczny ośrodek adopcyjny, w dalszej kolejności ośrodek katolicki – 9 spraw (22,5%) – w jednej sprawie (2,5%) ośrodek prowadzony przez Towarzystwo Przyjaciół Dzieci w pozostałych ośrodkach prowadzone przez inne podmioty (Karkonoskie Stowarzyszenie Pomocy Dziecku i Rodzinie „Nadzieja”, Towarzystwo Rozwijania Aktywności Dzieci „Szansa”).

IV. Postępowanie

1. Ustalenia ogólne

We wszystkich sprawach miała zastosowanie konwencja haska z 29 maja 1993 r., o ochronie dzieci i współpracy w dziedzinie przysposobienia międzynarodowego⁷⁷. Konwencja odwołuje się do prawa państwa pochodzenia lub państwa przyjmującego w sprawach proceduralno-organizacyjnych, uznania i skutków orzeczonego przysposobienia.

„Zgoda” na przysposobienie osób i organów wskazanych w konwencji nie jest wiążąca dla organu orzekającego o przysposobieniu, ale przesądza o zachowaniu „trybu konwencyjnego”. Sąd orzekający o przysposobieniu potwierdza na podstawie art. 23 ust. 1 konwencji, że przysposobienie zostało dokonane zgodnie z tą konwencją. Aby mógł to uczynić, muszą być spełnione wszystkie wymogi określone w tej konwencji – w szczególności dobór stron zamierzonego przysposobienia musiał nastąpić zgodnie z określonymi w niej zasadami.

Tak było we wszystkich zbadanych sprawach, co potwierdziły organy centralne państwa pochodzenia dziecka (w Polsce – Departament Ministerstwa Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej) i państw przyjmujących.

Konwencja haska nie zawiera przepisów kolizyjnych ani procesowych. Mają więc zastosowanie rozwiązania ogólne. Zgodnie z nimi, gdy nic innego nie wynika z umowy dwustronnej, a dziecko ma polskie obywatelstwo i miejsce zamieszkania w Polsce, co jest regułą w sprawach o *adopcje zagraniczne*, sprawy o przysposobienie, zgodnie z art. 1106⁴ § 1 k.p.c., należą do jurysdykcji krajowej polskich sądów i są rozpoznawane w postępowaniu nieprocesowym przez wydziały rodzinne i nieletnich sądów rejonowych.

Polski sąd orzekający w sprawie o *adopcję zagraniczną* (także w ramach trybu z konwencji haskiej z 1993 r.) stosuje do tego przysposobienia prawo wskazane w art. 57 i 58 prawa prywatnego międzynarodowego (dalej: p.p.m.)⁷⁸, chyba że w danym przypadku obowiązuje umowa dwustronna dotycząca przysposobienia. Według prawa właściwego dla przysposobienia sąd powinien zbadać, czy spełnione zostały przesłanki przysposobienia, wyrażone zgody konieczne do orzeczenia przysposobienia oraz jaka powinna być treść przysposobienia.

Wśród przysposabiających byli obywatele Republiki Francuskiej. Jedna z wnioskodawczyń miała obywatelstwo bułgarskie, a jeden z wnioskodawców obywatelstwo czeskie. W związku

⁷⁷ Dz.U. z 2000 r. Nr 39, poz. 448.

⁷⁸ Ustawa z dnia 4 lutego 2011 r., Prawo prywatne międzynarodowe, t.j. Dz.U. z 2023 r. poz. 503.

z tym wymaga odnotowania, iż Rzeczpospolita Polska jest związana z Republikami Bułgarii⁷⁹, Czech⁸⁰ i Francji⁸¹ umowami dwustronnymi, normującymi problematykę kolizyjną oraz jurysdykcję w sprawach o przysposobienie.

Odnosnie do jurysdykcji – zgodnie z art. 13 umowy z Francją – jurysdykcja należy do sądów państwa, w którym ma miejsce zamieszkania przysposabiany. Jurysdykcja na mocy umowy z Bułgarią (art. 28 ust. 4) i była Czechosłowacją (art. 31 ust. 5) należy do sądów państwa, którego obywatelem jest przysposabiający. Jeżeli przysposabiający małżonkowie są obywatelami różnych państw, właściwe są sądy państwa, w którym mają oni lub mieli wspólne miejsce zamieszkania (małżonkowie, z których żona jest obywatelką bułgarską, a mąż obywatelem polskim zamieszkiwali w Bułgarii).

Zgodnie z art. 12 ust. 2 umowy z Francją, jeżeli przysposabiający lub małżonkowie wspólnie przysposabiający, zamieszkują na terytorium jednej Wysokiej Umawiającej się Strony (w danym przypadku we Francji), a przysposabiany na terytorium drugiej Strony (w danym przypadku Polski), warunki i skutki przysposobienia podlegają prawu Strony, której obywatelem jest przysposabiany, a więc w rozpoznanym przypadku prawu polskiemu.

Art. 28 ust. 1 umowy z Bułgarią i art. 31 ust. 1 umowy z Czechosłowacją⁸² przewidują, że do przysposobienia stosuje się prawo Umawiającej się Strony, której obywatelem jest przysposabiający w chwili przysposobienia. Zgodnie z ust. 3 tych przepisów, jeżeli dziecko przysposabiają małżonkowie, z których jeden jest obywatelem jednej Umawiającej się Strony, drugi obywatelem drugiej Umawiającej się Strony, powinny być dopełnione warunki przewidziane przez prawo obu Umawiających się Stron (tak było w rozpoznawanej sprawie).

Art. 57 p.p.m. przewiduje, że przysposobienie podlega prawu ojczystemu przysposabiającego, a przysposobienie wspólne przez małżonków ich wspólnemu prawu ojczystemu. W razie braku wspólnego prawa ojczystego stosuje się prawo państwa, w którym oboje małżonkowie mają miejsce zamieszkania, a w razie braku miejsca zamieszkania w tym samym państwie – prawo państwa, w którym oboje małżonkowie mają miejsce zwykłego pobytu. Jeżeli małżonkowie nie mają miejsca zwykłego pobytu w tym samym państwie, stosuje się prawo państwa, z którym małżonkowie w inny sposób są wspólnie najściślej związani.

⁷⁹ Umowa między Polską Rzeczpospolitą Ludową a Ludową Republiką Bułgarii o pomocy prawnej i stosunkach prawnych w sprawach cywilnych, rodzinnych i karnych, podpisanej w Warszawie dnia 4 grudnia 1961 r., Dz.U. z 1963 r. Nr 17, poz. 88.

⁸⁰ Umowa między Polską Rzeczpospolitą Ludową a Czechosłowacką Republiką Socjalistyczną o pomocy prawnej i stosunkach prawnych w sprawach cywilnych, rodzinnych, pracowniczych i karnych, podpisana w Warszawie dnia 21 grudnia 1987 r., Dz.U. z 1989 r. Nr 39, poz. 210.

⁸¹ Umowa między Polską Rzeczpospolitą Ludową a Republiką Francuską o prawie właściwym, jurysdykcji i wykonywaniu orzeczeń w zakresie prawa osobowego i rodzinnego sporządzona w Warszawie dnia 5 kwietnia 1967 r., Dz.U. z 1969 r. Nr 4, poz. 22. Zob. A. Wysocka-Bar, *Konwencje międzynarodowe dotyczące przysposobienia dzieci*, cz. 1, „Metryka” 2018, nr 1, s. 86–87.

⁸² W zbadanej sprawie obywatel Czech pozostawał w związku małżeńskim z obywatelką USA, zamieszkiwali w USA i do tego państwa zostało przeniesione przysposobione dziecko będące w dacie orzekania przysposobienia obywatelem polskim zamieszkałym w RP.

2. Wniosek i jego złożenie w sądzie

2.1. Oczekiwania sformułowane przez Katolicki Ośrodek Adopcyjny w Warszawie

Katolicki Ośrodek Adopcyjny (dalej: KOA) w Warszawie – aktualnie jedyny uprawniony do współpracy z podmiotami zagranicznymi przy doborze stron przysposobienia powodującego przemieszczenie przysposobionego dziecka z Polski do innego państwa – przedstawia na swojej stronie internetowej informacje dotyczące m.in. wniosku o przysposobienie kierowanego do polskiego sądu oraz wymaganych dokumentów.

Co do wniosku – poza wskazaniem, że konieczne jest jego sporządzenie – nie zamieszczono szczegółowych wskazówek ani wzoru. Wymieniono natomiast dokumenty dotyczące kandydatów na rodziców adopcyjnych, których przedstawienie jest konieczne i poinformowano, że powinny być przetłumaczone na język polski przez tłumacza przysięgłego oraz odpowiednio poświadczone, zalegalizowane. Są to odpisy aktów urodzenia przyszłych rodziców i aktu ich małżeństwa, zaświadczenie o niekaralności, zaświadczenie o zatrudnieniu i/lub dochodach, poświadczenie obywatelstwa (np. kopie paszportów), dokumentacja medyczna (poświadczenie braku przeciwwskazań medycznych, dobry stan zdrowia fizycznego i psychicznego), wywiad adopcyjny (*home study*), przeprowadzony przez uprawnioną instytucję, zgoda organu centralnego kraju wnioskodawcy/wnioskodawców na *adopcję zagraniczną* wystawiona imiennie na wnioskodawcę/wnioskodawców oraz zgoda na wjazd i stały pobyt dziecka w kraju przyjmującym, a także zgoda na monitorowanie przez stronę polską sytuacji dziecka po przysposobieniu.

2.2. Język wniosku, podmiot składający wniosek w sądzie

Większość osób wnoszących o przysposobienie dzieci nie zna języka polskiego. Jest istotne, aby występowała pewność, czy ich żądanie przysposobienia zostało należycie wysłowione, zaś ich wola w tej kwestii jest niewątpliwa.

Wniosek o orzeczenie przysposobienia w 30 sprawach (75%) został sporządzony wyłącznie w języku polskim. W 17 sprawach autorem wniosku sporządzonego w imieniu wnioskodawców był ich polski profesjonalny pełnomocnik. Z treści pozostałych wniosków wynikało, że ich autorami są wnioskodawcy, bez wskazania, iż przedstawiony sądowi tekst wniosku jest przekładem z języka ojczystego wnioskodawców, także w sytuacji, gdy nie budziło wątpliwości, że wnioskodawcy nie znają języka polskiego.

W sześciu sprawach złożono wnioski w dwóch wersjach językowych (w języku ojczystym wnioskodawców i w języku polskim) podpisane przez wnioskodawców bez zaznaczenia, że tekst polski jest przekładem.

W pozostałych przypadkach wniosek został sporządzony w języku wnioskodawców i przetłumaczony za granicą przez tłumacza przysięgłego. Wnioskowi i każdemu z załączonych do niego dokumentów, przełożonych w taki sam sposób na język polski, towarzyszyło urzędowe poświadczenie w formie apostille.

Siedmiokrotnie wniosek złożyli w sądzie prawdopodobnie sami wnioskodawcy lub osoba, która zachowała anonimowość, siedemnastokrotnie uczynił to polski pełnomocnik procesowy wnioskodawców, dwunastokrotnie przedstawiciel zagranicznej agencji adopcyjnej, a w pozostałych przypadkach polski ośrodek adopcyjny prowadzący sprawę dziecka. W czterech sprawach, gdy wniosek złożył w sądzie polski ośrodek adopcyjny bądź polski przedstawiciel zagranicznej agencji adopcyjnej, wnioskowi towarzyszyło *pismo przewodnie*. W trzech innych sprawach taki podmiot w piśmie złożonym w zbliżonym terminie aprobując odnosił się do sprawy, czemu w jednym przypadku towarzyszyło przesłanie zagranicznej dokumentacji sprawy.

Istotne było ustalenie, czy wnioskodawcy przed złożeniem wniosku o przysposobienie kiedykolwiek osobiście spotkali się z dzieckiem, szczególnie że wielu z nich mieszkało na innym kontynencie – w Stanach Zjednoczonych Ameryki Północnej (dalej: USA). Informacje w tej kwestii w niektórych sprawach wynikały z uzasadnienia wniosku bądź były przekazane przykładowo: przez ośrodek adopcyjny prowadzący sprawę dziecka albo przez opiekuna dziecka, gdy równocześnie sprawował bezpośrednią nad nim pieczę (np. jako rodzic zastępczy), bądź miał z dzieckiem częsty bezpośredni kontakt (np. jako pracownik placówki opiekuńczej, w której przebywa dziecko).

Na podstawie danych zawartych w aktach, w tym autodeklaracji wnioskodawców, wynika, że w 23 sprawach takie bezpośrednie osobiste spotkanie (*fizyczny* kontakt, a nie za pomocą środków porozumiewania się na odległość, choćby z obrazem stron na ekranie) miało miejsce przed złożeniem w sądzie wniosku o przysposobienie dziecka, ale aż w 17 sprawach (42,5%) spotkania nie było.

O ile kontakt był, to jego formy były zróżnicowane. Wyjątkowo, w sprawach nietypowych dla większości analizowanych stanów faktycznych, kontakt był intensywny i stosunkowo długi. Przykładowo: tak się stało, gdy przysposobienia dokonywała, wraz ze swoim małżonkiem, siostra niepełnosprawnej matki dziecka, która sprawowała w Polsce (specjalnie przyjechawszy w tym celu z miejsca swojego stałego pobytu za granicą) bezpośrednią pieczę nad dzieckiem od jego urodzenia i była ustanowiona opiekunem dziecka. (Stan niepełnosprawności matki dziecka, ubezwłasnowolnionej całkowicie, wykluczał osobiste wychowywanie dziecka). Nawiązanie pewnej więzi ze starszym dzieckiem, będącym wychowankiem placówki opiekuńczej, miało miejsce w ramach kilkutygodniowego tzw. pobytu hostin-gowego w USA, w domu przyszłych wnioskodawców, którego organizacja jednak budziła pewne zastrzeżenia, gdyż można było dopatrywać się w niej zawołowanego pośrednictwa adopcyjnego stwarzającego potencjalnym przysposabiającym możliwość wyboru dziecka.

Tabela 38. Formy kontaktu wnioskodawców z dzieckiem przed złożeniem wniosku o jego przysposobienie

Formy osobistego kontaktu wnioskodawców z dzieckiem przed złożeniem wniosku	Liczba
Kilka spotkań podczas 1–3 dni pobytu w Polsce na pewien czas przed złożeniem w sądzie wniosku	13
Jedno, trwające do kilku godzin, bezpośrednie spotkanie z dzieckiem	6
Jedno spotkanie bezpośrednie, a po nim kontakty pośrednie (np. przez Skype)	3
Bezpośrednia piecza	1
Pobyt wakacyjny	1
Ogółem	23

Źródło: Opracowanie własne.

Najczęściej (jedenastokrotnie) pomiędzy pierwszym osobistym spotkaniem (zobaczeniem dziecka „na żywo”) a złożeniem w sądzie wniosku o jego przysposobienie upływał okres krótszy od tygodnia (w tym np. spotkania podczas weekendu – złożenie wniosku w poniedziałek) oraz (siedmiokrotnie) okres dłuższy od trzech miesięcy.

W części stanów faktycznych złożenie wniosku w sądzie wyprzedzało osobiste, *fizyczne* spotkanie z dzieckiem, które jednak miało miejsce przed podjęciem pierwszych czynności w sprawie przez sąd. Gdyby już po pierwszym *fizycznym* spotkaniu wnioskodawcy nie zaakceptowali dziecka, mieli możliwość niezwłocznego cofnięcia wniosku bez narażania dziecka na poważniejszy dyskomfort, jaki zapewne miałyby miejsce, gdyby taka decyzja zapadła po wielu kontaktach, w tym po wspólnym zamieszkaniu w okresie przedadopcyjnym. Takiego przypadku jednak nie było.

2.3. Żądania sformułowane we wniosku

We wszystkich wnioskach żądano orzeczenia przysposobienia jako takiego, a w 26 dodatkowo sprecyzowano, jaki ma to być rodzaj przysposobienia. Uczyniono to w sposób dwojaki: w 14 wnioskach opisowo (przysposobienie pełne albo przysposobienie pełne nierozwiązywalne), w 12 wnioskach przez wskazanie przepisu polskiego kodeksu rodzinnego i opiekuńczego (art. 121 k.r.o.). Tylko w jednym wniosku było zawarte jedno żądanie: orzeczenia przysposobienia. W pozostałych wnioskach były żądania, których zestawienie jest przedstawione w tabeli.

Tabela 39. Żądania zawarte we wnioskach o przysposobienie

Wnioskodawcy/wnioskodawczyni żąda	Liczba	Procent
orzeczenia przysposobienia	40	100,0
orzeczenia określonego (nazwanego) rodzaju przysposobienia	26	65,0
stwierdzenia zgodności postępowania z konwencją haską	10	25,0
stwierdzenia, że rodzice nie są uprawnieni do decydowania o adopcji	4	10,0
wydania odpisu orzeczenia o pozbawieniu władzy rodzicielskiej	1	2,5
zmiany imienia dziecka na wskazane	13	32,5
zmiany imienia dziecka na imię, które zostanie podane na rozprawie	15	37,5
zmiany nazwiska dziecka na wskazane	32	80,0
nakazania USC sporządzania nowego aktu urodzenia dziecka	31	77,5
orzeczenia o osobistej styczności stron w Polsce (żądania różne)	30	75,0
inne	5	12,5

Źródło: Opracowanie własne.

Najczęściej powtarzały się żądania zmiany nazwiska dziecka na wskazane – w 32 wnioskach (80%) – nakazania USC sporządzania nowego aktu urodzenia dziecka – w 31 wnioskach (77,5%) – orzeczenia o osobistej styczności stron w Polsce – w 30 wnioskach (75%). Wśród żądań określonych jako „inne” domagano się przykładowo: zapisania w postanowieniu orzekającym przysposobienie, kto wyraził na nie zgodę, wskazanie w postanowieniu o przysposobieniu, że dziecko w dacie orzekania miało status prawny dziecka *opuszczonego*, zapisanie w orzeczeniu jakie organy publiczne Polski i USA wyraziły zgody na prowadzenie postępowania itp. W przeświadczeniu wnioskodawców zapisanie w orzeczeniu wymienionych informacji miało ułatwić sytuację prawną dziecka na terytorium państwa przyjmującego.

2.4. Żądania wnioskodawców dotyczące okresu osobistej styczności z dzieckiem

Liczne i zróżnicowane żądania zawarte we wnioskach dotyczyły orzeczenia o osobistej styczności stron na terytorium RP (art. 120¹ k.r.o.)⁸³. Najczęściej powtarzały się żądania odnośnie do czasu (liczby dni) styczności (w 18 wnioskach), miejsca realizowania styczności (w 17 wnioskach), dokładnego opisu podmiotu nadzorującego styczność (w 12 wnioskach).

Warianty sformułowania żądań odnośnie do okresu i terminu styczności zamieszczone we wnioskach o orzeczenie przysposobienia zostały przedstawione w tabeli. Najczęściej

⁸³ Żądania dotyczące styczności *preadopcyjnej* były też przedstawiane w pismach składanych równolegle z wnioskiem o orzeczenie przysposobienia, bądź składanych później. Różnym kwestiom dotyczącym styczności osobistej bywało poświęconych kilka pism (np. doprecyzowanie terminu początkowego, informacje o adresie mieszkania, w którym ma się odbywać styczność, wnioski o przedłużenie okresu styczności itp.)

wnioskodawcy pragnęli uzyskania akceptacji zaproponowanego okresu styczności. Ich intencją było, aby nie był to okres, w ich ocenie, nadmierny.

Tabela 40. Sformułowania żądań odnośnie do okresu osobistej styczności zawarte we wnioskach o przysposobienie

Sposób określenia okresu osobistej styczności	Liczba
wskazanie okresu (np. liczba dni, maksymalny okres – nie więcej niż)	12
wskazanie tylko daty początkowej	6
wskazanie daty początkowej i sugerowanej liczby dni styczności	2
wskazanie daty początkowej i daty końcowej okresu styczności	2
„do końca postępowania w sprawie”	1
inaczej (np. trzy tygodnie od dnia faktycznego przejęcia pieczy)	2

Źródło: Opracowanie własne.

Propozycje dotyczące okresu styczności, o ile były skonkretyzowane, nie przekraczały 3 tygodni. Wnioskodawcom zależało, aby data końcowa styczności pokrywała się z terminem rozprawy, podczas której oczekiwali rozstrzygnięcia sprawy przez orzeczenie przysposobienia.

O ile żądania dotyczące okresu osobistej styczności były uzasadnione, to najczęściej wskazywano na: (1) obowiązki pracownicze w miejscu stałego pobytu, (2) obowiązki wobec dzieci, którym trzeba zapewnić w okresie nieobecności wnioskodawców pieczę innej osoby oraz uwzględnić, że przedłużająca się nieobecność pierwszoplanowych opiekunów może być dla nich traumatycznym przeżyciem, (3) możliwości finansowe, (4) terminy połączeń lotniczych (szczególnie istotne, gdy postępowanie toczyło się w okresie objętym ograniczeniami związanymi z pandemią COVID-19).

Tabela 41. Propozycje wnioskodawców dotyczące okresu osobistej styczności

Proponowany przez wnioskodawców okres styczności	Liczba
nie dłużej niż tydzień	1
dłużej od tygodnia, ale mniej niż dwa tygodnie	6
14 dni; dwa tygodnie	2
od 15 dni do trzech tygodni	10
inaczej (np. czternaście dni, ale z zaliczeniem wcześniejszych spotkań)	2

Źródło: Opracowanie własne.

2.5. Uzasadnienia wniosków

Dokładna lektura wszystkich wniosków uzasadnia dokonanie ich kwalifikacji na kilka grup wskazanych w tabeli.

Tabela 42. Uzasadnienia wniosków o przysposobienie

Uzasadnienia wniosków o przysposobienie	Liczba	Procent
indywidualne, w tym powtarzające ustalenia wywiadu adopcyjnego	15	37,5
krótkie, ogólnikowe bez nawiązania do stanu faktycznego sprawy	13	32,5
indywidualne, konkretne (głównie w sprawach z art. 114 ² § 2 k.r.o.)	7	17,5
indywidualne w warstwie retorycznej, ale krótkie, bez konkretów	5	12,5
ogółem	40	100

Źródło: Opracowanie własne.

Dominowały dwa typy uzasadnień: prezentujący (syntetyczną w porównaniu z wywiadem adopcyjnym/*home study*) charakterystykę wnioskodawców ze wskazaniem ich cech i możliwości osobistych i materialnych stwarzających dodatnią prognozę dla powodzenia planowanego przysposobienia oraz syntetyczny, a zarazem schematyczny (jak przepisany ze wzorów pism procesowych).

Ten pierwszy typ uzasadnienia zwykle występował, gdy wniosek o przysposobienie był sporządzony przez polskiego adwokata ściśle współpracującego z zagraniczną organizacją adopcyjną. Przeważnie w takim uzasadnieniu wskazywano też na podmioty współpracujące przy doborze stron wnioskowanego przysposobienia oraz na dokonanie czynności koniecznych w ramach stosowania konwencji haskiej o ochronie dzieci i współpracy w dziedzinie przysposobienia międzynarodowego, z podaniem ich podstawy prawnej oraz dat, w jakich zostały podjęte określone decyzje (np. zgody organów centralnych na kontynuowanie postępowania wydawane na podstawie art. 17 ust. c konwencji).

Drugi typ uzasadnień występował głównie, gdy wnioskodawcy nie mieli profesjonalnego pełnomocnika.

Poza opisem stanu faktycznego istotnego w sprawie, zwłaszcza gdy miał zastosowanie art. 114² § 2 k.r.o., w uzasadnieniach były też zwykle zawarte argumenty ogólne wyrażające motywację, jaka kieruje wnioskodawcami w ubieganiu się o przysposobienie.

Najczęściej (w 40% uzasadnień) eksponowano pragnienie posiadania wielodzietnej rodziny, niekiedy wspierano informacją, że taka właśnie była generacyjna rodzina co najmniej jednego z wnioskodawców, który – doceniając jej zalety – pragnie stworzyć podobną dzięki przysposobieniu dzieci.

Częściej niż w co trzecim uzasadnieniu (32,5%) wskazywano na bezdzietność wnioskodawców i ich niespełnione pragnienie rodzicielstwa, obdarzenia miłością dziecka.

Zdecydowanie rzadziej (w 15% uzasadnień) wskazywano na motywację czysto altruistyczną, bezinteresowne pragnienie udzielenia dziecku osamotnionemu, z negatywnymi doświadczeniami, takiej pomocy, jaka jest mu potrzebna (poza obdarzeniem miłością, przeprowadzenie potrzebnych terapii, wsparcie w nauce i usamodzielnieniu).

Tabela 43. Powtarzalne argumenty w uzasadnieniach wniosków o przysposobienie

Argumenty	Liczba	Procent
pragnienie posiadania wielodzietnej rodziny	16	40,0
niespełnione pragnienie rodzicielstwa/bezdzietność	13	32,5
łączenie rodzeństwa z dzieckiem wcześniej przysposobionym	12	30,0
bezinteresowna chęć pomocy dziecku bez rodzicielskiej pieczy	6	15,0
związek rodzinny z dzieckiem	4	10,0

Źródło: Opracowanie własne.

Rzadziej występujące (uzupełniające) argumenty to przykładowo: polskie „korzenie” w rodzinie jednego z wnioskodawców, możliwość zapewnienia unikalnej terapii potrzebnej dziecku, dążenie do posiadania wielodzietnej rodziny jako idealnego obrazu rodziny, pragnienie udzielenia pomocy dokładnie określonymu dziecku, którego historię wnioskodawcy poznali, oglądając program TV pt.: *Szukamy mamy i taty*.

2.6. Załączniki do wniosków

Tylko jeden wniosek poza odpisem nie miał załączników. Odnotowania wymaga, że w zdecydowanej większości spraw (od 87,5% do 95%) do wniosków dołączono odpisy aktów urodzenia i aktu małżeństwa wnioskodawców, zaświadczenia o ich stanie zdrowia jako odpowiednim do podjęcia się obowiązków rodziców adopcyjnych, zaświadczenia o ich niekaralności, zagraniczny wywiad adopcyjny, a także kwalifikację dzieci, których dotyczyły wnioski do przysposobienia związanego z przemieszczeniem za granicę RP, oraz zgodę Ministerstwa Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej na dalsze prowadzenie postępowania (art. 17 ust. c konwencji o ochronie dzieci i współpracy w dziedzinie przysposobienia międzynarodowego).

Zagraniczne dokumenty dołączone do wniosków były zaopatrzone w apostille oraz przekłady wykonane przez tłumaczy przysięgłych.

Zwykle wniosek i załączniki (kserokopie załączników) były przedkładane w dwóch egzemplarzach, ale w kilku przypadkach był też przygotowany dodatkowy komplet dokumentów przeznaczony dla prokuratora, gdyby przystąpił do postępowania w sprawie. Większość miała znaczną liczbę załączników, co ilustruje wykaz w tabeli 44.

Tabela 44. Załączniki do wniosku

Lp.	Załączniki do wniosku	Liczba	Procent
1	odpisy aktów urodzenia wnioskodawców	37	92,5
2	odpis aktu małżeństwa wnioskodawców	36	92,3
3	odpis aktu urodzenia dziecka, którego dotyczy wniosek	25	62,5
4	fotografie paszportów wnioskodawców	23	57,5
5	inny dokument potwierdzający obywatelstwo wnioskodawcy	14	35,0
6	zaświadczenie o miejscu zamieszkania/ zameldowania	15	37,5
7	zaświadczenie o niekaralności	37	92,5
8	zaświadczenie z rejestru sprawców przestępstw seksualnych przeciwko dzieciom	11	27,5
9	zaświadczenie/orzeczenie z państwa obcego zezwalające na adopcję	38	95,0
10	zaświadczenie zagranicznego organu administracyjnego o zdolności do adopcji	20	50,0
11	dopuszczenie obcej agencji adopcyjnej do działania	19	47,5
12	potwierdzenie akredytacji obcej agencji adopcyjnej w Polsce	20	50,0
13	zaświadczenie zagraniczne o odbytym szkoleniu adopcyjnym	24	30,0
14	zaświadczenie lekarskiej o stanie odpowiednim zdrowia	37	92,5
15	wyniki badań lekarskich	10	25,0
16	zaświadczenie o braku nosicielstwa wirusa HIV	10	25,0
17	zaświadczenie wykluczające choroby weneryczne	10	25,0
18	zaświadczenie wykluczające gruźlicę i inne choroby zakaźne	12	30,0
19	zagraniczny wywiad adopcyjny/ <i>home study</i>	34	85,0
20	fotografie wnioskodawców, rodziny, domu, zwierząt itp.	16	40,0
21	zaświadczenie/dokument o prawie do domu/mieszkania	18	45,0
22	dokumenty potwierdzające własność nieruchomości	12	30,0
23	dokumenty o stanie konta bankowego	4	10,0
24	zaświadczenie o wysokości zarobków/przychodu miesięczne lub roczne	29	72,5
25	inne dokumenty majątkowe np. polisy ubezpieczeniowe	13	32,5
26	opinie i rekomendacje o wnioskodawcach	9	22,5
27	zagraniczne zaświadczenie o zachowaniu wymagań konwencji haskiej	29	72,5
28	zgoda Ministerstwa Rodziny z art. 17 ust. c konwencji haskiej	36	90,0
29	zaświadczenie centralnego banku danych o dzieciach	35	87,5
30	korespondencja zagranicznej agencji adopcyjnej z KOA w Warszawie	18	45,0
31	rekomendacja dla wnioskodawców od polskiego ośrodka adopcyjnego	14	35,0
32	dokumentacja stanu zdrowia dziecka lub <i>karta dziecka</i>	7	17,5
33	sprawozdanie z pierwszego spotkania stron	3	7,5
34	inne	12	30,0

Źródło: Opracowanie własne.

3. Informacje ogólne o posiedzeniach sądu

Orzekając o przysposobieniu, sąd opiekuńczy obligatoryjnie przeprowadza rozprawę (art. 586 k.p.c.). Przed nadejściem wyznaczonego terminu rozprawy podejmuje różne czynności przygotowawcze, w tym także wydaje istotne rozstrzygnięcia na posiedzeniu niejawnym (w szczególności, jak wynika z analiz spraw o przysposobienie, często orzeka o obligatoryjnej w sprawach o *adopcje zagraniczne* osobistej styczności stron wnioskowanego przysposobienia).

Ustalono, że w zbadanych sprawach od dnia wpływu do sądu wniosku o orzeczenie *adopcji zagranicznej* do terminu pierwszego posiedzenia sądu w sprawie średnio upływało 61 dni (dwa miesiące). Jednakże najczęściej okres ten był znacznie krótszy. Mediana wyniosła 35 dni. Najkrótsze oczekiwanie wynosiło tylko jeden dzień, najdłuższe 660 dni (21,7 miesiąca).

W co piątej sprawie (w ośmiu sprawach) oczekiwanie na pierwsze posiedzenie sądu wynosiło od jednego do dziewięciu dni. Kolejna grupa pięciu spraw (12,5%) (ustalona wg kryterium długości oczekiwania na pierwsze posiedzenie sądu od dnia wpływu wniosku do sądu) objęła przypadki oczekiwania od 13 dni do 21 dni. W następnej grupie – 8 spraw (20%) – okres ten wynosił od 24 do 38 dni. W 52,2% spraw pierwsze posiedzenie sądu odbyło się po oczekiwaniu od jednego dnia do 38 dni od wpływu wniosku do sądu. W 87,5% spraw oczekiwanie takie wynosiło maksymalnie 84 dni.

Jeżeli w sprawie odbyło się jako pierwsze posiedzenie sądu posiedzenie niejawne, to jego przedmiotem było ustanowienie okresu osobistej styczności stron wnioskowanego stosunku przysposobienia. Taka sytuacja miała miejsce w 22 (55%) zbadanych sprawach.

Tylko jedno posiedzenie w formie rozprawy (jeden termin), na którym orzeczono przysposobienie, miało miejsce w 22 przypadkach. Dwa posiedzenia sądu w formie rozprawy (dwa terminy) odbyły się w 16 sprawach, w jednej sprawie trzy i w jednej cztery posiedzenia sądu.

Gdy konieczne było odroczenie rozprawy – poza najczęściej występującą przyczyną, jaką była konieczność odbycia osobistej styczności stron – to w celu wysłuchania dziecka (w jednej sprawie), oczekiwania na stanowisko organu centralnego (w jednej sprawie), przeprowadzenia dowodu (w jednej sprawie).

Informacją mającą pewne, choć tylko pośrednie, znaczenie dla oceny wnikliwości sądu jest czas trwania rozpraw (łącznie czas z uwzględnieniem odroczeń). Większość (87,5%) rozpraw trwała dłużej od godziny, w tym 27,7% dłużej od dwóch godzin. Pewien wpływ na to miała konieczność dokonywania przekładów, bowiem mniejszość wnioskodawców posługiwała się swobodnie językiem polskim. Obecność tłumacza została odnotowana w protokołach rozpraw w 34 (85,0%) sprawach.

4. Pełnomocnik wnioskodawców, pełnomocnik do doręczeń i inne osoby udzielające pomocy faktycznej wnioskodawcom

W 17 sprawach (42,5%) wnioskodawcy byli reprezentowani w postępowaniu sądowym przez profesjonalnego polskiego adwokata/radcę prawnego, który nie działał jednocześnie jako przedstawiciel zagranicznej organizacji adopcyjnej mającej akredytację do działania w Polsce.

Niezależnie od tego, w jakiej miejscowości orzekał sąd w danej sprawie, w 9 przypadkach (52,9% spraw, gdy wnioskodawcy byli reprezentowani przez profesjonalnego pełnomocnika) pełnomocnik ten prowadził swoją kancelarię w Warszawie.

W czterech przypadkach pełnomocnik prowadził działalność zawodową w miejscowości, w której miał siedzibę sąd orzekający w sprawie. Również w czterech przypadkach pełnomocnik nie prowadził kancelarii w siedzibie sądu, ale w najbliższej położonym większym mieście, np. wojewódzkim, choć w siedzibie sądu funkcjonowały kancelarie adwokackie/radcowskie.

W 23 sprawach wnioskodawcy nie byli reprezentowani przez profesjonalnego pełnomocnika procesowego z rynku usług prawnych, ale korzystali w większości przypadków z różnorodnej pomocy innych podmiotów.

Najczęściej, dziewiętnastokrotnie, pomocy udzielił im przedstawiciel zagranicznej agencji/ organizacji adopcyjnej, która miała w Polsce swoje przedstawicielstwo⁸⁴. W dwóch przypadkach taką pomoc (np. w korespondencji z sądem) świadczył polski ośrodek adopcyjny prowadzący sprawę dziecka. W pozostałych przypadkach, gdy wnioskodawców nie reprezentował profesjonalny pełnomocnik, z akt nie wynikało, kto udzielał im pomocy, ale zapewne była taka osoba, bo przykładowo: wnioskodawcy składali pisma poprawnie sporządzone w języku polskim i przez nich podpisane, choć nie ulegało wątpliwości, że nie znają języka polskiego.

W osiemnastu sprawach (45%) został ustanowiony pełnomocnik do doręczeń. Szesnastokrotnie tę funkcję sprawował przedstawiciel zagranicznej organizacji adopcyjnej mającej w Polsce przedstawicielstwo, raz przedstawiciel polskiego ośrodka adopcyjnego prowadzącego sprawę dziecka i raz pracownik placówki opiekuńczej, w której przebywało dziecko.

5. Udział prokuratora w postępowaniu

Sądy zawiadomiły prokuratorów o 39 sprawach⁸⁵, w których miał zastosowanie art. 114² k.r.o. Zwykle w ramach prac przygotowujących posiedzenie sądu sędzia przewodniczący składu

⁸⁴ Niektóre agencje (np. włoska agencja La Cicogna) zatrudniały jako przedstawiciela polskiego adwokata, wyspecjalizowanego w problematyce *adopcji zagranicznych*, znającego język ojczysty wnioskodawców. Niekiedy wnioskodawcy takiej osobie udzielali pełnomocnictwa procesowego, a pisma procesowe takiego pełnomocnika charakteryzował wysoki profesjonalizm.

⁸⁵ Nie można wykluczyć, że prokuratorzy wiedzieli o wszystkich sprawach w związku z praktyką *powiadamiania wokandą*.

orzekającego formułował wśród innych zarządzeń polecenie powiadomienia o sprawie prokuratora.

W pismach do prokuratury zawiadamiających o *adopcji zagranicznej* nie zamieszczano stwierdzenia, że sąd uważa za potrzebny udział prokuratora w sprawie określonej sygnaturą akt oraz nazwiskami wnioskodawców i dziecka ani nie wskazywano rutynowo podstawy prawnej tej czynności (np. art. 7 k.p.c., art. 59 k.p.c.). W kilku przypadkach do zawiadomienia dołączono odpis wniosku i pakiet skserowanych dokumentów – w szczególności, gdy znający praktykę sądu pełnomocnik wnioskodawców bądź przedstawiciel zagranicznej organizacji adopcyjnej, dostarczyli dodatkowe odpisy przeznaczone dla prokuratora.

Zgodnie z § 364 pkt 3 Regulaminu wewnętrznego urzędowania powszechnych jednostek organizacyjnych prokuratury⁸⁶, udział prokuratora jest wskazany zwłaszcza (zwrot użyty w przepisie) w sprawach o *przysposobienie przez cudzoziemców lub obywateli polskich mających miejsce zamieszkania lub miejsce zwykłego pobytu za granicą*.

Prokuratorzy w 31 sprawach poinformowali w formie pisma, że przystępują do postępowania. W czterech sprawach prokuratorzy zwrócili się do sądu o udostępnienie (wypożyczenie) akt sprawy jeszcze przed przeprowadzeniem w niej jakichkolwiek czynności.

W 6 przypadkach (15%) powiadomieni prokuratorzy, którzy nie wystosowali do sądu pisma o przystąpieniu do postępowania, stawili się na rozprawie i złożyli stosowne oświadczenie.

Opierając się wyłącznie na dokumentach zawartych w aktach i protokołach rozprawy, można stwierdzić, że prokuratorzy nie wykazali w zbadanych sprawach szczególniejszej aktywności. Zapewne jednak sama obecność prokuratora oraz świadomość, iż może on wnosić środki odwoławcze mogła być czynnikiem „prewencyjnym”, zachęcającym wszystkie osoby zaangażowane w sprawę do zwiększonej staranności w podejmowanych czynnościach.

W ujęciu statystycznym przejawy aktywności prokuratorów były następujące: obecność na posiedzeniach sądu w formie rozprawy w 34 sprawach (85%), a także w jednej sprawie (2,5%) obecność na posiedzeniu niejawnym, którego przedmiotem było rozpatrywanie wniosku o ustalenie osobistej styczności wnioskodawców z dzieckiem, odnotowane w protokołach zadawanie pytań wnioskodawcom w 9 (22,5%) sprawach, zadawanie pytań innym osobom (np. opiekunowi dziecka sprawującemu nad nim w ostatnim okresie bezpośrednią pieczę) w 2 sprawach (5%), zgłaszanie wniosków dowodowych w jednej sprawie (2,5%).

Odnosnie do sposobu rozstrzygnięcia sprawy (orzeczenia przysposobienia) w 27 przypadkach (67,5%) prokurator zajął stanowisko w formie ustnej podczas rozprawy. Nie wniósł w żadnym przypadku o oddalenie wniosku. Sformułowania stanowiska aprobującego wniosek było zwykle syntetyczne, a zarazem powściągliwe typu: *przychylam się, nie oponuję*,

⁸⁶ Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 7 kwietnia 2016 r. Regulamin wewnętrznego urzędowania powszechnych jednostek organizacyjnych prokuratury, wydane na podstawie art. 36 § 1 ustawy z dnia 28 stycznia 2016 r. Prawo o prokuraturze, t.j. Dz.U. z 2023 r. poz. 1115.

rzadziej *popieram wniosek*. Tylko w dwóch sprawach (5%) stanowisko prokuratora było wyrażone w formie pisma.

W jednej sprawie prokurator wnosił o pisemne uzasadnienie orzeczenia i w jednej o przesłanie prawomocnego orzeczenia. W żadnym przypadku orzeczenie kończące sprawę merytorycznie nie zostało zaskarżone przez prokuratora

Z innych form aktywności można wskazać na odmowę zgody na skrócenie terminu uprawomocnienia się orzeczenia w jednej ze spraw, a także o wystąpienia o udostępnienie akt sprawy już prawomocnie zakończonej w celu przeprowadzenia jej analizy. Można domniemywać, iż (być może) zwierzchnicy służbowi oczekiwali raportu na temat charakterystyki spraw, w których miał zastosowanie art. 114² k.r.o.

6. Osobista styczność przysposabiającego z przysposabianym w dotychczasowym miejscu zamieszkania przysposabianego lub w innej miejscowości w Rzeczypospolitej Polskiej

6.1. Funkcja obligatoryjnego okresu osobistej styczności (wzmianka)

Przysposobienie w ujęciu modelowym tworzy trwały stosunek rodzinno-prawny. Jego rozwiązanie, nawet gdy jest w danym stanie faktycznym dopuszczalne, nie jest pożądane, a w okresie małoletności dziecka może nastąpić tylko, gdy nie naruszy dobra dziecka (art. 125 § 1 k.r.o.). Orzeczenie przysposobienia w związku z tym powinno następować tylko wtedy, gdy poczyniono wszystkie możliwe do wykonania ustalenia (wśród nich ocenę tzw. pieczy przedadopcyjnej⁸⁷) stwarzające graniczące z pewnością przypuszczenie, że pomiędzy jego stronami zostanie nawiązana prawidłowa więź emocjonalna. Prognozowanie w tej kwestii jest trudne (o ile w ogóle możliwe), gdy strony nigdy się nie widziały przed orzeczeniem przysposobienia. Takie stany faktyczne zdarzały się przy *adopcjach zagranicznych* przed 20 października 1995 r. Ich wyeliminowanie było głównym motywem wprowadzenia przez ustawę z dnia 26 maja 1995 r. obligatoryjnej styczności osobistej stron zamierzonego przysposobienia powodującego przemieszczenie dziecka z Polski do innego państwa. Twórcy projektu ustawy przewidzieli znacznie trudniejsze do wykonania warunki osobistej styczności niż ostatecznie uchwalone we wskazanej ustawie nowelizującej kodeks rodzinny i opiekuńczy.

Podstawową formą instytucji nazywanej później przedadopcją (preadopcją) stycznością osobistą miała być piecza nad dzieckiem *przez czas oznaczony, nie krótszy niż sześć miesięcy*, z zaznaczeniem, że: *Sąd może określić inny sposób osobistej styczności przysposabiającego*

⁸⁷ Zgodnie z art. 17 Europejskiej konwencji o przysposobieniu dzieci z dnia 24 kwietnia 1967 r., Dz.U. z 1999 r. Nr 99, poz. 1157, przysposobienie może być orzeczone tylko w przypadku, gdy dziecko przebywało pod pieczą przysposabiającego przez czas wystarczający do tego, aby właściwy organ mógł zasadnie przewidzieć, jak będą się kształtować ich przyszłe stosunki, jeśli przysposobienie byłoby orzeczone. Powołany przepis znajduje się w dziale III konwencji, zawierającym normy jedynie zalecane państwom-stronom.

*z przysposabianym, a jeśli wymaga tego uzasadniony interes przysposabianego lub przysposabiającego, ustalić krótszy okres osobistej styczności lub skrócić okres ustalony uprzednio*⁸⁸.

Zgodnie z art. 120¹ § 3 k.r.o., jeżeli przez przysposobienie przysposabiany ma zmienić dotychczasowe miejsce zamieszkania w Rzeczypospolitej Polskiej na miejsce zamieszkania w innym państwie, przysposobienie nie może być orzeczone przed upływem określonego przez sąd opiekuńczy okresu osobistej styczności stron odbytego w miejscowości położonej w Polsce. Od dnia 1 lutego 2023 r. minimalny okres osobistej styczności wynosi 14 dni⁸⁹.

Choć, teoretycznie, sąd może zastosować dowolną formę osobistej styczności byle była realizowana w określonej miejscowości w Polsce, to w praktyce niemal wyłącznie jest ona orzekana w formie bezpośredniej pieczy wnioskodawców nad dzieckiem (art. 120¹ § 2 k.r.o.).

6.2. Orzeczenie osobistej styczności przez sądy w zbadanych sprawach

6.2.1. Orzekanie o osobistej styczności na posiedzeniach niejawnych i na rozprawie

W praktyce przysposobienie dziecka mieszkającego w Polsce następuje wyłącznie wskutek orzeczenia polskiego sądu. Dla wnioskodawców spoza Polski oznacza to konieczność spędzenia w naszym kraju pewnego okresu, co wymaga m.in. uzyskania urlopu w pracy, o ile pracują (co dotyczy większości), zorganizowania zastępstwa w załatwianiu spraw związanych z prowadzoną działalnością (gospodarczą i inną), zapewnienia opieki osobom, nad którymi ją zwykle sprawują (w tym nad małoletnimi dziećmi – jeżeli takie wychowują, a one pozostaną w miejscu stałego pobytu np. dlatego, że chodzą do szkoły), zabezpieczenia pozostawianych na okres nieobecności domów, zwierząt, gospodarstw itp. oraz dysponowania wolnymi środkami finansowymi, których wielkość zależy od długości przebywania w Polsce. W konsekwencji wszyscy bądź prawie wszyscy są zainteresowani, aby okres pozostawienia centrum życiowego w państwie stałego przebywania był możliwie krótki.

W tym celu większość pragnie, aby orzeczenie o osobistej styczności z dzieckiem zapadło na posiedzeniu niejawnym bez ich obecności, aby mogli przyjechać do Polski w przeddzień rozpoczęcia styczności, oraz aby termin posiedzenia sądu w formie rozprawy, na której spodziewają się orzeczenia przysposobienia, był wyznaczony na ostatni dzień ich obowiązkowej styczności z dzieckiem.

Przeprowadzone dotychczas analizy orzecznictwa skłaniają do oceny, iż osoby, które podjęły decyzję o przysposobieniu określonego dziecka, chcą jak najszybciej sfinalizować wszelkie wymagania formalne. Bywają nastawione optymistycznie, nawet gdy deklarują

⁸⁸ Poselski projekt ustawy o zmianie ustawy kodeks rodzinny i opiekuńczy. Druk Sejmu II kadencji nr 118, https://orka.sejm.gov.pl/proc2.nsf/projekty/118_phtm [dostęp: 28.09.2023].

⁸⁹ Art. 120¹ § 3 k.r.o. został zmieniony przez art. 2 pkt 2 ustawy z 7 października 2022 r., Dz.U. z 2022 r. poz. 2140.

wiedzę o czekających je trudnościach, i nie biorą wystarczająco pod uwagę, że należyta weryfikacja dokonanego doboru stron (m.in. związana z długością pozostawania dziecka pod ich bezpośrednią pieczę) leży także w ich najlepiej pojętym interesie.

Z kolei ochrona dobra dziecka wymaga, aby orzeczenie o jego osobistej styczności z potencjalnymi rodzicami adopcyjnymi zapadło tylko wówczas, gdy w ocenie sądu prawdopodobieństwo orzeczenia przysposobienia jest wysokie, a zatem prawdopodobieństwo odrzucenia dziecka przez wnioskodawców praktycznie nie występuje. Aby to ustalić sąd powinien dysponować znacznym materiałem dowodowym i – co najmniej – zobaczyć i wysłuchać wnioskodawców przed decyzją o osobistej styczności.

Kolejne badania aktowe wykazują, iż w przeświadczeniu sądów orzeczenie o osobistej styczności z dzieckiem na podstawie art. 120¹ k.r.o. jest przypadkiem zabezpieczenia roszczenia niepieniężnego w postępowaniu cywilnym w sprawie o orzeczenie przysposobienia.

W 16 zbadanych sprawach (40%) orzeczenie o osobistej styczności z dziećmi zapadło na rozprawie po wysłuchaniu wnioskodawcy (co najmniej jednego z wnioskodawców w sprawach o przysposobienie wspólne przez małżonków) i po przeprowadzeniu co najmniej niektórych dowodów. W pozostałych sprawach (a więc w 60% spraw) orzeczenie zapadło na posiedzeniu niejawnym.

Aż w 19 sprawach miało to miejsce przed dokonaniem jakichkolwiek działań merytorycznych, pod nieobecność wnioskodawców, bez ich wyjaśnień (choćby udzielonych *zaocznie* w formie pisma procesowego) z uszanowaniem ich woli i akceptacją decyzji, że do Polski przybędą dopiero „na styczność”.

W kolejnych trzech sprawach, gdy orzeczenie o osobistej styczności zapadło na posiedzeniu niejawnym, na którym nie byli obecni wnioskodawcy, sądy jednak wysłuchały – w jednej sprawie osoby sprawującej bezpośrednią pieczę nad dzieckiem, w dwóch sprawach przedstawicieli ośrodka adopcyjnego prowadzącego sprawy dzieci – na okoliczność dotychczasowych kontaktów wnioskodawców z dzieckiem. W tych trzech sprawach, przed złożeniem wniosku o przysposobienie, wnioskodawcy byli w Polsce. Osobiście, w bezpośrednim *fizycznym* kontakcie, poznali dziecko i nastąpiła wzajemna akceptacja. Wysłuchane osoby uczestniczyły w tych pierwszych kontaktach stron, poczyniły pozytywne obserwacje i przedstawiły sądowi sprawozdania z kontaktów.

Były też dwie nietypowe sprawy. Orzeczenie osobistej styczności nastąpiło co prawda na posiedzeniu niejawnym, ale wcześniej odbyła się rozprawa z obecnością wnioskodawców, na której zostało przeprowadzonych kilka dowodów. W jednym przypadku sąd nawet wysłuchał dzieci, aby dowiedzieć się, czy akceptują pozostawanie pod pieczę wnioskodawców w okresie bezpośredniej styczności w Polsce oraz ewentualny wyjazd do innego państwa *na zawsze*.

6.2.2. Forma i czas orzeczonej osobistej styczności

Wszyscy wnioskodawcy oczekiwali, iż formą osobistej styczności z dzieckiem, której odbycie w Polsce jest konieczne, aby *adopcja zagraniczna* mogła zostać orzeczona (art. 120¹ § 3 k.r.o.), będzie powierzenie im bezpośredniej pieczy nad dzieckiem (art. 120¹ § 2 k.r.o.). To oczekiwanie zostało uwzględnione.

Jak wynika z przedstawionych wcześniej uwag o żądaniach odnośnie do orzeczenia o osobistej styczności, zawartych we wnioskach o orzeczenie przysposobienia, większość wnioskodawców pragnęła, aby był to okres możliwie krótki, tylko wyjątkowo przekraczający 14 dni oraz, aby przebiegał bez przerw. Natomiast w dwóch sprawach wnioskodawcy, którzy przed złożeniem w sądzie wniosku o przysposobienie kontaktowali się bezpośrednio z dzieckiem w miejscu jego przebywania, wnosili, aby sąd „zaliczył” te kontakty na poczet okresu styczności. W jednej z tych spraw sąd dokonał „zaliczenia”, ustalając okres styczności na 21 dni.

Tabela 45. Orzeczonego okresu osobistej styczności w Polsce

Orzeczonego okresu osobistej styczności w Polsce	Liczba
krótszy od 14 dni	2
14 dni	13
od 15 dni do 21 dni (3 tygodni)	12
od 22 dni do miesiąca	1
„na czas postępowania”	9
inaczej	3

Źródło: Opracowanie własne.

W 37 sprawach (92,5%) piecza nad dzieckiem została powierzona wnioskodawcom w jednym orzeczeniu w jednym odcinku czasu. Ten okres, jak się wydaje, był traktowany jako „diagnostyczny” odnośnie do wzajemnej akceptacji stron, a podmiot nadzorujący styczność był zobowiązany do przedstawienia sprawozdania z jej przebiegu. Zdarzyły się też przypadki wydania kolejnego orzeczenia powierzającego wnioskodawcom pieczę nad dzieckiem na określoną liczbę dni bądź *do końca postępowania*. (Przykładowo: w pierwszym orzeczeniu osobista styczność została orzeczona na 11 dni, a w kolejnym orzeczeniu od daty jego wydania do zakończenia postępowania w sprawie).

Tabela 46. Sposób wysłownienia okresu osobistej styczności

Sposób wysłownienia okresu osobistej styczności	Liczba	Procent
Data początkowa i data końcowa styczności	22	55,0
Określony okres (np. liczba dni) i data początkowa	2	5,0
Tylko data początkowa – bez podania okresu styczności	1	2,5
Na czas postępowania/do końca postępowania	6	15,0
Stwierdzenie: <i>ustala styczność</i> bez jakiegokolwiek okresu	1	2,5
Inaczej	8	20,0
Ogółem	40	100,0

Źródło: Opracowanie własne.

Można ocenić, że w 24 sprawach (60%) sposób wysłownienia okresu styczności był precyzyjny. Były jednak orzeczenia, w których przykładowo: ustalono, że piecza ma trwać przez trzy tygodnie, odkąd faktycznie zostanie przejęta przez wnioskodawców albo wskazano datę początkową, stwierdzając, że osobista styczność ma trwać do prawomocnego zakończenia postępowania bądź „do daty orzeczenia o przysposobieniu”.

Zgodnie z art. 120¹ § 3 k.r.o., osobista styczność stron wnioskowanego przysposobienia powinna zostać zrealizowana w dotychczasowym miejscu zamieszkania przysposobianego lub w innej miejscowości w Rzeczypospolitej Polskiej. Zważywszy na sposób ustawowego unormowania miejsca zamieszkania (art. 26 kodeksu cywilnego), dokonując pewnego uproszczenia, można stwierdzić, iż w przypadkach typowych dla dzieci kandydujących do przysposobienia najczęściej będzie to miejsce zamieszkania ich opiekunów, wyjątkowo rodziców, o ile dziecko pozostaje pod władzą rodzicielską.

Gdy dziecko pozostawało w rodzinie zastępczej, a jego opiekunami byli rodzice zastępczy, bądź było wychowywane w rodzinnym domu dziecka, a opiekunem była osoba prowadząca rodzinny dom dziecka, zwykle miejscowość, w której dziecko faktycznie przebywało, była jego miejscem zamieszkania. Gdy dziecko przebywało w placówce opiekuńczej, a jego opiekun nie miał miejsca zamieszkania w miejscowości będącej siedzibą placówki, również miejscem zamieszkania dziecka była ta inna miejscowość (czasem odległa od miejsca rzeczywistego pobytu dziecka).

Tabela 47. Miejscowość realizowania osobistej styczności

Miejscowość realizowania osobistej styczności	Liczba	Procent
Ta, w której dziecko faktycznie stale mieszka	17	42,5
Inna w obszarze właściwości miejscowej sądu	7	17,5
Inna, położona na obszarze województwa	6	15,0

Miejscowość realizowania osobistej styczności	Liczba	Procent
Ta, w której dysponuje mieszkaniem zagraniczna agencja adopcyjna	3	7,5
Inne ustalenia	7	17,5
Ogółem	40	100,0

Źródło: Opracowanie własne.

Biorąc to pod uwagę, wydawało się, że najistotniejsze jest ustalenie, czy osobista styczność będzie realizowana w miejscowości bardzo dobrze znanej dziecku, gdyż w niej mieszka, czy też w innej miejscowości.

Zwykle wnioskodawcy bądź już we wniosku o przysposobienie, bądź w późniejszym piśmie dotyczącym osobistej styczności, wskazywali sądowi miejsce (z adresem), w jakim pragną sprawować pieczę nad dzieckiem. Niekiedy była to miejscowość odległa od tej, w której dziecko przebywało, i odległa też od siedziby sądu. Taki wybór zwykle był dokonany albo dlatego, że wnioskodawcy dysponowali tam mieszkaniem (np. mieli rodzinę stale zamieszkałą w Polsce), albo dlatego, że mieszkaniem dla rodzin adopcyjnych dysponowała współpracująca z nimi zagraniczna agencja adopcyjna, zapewniając przystosowanie mieszkania do potrzeb rodziny z dziećmi, oraz dodatkowo wszechstronną pomoc swojego pracownika – zwykle osoby biegle mówiącej zarówno po polsku, jak i w języku ojczystym przysposabiających – albo z uwagi na atrakcyjność miejsca zarówno dla dziecka, jak i wnioskodawców (stolica, duże miasto z zabytkami architektury i różnymi atrakcjami dla dzieci, takimi jak: parki rozrywki, sale zabaw, ZOO itp., w lecie miejscowość nadmorska lub inna piękna krajobrazowo). Zdarzały się, choć rzadko, plany podróży po Polsce lub podział okresu styczności na części spędzane „stacjonarnie” w dwóch lub więcej miejscach.

Sądy zwykle życzliwie odnosiły się do propozycji wnioskodawców. Niekiedy przed ustaleniem miejsca realizowania styczności wymagały wizji lokalnej dokonanej przez ośrodek adopcyjny prowadzący sprawę dziecka i przedstawienia sprawozdania, czy np. wskazane mieszkanie spełnia warunki bezpieczeństwa oraz jest przystosowane dla dzieci, które miałyby w nim przebywać. Preferowane były mieszkania, a nie pokoje/apartamenty hotelowe.

6.2.3. Nadzór nad przebiegiem osobistej styczności

Sąd opiekuńczy sprawuje nadzór nad przebiegiem styczności przysposabiającego z przysposabianym (art. 120¹ § 4 k.r.o.). Zgodnie z brzmieniem wskazanego przepisu obowiązującym od dnia 1 stycznia 2012 r.⁹⁰ sąd korzysta z pomocy ośrodka adopcyjnego oraz, ale tylko

⁹⁰ Art. 120¹ § 4 został zmieniony przez art. 201 pkt 9 ustawy z dnia 9 czerwca 2011 r. o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej, Dz.U. z 2011 r. Nr 149, poz. 887. W wersji pierwotnej przepis ten stanowił, że przy wykonywaniu nadzoru nad przebiegiem styczności sąd opiekuńczy **może** korzystać z pomocy ośrodka adopcyjno-opiekuńczego **lub** organu pomocniczego w sprawach opiekuńczych. Mógł więc także nadzór wykonywać bezpośrednio bądź w pierwszej kolejności powierzać go kuratorowi sądowemu, a nie ośrodkowi

w razie potrzeby, może zlecić nadzór nad stycznością organowi pomocniczemu w sprawach opiekuńczych.

W większości spraw w orzeczeniach ustalających osobistą styczność stron stosunku przysposobienia sądy precyzyjnie wskazały podmiot mający sprawować nadzór na przebiegiem styczności, która – jak wskazano wcześniej – we wszystkich przypadkach miała formę bezpośredniej pieczy nad dziećmi.

W 31 sprawach był to ośrodek adopcyjny prowadzący sprawę dziecka, w jednym przypadku Krajowy Ośrodek Adopcyjny z Warszawy, który nie był jednak ośrodkiem prowadzącym sprawę dziecka, w trzech przypadkach był to ośrodek adopcyjny, który wcześniej nie prowadził sprawy dziecka. W jednym z tych trzech przypadków wskazano ośrodek katolicki, w sytuacji gdy sprawę dziecka prowadził inny ośrodek katolicki. W dwóch przypadkach kryterium wyboru ośrodka prowadzącego nadzór było prowadzenie działalności w bliskości miejsca realizowania osobistej styczności, a nie to, jaki podmiot prowadził dany ośrodek (czy taki sam jak prowadzący sprawę dziecka).

Środki sprawowania nadzoru nie były opisane w postanowieniach o osobistej styczności. Nie było przykładowo: rutynowego zobowiązania podmiotu wyznaczonego do sprawowania nadzoru do bieżącego informowania sędziego, sekretariatu sądowego, ewentualnie innego podmiotu w sądzie (kurator rodzinny, asystent sędziego) o sytuacji nadzorowanych. Tylko w trzech przypadkach sądy zobowiązały podmiot wyznaczony do sprawowania nadzoru do przesyłania sprawozdań częściowych we wskazanych datach i sprawozdania podsumowującego (końcowego).

W 29 sprawach miało miejsce zobowiązanie podmiotu wyznaczonego do sprawowania nadzoru tylko do złożenia sprawozdania końcowego w określonym terminie, który wyprzedzał termin najbliższego posiedzenia sądu w formie rozprawy i zapewne sąd planował wydanie wówczas orzeczenia kończącego postępowanie w pierwszej instancji rozstrzygnięciem merytorycznym (co istotnie nastąpiło).

W dwóch przypadkach miało miejsce „kontrolne” sprawozdanie rodzinnego kuratora sądowego, sporządzone na podstawie jednorazowej wizyty w mieszkaniu, w jakim przebywały strony styczności.

W jednej sprawie, gdy sąd nie powierzył nadzoru nad osobistą stycznością stron wnioskowanego przysposobienia ośrodkowi adopcyjnemu prowadzącemu sprawę dziecka, przedstawiciel tego ośrodka z własnej inicjatywy utrzymywał kontakt z przysposabiającymi, dowiadując się o przebieg styczności i oferując gotowość udzielenia pomocy, gdyby była potrzebna. Z akt nie wynikało, czy w pozostałych sprawach, w których ośrodek prowadzący sprawę dziecka

adopcyjnemu, który przygotował przysposobienie, mógł być nieco mniej obiektywny w sprawowaniu nadzoru od podmiotu „zewnętrznego”, niezależnego, ściśle współpracującego z sądem, jakim był kurator.

nie został zobowiązany do nadzoru nad osobistą stycznością, utrzymywał on jakiś kontakt z wnioskodawcami i/lub dzieckiem o charakterze pomocowym bądź kontrolnym.

W kilku przypadkach przez cały czas osobistej styczności z dzieckiem kontakt z wnioskodawcami utrzymywał przedstawiciel zagranicznej (włoskiej) organizacji adopcyjnej. Mieszkając blisko stron, pomagał w różnych praktycznych sprawach dnia codziennego oraz pełnił funkcję tłumacza, ułatwiając nawiązanie relacji pomiędzy stronami nieznającymi żadnego wspólnego języka.

O przebiegu styczności w większości spraw sąd dowiadywał się z jednego sprawozdania ośrodka adopcyjnego przedstawianego zwykle na kilka dni przed terminem rozprawy (bądź w jej przeddzień), na której zapadło orzeczenie o przysposobieniu. Sąd nie miał więc bieżącej wiedzy o sytuacji w rodzinie w okresie osobistej styczności.

Ustalenie środków nadzoru i sposobów ich stosowania przez podmiot, któremu sąd powierzył nadzorowanie styczności, mogło nastąpić tylko na podstawie sprawozdania podmiotu nadzorującego. Zwykle w sprawozdaniach wskazywano odwiedziny w mieszkaniu, w którym przebiegała styczność, rozmowę z wnioskodawcami i z dziećmi, obserwację wzajemnych relacji. W czterech sprawozdaniach wspomniano o rozmowach telefonicznych z wnioskodawcami, również w czterech sprawach podmiot nadzorujący uzyskał pośrednio informacje o styczności stron wnioskowanego przysposobienia od przedstawiciela zagranicznej organizacji adopcyjnej bądź od tłumacza, który udzielał pomocy wnioskodawcom. W jednym przypadku podmiot nadzorujący odbył rozmowę z opiekunem dziecka.

W sprawozdaniach nie opisano dokładnie, ile było *wizyt kontrolnych*, i czy wszystkie były oczekiwane przez nadzorowanych (w 14 przypadkach wiadomo, że wizyty były zapowiedziane, w pięciu niezapowiedziane).

Ze sprawozdań nie wynikało też przykładowo: czy osoba nadzorująca odbyła rozmowę tylko z dzieckiem w warunkach pełnej intymności gwarantującej dziecku (w szczególności starszemu, zdolnemu do analizy i oceny własnej sytuacji) swobodę wypowiedzi (tak, aby wnioskodawcy nie mogli ani słyszeć rozmowy, ani obserwować mimiki dziecka i innej jego mowy ciała), czy mogła swobodnie kontaktować się z dzieckiem za pomocą środków porozumiewania się na odległość, bez uprzedzenia wnioskodawców kiedy to nastąpi (wiadomo, że w jednym przypadku odbył się kontakt na odległość z wnioskodawcami, z obrazem dziecka).

Ocena osobistej styczności wynikała także w dwóch sprawach z opinii Opiniodawczego Zespołu Sądowych Specjalistów (dalej OZSS), w jednej z opinii ośrodka adopcyjnego na temat trafności doboru stron. W dwóch sprawach, niezależnie od opinii z nadzoru przedstawionej w terminie wskazanym przez sąd, ośrodek adopcyjny, z własnej inicjatywy, przedstawił kolejne sprawozdanie, gdy sąd orzekł o przedłużeniu okresu osobistej styczności.

W żadnym ze sprawozdań z przebiegu nadzoru nad osobistą stycznością nie było nawet sugestii, iż przysposobienie nie leży w najlepszym interesie dziecka.

7. Przeprowadzone dowody

We wszystkich sprawach zostali przesłuchani wnioskodawcy. Wysłuchanie 14 dzieci przez sąd miało miejsce w 13 sprawach. Siedmiokrotnie nastąpiło to w tzw. niebieskim (przyjaznym) pokoju, w jednej sprawie w gabinecie sędziego, a w pięciu sprawach w sali sądowej bez obecności innych osób poza sędzią i psychologiem. Trzyznaścioro wysłuchanych pozytywnie wypowiadało się o planie przysposobienia bez sygnalizowania obaw. Jedno dziecko akceptowało wyjazd bez buntu, ale też bez entuzjazmu.

Dzieci nie zostały wysłuchane w 27 sprawach. W 19 z nich przyczyną zapewne była ocena, że dziecko nie rozumie istoty przysposobienia, bo jest na to zbyt małe. Można domniemywać, że w czterech z tych spraw na taką ocenę wpływały potwierdzone niepełnosprawności intelektualne dzieci.

Tabela 48. Przeprowadzone dowody

Lp.	Przeprowadzone dowody	Liczba	Procent
1	Przesłuchanie wnioskodawczyni	40	100,0
2	Przesłuchanie wnioskodawcy	39	100,0
3	Wysłuchanie dziecka	13	32,5
4	Akta sprawy z blankietową zgodą rodzica na przysposobienie	3	7,5
5	Odpis aktu urodzenia dzieci	24	60,0
6	Odpis aktu urodzenia wnioskodawców	40	100,0
7	Odpis aktu małżeństwa, gdy przysposobienie wspólne	39	100,0
8	Inny odpis aktu stanu cywilnego	1	2,5
9	Odpis postanowienia o przysposobieniu rodzeństwa	3	7,5
10	Badanie stron przez biegłych z OZSS	1	2,5
11	Badanie dziecka przez biegłego innego niż z OZSS	1	2,5
12	Badanie wnioskodawcy przez biegłego innego niż z OZSS	1	2,5
13	Zaświadczenie centralnego banku danych o dzieciach do przysposobienia	38	95,0
14	Opinia kwalifikacyjna KOA w Warszawie o doborze stron	34	85,0
15	Opinia ośrodka adopcyjnego na podstawie art. 586 § 4 k.p.c.	17	42,5
16	Opinia ośrodka adopcyjnego o zgodności adopcji z dobrem dziecka	17	42,5
17	Pakiet zagranicznych dokumentów potwierdzających zdolność wnioskodawców do adopcji	40	100,0
18	Zaświadczenie o niekaralności wnioskodawcy – mężczyzny	39	100,0
19	Zaświadczenie o niekaralności wnioskodawczyni	40	100,0
20	Zaświadczenie, że wnioskodawcy – mężczyzny – nie ma w wykazie przestępstw przeciwko dzieciom	11	28,2
21	Zaświadczenie, że wnioskodawcy – kobiety – nie ma w wykazie przestępstw przeciwko dzieciom	10	25,0
22	Zagraniczne wywiady adopcyjne	37	92,5
23	Przesłuchanie rodzica zastępczego i/lub wychowawcy dziecka	3	7,7
24	Przesłuchanie innego świadka	2	5,0

Lp.	Przeprowadzone dowody	Liczba	Procent
25	Wywiad kuratora o sytuacji stron w czasie styczności	2	5,0
26	Zaświadczenie o ukończeniu szkolenia dla rodziców adopcyjnych	4	10,0
27	Akta spraw o pozbawieniu władzy rodzicielskiej rodziców dzieci	31	77,5
28	Odpis orzeczenia o pozbawieniu władzy rodzicielskiej rodziców	5	12,5
29	Akta spraw o ustanowienie opieki dla dziecka	26	65,0
30	Odpis orzeczenia o ustanowieniu opiekuna	5	12,5
31	Postanowienie sądu zezwalające opiekunowi na wyrażenie zgody	4	10,0
32	Akta innych spraw dotyczących sytuacji dzieci	9	22,5
33	Inne	25	62,5

Źródło: Opracowanie własne.

Z zestawienia przeprowadzonych dowodów wynika, iż praktycznie prawie nie występowało przesłuchanie świadków znających dobrze dzieci oraz sądy prawie nie dysponowały dokumentacją dotyczącą stanu zdrowia i rozwoju dzieci, co wykluczało możliwość podejmowania działań zmierzających do weryfikacji przesłanki subsydiarności *adopcji zagranicznej*. Decyzja, iż przysposobienie zagraniczne jest najlepszym sposobem zadbania o dobro dzieci była więc kwalifikacja dokonywana przez organ pozasądowy.

8. Wypełnienie przesłanek orzeczenia przysposobienia

8.1. Uwaga wprowadzająca

Zgodnie z ustaleniami ogólnymi, w większości spraw materialnoprawne przesłanki przysposobienia powinny być oceniane zgodnie z mającym zastosowanie w sprawie prawem ojczystym przysposabiających, które nie było prawem polskim. Zasygnalizowania więc wymaga, abstrahując od tego, jakie prawo merytoryczne zostało *de facto* zastosowane, czy w aktach zbadanych spraw były teksty prawa obcego (bądź inne informacje o nim), a jeżeli były, to jaki podmiot je przedstawił.

W aktach 25 spraw były co najmniej informacje o unormowaniu przysposobienia w prawie obowiązującym w państwie, w jakim mieszkają wnioskodawcy, do którego po przysposobieniu miały wyjechać dzieci.

W aktach ośmiu spraw (20%) był tekst prawa obcego, jaki jest zamieszczony w oficjalnym publikatorze (odpowiedniku polskiego Dziennika Ustaw) w formie odbitki kserograficznej, niepoświadczonej za zgodność z oryginałem i bez informacji, czy takie brzmienie przepisów jest aktualne w czasie, gdy trwało postępowanie przed polskim sądem.

W aktach kolejnych ośmiu spraw (20%) był tekst prawa obcego z różnych źródeł (np. kserokopia tekstu z oficjalnego publikatora albo z wydanej za granicą książki zawierającej

tematyczny przegląd przepisów) i przekład na język polski całości lub fragmentów tekstu obcojęzycznego, także w formie kserokopii.

W aktach siedmiu spraw (17,5%) były – w formie odbitek kserograficznych – różnego rodzaju informacje i/lub teksty dotyczące prawa obcego (przykładowo: fragmenty książek stanowiących zbiór przepisów bądź opracowań wydanych za granicą, prezentujących obce prawo, z dołączonym „prywatnym” przekładem na język polski, także w formie kserokopii całości bądź najistotniejszych fragmentów tekstu obcojęzycznego. Nie we wszystkich była skserowana strona tytułowa lub informacja o terminie opublikowania/sporzządzenia tekstu). W dwóch przypadkach były inne informacje.

Tylko w siedmiu sprawach tekst prawa obcego pochodził od polskiego Ministerstwa Sprawiedliwości, w jednym od polskiego ośrodka adopcyjnego, w pozostałych przypadkach bezpośrednio bądź pośrednio od wnioskodawców lub podmiotów z nimi związanych (w siedmiu od pełnomocników wnioskodawców, w ośmiu sprawach od zagranicznych organizacji adopcyjnych) czy też z nieujawnionego źródła.

Z faktu, że jakiś tekst prawa obcego znalazł się w aktach sprawy, nie wynika, że przepisy takie zostały zastosowane. Zarówno analiza aktowa, jak i brzmienie sentencji orzeczeń skłaniają do wniosku, że w istocie w większości spraw, w których obydwie strony wnioskowanego stosunku przysposobienia nie miały polskiego obywatelstwa, stosowane były przepisy kodeksu rodzinnego i opiekuńczego o przysposobieniu. Z tej przyczyny w niniejszym opracowaniu, będącym sprawozdaniem z wyników badania akt spraw sądowych, ma miejsce przywoływanie przepisów polskiego prawa, jakie zostało zastosowane w większości przypadków, nawet jeśli w zapisach protokołów i/lub orzeczeń nie było to jednoznacznie wysłowione.

8.2. Żądanie orzeczenia przysposobienia

Zgodnie z art. 117 k.r.o., przysposobienie następuje przez orzeczenie sądu opiekuńczego na żądanie przysposabiającego. *Żądanie przysposobienia* ma charakter czynności procesowej i musi być wyrażone osobiście przez osobę pragnącą dokonać przysposobienia, choćby była ona reprezentowana w postępowaniu sądowym przez pełnomocnika procesowego (art. 586 § 2 k.p.c.). W polskim prawie ma także charakter materialnoprawnej przesłanki orzeczenia przysposobienia. Jest wyrazem woli osoby przysposabiającej, choć nie jest *oświadczeniem woli* w znaczeniu technicznoprawnym ani też czynnością prawną w rozumieniu prawa cywilnego⁹¹.

⁹¹ Charakter prawny *żądania przysposobienia* był przedmiotem zróżnicowanych wypowiedzi w literaturze prawnej. Zob. na ten temat syntetycznie E. Holewińska-Łapińska, *Przysposobienie* [w:] „System Prawa Prywatnego, t. 12: Prawo rodzinne i opiekuńcze, red. T. Smoczyński, Warszawa 2011, s. 561–563 i powołana tam literatura.

Nie może więc budzić wątpliwości, że wnioskodawca/wnioskodawcy w chwili orzekania przez sąd nie zmienili swego stanowiska wyrażonego we wniosku o orzeczenie przysposobienia. W sprawach o *adopcję zagraniczną* jest to szczególnie istotne, gdy zważy się, że wyjątkowo wnioskodawca lub choć jeden z wnioskodawców, gdy o przysposobienie wspólne wnioskowali małżonkowie, zna język polski (taka sytuacja dotyczyła tylko ośmiu spraw).

Przypomnienia wymaga, iż w 30 zbadanych przypadkach wniosek został sporządzony wyłącznie w języku polskim, ale tylko w 17 z nich przez profesjonalnego polskiego pełnomocnika. W pozostałych z treści wniosków wynikało, iż jego autorami są wnioskodawcy, bez wskazania, że jest to przekład z języka ojczystego wnioskodawców, także w sytuacji, gdy nie budziło wątpliwości, że nie znają języka polskiego.

Z akt wynikało, że wnioskodawcy w 37 sprawach (92,5%) w jednoznaczny sposób wysłowili (podtrzymali) żądanie orzeczenia przysposobienia, w pozostałych całokształt zachowania oraz wypowiedzi zostały zinterpretowane jako nienasuwająca wątpliwości wola przysposobienia dziecka, którego dotyczy wniosek.

8.2. Zgoda na przysposobienie

8.2.1. Uwaga wstępna

Co do zasady przysposobienie podlega prawu ojczystemu przysposabiającego, a przysposobienie wspólne przez małżonków podlega ich wspólnemu prawu ojczystemu – art. 57 prawa prywatnego międzynarodowego (dalej: p.p.m.). Jednakże, zgodnie z art. 58 p.p.m., przysposobienie nie może nastąpić bez zachowania m.in. przepisów prawa ojczystego osoby, która ma być przysposobiona, dotyczących zgody tej osoby i zgody jej przedstawiciela ustawowego. Niezależnie od tego, jakie prawo merytoryczne w danym przypadku, wskazane przez p.p.m. bądź umowę międzypaństwową, będzie miało zastosowanie, zgodę na przysposobienie musi, zgodnie z polskim prawem, wyrazić przysposabiane dziecko (art. 118 k.r.o.), rodzice przysposabianego (art. 119), opiekun dziecka niepozostającego pod władzą rodzicielską (art. 120 k.r.o.).

Zważywszy na osobisty charakter zgody dla dziecka i jego rodziców, a także doniosłość roli opiekuna dziecka, gdy jego zgoda jest do przysposobienia potrzebna, przyjmuje się, że zgoda powinna być wyrażona osobiście przez osobę uprawnioną. Brzmienie art. 586 § 2 k.p.c. wskazuje, iż powinno to nastąpić podczas rozprawy i – co do zasady – w formie ustnej.

Podmiotowe traktowanie dziecka wymaga także uwzględnienia jego stanowiska, gdy nie osiągnęło jeszcze wieku uprawniającego do współdecydowania o przysposobieniu w formie zgody na jego orzeczenie.

8.2.2. Zgoda dziecka na przysposobienie oraz inny sposób poznania jego stanowiska

W zbadanych sprawach tylko trzykrotnie dziecko wyrażało zgodę na przysposobienie. Nie było przypadku odmowy zgody. Nie budziło wątpliwości, iż dzieci wyrażające zgodę wiedziały, że przysposobienie spowoduje ich wyjazd za granicę. Natomiast na podstawie protokołów trudno było jednoznacznie ocenić, czy było to wystarczające upewnienie się przez sąd, iż osoba przysposabiana ma pełną świadomość trudności związanych z adaptacją w nowym środowisku zarówno rodzinnym (w rodzinie przysposabiających), jak i rówieśniczym i szkolnym w sytuacji nieznajomości języka, a także czy ma pełną świadomość zmiany przynależności państwowej oraz prawdopodobieństwa utraty więzi z polskim językiem i kulturą.

W dwóch sprawach można było uznać, iż forma wypowiedzi przysposabianych dzieci miała charakter oświadczenia o zgodzie. W jednym przypadku akceptacja przysposobienia wynikała z treści wypowiedzi, ale nie miała formy oświadczenia o zgodzie na orzeczenie przysposobienia, co więcej, nastąpiła w ramach wysłuchania dziecka poza salą sądową.

We wszystkich przypadkach głównym motywem wyrażenia zgody była determinacja, aby zostać przysposobionym możliwie jak najszybciej (bez zwłoki) i uzyskać w ten sposób potwierdzenie przynależności do rodziny. W jednej z tych spraw wystąpiła także motywacja migracyjna – przeświadczenie, że w państwie, do którego przysposobiony się przemieszcza czekają go lepsze perspektywy sukcesu życiowego.

Sąd ma obowiązek wysłuchania osoby przysposabianej, która nie ukończyła 13 lat, jeżeli może ona pojąć znaczenie przysposobienia (art. 118 § 2 k.r.o.). Z zapisu ustawowego nie wynika, czy wystarczającym „pojęciem znaczenia przysposobienia” jest zrozumienie jego skutków faktycznych, czy też wymagać należy również rozumienia skutków prawnych instytucji przysposobienia. Zmiany zarówno prawa polskiego jak i międzynarodowego zmierzają do zwiększenia wpływu dziecka na decyzje, które go dotyczą, co przemawiać może za ograniczeniem wymagań do objęcia przez dziecko świadomością zmiany faktycznej i jej nieodwracalności. Opinią dziecka, które nie ukończyło 13 lat, sąd nie jest związany. Powinien ją rozważyć z uwzględnieniem motywów, o ile udało się je ustalić.

W 37 sprawach przedmiotem ustaleń sądów powinna być owa zdolność dziecka do *pojęcia znaczenia przysposobienia*. Można domniemywać (nie odnotowywano tego w protokole rozprawy), że odstępianie od wysłuchania dziecka młodszego niż 13-letnie co najmniej w 15 sprawach (37,5%) wynikało z oceny, że dziecko jest zbyt małe, aby mogło zająć świadome stanowisko. W czterech przypadkach sądowi znane były niepełnosprawności intelektualne dzieci. Co najmniej w jednym przypadku brak wysłuchania przez sąd był zapewne dodatkowo konsekwencją oceny, iż pośrednie ustalenie stanowiska dziecka jest przejawem należytej dbałości o ochronę jego dobra, gdyż oszczędza dziecku stresu, jaki zwykle jest związany z kontaktem z sądem.

Wolę dziecka ustalono w 16 sprawach, z tym że w trzech było to ustalenie pośrednie, a w 13 jednoznacznie wyrażona podczas wysłuchania dziecka przez sąd. Co najmniej w 10 przypadkach wysłuchania dziecka nie było wątpliwości, iż w formie odpowiedniej do wieku (co zapisano, dokumentując wysłuchanie) sąd pouczył dziecko o *zagranicznym* aspekcie planowanego przysposobienia, a co najmniej z wypowiedzi dzieci wynikało, że zdają sobie sprawę z ewentualnego rychłego wyjazdu do innego kraju, w którym wszyscy mówią nieznanym mu językiem, oraz rozstania z osobami bliskimi np. rodzicami zastępczymi, zaprzyjaźnionymi dziećmi, nauczycielką, wychowawczynią/wychowawcą itp. i pozostawania pod pieczę *nowych rodziców*.

W sprawach, w których dzieci nie były wysłuchane, ustalenie, iż pragną być przysposobione, wynikało zawsze z raportu podmiotu, któremu sąd powierzył wykonywanie nadzoru nad przebiegiem osobistej styczności stron zamierzonego przysposobienia (art. 120¹ § 4 k.r.o.), a w jednej z nich dodatkowo z wypowiedzi (oceny) opiekuna dziecka.

Trudne było precyzyjne ustalenie motywacji dzieci młodszych niż 13-letnie akceptujących swoją *adopcję zagraniczną*. Dziewięciokrotnie można było sądzić, iż dzieci są zdeterminowane, aby bezzwłocznie nastąpiło ich przysposobienie. Chciały zakończenia dotychczasowej sytuacji przez jednoznaczne poczucie trwałej (*na zawsze*) przynależności do rodziny. Motywacją wyższego rzędu było przysposobienie jako takie (posiadanie rodziców, zakończenie stanu niepewnej sytuacji życiowej), opuszczenie pieczy zastępczej przez *pójście do domu z nowymi rodzicami*⁹².

Co najmniej w 9 sprawach pragnienie przysposobienia było konsekwencją akceptacji przysposabiających o takim natężeniu, iż zmiana państwa stałego pobytu miała znaczenie drugoplanowe. W dwóch sprawach o akceptacji przysposobienia przesądzał fakt, iż miało ono charakter rodzinny. Także w dwóch istotne znaczenie dla dzieci miał właśnie zagraniczny charakter przysposobienia utożsamiany ze zmianą statusu na lepszy i z przekonaniem, że szanse życiowe w państwie zamieszkania *nowych rodziców*, niejako z istoty rzeczy są lepsze.

8.2.3. Zgoda rodziców dziecka na przysposobienie

Zgoda rodziców dziecka bądź tylko matki, gdy ojcostwo nie zostało ustalone, była wyrażona w formie blankietowej w trzech przypadkach (w jednym z nich zgodę wyrazili rodzice – małżonkowie). Do badanych akt spraw o przysposobienie, gdy sprawa była rozpoznawana,

⁹² Przysposobienie jako takie jest zapewne szczególną wartością dla wychowanków placówek obserwujących odchodzenie współtowarzyszy do adopcji i oczekujących, kiedy nadejdzie ich kolej i pojawią się *nowi rodzice*. Tak to spuentowała Agnieszka Ramm-Bredek – pedagog z doświadczeniem pracy w domu dziecka: *Co dzieci w domach dziecka myślą o adopcji? Wyobraźmy sobie dziecko, które nie ma towarzyszącego mu w codzienności, nakierowanego właśnie na niego i jego potrzeby dorosłego. Każde dziecko będzie za taką osobą tęsknić.* (A. Ramm-Bredek, *Adopcje starszych dzieci*, [w:] *Biuletyn Jubileuszowy. 25-lecie Katolickiego Ośrodka Adopcyjnego*, red. Z. Dłutek, M. Albinia, s. 33).

zostały dołączone akta spraw, w których zostało przyjęte oświadczenie o zgodzie na przysposobienie dziecka w przyszłości przez nieznane osoby.

8.2.4. Zgoda opiekuna dziecka na przysposobienie

Zgoda opiekuna dziecka na przysposobienie powinna być wywodzona z jego obowiązku pieczy nad osobą dziecka i wyrażać przeświadczenie, że przysposobienie będzie zgodne z dobrem dziecka i interesem społecznym⁹³.

Zajęcie stanowiska przez opiekuna w przedmiocie udzielenia lub odmowy zgody na przysposobienie jest „ważniejszą sprawą” dotyczącą małoletniego w rozumieniu art. 156 k.r.o. Literalna wykładnia tego przepisu nakazywałaby uzależnienie dopuszczalności wyrażenia zgody na przysposobienie bądź odmowy zgody na nie od uzyskania przez opiekuna zezwolenia sądu opiekuńczego w formie postanowienia skutecznego od chwili uprawomocnienia się (art. 593 k.p.c.). Wykładnia funkcjonalna prowadzi do wniosku, że takie zezwolenie nie jest potrzebne⁹⁴.

W 38 sprawach zgodę na przysposobienie dziecka wyraził jego opiekun. W sposób niebudzący wątpliwości w czterech z nich opiekun uzyskał od sądu opiekuńczego zezwolenie na wyrażenie tej zgody.

W dwóch przypadkach konieczne było ustanowienie kuratora w celu wyrażenia zgody na przysposobienie, gdyż funkcję opiekuna sprawowała osoba wnioskująca o orzeczenie przysposobienia pupila.

8.3. Jedyna możliwość zapewnienia dziecku „odpowiedniego zastępczego środowiska rodzinnego”

Zgodnie z art. 114² § 1 k.r.o., przysposobienie powodujące zmianę dotychczasowego miejsca zamieszkania przysposabianego w Rzeczypospolitej Polskiej na miejsce zamieszkania w innym państwie, może nastąpić wówczas, gdy tylko w ten sposób można zapewnić przysposabianemu odpowiednie zastępcze środowisko rodzinne.

⁹³ W dawniejszej literaturze (B. Walaszek, *Przysposobienie w polskim prawie rodzinnym oraz w polskim prawie międzynarodowym prywatnym i procesowym (dokonanie i skutki)*, Warszawa 1966, s. 173; A. Stelmachowski, [w:] *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz*, Warszawa 1975, s. 722.) uprawnienie opiekuna na wyrażenie zgody na przysposobienie było wywodzone z jego uprawnienia do reprezentowania dziecka. W krytyce tego poglądu zwraca się uwagę, iż przedstawiciel ustawowy osoby niemającej pełnej zdolności do czynności prawnych składa oświadczenie woli za reprezentowanego, albo uzupełnia jego oświadczenie, wyrażając na nie zgodę lub potwierdzenie. Opiekun zaś realizuje swoje własne uprawnienie. Zgodnie z art. 155 § 1 k.r.o. opiekun sprawuje pieczę nad osobą i majątkiem pozostającego pod opieką. Zob. E. Płonka, *Przysposobienie całkowite w prawie polskim*, Wrocław 1986, s. 61–62.

⁹⁴ Zob. E. Holewińska-Łapińska, *Przysposobienie* [w:] „System Prawa Prywatnego”, t. 12: *Prawo rodzinne i opiekuńcze*, red. T. Smoczyński, Warszawa 2011, s. 583.

Współcześnie wydaje się nie budzić wątpliwości, iż (w rozumieniu tego przepisu) *zastępcze środowisko rodzinne* może stworzyć rodzina adopcyjna, a także, zgodnie z art. 40 ustawy o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej, rodzina zastępcza lub rodzinny dom dziecka. Kluczowe znaczenie ma ustalenie, jakie zastępcze środowisko rodzinne jest dla danego dziecka (przy uwzględnieniu jego potrzeb emocjonalnych, materialnych, rozwojowych, zdrowotnych, edukacyjnych, sytuacji rodzinnej, dotychczasowej historii życia) *odpowiednie*.

Pomiędzy przysposobieniem a formami rodzinnej pieczy zastępczej, o jakich mowa w ustawie o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej, zachodzi zasadnicza różnica. Tylko przysposobienie (o ile jest pełne, co jest jego podstawową formą) zmienia przynależność rodziną, w założeniu, w sposób trwały.

W rodzinie z przysposobienia przysposobiony będzie wychowywany, a więc też *kształtowany* jako uczestnik życia rodzinnego, społecznego, obywatelskiego, zgodnie z przekonaniami przysposabiających. Oni zapewne będą go wspierać w drodze do pełnego usamodzielnienia, gdy będzie już osobą pełnoletnią. Można też oczekiwać, że (do śmierci jednej ze stron) członkowie rodziny ukształtowanej przez przysposobienie będą w różnych sytuacjach życiowych zachowywać się solidarnie, okazywać sobie szacunek i wsparcie, zaś po śmierci przysposabiających osoba przysposobiona będzie korzystała, wskutek spadkobrania, z dorobku przysposabiających. Przebywanie w rodzinnej pieczy zastępczej nie zmienia przynależności rodzinnej, a potrzeby dziecka zabezpiecza w o wiele mniejszym zakresie.

Gdy dziecko jest zdolne do nawiązania trwałych relacji rodzinnych, zwykle przysposobienie jest *odpowiednią* formą dbałości o jego bieżące i przyszłe dobro, chyba że zachodzą okoliczności przemawiające za tezą, iż dla danego dziecka *odpowiednie* jest inne rozwiązanie (przykładowo rodzinny dom dziecka jest zwykle najlepszy dla wieloosobowych zżytych ze sobą rodzeństw, utrzymujących satysfakcjonujące kontakty z członkami rodzin generacyjnych, o silnej identyfikacji z rodziną pochodzenia np. dziadkami, dorosłym rodzeństwem).

Upraszczając, można stwierdzić, że obiektywne ustalenie, iż przysposobienie dla danego dziecka jest *odpowiednie*, a nie znaleziono dla niego rodziców adopcyjnych w kraju, należy rozważać *adopcję zagraniczną*, mimo iż dziecko przebywa w rodzinnej pieczy zastępczej, bądź taką pieczę można mu rychło zapewnić. Taką wykładnię umacniają przepisy działu V ustawy o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej⁹⁵, zatytułowanego *Postępowanie adopcyjne*.

Potwierdzało tę ocenę zaświadczenie o kwalifikacji dokonanej po bezskutecznym poszukiwaniu dla dziecka w Polsce kandydatów na rodziców adopcyjnych przeprowadzonym przez centralny bank danych o dzieciach oczekujących na przysposobienie, prowadzony przez Wojewódzki Ośrodek Adopcyjny w Warszawie, działający w strukturze Mazowieckiego Centrum Polityki Społecznej.

⁹⁵ T.j. Dz.U. z 2023 r. poz. 1426.

Kwalifikacja taka następuje z uwzględnieniem dokonanej przez psychologa oceny stopnia możliwości nawiązania przez dziecko więzi emocjonalnej w rodzinie mającej miejsce zamieszkania za granicą, po przeprowadzeniu analizy prawidłowości prowadzenia poszukiwania kandydata do przysposobienia na terenie kraju oraz po dokonaniu oceny całościowej sytuacji dziecka, w tym zawartej w opinii, o której mowa w art. 139a ust. 1 pkt 3 ustawy o wspieraniu rodziny. W części przypadków kwalifikacja następowała po zasięgnięciu opinii Ministerstwa Rodziny.

Zgoda Departamentu Polityki Rodzinnej Ministerstwa Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej na prowadzenie postępowania, udzielona na podstawie art. 17 ust. c konwencji o ochronie dzieci i współpracy w dziedzinie przysposobienia międzynarodowego, potwierdzała zasadność wstępnego doboru dla dziecka przysposabiających stale zamieszkałych w innym państwie. Na podstawie całokształtu informacji o dziecku zawartej w zbadanych aktach można jedynie domniemywać, iż o kwalifikacji do *adopcji zagranicznej* przesądziły niżej wymienione okoliczności.

Tabela 49. Okoliczności (w tym domniemane) niemożności przysposobienia w kraju

Okoliczności wskazujące na niemożność przysposobienia w kraju	Liczba	Procent
płodowy zespół alkoholowy	10	25
alkoholizm, niedorozwój umysłowy, zaburzenia psychiczne w rodzinie dziecka	9	22,5
niesprawność intelektualna, zaburzenia psychiczne	7	17,5
potrzeby dziecka w zakresie leczenia trudne do zaspokojenia, kosztowne	4	10
nosicielstwo wirusa HIV	2	5
niepełnosprawności fizyczne	2	5
inne	6	15

Źródło: Opracowanie własne.

Wśród okoliczności określonych jako inne brano pod uwagę chorobę sierocą, podejrzenia o inne przejawy ekspozycji na alkohol niż płodowy zespół alkoholowy, agresywne zachowania itp.

Sądy praktycznie nie mają narzędzi do weryfikowania oceny, że nie jest możliwe przysposobienie dziecka przez osoby zamieszkałe w kraju. Tylko w jednym przypadku, z inicjatywy prokuratora, uzyskano wyjaśnienia na temat sytuacji dziecka i przyczyn trudności w znalezieniu dla niego rodziny od prowadzącego jego sprawę ośrodka adopcyjnego.

8.4. Odpowiednia różnica wieku i kwalifikacje podmiotowe przysposabiających stwarzające dodatnią prognozę należytego wywiązywania się z obowiązków

Niezależnie od tego, jakie prawo należało zastosować w sprawie, zawsze o przysposobieniu decydować powinna jego zgodność z dobrem przysposobianego dziecka. To zaś wymaga przeświadczenia, że tworzony na mocy orzeczenia sądu stosunek rodzinno-prawny będzie trwały, należycie funkcjonujący, zbliżony do stosunku opartego na więzi biologicznej. Dlatego istotne są kwalifikacje podmiotowe osoby przysposabiającej, w tym jej wiek odpowiednio wyższy od wieku dziecka.

Zwykle w polskich warunkach przyjmuje się, iż różnica wieku pomiędzy stronami przysposobienia jest odpowiednia, gdy osoba przysposobiona uzyska pełnoletność oraz przygotowanie do samodzielnego funkcjonowania społecznego (wykształcenie stosowne do jej zdolności) przed potencjalnym zakończeniem aktywności zawodowej przez osobę przysposabiającą, którą wyznacza ustawowy wiek emerytalny. Przy założeniu, iż odpowiednie przygotowanie do pracy następuje w sytuacjach typowych nie później niż z osiągnięciem wykształcenia wyższego magisterskiego na jednym kierunku studiów (zwykle po 17 latach nauki), czyli około 24. roku życia, to, uwzględniając wiek emerytalny kobiet (60 lat) i mężczyzn (65 lat), można przyjąć, iż różnica wieku pomiędzy przysposobianym dzieckiem a matką adopcyjną nie powinna być większa od 36 lat, a ojciec adopcyjny nie powinien być starszy od dziecka o więcej niż 41 lat.

Ministerstwo Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej wśród informacji o wymaganiach dotyczących przysposabiających wskazuje, iż sąd ustala, jaka różnica wieku jest odpowiednia, nie sugerując określonej liczby lat. Natomiast zgodnie z obowiązującymi w KOA w Warszawie wymogami kwalifikacyjnymi dotyczącymi zarówno krajowych jak i zagranicznych rodzin adopcyjnych, różnica wieku między starszym z małżonków a adoptowanym dzieckiem nie może być większa niż 40 lat⁹⁶.

Odnosnie do wieku przypomnieć wypada, że średni wiek przysposabiającej kobiety w dniu orzeczenia przysposobienia wynosił 44 lata i 4 miesiące, a średni wiek przysposabiającego mężczyzny 45 lat i 2 miesiące.

Średnia różnica wieku pomiędzy matką adopcyjną a dzieckiem, gdy było przysposabiane jedno dziecko, oraz najstarszym z dzieci, gdy przysposobiono więcej niż jedno dziecko, wynosiła 37 lat i 4 miesiące. (Najmłodsza przysposabiająca była starsza od tego dziecka o 23 lata i 2 miesiące, a najstarsza o 49 lat i 9 miesięcy).

Średnia różnica wieku pomiędzy ojcem adopcyjnym a takim dzieckiem wynosiła 39 lat i 6 miesięcy (najmłodszy przysposabiający mężczyzna był starszy od tego dziecka o 24 lata i 3 miesiące, a najstarszy o 53 lata i 6 miesięcy).

⁹⁶ <https://adopcja.org/warunki-kwalifikacji-rodzin-adopcyjnych/> [dostęp: 14.12.2023].

Gdy przysposabiano więcej niż jedno dziecko, od drugiego (młodsze) najmłodsza przysposabiająca była starsza o 26 lat i 6 miesięcy, a najstarsza o 46 lat i 7 miesięcy. Odpowiednio różnica wieku pomiędzy najmłodszym ojcem adopcyjnym a takim dzieckiem wynosiła 27 lat i 6 miesięcy, a w przypadku najstarszego przysposabiającego 43 lata i 7 miesięcy.

W takiej sytuacji średnia różnica wieku pomiędzy matką adopcyjną a młodszym z dzieci, gdy przysposobiono ich dwoje, bądź średnim co do wieku dzieckiem, gdy przysposobiono troje dzieci, wynosiła 35 lat i 10 miesięcy. Ojciec adopcyjny był średnio starszy od takiego dziecka o 36 lat i 6 miesięcy.

Tylko dwukrotnie w zbadanych sprawach przysposobiono troje dzieci. Matka adopcyjna od trzeciego dziecka była starsza w jednym przypadku o 34 lata i 11 miesięcy, a w drugim o 38 lat i 10 miesięcy (średnia różnica wieku to 36 lat i 10 miesięcy). Młodszy z ojców adopcyjnych był starszy od trzeciego z przysposobionych dzieci o 37 lat i 6 miesięcy, starszy o 38 lat i 9 miesięcy (średnia różnica wieku to 38 lat i 3 miesiące).

Odnośnie do 34 dzieci (65,4%) różnica wieku pomiędzy przysposabianymi dziećmi a starszym z wnioskodawców nie była wyższa od 40 lat. Odnośnie do pozostałych 16 dzieci była wyższa.

We wszystkich sprawach została zastosowana konwencja haska z 29 maja 1993 r. o ochronie dzieci i współpracy w dziedzinie przysposobienia międzynarodowego. Zgodnie z jej art. 5 właściwe organy państwa przyjmującego dziecko, czyli państwa stałego pobytu wnioskodawców w sprawie o przysposobienie, stwierdzają m.in., że przyszli przysposabiający są *odpowiedni i właściwi do przysposobienia*.

Należy odnotować, iż w zagranicznych dokumentach kwalifikujących późniejszych wnioskodawców do przysposobienia międzynarodowego wskazywano dosyć szczegółowo liczbę dzieci (i ich charakterystykę przykładowo: dotyczącą stanu rozwoju i zdrowia) jakie mogą zostać przysposobione, ich wiek (ewentualnie przedział wiekowy/wiek maksymalny), a więc i dopuszczoną (z pewnym marginesem) różnicę wieku między stronami przysposobienia.

Po dokonanych, wstępnym, doborze stron przysposobienia organy centralne wyrażały zgodę na kontynuowanie procedury adopcyjnej. Można przyjąć, że to te organy przesądzały o odpowiedniości różnicy wieku oraz oceniły cechy przysposabiających jako stwarzające dodatnią prognozę należytego wywiązywania się przez nich z obowiązków rodziców adopcyjnych dla określonych dzieci. Nie wyklucza to, że polski sąd może dokonać innej oceny i oddalić wnioski, uznając, że przysposobienie przez zaakceptowanych przez organy centralne kandydatów na rodziców adopcyjnych nie jest zgodne z dobrem dziecka, które pragną przysposobić. Takiego rozstrzygnięcia w zbadanych sprawach nie było, co należy ocenić jako stanowisko sądu, iż ma miejsce zarówno odpowiednia różnica wieku pomiędzy stronami stosunku przysposobienia, jak i kwalifikacje podmiotowe przysposabiających stwarzające dodatnią prognozę należytego wywiązywania się z obowiązków.

8.5. Dobro przysposabianego dziecka

Realizacja *dobra dziecka* jest traktowana jako zasada polskiego prawa rodzinnego⁹⁷. Rzeczpospolita Polska zapewnia ochronę praw dziecka (art. 72 ust. 1 Konstytucji RP)⁹⁸, a najlepsze zabezpieczenie interesów dziecka, o jakim mowa w Konwencji o prawach dziecka (dalej: KPD), winno być *sprawą nadrzędną* we wszystkich działaniach dotyczących dzieci⁹⁹.

Dobro przysposabianego dziecka jest też jednoznacznie wysłowioną art. 114 § 1 k.r.o. przesłanką orzeczenia każdego stosunku przysposobienia (w tym *zagranicznego*) powszechnie ocenianą jako najdonioślejsza. Jest też przewidziana w aktach prawa międzynarodowego poświęconych przysposobieniu¹⁰⁰.

Samo pojęcie *dobro dziecka* jest przedmiotem analiz w różnych działach prawa, a także w różnych naukach społecznych. Ma charakter interdyscyplinarny¹⁰¹. Współcześnie dostrzega się potrzebę uwzględnienia wyników badań nad dzieciństwem, postrzeganych jako nowa dziedzina naukowa¹⁰². Odsyłając w tym miejscu do licznych opracowań poświęconych rozumieniu *dobra dziecka*¹⁰³, wspomnieć wypada, że nie ma definicji ustawowej tego pojęcia, ale takową zaproponowano w projekcie kodeksu rodzinnego, przedstawionego w 2018 r. przez Rzecznika Praw Dziecka (dalej: RPD)¹⁰⁴:

dobro dziecka – to stan, w którym dziecko osiąga prawidłowy, całościowy i harmonijny rozwój psychiczny, fizyczny i społeczny, z poszanowaniem jego godności i wynikających z niej naturalnych praw. Dobro to jest kształtowane w szczególności przez pozytywne relacje osobiste, relacje rodzinne i sytuacje wychowawcze.

⁹⁷ T. Smoczyński [w:] *System Prawa Prywatnego*, t. 11: *Prawo rodzinne i opiekuńcze*, red. T. Smoczyński, Warszawa 2009, s. 52–54. Także w uzasadnieniach orzeczeń Sądu Najwyższego jednoznacznie wskazuje się, iż dobro dziecka to *naczelna zasada prawa rodzinnego*. Z nowszych orzeczeń stwierdzenie takie zostało zawarte w uzasadnieniu uchwały Sądu Najwyższego z dnia 31 maja 2022 r., III CZP 28/22, OSNC 2023, nr 2 poz. 13.

⁹⁸ Art. 72 ust. 1 Konstytucji Dz.U. z 1997 r. Nr 78, poz. 483, stanowi: *Rzeczpospolita Polska zapewnia ochronę praw dziecka. Każdy ma prawo żądać od organów władzy publicznej ochrony dziecka przed przemocą, okrucieństwem, wyzyskiem i demoralizacją*. Zob. przykładowo: E.H. Morawska, *Ochrona praw dziecka w świetle art. 72 Konstytucji: uwagi na tle orzecznictwa Trybunału Konstytucyjnego*, „Kwartalnik Prawa Publicznego” 2007, nr 7/4, s. 125–144.

⁹⁹ Zob. art. 3 ust.1 Konwencji o prawach dziecka, Dz.U. z 1991 r. Nr 120, poz. 526.

¹⁰⁰ A. Wysocka-Bar, *Konwencje międzynarodowe dotyczące przysposobienia dzieci*, „Metryka” 2018, nr 1, s. 71–87.

¹⁰¹ I. Samborska, *Perspektywa „dobra dziecka” w badaniach nad dzieciństwem*, „Edukacja Elementarna w Teorii i Praktyce” 2018, vol. 13, nr 4 (50), s. 16.

¹⁰² B. Smolińska-Theiss, *Rozwój badań nad dzieciństwem – przełomy i przejścia*, „Chowanna” 2010, nr 1, s. 15.

¹⁰³ Zob. w szczególności: M. Arczewska, *Dobro dziecka jako przedmiot troski społecznej*, Kraków 2017; R. Borzyszkowska, *Kategoria pojęciowa „dobro dziecka”*, „Przegląd Pedagogiczny” 2011, nr 1 (25); B. Czech, *Geneza zwrotu „dobro dziecka” i znaczenie zawartego w nim określenia „dobro”*, [w:] *Sine ira et studio. Księga jubileuszowa dedykowana Sędziemu Jackowi Gudowskiemu*, red. T. Ereciński, P. Grzegorzczak, K. Wetz, Warszawa 2016; K. Hanas, *Konstrukcja normatywna „dobro dziecka” i jej sądowe stosowanie*, Lublin 2021. Na temat *dobra przysposabianego dziecka* E. Holewińska-Łapińska, [w:] *System Prawa Prywatnego*, t. 12: *Prawo rodzinne i opiekuńcze*, red. T. Smoczyński, Warszawa 2011, s. 587–593.

¹⁰⁴ W projekcie Kodeksu rodzinnego, przedstawionego w lipcu 2018 r. przez ówczesnego RPD Marka Michałaka, zamieszczono stosowną definicję w art. 21 pkt 2, [online:] http://brpd.gov.pl/sites/default/files/kodeks_rodzinny_projekt_z_uzasadnieniem.pdf [dostęp: 7.07.2022].

Przysposobienie powinno zapewnić dziecku osiągnięcie stanu opisanego w przytoczonej definicji dzięki należytemu wykonywaniu obowiązków rodzicielskich przez osoby przysposabiające, obdarzeniu dziecka miłością, uznawaniu jego podmiotowości i traktowaniu z szacunkiem. Może być jednak rozważane tylko wtedy, gdy całokształt sytuacji prawnej i faktycznej dziecka sprawia, iż nie jest to możliwe we własnej rodzinie.

Wzmianka na temat tej przesłanki orzeczenia przysposobienia, mimo jej doniosłości, jest czyniona dopiero w tym miejscu bowiem spełnienie wcześniej już wymienionych wymagań odnośnie do aktualności żądania przysposobienia, wyrażenia zgód na przysposobienie przez wskazane w ustawie osoby, sprawdzenia przez sąd kwalifikacji wnioskodawców i możliwości w zakresie odpowiedzialności rodzicielskiej za dziecko, zwykle o szczególnych potrzebach, poznanie stanowiska samego dziecka (o ile może je świadomie wyrazić) i pozytywna ocena osobistej styczności stron, służy konkretyzacji dobra przysposabianego dziecka.

Pierwszym etapem realizacji przesłanki dobra dziecka przy przysposobieniu jest jednak skrupulatne wypełnienie, wcześniej omówionych, wymagań ustawowych, służących zakwalifikowaniu dziecka jako kandydata do przysposobienia.

Kolejnym elementem prowadzącym do realizacji dobra dziecka jest dokonanie doboru takich kandydatów na rodziców adopcyjnych, których cechy osobowe i możliwości majątkowe pozwalają na sformułowanie pozytywnej prognozy należytego wywiązania się z obowiązków rodzicielskich.

Dobru dziecka w sytuacjach typowych sprzyja zachowanie w możliwie najszerszym zakresie jego tożsamości etnicznej, religijnej, kulturowej i językowej (o czym mowa w art. 20 ust. 3 KPD), a więc i zasada subsydiarności przysposobień przez osoby zamieszkałe w innych państwach. Powinna ona jednak dopuszczać wyjątki, o ile kandydaci zagraniczni w danym stanie faktycznym w zdecydowanie lepszy sposób od krajowych zaspokoją potrzeby dziecka, bądź jest ono z nimi związane emocjonalnie. Wyraził to Sąd Najwyższy w postanowieniu z dnia 5 lipca 2006 r., IV CSK 127/06¹⁰⁵, stwierdzając:

¹⁰⁵ Postanowienie SN z 5 lipca 2006 r., IV CSK 127/06, LEX nr 232819, zostało wydane po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym w Izbie Cywilnej skargi kasacyjnej bliskiej krewnej dziecka od orzeczenia przysposobienia przez małżonków mieszkających za granicą. Wkrótce po złożeniu wniosku o przysposobienie przez kandydatów z zagranicy, z analogicznym wnioskiem wystąpili zamieszkali w Polsce małżonkowie wskazujący na bliskie pokrewieństwo łączące matkę dziecka z wnioskodawczynią. Sąd pierwszej instancji orzekł przysposobienie przez cudzoziemców, a sąd drugiej instancji oddalił apelację od tego orzeczenia, stwierdzając m.in., że: *Obowiązująca zasada pierwszeństwa adopcji krajowej nie może być jednak rozumiana w sposób mechaniczny, w grę mogą bowiem wchodzić także inne względy, w szczególności sytuacja rodzinna lub cechy psychofizyczne dziecka, a także jego związek emocjonalny z wnioskodawcami, całościowa ocena nie może zaś abstrahować od dobra małoletniego dziecka.* Sąd Okręgowy ocenił, że wnioskodawcy z zagranicy pozostają z małoletnim w prawidłowym kontakcie emocjonalnym, gwarantują właściwe rozpoznanie i zaspokojenie jego potrzeb rozwojowych, są świadomi opóźnień dziecka oraz mają odpowiednie przygotowanie zawodowe i umiejętności do samodzielnego prowadzenia jego terapii. „Konkurujący” o przysposobienie tego samego dziecka wnioskodawcy z Polski mieli bardzo ograniczony udział w zaspokajaniu potrzeb psychicznych dziecka. Przez kilka lat przebywania dziecka w placówce opiekuńczej odwiedzali go sporadycznie. Polska krewna nie zdołała w tym czasie nawet zauważyć degradacji psychofizycznej dziecka i nadal nie dostrzega jego problemów, zaś w ocenie biegłych rodzinnego ośrodka diagnostyczno-konsultacyjnego nie potrafi zająć się małoletnim we właściwy sposób, zrozumieć jego potrzeb i pokierować zarówno jego wychowaniem, jak i rehabilitacją. Od orzeczenia sądu

Jakkolwiek w świetle art. 114² § 1 k.r.o. adopcja zagraniczna rzeczywiście powinna być traktowana jako *ultima ratio*, to jednak **nadrzędny interes dziecka, jego dobro**, możliwość pełnego i harmonijnego rozwoju **może wymagać, w konkretnym wypadku, odrzucenia zasady pierwszeństwa adopcji krajowej**.

Sąd, orzekając przysposobienie, może się kierować wyłącznie pozytywną prognozą zgodności przysposobienia z dobrem dziecka. Poza zupełnie wyjątkowymi sytuacjami *konkurencyjnych* wniosków o przysposobienie (jak w stanie faktycznym, w którym zapadło przytoczone postanowienie SN z 5 lipca 2006 r., IV CSK 127/06), nie ma praktycznych możliwości oceny, czy dobór stron jest optymalny. Aby prognoza ta była maksymalnie trafna, konieczne jest wnikliwe postępowanie dowodowe. Ocena tego postępowania została już zasygnalizowana we wcześniejszym punkcie niniejszego raportu.

9. Rozstrzygnięcie

Wszystkie przeanalizowane sprawy zakończyły się orzeczeniem przysposobienia, a postanowienie w tym przedmiocie uprawomocniło się bez kontroli instancyjnej.

Tabela 50. Zapisy w sentencji postanowienia orzekającego przysposobienie

Zapisy w sentencji postanowienia orzekającego przysposobienie	Liczba	Procent
Wymienienie osób, które wyraziły zgodę na przysposobienie	15	37,5
Stwierdzenie o pozbawieniu rodzica przysposobionego władzy rodzicielskiej	23	57,5
Stwierdzenie, że pochodzenia dziecka od ojca nie ustalono	8	20,0
Wskazanie zgód organów centralnych na prowadzenie postępowania	8	20,0
Stwierdzenie, że postępowanie i orzeczenie jest zgodne z konwencją	36	90,0
Zmiana imion/imienia przysposobionego dziecka	28	70,0
Ustalenie brzmienia nazwiska przysposobionego dziecka	38	95,0
Zobowiązanie kierownika USC do sporządzenia nowego aktu urodzenia	40	100,0

Źródło: Opracowanie własne.

Jak wynika z zestawienia rozstrzygnięć zawartych w postanowieniach orzekających *adopcję zagraniczną* zamieszczonego w powyższej tabeli, nie było jednego, modelowego schematu postanowienia.

We wszystkich postanowieniach zostało uwzględnione żądanie sporządzania nowego aktu urodzenia osób przysposobionych. Bardzo często zamieszczano rozstrzygnięcie o brzmieniu nazwiska osoby przysposobionej oraz stwierdzenie zgodności całej procedury *adopcji*

drugiej instancji krewna dziecka ubiegająca się wraz z mężem o przysposobienie wniosła skargę kasacyjną oddaloną przez Sąd Najwyższy postanowieniem z 5 lipca 2006 r.

zagranicznej z konwencją o ochronie dzieci i współpracy w dziedzinie przysposobienia międzynarodowego.

Zmiana nazwiska najczęściej polegała na nadaniu dziecku nazwiska przysposabiającego mężczyzny, choćby przysposabiająca z nim wspólnie żona nosiła inne nazwisko. Tylko gdy przysposobienie miało spowodować przemieszczenie dziecka do Hiszpanii, nowe nazwisko było zgodne z zasadami tworzenia nazwisk w tym państwie (nazwisko dwuczłonowe złożone z pierwszego nazwiska ojca adopcyjnego i z pierwszego nazwiska matki adopcyjnej).

Najczęściej występująca zmiana dotycząca imienia (w 10 orzeczeniach) polegała na nadaniu mu wersji językowej, jaka jest używana w państwie w jakim zamieszkują wnioskodawcy. Kolejna zmiana (w 6 orzeczeniach) polegała na rezygnacji z jednego z dwóch imion. Pozostawionemu dotychczasowemu polskiemu imieniu czasem nadawano wersję zdrobniąłą (np. Arek zamiast Arkadiusza), łatwiejszą zapewne do wymawiania w nowym środowisku językowym.

Czterokrotnie nadano dziecku zupełnie nowe, niepolskie imię nienawiązujące w jakikolwiek sposób do dotychczasowego. W jednym przypadku dziecku nadano nowe imię w polskiej wersji językowej. Pozostałe zmiany były inne, a zarazem bardzo zróżnicowane. Przykładowo: w jednym z orzeczeń dodano dwa imiona o niepolskim brzmieniu, w innym orzeczeniu dodano jedno imię o uniwersalnym brzmieniu niewskazującym na pochodzenie dziecka, w kolejnym nadano dziecku typowe imię włoskie, zachowując jedno z polskich imion, ale w zdrobnień formie *Radek*, w innym orzeczeniu dotyczącym dwojga dzieci u każdego z nich zachowano jedno z dotychczasowych polskich imion i dodano drugie nowe imię – dziewczynce imię o polskim brzmieniu, chłopcu imię angielskie itp.

Jak stanowi § 259 Regulaminu urzędowania sądów powszechnych¹⁰⁶, w postanowieniu o przysposobieniu, w przypadku zastosowania prawa obcego sąd odstępuje od określenia rodzaju przysposobienia, a w sentencji orzeczenia przytacza podstawę prawną z zastosowanego prawa obcego. W taki sposób orzeczono tylko czterokrotnie.

Tabela 51. Sformułowania rozstrzygnięcia o przysposobieniu w sentencji postanowienia

Sposób sformułowania orzeczenia przysposobienia	Liczba	Procent
Określony nazwą rodzaj przysposobienia bez wskazania przepisu prawa	5	12,5
Przepis k.r.o. określający rodzaj orzeczonego przysposobienia	31	77,5
Przepis prawa obcego określający rodzaj orzeczonego przysposobienia	4	10,0
Ogółem	40	100,0

Źródło: Opracowanie własne.

¹⁰⁶ Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 18 czerwca 2019 r. *Regulamin urzędowania sądów powszechnych*, t.j. Dz.U. z 2022 r. poz. 2514.

Powołanie w sentencji postanowienia przepisu polskiego k.r.o. pozwala na wniosek, iż skoro sąd taki przepis wskazał to znaczy, że zastosował prawo polskie.

10. Potwierdzenie dokonania przysposobienia zgodnie z konwencją o ochronie dzieci i współpracy w dziedzinie przysposobienia międzynarodowego

Na mocy art. 23 ust. 2 konwencji haskiej z 29 maja 1993 r. o ochronie dzieci i współpracy w dziedzinie przysposobienia międzynarodowego, Rzeczpospolita Polska w oświadczeniu ratyfikacyjnym z dnia 20 grudnia 1999 r. stwierdziła¹⁰⁷, że do wydania przewidzianego w ust. 1 powołanego przepisu (art. 23 konwencji) potwierdzenia dokonania przysposobienia zgodnie z konwencją „upoważniony jest sąd, który orzekł przysposobienie”.

Przysposobienie potwierdzone przez właściwy organ państwowy, jako dokonane zgodnie z konwencją, jest uznawane za posiadające obowiązującą moc prawną we wszystkich państwach konwencyjnych, a nie tylko w państwie przyjmującym dziecko. Powoduje we wszystkich tych państwach: (1) uznanie pomiędzy stronami przysposobienia prawnego stosunku pokrewieństwa jak między rodzicami a dzieckiem, (2) uznanie ustania dotychczasowego prawnego stosunku rodzicielskiego między dzieckiem a jego matką i ojcem.

Uznania przysposobienia można odmówić tylko, gdy jest oczywiście sprzeczne z porządkiem publicznym, przy uwzględnieniu nadrzędnego interesu dziecka (art. 24).

Z oświadczenia rządowego ani z innych dokumentów nie wynika forma potwierdzenia przez sąd, który orzekł prawomocnie przysposobienie, zgodności tego przysposobienia z konwencją o ochronie dzieci i współpracy w dziedzinie przysposobienia międzynarodowego.

W Ministerstwie Sprawiedliwości został opracowany wzór pisma zawierającego poświadczenie, o jakim mowa w art. 23 ust. 1 konwencji, zawierający wszystkie konieczne stwierdzenia, w szczególności wskazanie, w jakiej dacie i przez kogo zostały wyrażone zgody, o których mowa w artykule 17 pkt c konwencji. Gdy sąd orzekający w sprawie zwracał się do Ministerstwa z prośbą o przesłanie tekstu prawa obcego, zwykle wraz z nim doręczano stosowny wzór potwierdzenia zgodności przeprowadzenia postępowania z konwencją haską. W zbadanych aktach dziewięciu spraw znajdowało się takie potwierdzenie w formie oddzielnego dokumentu.

Niezależnie od tego, w aktach trzech spraw było pismo Ministerstwa Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej stwierdzające, że orzeczone przysposobienie spełnia wymagania konwencji haskiej.

¹⁰⁷ Oświadczenie Rządowe z dnia 20 grudnia 1999 r. w sprawie ratyfikacji przez Rzeczpospolitą Polską Konwencji o ochronie dzieci i współpracy w dziedzinie przysposobienia międzynarodowego, sporządzonej w Hadze dnia 29 maja 1993 r., Dz.U. z 2000 r. Nr 39, poz. 449.

Odnotowano praktykę potwierdzania zgodności orzekałego przysposobienia z konwencją haską w sentencji postanowienia o przysposobieniu. Taki punkt został zamieszczony w 36 postanowieniach, a więc w 90% zbadanych orzeczeń. Tylko sporadycznie były w nim precyzyjnie wymienione informacje o zgodach, o jakich mowa w art. 17 pkt c konwencji.

11. Informacje *postadopcyjne* w aktach zbadanych spraw

11.1. Informacje ogólne

W aktach sześciu (15%) zbadanych spraw były informacje o losach przysposobionych dzieci po ich wyjeździe za granicę. Wszystkie informacje pochodziły bezpośrednio od zagranicznej organizacji adopcyjnej współpracującej z KOA w Warszawie.

Nie było informacji od jakiegokolwiek innego podmiotu polskiego (np. konsulatu RP jak w ubiegłych latach) bądź zagranicznego. W szczególności nie było informacji od KOA w Warszawie w innych sprawach, choć ten ośrodek adopcyjny powinien dysponować stosownymi raportami, jeżeli od orzeczenia przysposobienia upłynął okres ustalony w umowie z daną organizacją zagraniczną.

Pierwsze informacje wpłynęły w poszczególnych sprawach w przybliżeniu po roku (lub nieco później od roku) od dnia postanowienia o przysposobieniu.

Tabela 52. Daty wpływu informacji *postadopcyjnych* w aktach sześciu spraw

Data postanowienia o przysposobieniu	Data informacji o sytuacji dziecka	
	pierwsza informacja	ostatnia informacja
4 kwietnia 2018 r.	12 lipca 2019 r.	11 lipca 2021 r.
21 maja 2018 r.	5 września 2019 r.	19 lipca 2021 r.
25 stycznia 2019 r.	13 stycznia 2020 r.	11 marca 2022 r.
9 marca 2020 r.	1 kwietnia 2021 r.	brak kolejnej inf.
9 kwietnia 2020 r.	11 maja 2022 r.	brak kolejnej inf.
31 sierpnia 2021 r.	15 maja 2022 r.	brak kolejnej inf.

Źródło: Opracowanie własne.

Nadesłane informacje zostały sporządzone w języku polskim. Nie towarzyszyły im dokumenty ani ich kserokopie potwierdzające uznanie polskiego orzeczenia za granicą (np. orzeczenie bądź decyzja organu zagranicznego, odpis aktu urodzenia dziecka z zagranicznego rejestru stanu cywilnego itp.).

Gdy był więcej niż jeden raport, to najbardziej aktualne wiadomości pochodziły z 11 i z 19 lipca 2021 r. oraz z 11 marca 2022 r., co oznacza, że do daty udostępnienia akt do badania, czyli co najmniej do stycznia 2023 r., nowszych informacji na temat sytuacji dzieci

przysposobionych nie nadesłano do sądów ani też nie nadesłano informacji do spraw, w których nie było ich w ogóle (a co najmniej takie wiadomości, o ile nadeszły w formie pisma, nie zostały „wszYTE” do akt spraw).

11.2. Przedmiot informacji *postadopcyjnych*

Informacje *postadopcyjne* dotyczyły zarówno sytuacji prawnej dzieci w państwie, do którego zostały przemieszczone wskutek przysposobienia jak i sytuacji faktycznej w nowych rodzinach z przysposobienia.

Tabela 53. Informacje *postadopcyjne* w aktach sześciu spraw

Przedmiot informacji	Liczba spraw
Wydano orzeczenie/decyzję potwierdzającą moc polskiego postanowienia	4
Wydano polecenie transkrypcji polskiego aktu urodzenia dziecka	1
Jeden raport <i>postadopcyjny</i> o sytuacji dziecka	3
Dwa raporty o sytuacji dziecka	2
Trzy raporty o sytuacji dziecka	1

Źródło: Opracowanie własne.

Wiadomości o sytuacji w rodzinach pochodziły głównie od przysposabiających i były adresowane do zagranicznej organizacji adopcyjnej, która udzieliła im pomocy w toku całości przygotowań do przysposobienia oraz na terytorium Polski.

Dołączone do pierwszych raportów informacje od przysposabiających nie były oryginałami, ale przekładami pism skierowanych do organizacji adopcyjnej. Zostały sporządzone stosunkowo niedługo po przysposobieniu. Zawierały podziękowanie dla organizacji adopcyjnej ze szczególnym uwzględnieniem wdzięczności zainteresowanych osób dla przedstawicieli organizacji w Polsce. Przedstawiciele organizacji adopcyjnej działający w Polsce to zawsze osoby o polskiej narodowości, mieszkające na miejscu, doskonale znające język polski i język przysposabiających. Te osoby były opisywane (zwykle z podaniem imienia) jako bardzo życzliwe, operatywne i pomocne (co podkreślano z uznaniem w afektowanej formie). Były bezcennymi przewodnikami w nieznanym kraju, wśród ludzi mówiących w nieznanym przysposabiającym języku.

W takich pismach przysposabiający dawali wyraz swojemu szczęściu wynikającemu z faktu przysposobienia. Dołączali fotografię dziecka – zwykle w jakiejś szczególnej sytuacji (np. pod udekorowaną choinką albo przy urodzinowym torcie). Zwykle nie pisali o trudnościach bądź czynili to w bardzo oględny sposób. Gdy raportów było więcej niż jeden ujawniały one też pojawiające się trudności.

Zakres informacji w poszczególnych sprawach był zróżnicowany. W żadnej nie poinformowano o odmowie uznania skutków prawnych przysposobienia, *readopcji* jakiegoś dziecka przez inne osoby niż przysposabiający, których dotyczyło orzeczenie polskiego sądu, stanie zagrożenia dziecka w jakimkolwiek obszarze jego funkcjonowania czy też przekazania pieczy nad dziećmi innym osobom bądź instytucjom.

Informacje w ujęciu ogólnym były pozytywne. Funkcjonowanie tylko jednego z dzieci nasuwało poważniejsze problemy wychowawcze, a kilkoro dzieci, mimo upływu czasu, nie opanowało w oczekiwanym zakresie języka obowiązującego w państwie zamieszkania.

Tabela 54. Informacje *postadopcyjne* w aktach sześciu spraw

Przedmiot informacji	Liczba spraw
Sytuacja prawna przysposobionego dziecka formalnie potwierdzona	3
Ustalenia polskiego sądu dotyczące imienia i nazwiska dziecka są stosowane	3
Dobro dziecka na aktualnym etapie jest chronione co najmniej wystarczająco	5
Stan zdrowia dziecka jest monitorowany i w dacie raportu jest zadowalający	4
Stan zdrowia dziecka w dacie raportu nie był zadowalający	1
Relacje dziecka i rodziny adopcyjnej są co najmniej poprawne	5
Dziecko ma poważne problemy z nauką nowego języka	1
Dziecko opanowało zadowalająco początki nowego języka	1
Dziecko nie opanowało zadowalająco początków nowego języka	4
Dziecko dobrze porozumiewa się w nowym języku	3
Dziecko uczęszcza do placówki edukacyjnej i ma zadowalające wyniki	2
Dziecko nawiązało poprawne kontakty rówieśnicze	2
Dziecko nie sprawia problemów wychowawczych	3
Dziecko sprawia istotne problemy wychowawcze	1
Dołączona co najmniej jedna fotografia dziecka sporządzona za granicą	4

Źródło: Opracowanie własne.

Przedstawione raporty nie zawierały w szczególności informacji: (1) czy przysposabiający podjęli jakiekolwiek działania podtrzymujące u dziecka poczucie polskości (świadomość pochodzenia z Polski), w tym np. naukę języka polskiego, choćby w niewielkim wymiarze np. w szkole weekendowej przy polskiej placówce dyplomatycznej, nawet jeśli takie działania deklarowali; (2) czy dziecko zachowuje w jakimkolwiek wymiarze kontakty ze znaczącymi dla niego osobami z Polski (np. z rodzeństwem, przyjaciółmi z placówki, rodzicami zastępczymi) zwłaszcza w sytuacji, gdy takie były plany bądź deklaracje. Brak informacji skłania ku domniemaniu, że działań, które zostały wymienione, nie było.

12. Szybkość postępowania

Wszystkie sprawy zakończyły się orzeczeniem przysposobienia. W żadnej nie przeprowadzono kontroli instancyjnej. Najkrótsze postępowanie toczyło się przez 25 dni od wpływu wniosku do sądu do wydania orzeczenia kończącego merytorycznie postępowanie. Najdłuższe postępowanie trwało 693 dni (22,8 miesiąca). Średnia długość postępowania wyniosła w zbadanych sprawach 103 dni (3,4 miesiąca), a mediana 66 dni.

Uzasadnione wydaje się twierdzenie, że postępowania trwały krótko, gdy zważy się, że wskazany czas postępowania obejmuje obligatoryjny okres osobistej styczności (art. 120¹ k.r.o.).

V. Przysposobienia orzeczone z zastosowaniem art. 114² § 2 k.r.o.

1. Przysposobienia wewnątrzrodzinne

W badanym zbiorze akt były 4 przysposobienia wewnątrzrodzinne orzeczone dwukrotnie w 2021 r. i dwukrotnie w 2022 r. Wskutek tych przysposobień dzieci zostały przemieszczone do Bułgarii, Irlandii, Islandii i Niemiec.

Przysposobienie w tych sprawach dotyczyło łącznie siedmiorga dzieci (trzech chłopców i czterech dziewczynek) w wieku od 4 lat i 11 miesięcy do 12 lat i 2 miesięcy. Przysposabiającymi byli małżonkowie. Tylko w jednym przypadku różnica wieku pomiędzy obojgiem przysposabiających i dzieckiem była większa od 40 lat.

Tabela 55. Przysposobienia wewnątrzrodzinne

Lp.	Płeć	Wiek	Związek rodzinny z dzieckiem	Różnica wieku	
				matka ad.	ojciec ad.
1	chłopiec	11 l., 9 m.	dzieci siostry matki adopcyjnej	28 l., 2 m.	24 l., 3 m.
	chłopiec	8 l., 6 m.		26 l., 6 m.	27 l., 6 m.
2	dziewczynka	4 l., 11 m.	dziecko siostry matki adopcyjnej	40 l., 2 m.	42 l., 7 m.
3	dziewczynka	7 l., 3 m.	dziecko siostry matki adopcyjnej	38 l., 9 m.	39 l., 3 m.
4	dziewczynka	12 l., 2 m.	dzieci siostry ojca adopcyjnego	28 l., 2 m.	33 l., 1 m.
	chłopiec	9 l., 2 m.		32 l., 2 m.	36 l., 1 m.
	dziewczynka	6 l., 5 m.		34 l., 11 m.	38 l., 10 m.

Źródło: Opracowanie własne.

Pochodzenie dzieci od wszystkich matek było ustalone. Wszystkie były pozbawione władzy rodzicielskiej. Gdy orzekano przysposobienie, jedna z matek nie żyła, jedna była całkowicie ubezwłasnowolniona.

Wiadomo, że jedna z matek była niepełnosprawna intelektualnie. Przez kilka miesięcy po poczęciu dziecka zażywała silne leki przeciwko epilepsji, bo nie była świadoma, że jest w ciąży. Pozostałe trzy nadużywały alkoholu. Jedna z nich w przeszłości była też uzależniona od narkotyków i jest chora na AIDS.

Ustalone było pochodzenie od ojca (wskutek uznania ojcostwa) tylko jednego z siedmiorga dzieci. Ojciec ten był pozbawiony władzy rodzicielskiej. Wiadomo, że nadużywał alkoholu.

Nie było informacji, aby stopień rozwoju dzieci odbiegał od normy. Pewnym pozytywnym zaskoczeniem dla wnioskodawców był nieodbiegający od normy rozwój dziewczynki, której matka jest głęboko niepełnosprawna intelektualnie, a domniemany ojciec, choć nie ustalono pochodzenia dziecka od niego w świetle prawa, także jest niepełnosprawny intelektualnie.

Jedno z dzieci było nosicielem wirusa HIV, u innego zaobserwowano zachowania mogące wskazywać na negatywne skutki ekspozycji na alkohol w okresie życia płodowego, ale nie zdiagnozowano płodowego zespołu alkoholowego.

W trzech przypadkach przysposobione dzieci były krewnymi żony (siostrzenice i bratankowie), w jednym krewnymi męża (dzieci przyrodniej siostry męża). W jednej ze spraw tylko jeden z przysposobionych przyrodnych braci był krewnym przysposabiającego.

Wszystkie przysposabiające kobiety zadeklarowały polską narodowość, z tym, że jedna pochodząca z binacjonalnego małżeństwa czuła się osobą dwunarodową (Polką i Bułgarką z jednakową intensywnością).

Przysposabiające kobiety były obywatelkami polskimi, dwie z nich miały również obywatelstwo państwa, w którym mieszkały. Trzech przysposabiających mężczyzn miało polską narodowość i polskie obywatelstwo, z tym że jeden z nich był również obywatelem niemieckim, jeden był Islandczykiem o obywatelstwie tego państwa. W trzech sprawach oboje przysposabiający małżonkowie mieli polskie obywatelstwo.

2. Łączenie rodzeństw

W 11 zbadanych sprawach wskutek orzeczenia przysposobienia trzynastu dzieci (6 dziewczynek i 7 chłopców) miało dołączyć do wcześniej przysposobionego rodzeństwa. Wszystkie dzieci przysposobione w różnym czasie w łączących się rodzeństwach miały wspólne matki. Sytuacja odnośnie do pochodzenia od ojców była zróżnicowana. W większości jednak były to rodzeństwa przyrodnie.

Wśród dzieci przysposobionych w zbadanych sprawach, w których miało miejsce łączenie rodzeństw, troje dzieci pochodziło z małżeństw rodziców, odnośnie do sześciorga miało miejsce uznanie ojcostwa. Pochodzenie czworga dzieci od ojców nie było ustalone. Poza jednym przypadkiem wyrażenia zgody blankietowej na przysposobienie, wszystkie znane matki i znani ojcowie (z wyjątkiem jednego, co do którego nie było informacji) zostali pozbawieni władzy rodzicielskiej. Wszystkie dzieci pozostawały w pieczy zastępczej, a ich przedstawicielami ustawowymi byli opiekunowie.

Tabela 56. Wybrane informacje o dzieciach przysposobionych w celu połączenia rodzeństw

Lp.	Płeć	Stan zdrowia i rozwoju	Wiek	Różnica wieku	
				matka ad.	ojciec ad.
1	chłopiec	zadowolający	1 rok, 4 m.	38 l., 5 m.	41 l., 10 m.
2	dziewczynka	FAS, rozszczep podniebienia, niewielkie opóźnienie	1 rok	39 l., 10 m.	40 l., 10 m.
3	dziewczynka	FAS	1 rok, 10m.	29 l., 4 m.	30 l., 2 m.
4	chłopiec	FAS, ADHD	4 l., 6 m.	36 l.	38 l.
	chłopiec	FAS, ADHD	2 l., 9 m.	37 l., 9 m.	39 l., 9 m.
5	chłopiec	zadowolający	2 l., 11 m.	41 l., 5 m.	41 l., 5 m.
6	chłopiec	<i>dziura w sercu</i> , jaskra	2 l., 3 m.	43 l., 9 m.	42 l., 2 m.
7	dziewczynka	zadowolający	2 l., 2 m.	48 l., 6 m.	53 l., 6 m.
8	dziewczynka	zadowolający	8 l.	35 l.	39 l., 6 m.
9	chłopiec	nadpobudliwy	8 l., 9 m.	26 l., 9 m.	26 l., 1 m.
10	dziewczynka	zadowolający	6 l., 8 m.	44 l., 10 m.	42 l., 10 m.
	chłopiec	zadowolający	5 l., 1 m.	46 l., 5 m.	44 l., 5 m.
11	chłopiec	zadowolający	3 l.	45 l., 6 m.	44 l.

Źródło: Opracowanie własne.

Najmłodsze dziecko liczyło 12 miesięcy, najstarsze 8 lat i 9 miesięcy. U dwóch dziewczynek zdiagnozowano płodowy zespół alkoholowy, u dwóch chłopców płodowy zespół alkoholowy i ADHD. Jeden z chłopców miał poważne problemy kardiologiczne (w aktach była informacja o *dziurze w sercu*), a w związku z jaskrą występowało znaczne prawdopodobieństwo utraty wzroku.

Poza wymienionymi, znanymi, problemami przysposobionych dzieci w większości spraw w aktach dotyczących przysposobienia pozostałych dzieci nie było informacji o złym stanie zdrowia bądź istotnych odchyleniach od poziomu ich rozwoju. Nie jest to równoznaczne ze stwierdzeniem, iż w przyszłości nie pojawią się problemy rozwojowe, zdrowotne bądź w funkcjonowaniu społecznym dzieci. Takie problemy występowały bowiem u wcześniej przysposobionego rodzeństwa. W aktach jest bardzo mało informacji o rodzicach dzieci, co nie pozwala na wykluczenie, iż także u dzieci, u których nie zdiagnozowano płodowego zespołu alkoholowego, mogła występować szkodliwa ekspozycja na działanie alkoholu w okresie życia płodowego, a niekorzystne skutki z niej wynikające mogą zostać ujawnione później.

Trzykrotnie orzeczenia o przysposobieniu siostry lub brata dziecka/dzieci wcześniej przysposobionych przez tych samych wnioskodawców zapadły w 2018 r. i spowodowały przemieszczenie jednego dziecka do Francji, jednego dziecka do Włoch (na Sycylię), i jednego dziecka do Królestwa Niderlandów. Na mocy orzeczenia z 2019 r. dwoje dzieci połączyło się z czworgiem wcześniej przysposobionego rodzeństwa zamieszkałym w stanie Arizona w Stanach Zjednoczonych Ameryki Północnej (dalej: USA). W 2020 r. zapadły trzy

zbadane orzeczenia. Dwoje dzieci wyjechało do Włoch i jedno do Hiszpanii. Z 2021 r. było jedno orzeczenie powodujące przeniesienie jednego dziecka do stanu Missisipi w USA. Trzy orzeczenia zapadłe w 2022 r. spowodowały przemieszczenie trojga dzieci do USA (dwojga do stanu Illinois, jednego do stanu Tennessee) i jednego do Włoch.

VI. Przykładowe stany faktyczne

1. Przysposobienia wewnątrzrodzinne

Przypadek pierwszy

Charakterystyka sprawy

1. Państwo, do którego nastąpi przeniesienie miejsca zamieszkania dziecka (Państwo stałego pobytu wnioskodawcy/wnioskodawców): **Irlandia**.
2. Przedmiot wniosku: o przysposobienie pełne, wspólne jednego dziecka.
3. Przysposabiający: Wnioskodawca/wnioskodawcy w sprawie – małżonkowie; Wnioskodawczyni: narodowość – polska (język polski jest jej pierwszym językiem); obywatelstwo wnioskodawczyni – polskie.
4. Wnioskodawca: narodowość – polska (język polski jest jego pierwszym językiem; ma mi.in. wykształcenie polonistyczne) obywatelstwo – polskie.
5. Osoba przysposabiana: dziewczynka, wiek w dniu orzekania w pierwszej instancji – 4 lata i 11 miesięcy.
6. Profesjonalny pełnomocnik wnioskodawców – adwokat, siedziba kancelarii w mieście będącym siedzibą sądu orzekającego.
7. Okres bezpośredniej styczności w Polsce – został orzeczony. Wynosił 17 dni.
8. Rozstrzygnięcie – orzeczenie przysposobienia pełnego.
9. Kontrola instancyjna – nie było.
10. Informacje postadopcyjne w aktach sprawy – nie było.

Stan faktyczny

Wnioskodawcy wyemigrowali w celach zarobkowych do Irlandii w 2005 r. Już wcześniej byli parą planującą małżeństwo. Nie dysponowali jednak środkami materialnymi na zapewnienie sobie w kraju odpowiednich warunków mieszkaniowych.

Wnioskodawcy w Irlandii podjęli pracę fizyczną, mimo że oboje uzyskali w Polsce wyższe wykształcenie – wnioskodawczyni pedagogiczne, wnioskodawca językowe (polonistyka i rusycystyka ze specjalizacją nauczycielską, a także średnie wykształcenie techniczne – technik elektryk). Podejmowali się różnych zajęć niewymagających wysokich kwalifikacji.

Ostatecznie uzyskali stabilizację zarobkową. Żona jest magazynierką w hurtowni farmaceutycznej, mąż kierowcą ciężarówki. Roczne dochody każdego z małżonków wynoszą po około 25 tys. euro. Wynajmują mieszkanie.

Związek małżeński zawarli w Polsce 1 lipca 2009 r. Jednym ze świadków była siostra narzeczonej, późniejsza matka dziecka, którego dotyczy sprawa. Małżonkowie przez cały czas utrzymują kontakt ze swoimi rodzinami w Polsce. Wnioskodawczyni jest matką chrzestną przysposabianej dziewczynki. Oboje wnioskodawcy znają dziecko od urodzenia i kontaktowali się z nim, pragnąc przejąć nad nim bezpośrednią pieczę. Są bezdzietni, ale – jak się wydaje – głównym motywem ich starań była solidarność rodzinna.

Matka dziecka, jeszcze przed jego poczęciem, popadła w poważne uzależnienie od narkotyków. Okresowo była ubezwłasnowolniona. Jest nosicielką wirusa HIV. Była nią już podczas ciąży z przysposabianą, ale leki antywirusowe zaczęła przyjmować dopiero w ósmym miesiącu ciąży.

Dziewczynka przyszła na świat 15 kwietnia 2016 r. wskutek cesarskiego cięcia. Pierwsze trzy miesiące życia spędziła w szpitalu. Zastosowano terapię przeciwdziałającą wirusowi HIV. Badania na nosicielstwo tego wirusa są powtarzane co 6 miesięcy. Większość ich wyników była negatywna, ale w 24. miesiącu życia dziecka test wykazał obecność wirusa. Kolejne testy były negatywne. Sprawa nosicielstwa nie jest pewna, ale są poważne przypuszczenia, że dziecko jest nosicielem HIV.

Matka dziecka porzuciła je w szpitalu, a dziecko umieszczono w zawodowej, obcej rodzinie zastępczej pełniącej funkcję pogotowia rodzinnego. Matka została pozbawiona władzy rodzicielskiej 19 listopada 2016 r.

Dziecko wymagało licznych zabiegów i rehabilitacji. Rozwijało się w sposób nieharmonijny, wolniej od rówieśników.

Wnioskodawcy ubiegali się o status rodziny zastępczej, dowiedziawszy się o porzuceniu dziecka, ale nie mogli jej uzyskać, ponieważ nie mieszkają w kraju. W październiku 2016 r. wnieśli po raz pierwszy sprawę o przysposobienie siostrzenicy żony. Zważywszy, iż stale mieszkają w Irlandii, celowe okazało się prowadzenie postępowania w trybie konwencji haskiej o ochronie dzieci i współpracy w dziedzinie przysposobienia międzynarodowego z 29 maja 1993 r. Procedura przygotowująca przysposobienie międzynarodowe prowadzona w Irlandii okazała się na tyle długotrwała, że postępowanie przed polskim sądem zostało umorzone. Przekonani, że dopełnili wszystkich obowiązków wymaganych w Irlandii, małżonkowie po raz drugi wnosili o przysposobienie siostrzenicy żony w 2020 r., ale okazało się, iż nadal organy centralne Irlandii i Polski nie osiągnęły porozumienia i postępowanie zostało umorzone 11 lutego 2020 r.

Dopiero 20 lutego 2020 r., po zasięgnięciu opinii Ministerstwa Rodziny, Komisja do spraw adopcji Katolickiego Ośrodka Adopcyjnego (dalej: KOA) w Warszawie zakwalifikowała małoletnią siostrzenicę wnioskodawczyni jako kandydatkę do przysposobienia rodzinnego przez

wnioskodawców, z przemieszczeniem dziecka za granicę, a dnia 6 sierpnia 2020 r. wydana została zgoda Ministerstwa Rodziny i Polityki Społecznej na kontynuowanie procedury przysposobienia, o której mowa w art. 17c konwencji haskiej. Ze strony irlandzkiej taką zgodę wydał Urząd Adopcyjny Irlandii – Údarás Uchtála na hÉireann (Adoption Authority of Ireland), będący organem centralnym tego państwa.

Kolejny wniosek o przysposobienie wpłynął do sądu właściwego z uwagi na miejsce zamieszkania dziecka dnia 17 grudnia 2020 r. Siedemnastodniowy okres przedadopcyjny w Polsce został zrealizowany w marcu 2021 r. pod nadzorem publicznego ośrodka adopcyjnego prowadzącego sprawę dziecka. Dodatkowo sąd zarządził kontrolny wywiad środowiskowy kuratora sądowego.

Podmioty nadzorujące styczeńność oceniły pozytywnie jej przebieg. Zaobserwowano jednak pewne problemy, jakie są związane z chorobą sierocą, w szczególności nadmierną *lepkość* w zachowaniu dziewczynki, która wszystkim osobom, w tym obcym i dotychczas nieznanym, okazuje zaufanie, skraca dystans (przytula się, wchodzi na kolana, deklaruje miłość itp.). Poza poważnym problemem zdrowotnym wiążącym się z podejrzeniem zakażenia dziecka wirusem HIV, przysposabiający będą musieli poświęcić wiele czasu na wyrównanie różnych braków rozwojowych dziecka. Organy nadzorujące przebieg styczeńności, ośrodki adopcyjne i sąd przyjęły pozytywną prognozę w tym aspekcie. Przysposobienie zostało orzeczone po 90 dniach od wpływu wniosku do sądu.

Sąd zastosował polskie prawo. Przysposabiający i przysposobiona są obywatelami polskimi. Przesłanki przysposobienia zostały spełnione. Różnica wieku między dzieckiem a przysposabiającą wynosi 40 lat i 2 miesiące. Przysposabiający jest starszy od przysposobionej o 42 lata i 11 miesięcy.

Ustalono, że rodzice adopcyjni są dobrze wykształceni, dobrze funkcjonują społecznie. Nie mają żadnych nałogów ani uzależnień. Stanowią silny związek dający im satysfakcję. Mają bardzo dobre relacje z rodzinami obojga. Odbyli trwające rok przygotowanie do roli rodziców adopcyjnych w Irlandii.

Z wywiadu adopcyjnego przeprowadzonego w Irlandii wynika m.in., że było rozważane ewentualne odrzucenie przysposobionego dziecka w środowisku rówieśniczym i sąsiedzkim ze względu na jego narodowość. Oceniono, że przysposabiający uzyskali niezbędną wiedzę, jak przeciwdziałać skutkom rasizmu i dyskryminacji, gdyby pojawiły się w praktyce. Zostali też poinstruowani o podmiotach, które mogłyby udzielić im pomocy w takiej sytuacji, a także o pomocy w rozwiązywaniu innych problemów wiążących się z rodzicielstwem adopcyjnym.

Zważywszy na polską narodowość i obywatelstwo, zachowanie bliskich relacji z rodzinami mieszkającymi w Polsce, używanie na co dzień w domu języka polskiego przez przysposabiających można prognozować, że polskość dziecka zostanie zachowana.

Przysposabiający deklarowali wychowanie dziecka w polskiej tradycji i w religii rzymskokatolickiej oraz jawność adopcji z przekazaniem dziewczynce w stosownym czasie informacji o jej pochodzeniu.

Przypadek drugi

Charakterystyka sprawy

1. *Państwo, do którego nastąpi przeniesienie miejsca zamieszkania dziecka* (Państwo stałego pobytu wnioskodawcy/wnioskodawców): **Islandia**.
2. *Przedmiot wniosku*: o przysposobienie pełne, wspólne jednego dziecka.
3. *Przysposabiający*: Wnioskodawca/wnioskodawcy w sprawie – małżonkowie; Wnioskodawczyni: narodowość – polska (język polski jest jej pierwszym językiem); obywatelstwo wnioskodawczyni – polskie i islandzkie.
4. Wnioskodawca: narodowość – islandzka, obywatelstwo – islandzkie.
5. *Osoba przysposabiana*: dziewczynka, wiek w dniu orzekania w pierwszej instancji – 7 lat i 3 miesiące.
6. *Profesjonalny pełnomocnik wnioskodawców* – adwokat, siedziba kancelarii w mieście będącym siedzibą sądu orzekającego.
7. *Okres bezpośredniej styczności w Polsce* – został orzeczony. Nie wiadomo, ile wynosił; sprawozdanie złożono po trzech dniach jego trwania.
8. *Rozstrzygnięcie* – orzeczenie przysposobienia pełnego.
9. *Kontrola instancyjna* – nie było.
10. *Informacje postadopcyjne w aktach sprawy* – nie było.

Stan faktyczny

Wnioskodawczyni jest starszą siostrą matki dziecka. Matka przysposabianego dziecka jest najmłodszym dzieckiem w wielodzietnej rodzinie. Jest osobą o bardzo poważnej niepełnosprawności intelektualnej, z zaawansowaną padaczką lekooporną, ubezwłasnowolnioną całkowicie, niesamodzielną, wymagającą pieczy drugiej osoby, którą sprawuje w Polsce jej starsza siostra (inna niż przysposabiająca w tej sprawie). Uczęszcza w ciągu dnia na specjalistyczne warsztaty terapii zajęciowej dla osób z niepełnosprawnością intelektualną.

Urodziła dziecko w wieku 25 lat. Pochodzenie dziecka od ojca nie zostało ustalone. Nie budziło jednak wątpliwości, że jest nim współuczestnik tychże warsztatów, podobnie jak matka dziecka, niepełnosprawny intelektualnie. Matka dziecka nie była świadoma, że jest w ciąży przez 17 tygodni jej trwania. W tym czasie zażywała leki przeciwpadaczkowe mogące wpływać na rozwój płodu.

Dziecko urodziło się 14 września 2014 r. W czasie porodu matka nie współpracowała z personelem medycznym i zdecydowano o wykonaniu cesarskiego cięcia. Stan dziecka oceniono na 5 punktów w dziesięciopunktowej skali Apgar. Stwierdzono m.in. wewnątrzmaciczne zakażenie płodu, zielone wody płodowe, u dziecka niewydolność oddechową, wiotkość mięśni.

Wnioskodawczyni była obecna przy porodzie, odwiedzała dziecko w okresie hospitalizacji po urodzeniu, a od wypisania dziecka ze szpitala przejęła bezpośrednią pieczę nad siostrzenicą.

Matka dziecka nie jest zdolna do sprawowania pieczy, ale również nie wyrażała chęci na systematyczny współudział w czynnościach pielęgnacyjnych. Gdy dziecko liczyło 3 miesiące, zostało orzeczone pozbawienie matki władzy rodzicielskiej. Ciotkę dziecka (późniejszą wnioskodawczynię) sąd ustanowił opiekunem małoletniej. Kilka miesięcy później orzeczono całkowite ubezwłasnowolnienie matki dziecka.

Bezpośrednią pieczę nad dziewczynką sprawowała przez 6 miesięcy w Polsce jej ciotka, a zarazem opiekun. W tym czasie stosowane były liczne zabiegi rehabilitacyjne, wykonywane na jej koszt. Następnie dziecko zostało przewiezione do Islandii, gdzie jego ciotka mieszka od 1999 r., będąc obywatelką tego państwa i pozostając od lipca 2001 r. małżonką Islandczyka.

Późniejsi przysposabiający mają wspólnego syna (gdy orzeczono przysposobienie był już pełnoletni i kontynuował naukę). W okresie ciąży z nim u matki wykryto chorobę autoimmunologiczną i nie rekomendowano kolejnego macierzyństwa (gdy trwało postępowanie, choroba była w stanie długotrwałej remisji). Małżonkowie rozważali przysposobienie. W 2010 r. przeszli w Islandii pełne postępowanie diagnostyczne i odbyli wymagane do przysposobienia szkolenia, ale nie zdecydowali się na przejście do kolejnej fazy działań zmierzających do decyzji o przysposobieniu.

Gdy dowiedzieli się o ciąży siostry żony, mając świadomość, iż nie jest ona zdolna do wychowywania dziecka, oraz biorąc pod uwagę, że dziecko może być poważnie niepełnosprawne intelektualnie i fizycznie, wspólnie podjęli decyzję o wzięciu za nie odpowiedzialności i o dokonaniu przysposobienia. Decyzja ta została zaaprobowana przez ich wspólnego syna (wówczas 12-letniego) oraz obydwie rodziny generacyjne mieszkające w Polsce i w Islandii.

Okazało się, że poza pierwszym okresem życia dziecka, gdy konieczne były systematyczne zabiegi rehabilitacyjne związane z wiotkością mięśni, rozwój dziewczynki przebiega w sposób zadowalający, choć występuje dysleksja i problemy logopedyczne. Dziewczynka odbyła edukację przedszkolną, uczy się muzyki, uprawia sport. Jest aktywna w środowisku rówieśniczym.

Dziecko opanowało język islandzki jako swój pierwszy język. Ciotka i babcia z Polski, która okresowo gości w Islandii (i prawdopodobnie pozostanie tam na stałe w związku z procesem starzenia i potrzebą wsparcia) mówią do dziewczynki po polsku i zna ona ten język jako drugi (uczy się czytania z polską nauczycielką). Ma wiedzę o polskim pochodzeniu, zna matkę i wie, że to ona ją urodziła, ale jako rodziców traktuje przysposabiających, ich syna

jak rodzonego brata, a krewnych przysposabiającego jak własnych krewnych (ze szczególną więzią z ojcem przysposabiającego traktowanym jako jedyny dziadek; rzeczywisty dziadek macierzysty przebywa stale w USA).

Starania o przysposobienie w Polsce rozpoczęto w 2016 r. W dniu 10 marca 2016 r. małoletnia została zakwalifikowana do przysposobienia związanego z przeniesieniem za granicę. Komisja Kwalifikacyjna KOA w Warszawie 16 października 2016 r. wydała późniejszym przysposabiającym pozytywną opinię kwalifikacyjną do przysposobienia wychowywanej przez nich dziewczynki – siostrzenicy matki adopcyjnej. Taką samą pozytywną opinię kwalifikacyjną sformułowała KOA w Warszawie 17 października 2016 r. na podstawie dokumentacji *o małżonkach*. Zawarte w niej było stwierdzenie, że ośrodek adopcyjny, upoważniony do przygotowywania adopcji zagranicznych, popiera ich starania o przysposobienie tego dziecka bowiem *Wydaje się, że małżeństwo to zajmuje się w sposób właściwy małoletnią. Stwarza dla dziecka ciepłą atmosferę rodzinną oraz odpowiednie warunki pełnego rozwoju. Ponadto, biorąc pod uwagę, że jest to rodzina spokrewniona przysposobienie leży w najlepszym interesie małoletniej XY.*

W obszernym raporcie przedłożonym na posiedzeniu Komisji Ochrony Praw Dziecka gminy miejsca zamieszkania przysposabiających zawarto pełną charakterystykę sytuacji rodzinnej, zawodowej i majątkowej wnioskodawców. Wynika z niej, że wywodzą się z podobnych środowisk, które można nazwać klasą robotniczą (ojciec przysposabiającego był rybakiem, ojciec przysposabiającej kolejarzem; matki wykonywały prace biurowe), uzyskali podobny rodzaj wykształcenia (zawodowe, uzupełniane kursami podnoszącymi kwalifikacje). Ich sytuacja mieszkaniowa jest dobra, zatrudnienie stabilne, a uzyskiwane zarobki – wg kryteriów islandzkich – średniej wysokości (w przeliczeniu na polskie złote żona zarabia miesięcznie netto 11 431 zł, a mąż 19 602 zł), nie mają długów (w tym kredytów – zostały spłacone) ani zaległości podatkowych. Rodziny dobrze funkcjonują. Mają szeroki krąg przyjaciół. Korzystają z zasobów przyrodniczych miejsca zamieszkania. Mieszkają w niewielkim miasteczku, z którym rodzina przysposabiającego jest związana od wielu pokoleń. Są tam dostępne placówki ochrony zdrowia i oświaty, bardzo dobre warunki do wychowywania dzieci. Małżonkowie regularnie odwiedzają rodzinę żony w Polsce i zapraszają do siebie latem polskich krewnych, w tym matkę przysposabianej dziewczynki.

Uwzględniając stanowisko Krajowego Komisarza do spraw Przysposobienia w Islandii, Dyrektor Departamentu Polityki Rodzinnej Ministerstwa Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej, na podstawie art. 17 pkt c konwencji haskiej o ochronie dzieci i współpracy w dziedzinie przysposobienia międzynarodowego, 13 grudnia 2019 r. wyraził zgodę na *dalsze postępowanie w procedurze adopcyjnej*.

Wniosek o przysposobienie wpłynął 28 stycznia 2020 r. Orzeczenie przysposobienia nastąpiło dopiero 21 grudnia następnego roku. Sąd wysłuchał małoletnią (rozmawiając z nią po polsku bez udziału tłumacza), która wyraziła pełną aprobatę dla przysposobienia. Długotrwałość postępowania miała liczne przyczyny (w tym ograniczenia związane z pandemią

COVID-19). Jedną z nich była niedostępność przysięgłego tłumacza z języka islandzkiego (prawdopodobnie wówczas był w Polsce tylko jeden). Część dokumentów z Islandii była sporządzona po angielsku, ale część (w tym prawo o przysposobieniu) po islandzku.

Przypadek trzeci

Charakterystyka sprawy

1. *Państwo, do którego nastąpi przeniesienie miejsca zamieszkania dzieci* (Państwo stałego pobytu wnioskodawcy/wnioskodawców): **Bułgaria**.
2. *Przedmiot wniosku*: o przysposobienie pełne, wspólne trojga dzieci.
3. *Przysposabiający*: Wnioskodawca/wnioskodawcy w sprawie – małżonkowie; Wnioskodawczyni: narodowość – polska (po matce); bułgarska (po ojcu), obywatelstwo wnioskodawczyni – bułgarskie. Wnioskodawca: narodowość – polska, obywatelstwo – polskie; prawo do stałego pobytu w Bułgarii, związek pomiędzy wnioskodawcą a osobą, która ma być przysposobiona – brat przyrodni matki.
4. *Osoby przysposabiane*: liczba dzieci – troje. Związek między dziećmi, gdy było ich więcej niż jedno – rodzeństwo przyrodnie – wspólna matka.
5. *Charakterystyka pierwszego dziecka*: płeć dziecka – dziewczynka, wiek w dniu orzekania w pierwszej instancji – 12 lat i 2 miesiące, sposób ustalenia ojcostwa – uznanie ojcostwa, władza rodzicielska matki – pozbawiona władzy rodzicielskiej, władza rodzicielska ojca – pozbawiony władzy rodzicielskiej, podmiot sprawujący bezpośrednią pieczę nad dzieckiem – placówka opiekuńczo-wychowawcza, przedstawiciel ustawowy dziecka – opiekun.
6. *Charakterystyka drugiego dziecka*: płeć dziecka – chłopiec, wiek w dniu orzekania w pierwszej instancji – 9 lat i 2 miesiące, pochodzenie dziecka od ojca – nie zostało ustalone, władza rodzicielska matki – pozbawiona władzy rodzicielskiej, podmiot sprawujący bezpośrednią pieczę nad dzieckiem – placówka opiekuńczo-wychowawcza, przedstawiciel ustawowy dziecka – opiekun.
7. *Charakterystyka trzeciego dziecka*: płeć dziecka – dziewczynka, wiek w dniu orzekania w pierwszej instancji – 6 lat i 5 miesięcy, pochodzenie dziecka od ojca – nie zostało ustalone, władza rodzicielska matki – pozbawiona władzy rodzicielskiej, podmiot sprawujący bezpośrednią pieczę nad dzieckiem – obca rodzina zastępcza, przedstawiciel ustawowy dziecka – opiekun.
8. *Profesjonalny pełnomocnik wnioskodawców* – był ustanowiony.
9. *Okres bezpośredniej styczności w Polsce* – został orzeczone. Wynosił 5 dni, co było związane ze stanem zagrożenia epidemicznego COVID-19.
10. *Rozstrzygnięcie* – orzeczenie przysposobienia pełnego.

11. *Kontrola instancyjna* – nie było.
12. *Informacje postadopcyjne w aktach sprawy* – nie było.

Stan faktyczny

Wnioskodawcy, którzy zawarli związek małżeński 19 marca 2005 r., są rodzicami dwojga wspólnych dzieci, które od nich pochodzą oraz jednego dziecka przysposobionego pochodzącego z państwa, w którym znajduje się ich centrum życiowe – Bułgarii. Mężczyzna jest tylko obywatelem polskim, kobieta jest obywatelką Bułgarii. Sąd nie badał, czy jest też polską obywatelką, co jest bardzo prawdopodobne¹⁰⁸. Jej matka jest Polką (nadal żyje i mieszka w Bułgarii), nieżyjący już ojciec był Bułgarem. Posiada dwoje przyrodniego, znacznie starszego rodzeństwa, urodzonego w Polsce, pochodzącego z zakończonego rozwdem poprzedniego małżeństwa matki z obywatelem polskim o polskiej narodowości. Urodziła się w Bułgarii i tam uzyskała wyższe wykształcenie. Wychowywała się wspólnie z przyrodnim bratem i siostrą, których pierwszym językiem był polski. Zna biegle język polski.

Jej mąż (współwnioskodawca) ma tylko polską narodowość. Od zawarcia małżeństwa stale przebywa w Bułgarii, gdzie ma prawo stałego pobytu. Mąż ma dwoje przyrodniego rodzeństwa z drugiego małżeństwa matki, jakie zawarła po śmierci jego ojca, która nastąpiła, gdy liczył 3 lata. Wychowywał się i uzyskał średnie wykształcenie zawodowe w Polsce, gdzie stale przebywał do zawarcia związku małżeńskiego.

Oboje wnioskodawcy i ich wspólne dzieci biegle mówią po polsku. Najstarsza córka ukończyła 6 klas polskiej szkoły przy Ambasadzie RP w Sofii. Trzecie dziecko (przysposobione w Bułgarii o narodowości bułgarskiej) słabo mówi w języku polskim, ale dobrze rozumie ten język. W rodzinie stale używany jest język polski, bułgarski i angielski – żaden nie jest dominujący – częstotliwość posługiwania się językiem polskim wnioskodawcy ocenili na 50%.

Mimo różnicy wyznania (wnioskodawczyni jest prawosławna, wnioskodawca należy do Kościoła rzymskokatolickiego) małżonkowie zgodnie wyznają wartości chrześcijańskie i przekazują je wychowywanym dzieciom. Wspólne dzieci, tak jak ich ojciec, przynależą do Kościoła rzymskokatolickiego. Prawosławna tożsamość religijna dziecka przysposobionego w Bułgarii została zachowana.

¹⁰⁸ Zgodnie z art. 14. ustawy z dnia 2 kwietnia 2009 r. o obywatelstwie polskim, t.j. Dz.U. z 2023 r. poz.1989, małoletni nabywa obywatelstwo polskie przez urodzenie, w przypadku gdy co najmniej jedno z rodziców jest obywatelem polskim. Poprzednio obowiązująca ustawa z dnia 15 lutego 1962 r. o obywatelstwie polskim, t.j. Dz.U. z 2000 r. Nr 28, poz. 353, przewidywała w art. 4, że dziecko nabywa przez urodzenie obywatelstwo polskie, gdy: 1) oboje rodzice są obywatelami polskimi, albo 2) jedno z rodziców jest obywatelem polskim, a drugie jest nieznane bądź nieokreślone jest jego obywatelstwo lub nie posiada żadnego obywatelstwa (taka sytuacja nie występowała w sprawie). Zob. J. Jagielski *Komentarz do art. 14 [w:] Obywatelstwo polskie. Komentarz do ustawy*, Warszawa 2016; M. Pilich, 2.4. *Wielopaństwowość oraz zasada efektywności obywatelstwa*, [w:] *Zasada obywatelstwa w prawie prywatnym międzynarodowym. Zagadnienia podstawowe*, Warszawa 2015.

Przyrodnia siostra wnioskodawcy nie wychowywała żadnego z trojga swoich dzieci. Zostało ustalone pochodzenie od ojca tylko jednego z nich. Wszystkie dzieci praktycznie od urodzenia pozostawały pod pieczę jej matki (babci dzieci), będącej również matką wnioskodawcy. Matka dzieci i znany ojciec jednego z nich zostali pozbawieni władzy rodzicielskiej.

Małżonkowie zaoferowali matce wnioskodawcy wsparcie w wychowywaniu wnuków, zapraszając ją wraz z dziećmi córki na stałe do Bułgarii, co wstępnie zostało zaakceptowane przez zaproszoną. Plan ten nie został zrealizowany, gdyż kobieta bardzo poważnie zachorowała w 2017 r. i po krótkim czasie zmarła.

Dwoje starszych dzieci córki, które dotychczas wychowywała, umieszczono w placówce opiekuńczo-wychowawczej, najmłodsze w rodzinie zastępczej. Rodzina dzieci przebywająca w Polsce nie podjęła z nimi kontaktu ani nie planowała przejęcia pieczy nad sierotami.

Wnioskodawcy kierowani solidarnością rodzinną, mimo iż już wychowują trójkę dzieci, podjęli decyzję o przysposobieniu i rozpoczęli działania wymagane w prawie bułgarskim. Ich wniosek o przysposobienie wpłynął do polskiego sądu właściwego według kryterium miejsca zamieszkania dzieci 1 lipca 2019 r. Okazało się jednak, że nie wszystkie wymagane dokumenty i zezwolenia udało się wnioskodawcom przesłać do sądu w wyznaczonym terminie. Postępowanie w tej sprawie zostało zawieszone, a następnie w dniu 16 stycznia 2020 r. umorzone na podstawie art. 182 § 1 pkt 1 k.p.c.

Małżonkowie ponownie wniesli o przysposobienie wspólne trojga małoletnich 15 listopada 2021 r. Wniosek został uwzględniony i przysposobienie zostało orzeczone 15 marca 2022 r.

Postępowanie w sprawie toczyło się zgodnie z zasadami ustalonymi w konwencji haskiej we współpracy organów centralnych: bułgarskiego Ministerstwa Sprawiedliwości oraz polskiego Ministerstwa Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej.

Podczas posiedzenia 1 października 2020 r. Wojewódzki Ośrodek Adopcyjny w Warszawie przy Mazowieckim Centrum Polityki Społecznej zakwalifikował rodzeństwo, którego dotyczy postępowanie (dziewczynkę urodzoną 30 grudnia 2009 r., chłopca urodzonego 1 stycznia 2013 r. oraz dziewczynkę urodzoną 29 września 2015 r.), pozostające w pieczy zastępczej, dla rodziny wnioskodawców. Poszukiwania krajowych kandydatów na rodziców adopcyjnych nie prowadzono, zgodnie z art. 170 ust. 1 pkt 1 ustawy o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej.

Komisja Kwalifikacyjna KOA w Warszawie 26 października 2021 r. wydała pozytywną opinię kwalifikacyjną późniejszym wnioskodawcom zamieszkałym w Bułgarii, w której stwierdziła: *Wydaje się, że małżeństwo to stworzy rodzeństwu ciepłą atmosferę rodzinną i odpowiednie warunki pełnego rozwoju.* Opinia ta, datowana na 29 października 2021 r., została przekazana kandydatom na rodziców adopcyjnych oraz ośrodkowi adopcyjnemu prowadzącemu sprawę rodzeństwa.

Stosowne zgody na kontynuowanie procedury adopcyjnej, o których mowa w art. 17 konwencji haskiej, polskie Ministerstwo Rodziny i Polityki Społecznej wyraziło 28 lipca 2021 r., a bułgarskie Ministerstwo Sprawiedliwości 16 sierpnia 2021 r. Pismo w tej sprawie Ministerstwa Sprawiedliwości Republiki Bułgarii wpłynęło do polskiego organu centralnego 31 sierpnia 2021 r.

Bułgarski organ centralny przekazał aktualny (z 5 maja 2021 r.) raport społeczny o wnioskodawcach przygotowany przez lokalny organ pomocy społecznej oraz pismo dyrekcji pomocy społecznej właściwej z uwagi na miejsce zamieszkania wnioskodawców z dnia 19 lipca 2021 r. na temat udzielenia zgody na dokonanie obserwacji postadopcyjnej rodziny wraz z deklaracją współpracy.

Postępowanie toczyło się w okresie pandemii COVID-19, co miało bezpośredni wpływ na jego przebieg. Wnioskodawcy zadeklarowali pragnienie uczestniczenia w posiedzeniach polskiego sądu w formie wideokonferencji. Przed pierwszym terminem rozprawy polski sąd zarządził m.in. wywiad środowiskowy sądowego kuratora rodzinnego w miejscach przebywania dzieci, których dotyczył wniosek, a opiekunowie dzieci przedstawili swoje wstępne stanowisko w sprawie. O terminie rozprawy przeprowadzonej w składzie ławniczym w formie wideokonferencji poza wnioskodawcami i przedstawicielami ustawowymi dzieci sąd powiadomił prokuraturę rejonową, ośrodek adopcyjny prowadzący sprawę dzieci, KOA z Warszawy, dyrektora powiatowego centrum pomocy rodzinie oraz Dyrektora Centrum Administracyjnego Placówek Opiekuńczo-Wychowawczych. Poza prokuratorem i przedstawicielami ośrodków adopcyjnych, wezwane i powiadomione osoby i organizacje brały udział w posiedzeniu 10 stycznia 2022 r., które trwało 3 godziny i 5 minut (wszyscy biele wypowiadali się w języku polskim, nie prowadzono tłumaczenia wypowiedzi, więc długość posiedzenia świadczy o dociekliwości składu orzekającego i szczegółowości w wypowiedziach obecnych osób).

Wnioskodawcy wypowiedzieli żądanie przysposobienia, a przedstawiciele ustawowi dzieci zgodę na jego orzeczenie. Wszyscy zainteresowani w szczegółowy sposób przedstawili swoje stanowisko w sprawie. Przedmiotem wyczerpujących ustaleń był m.in. problem adaptacji dzieci w nowym środowisku, nauki języka bułgarskiego, porozumiewania się w języku polskim, warunków mieszkaniowych i edukacyjnych, sposobu zapewnienia pieczy dzieciom przysposobionym, integracji dzieci wnioskodawców z dziećmi przysposabianymi, podziału obowiązków domowych, kosztów utrzymania licznej rodziny (po przysposobieniu wnioskodawcy będą rodziną 8-osobową z sześciorgiem małoletnich dzieci).

Opiekunowie dzieci udzielali też informacji o problemach dzieci, temperamencie każdego z nich, trudnościach wychowawczych, jakie sprawiały, i mogą sprawiać, stosunku każdego z dzieci do planowanego przysposobienia i przebiegu ich rozmów z wnioskodawcami i ich dziećmi, jakie się odbywały za pomocą komunikatorów internetowych (strony widziały się, rozmawiały, prezentowały miejsca, w których przebywają).

Sąd ustalił sposób osobistej styczności wnioskodawców z dziećmi w następujący sposób: okres styczności – pięć dni powszednich w terminie wskazanym przez pełnomocnika wnioskodawców do 28 stycznia 2022 r. *przy uwzględnieniu obostrzeń pandemicznych na zasadach określonych wspólnie przez kandydatów na przysposobienie i osoby sprawujące pieczę nad dziećmi.* Miejsca styczności na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej nie sprecyzowano. Sąd ustalił, że nadzór nad przebiegiem styczności będzie sprawował publiczny ośrodek adopcyjny, który prowadzi sprawę dzieci i zobowiązał go do złożenia sprawozdania z przebiegu styczności w terminie 5 dni od jej rozpoczęcia.

Wnioskodawcy poinformowali o miejscu styczności w wynajętym na ten cel mieszkaniu w miejscowości będącej siedzibą sądu, a zarazem miejscem zamieszkania dzieci. Zważywszy na terminy lotów i dojazdu do miejsca styczności w Polsce (w którym nie ma lotniska), faktycznie styczność trwała od 31 stycznia do godzin popołudniowych 3 lutego 2022 r. (cztery, a nie pięć dni). Ośrodek adopcyjny przekazał sprawozdanie z przebiegu styczności 1 lutego 2022 r. i poinformował o zaplanowanym badaniu stron 3 lutego. Opinia psychologiczno-pedagogiczna została sporządzona 8 lutego 2022 r. Była pozytywna.

Sąd dokonał wysłuchania dzieci w tzw. przyjaznym pokoju i wziął pod uwagę ich stanowisko w przedmiocie przysposobienia. Sąd orzekł przysposobienie, wskazując, iż wywołuje skutki opisane w art. 121 k.r.o., nakazał sporządzenie nowych aktów urodzenia dzieci oraz pozostawił bez zmiany ich imiona i nazwiska. Wnioskowali o to przysposabiający, pragnąc, aby dzieci zachowały dotychczasową tożsamość i historię rodzinną.

2. Przysposobienia dzieci o szczególnych potrzebach przez obce osoby

Przypadek pierwszy

Charakterystyka sprawy

1. *Państwo, do którego nastąpi przeniesienie miejsca zamieszkania dziecka* (Państwo stałego pobytu wnioskodawcy/wnioskodawców): **Hiszpania.**
2. *Przedmiot wniosku:* o przysposobienie pełne, wspólne jednego dziecka.
3. *Przysposabiający:* Wnioskodawca/wnioskodawcy w sprawie – małżonkowie narodowości hiszpańskiej, obywatele Królestwa Hiszpanii.
4. *Osoba przysposabiana:* chłopiec, wiek w dniu orzekania w pierwszej instancji – 4 lata i 5 miesięcy; zdiagnozowany płodowy zespół alkoholowy, opóźnienie rozwojowe, problemy kardiologiczne.
5. *Profesjonalny pełnomocnik wnioskodawców* – nie było. Pomocy udzielała wnioskodawcom przedstawicielka hiszpańskiej organizacji Creixer Junts, obywatelka polska narodowości polskiej.

6. *Okres bezpośredniej styczności w Polsce* – został orzeczonny. Wynosił 15 dni.
7. *Rozstrzygnięcie* – orzeczenie przysposobienia pełnego.
8. *Kontrola instancyjna* – nie było.
9. *Informacje postadopcyjne w aktach sprawy* – nie było.

Stan faktyczny

Chłopiec, którego dotyczy sprawa, urodził się 12 maja 2014 r. Pochodzi ze związku kohabitacyjnego rodziców uzależnionych od alkoholu (formalnie stwierdzony zespół zależności alkoholowej) prowadzących tzw. pasożytniczy tryb życia. Matka była też we wcześniejszym okresie życia uzależniona od heroiny, ale przeszła leczenie odwykowe z tego uzależnienia. Podejmowała wraz z partnerem (starszym od niej prawdopodobnie o 17 lat) próby leczenia odwykowego z alkoholizmu, ale oboje żadnej kuracji nie zakończyli, opuszczając placówkę odwykową samowolnie i powracając do nałogu.

Podczas ciąży matka systematycznie piła alkohol i paliła duże ilości papierosów. Ciąża nie przebiegała pod kontrolą lekarską. Dziecko urodziło się w karetce pogotowia, prawdopodobnie w 26. tygodniu ciąży, w stanie opisanym jako „skrajne wcześniactwo”. Rozpoznano infekcję wewnątrzmaciczną. Noworodek miał niską wagę urodzeniową (1100 g). Stwierdzono niewydolność oddechową, krwawienie do komory mózgu, retinopatię, hiperglikemię, żółtaczkę, nieprawidłowości kardiologiczne wymagające obserwacji. Po urodzeniu był hospitalizowany przez trzy miesiące. W dalszej diagnostyce stwierdzono niepełnowymiarowy płodowy zespół alkoholowy.

Matka nie odebrała syna ze szpitala ani nie interesowała się jego losem aż do swojej śmierci (zmarła w styczniu 2018 r., licząc zaledwie 32 lata). Ojcostwo nie zostało ustalone. Dziecko umieszczono w rodzinie zastępczej pełniącej funkcję pogotowia rodzinnego. Matka została pozbawiona władzy rodzicielskiej nad nim, podobnie jak nad trojgiem starszych dzieci, których również nie wychowywała. Starsze dzieci zostały prawdopodobnie przysposobione. Małoletni, którego dotyczy postępowanie nigdy ich nie poznał.

W aktach znajduje się tzw. karta dziecka oraz liczne dokumenty medyczne i wyniki specjalistycznych badań oraz sporządzane systematycznie, okresowo diagnozy rozwojowe. W ostatniej – z grudnia 2017 r. – wykonanej w pracowni diagnostyki i terapii zaburzeń rozwojowych stwierdzono znaczny niedobór wzrostu i masy ciała, małowagę, umiarkowaną dysmorfie twarzy, co potwierdziło kryteria diagnostyczne częściowego FAS. Wykryto także objawy znacznej dysfunkcji OUN (zaburzenia rozwoju sensomotorycznego, trudności z regulacją afektu, opóźniony rozwój motoryczny, nieprawidłowe wzorce motoryczne).

W opinii dokonano szczegółowego opisu konsekwencji tych ustaleń. Wskazano m.in., że u pacjentów ze znacznymi nieprawidłowościami w obrębie OUN:

widoczne są zaburzenia strukturalne i neurologiczne i/lub problemy z zachowaniem i czynnościami poznawczymi [...] powinno się ich traktować jako osoby z upośledzeniem i/lub specjalnymi potrzebami edukacyjnymi. Rozpoznanie encefalopatii statycznej może pociągać za sobą problemy edukacyjne, społeczne i zdrowotne. [...] Dzieci po prenatalnej ekspozycji na alkohol (FASD) są często diagnozowane jako nadpobudliwe, autystyczne, lub nieharmonijnie rozwijające się [...] mają zbyt duże (hipertonie) lub zbyt małe (hipotonie) napięcie mięśniowe. Często występuje deficyt uwagi i pamięci, nadaktywność, trudności z rozumieniem pojęć abstrakcyjnych, trudności z rozwiązywaniem problemów, słaba ocena sytuacji, niedojrzałe zachowanie się, przy czym problemy rosną wraz z dzieckiem i później pojawiają się problemy z uczeniem i zaburzenia zachowania (najczęściej objawy ADHD i zaburzenia opozycyjno-buntownicze, trudności z nawiązywaniem relacji rówieśniczych [...]).

Małoletni nawiązał relacje z rodziną zastępczą, niemniej oceniono, iż nie może pozostawać nadmiernie długo w tym pogotowiu rodzinnym. Komisja miejscowego publicznego ośrodka adopcyjnego na posiedzeniu 26 stycznia 2016 r. zakwalifikowała małego do przysposobienia krajowego, jednocześnie stwierdzając, że wśród oczekujących na możliwość przysposobienia w tym ośrodku nie ma odpowiedniej, z uwagi na potrzeby dziecka, rodziny adopcyjnej. Poszukiwania odpowiedniej rodziny rozpoczęto 18 lutego 2016 r., ale nie przyniosły pozytywnego wyniku do 23 maja 2017 r. W tej dacie dziecko zostało zakwalifikowane do przysposobienia związanego z przemieszczeniem do innego państwa, a w dalszej konsekwencji zaproponowano jego kandydaturę późniejszym wnioskodawcom – obywatelom Hiszpanii.

Wnioskodawcy zawarli związek małżeński 8 czerwca 2002 r. Pragnęli stworzyć rodzinę wielodzietną, jednakże okazało się, że choć żona zachodziła kilkakrotnie w ciążę, każdorazowo kończyła się ona poronieniem. Niepowodzeniem też zakończyły się dwa zabiegi zapłodnienia in vitro. Ostatecznie małżonkowie podjęli decyzję o przysposobieniu, zgłaszając się równolegle jako kandydaci do adopcji krajowej i zagranicznej. Z ich wypowiedzi wynikało, że do zakończenia postępowania w sprawie nie zaproponowano im dziecka w kraju, gdzie oczekiwanie trwa zwykle około 10 lat. Nie wykluczyli takiego przysposobienia, gdy powstanie stosowna możliwość, ale skorzystali z propozycji rozważenia przysposobienia dziecka z Polski w trybie konwencji haskiej.

Organy centralne: ze strony hiszpańskiej Rząd Walencji – Wydział do Spraw i Polityki Integracyjnej (23 stycznia 2018 r.) i polski Departament Polityki Rodzinnej Ministerstwa Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej (2 sierpnia 2018 r.) wyraziły zgodę na dalsze postępowanie w procedurze adopcyjnej.

W konsekwencji małżonkowie przybyli do Polski i 20 sierpnia 2018 r. doszło do pierwszego ich spotkania z dzieckiem w siedzibie ośrodka adopcyjnego prowadzącego sprawę małego, a dwa dni później przedstawiciel hiszpańskiej organizacji adopcyjnej Créixer Junts, upoważnionej wówczas do działania w Polsce, złożył w sądzie wniosek o przysposobienie wraz z pełną dokumentacją wymaganą w Hiszpanii i w Polsce do kontynuowania postępowania w sprawie adopcji zgodnie z konwencją haską z 1993 r.

Na szczególne odnotowanie zasługuje wyjątkowo odpowiedzialne i staranne działanie polskiego sądu, który odmówił ustalenia okresu przedadopcyjnego (art. 120¹ k.r.o.) przed uprzednim upewnieniem się, czy wnioskodawcy są w pełni poinformowani o stanie zdrowia i rozwoju dziecka i przygotowani na trudności jego wychowania zarówno aktualnie, jak i w dalszej przyszłości, których wystąpienie jest pewne, choć nie można przewidzieć skali tych trudności. Takie stanowisko sądu było zapewne możliwe dzięki przedstawieniu karty dziecka oraz dokumentacji medycznej, psychologicznej, informacji o kolejnych etapach rozwoju dziecka.

Aby taką pewność osiągnąć, sąd zarządził badanie potencjalnych stron przysposobienia przez biegłych z OZSS. Termin badań wyznaczono w październiku 2018 r. Stosowne dodatkowe badania zostały też przeprowadzone w sierpniu 2018 r. w Hiszpanii przez fundację, która tam wcześniej przeprowadziła *ocenę psychosocjalną adekwatności do przysposobienia (Informe psychosocial a efecto de valoración de idoneidad para la adopción)*.

Wynikało z nich, że małżonkowie zostali dokładnie zapoznani z obecnymi i potencjalnymi przyszłymi problemami dziecka, które mieliby przysposobić. Wskazano im odpowiednich specjalistów do udzielenia wyjaśnień i konsultacji oraz poinformowano o miejscach porad i wsparcia, gdyby (w przypadku orzeczenia przysposobienia) pojawiły się jakieś problemy zdrowotne, edukacyjne, wychowawcze. Upewniono się, że odbyli stosowne konsultacje, zrozumieli doniosłość problemów, które mogą napotkać, przysposabiając dziecko, które doznało prenatalnej ekspozycji na alkohol. Wyniki tego dodatkowego badania zostały przekazane polskiemu sądowi w formie aneksu do *oceny psychosocjalnej adekwatności do przysposobienia*. Organ centralny Rządu Walencji, poinformowany o wynikach dodatkowych konsultacji, w związku z podtrzymaniem decyzji o przysposobieniu potwierdził zgodę na kontynuowanie postępowania oraz zapewnił, że w przypadku przysposobienia dziecka z niepełnosprawnościami, o którym mowa, uzyska ono zgodę na wjazd do Hiszpanii oraz zamieszkanie w tym państwie.

Dopiero na tej podstawie sąd orzekł o osobistej styczności wnioskodawców z dzieckiem w Polsce pod nadzorem ośrodka adopcyjnego prowadzącego sprawę dziecka. Po przyjeździe wnioskodawców do Polski i przejęciu pieczy nad dzieckiem OZSS przeprowadził badanie zarządzone przez sąd *na okoliczność ustalenia czy charakterystyka psychologiczna wnioskodawców pozwala na przyjęcie, że posiadają oni kwalifikacje osobiste i odpowiednią motywację do przysposobienia małoletniego dziecka, u którego zdiagnozowano częściowy płodowy zespół alkoholowy (PFAS) oraz objawy znacznej dysfunkcji OUN*. Opinia o pozytywnej konkluzji została sporządzona 22 października 2018 r. Sprawozdanie ośrodka adopcyjnego z przebiegu osobistej styczności stron, przygotowane przez pedagoga i psychologa ośrodka nadzorującego styczność kończy konkluzja: *Decyzja małżonków wydaje się być przemyślana i ugruntowana. Przysposobienie małoletniego X.Y. przez wnioskodawców jest zgodne z jego dobrem i stanowi właściwe zabezpieczenie interesów małoletniego w przyszłości*.

Na uwagę zasługuje też szczegółowe przesłuchanie wnioskodawców na rozprawie, która trwała (z udziałem tłumacza) 3 godziny i 40 minut.

Przysposobienie zostało orzeczone. Choć sąd uzyskał z Ministerstwa Sprawiedliwości oficjalny tekst prawa adopcyjnego obowiązującego w Walencji i jego przekład na język polski, wskazał w treści postanowienia kończącego postępowanie, iż przysposobienie wywołuje skutki z art. 121 k.r.o.

Przypadek drugi

Charakterystyka sprawy

1. Państwo, do którego nastąpi przeniesienie miejsca zamieszkania dziecka (Państwo stałego pobytu wnioskodawcy/wnioskodawców): **Włochy**.
2. Przedmiot wniosku: o przysposobienie pełne, wspólne jednego dziecka.
3. Przysposabiający: Wnioskodawca/wnioskodawcy w sprawie – małżonkowie; oboje narodowości włoskiej, obywatele Włoch.
4. Osoba przysposabiana: dziewczynka, wiek w dniu orzekania w pierwszej instancji – 5 lat i 4 miesiące. Zdiagnozowano zespół wad wrodzonych Pierre’a Robina¹⁰⁹ i zespół Klippela-Feila¹¹⁰. Nadal ma problemy logopedyczne (bardzo niewyraźna mowa). Wielokrotnie hospitalizowana, wymaga stałej rehabilitacji.
5. Profesjonalny pełnomocnik wnioskodawców – polski adwokat będący jednocześnie przedstawicielem włoskiej organizacji La Primogenita.
6. Okres bezpośredniej styczności w Polsce – został orzeczony. Wynosił 21 dni.
7. Rozstrzygnięcie – orzeczenie przysposobienia pełnego.
8. Kontrola instancyjna – nie było.
9. Informacje postadopcyjne w aktach sprawy – nie było.

Stan faktyczny

Wnioskodawcy pochodzą z różnych regionów Włoch. Poznali się na krajowym zjeździe wyznaniowej organizacji społecznej, w której pracowali jako wolontariusze. Przed zawarciem małżeństwa zamieszkali razem.

¹⁰⁹ Zespół Pierre’a Robina – rzadki zespół wad wrodzonych, dotyczący twarzoczaszki. Charakteryzuje go niedorozwój żuchwy, cofnięcie brody, rozszczep podniebienia, mały lub olbrzymi język, zapadanie się języka ku tyłowi, niedorozwój ucha zewnętrznego.

¹¹⁰ Zespół Klippela-Feila (ang. Klippel-Feil syndrome, KFS) to wrodzona anomalia rozwojowa kręgów szyjnych prowadząca do ich zrośnięcia, co wyraża się m.in. skróceniem szyi, nisko schodzącą linią włosów i różnymi innymi objawami. Leczenie ma charakter objawowy. Do zabiegu kwalifikowani są chorzy z przewlekłym bólem, neuropatią, mielopatią oraz udokumentowaną niestabilnością kręgosłupa.

W okresie gdy razem mieszkali u kobiety wykryto nowotwór w układzie rozrodczym, którego usunięcie chirurgiczne ratujące życie wykluczało możliwość posiadania dzieci. Choć ona chciała z tej przyczyny zakończyć związek, narzeczony świadomie go podtrzymywał, towarzysząc w procesie leczenia i rekonwalescencji, oraz przekonał wybrankę do zawarcia małżeństwa, co nastąpiło w 2008 r.

Od tego czasu małżonkowie rozważali powiększenie rodziny przez przysposobienie, konsultując swoje plany z rodzinami i uzyskując od nich wsparcie. Rozpoczęli od odbycia szkolenia przygotowanego przez organizację Genitori si diventa (Rodzicami się stajemy). Skorzystali z licznych konsultacji ze specjalistami w zakresie problematyki związanej z przysposobieniem, w szczególności nabyli wiedzę o trudnościach, jakie wiążą się z rodzicielstwem adopcyjnym.

Trzyletnie oczekiwanie na wskazanie dziecka do przysposobienia krajowego nie przyniosło rezultatu, co skłoniło małżonków do rozważenia przysposobienia dziecka z innego kraju. Tu też napotkali trudności i rozczarowania. Bezskutecznie oczekiwali na dziecko z Senegalu. Gdy skierowali działania na przysposobienie dziecka z Polski za pośrednictwem organizacji adopcyjnej La Primogenita International Adoption, uzyskali wstępną propozycję przysposobienia 3-letniej dziewczynki zakwalifikowanej do adopcji zagranicznej, którą zaakceptowali. Na ostatnim etapie poprzedzającym kontakt bezpośredni Ministerstwo Rodziny Pracy i Polityki Społecznej – w listopadzie w 2017 r. – odmówiło swojej akceptacji na kontynuowanie procedury adopcyjnej, oceniając, że przysposobienie zagraniczne tej małoletniej nie leży w jej najlepszym interesie i nie zmieniło tej oceny mimo odwołania sporządzonego przez Publiczny Ośrodek Adopcyjny w Krakowie. Kolejnym zaproponowanym dzieckiem okazała się małoletnia, której dotyczy niniejsze postępowanie.

Dziewczynka sprawna intelektualnie, ale z licznymi wadami rozwojowymi (urodziła się 25 kwietnia 2014 r. z bardzo dużym rozszczepem podniebienia twardego i nieco mniejszym rozszczepem podniebienia miękkiego, wadą kręgosłupa i innymi problemami). Została porzucona przez niezamężną matkę. Pochodzenie dziecka od ojca nie zostało ustalone.

Po długim okresie hospitalizacji niemowlę skierowano do placówki opiekuńczo-terapeutycznej, w której nadal przebywa. Tylko dzięki wyjątkowemu zaangażowaniu personelu placówki udało się uniknąć żywienia dojelitowego dziecka przy użyciu sond lub zgłębników.

Dziewczynka była wielokrotnie hospitalizowana. Przeprowadzono zabiegi operacyjne rozszczepów podniebienia. Przez cały czas jest rehabilitowana (ostatnio już tylko dwa razy w tygodniu).

Poszukiwania rodziny adopcyjnej w kraju rozpoczęto 26 czerwca 2015 r., ale okazały się nieskuteczne. Do przysposobienia związanego z przeniesieniem poza granice Polski została zakwalifikowana 11 maja 2017 r. W pierwszej kolejności zaproponowano jej przysposobienie małżonkom mieszkającym w Szwecji w celu połączenia ze starszą przyrodnią siostrą, którą

oni wcześniej adoptowali, ale ci – po rozważeniu takiej możliwości – odmówili, oceniając, iż nie podołają obowiązkowi.

Małżonkowie z Włoch, którzy finalnie przysposobili małoletnią, zaaprobowali przedstawioną im kandydaturę dziecka mimo jego niepełnosprawności, zaś Komisja Kwalifikacyjna KOA w Warszawie na posiedzeniu 11 marca 2019 r. uznała, że są odpowiednimi kandydatami do przysposobienia tego dziecka. Pozytywna opinia kwalifikacyjna z takim doбором stron została przekazana m.in. do publicznego ośrodka adopcyjnego właściwego z uwagi na miejsce pobytu dziecka.

Włoski organ centralny 17 kwietnia 2019 r., a polski 3 lipca 2019 r. zezwoliły na kontynuowanie procedury adopcyjnej. Dnia 19 lipca 2019 r. wnioskodawcy po raz pierwszy spotkali się z dzieckiem na terenie placówki, w której ono przebywa. Nie zmienili decyzji w sprawie przysposobienia. Wniosek w tej sprawie został złożony przez ich pełnomocnika – polskiego adwokata – 2 sierpnia 2019 r.

Trzytygodniowy okres przedadopcyjny przebiegł w zadowalający obie strony sposób. Był nadzorowany przez ośrodek adopcyjny prowadzący sprawę dziecka. Kontakt z wnioskodawcami przez cały czas trwania osobistej styczności stron zachowywał też opiekun dziewczynki (jej wychowawczyni z placówki).

Sąd wysłuchał małoletnią w obecności opiekuna. Spisano protokół z wysłuchania, z którego wynika, że to dziecko zadecydowało o obecności opiekuna. Protokół jest bardzo szczegółowy. Zawiera nie tylko treść wypowiedzi, ale i opis zachowania dziewczynki, intonacji jej głosu, mimiki i innych niuansów zachowania, zmieniającego się w zależności od wypowiedzanych kwestii potwierdzających spontaniczność wypowiedzi. Wynika z nich aproba dla przysposabiających i pragnienie szybkiego wyjazdu z nimi.

Z akt wynika, że po pierwszym spotkaniu z dzieckiem w lipcu 2019 r. wnioskodawcy zabrali ze sobą do Włoch kopie dokumentów medycznych w celu dokonania konsultacji w przedmiocie całokształtu potrzeb zdrowotnych dziecka, ustalenia placówek medycznych specjalizujących się w leczeniu i rehabilitacji dzieci mających takie problemy zdrowotne jak kandydatka do przysposobienia. Uzyskali przyrzeczenie wstępne objęcia dziecka opieką medyczną, w tym w placówce klinicznej będącej najlepszym ośrodkiem leczenia osób z zespołem Klippla-Feila.

Odnótowania wymaga, że zarówno sąd, jak i prokurator, który przystąpił do sprawy, wykazali bardzo duże zaangażowanie w ustalaniu różnych kwestii istotnych dla oceny dobra dziecka m.in. została przesłuchana, znająca dziecko praktycznie od urodzenia, jego wychowawczyni z placówki pełniąca funkcję opiekuna.

Pozwoliło to na uzyskanie wiedzy o historii leczenia i rehabilitacji dziewczynki, ale także przykładowo na temat jej przeżyć związanych z kolejnymi rozstaniem z ważnymi dla niej współwychowankami, którzy odchodzili w następstwie przysposobień. Sąd interesował się też wychowaniem religijnym dziecka (wiadomo, że w przedszkolu uczęszczała na lekcje

religii) oraz prawdopodobieństwem nawiązania kontaktów ze znanymi przysposabianej dziećmi, które wskutek adopcji mieszkają we Włoszech, a także szansą na poznanie przez nią w przyszłości przyrodniego rodzeństwa.

Przypadek trzeci

Charakterystyka sprawy

1. *Państwo, do którego nastąpi przeniesienie miejsca zamieszkania dziecka* (Państwo stałego pobytu wnioskodawcy/wnioskodawców): **Włochy**.
2. *Przedmiot wniosku*: o przysposobienie pełne, wspólne dwojga dzieci.
3. *Przysposabiający*: Wnioskodawca/wnioskodawcy w sprawie – małżonkowie; oboje narodowości włoskiej, obywatele Włoch.
4. *Osoby przysposabiane*: dwie siostry. *Starsza dziewczynka*, wiek w dniu orzekania w pierwszej instancji – 7 lat i 3 miesiące. Urodzona jako wcześniak z małopłowiem, wadą serca ASD¹¹¹, wadą przewodu pokarmowego, zespołem zaburzeń oddychania. Ma znaczny niedosłuch (konieczne aparaty słuchowe), wadę wzroku (tylko jedno oko widzące), wady wymowy, dysplazję oskrzelowo-płucną, alergię. Wielokrotnie była hospitalizowana. Zdiagnozowano umiarkowaną niepełnosprawność intelektualną. Uczęszcza do szkoły dla osób głuchych i niedosłyszących. *Młodsza dziewczynka*, wiek w dniu orzekania w pierwszej instancji – 6 lat i 5 miesięcy. Urodzona jako wcześniak z wrodzonym zapaleniem płuc i problemami kardiologicznymi. Pod kontrolą pulmonologiczną. Wymaga stałej rehabilitacji w związku ze znaczną wadą postawy oraz zajęć logopedycznych i korygujących dysleksję. Dziewczynki z uwagi na potrzeby zdrowotne (w szczególności starszej z nich) przebywają w placówce terapeutyczno-opiekuńczej.
5. *Profesjonalny pełnomocnik wnioskodawców* – polski adwokat będący jednocześnie przedstawicielem włoskiej organizacji La Primogenita.
6. *Okres bezpośredniej styczności w Polsce* – został orzeczony. Wynosił 21 dni w tym 8 dni w miejscowości zamieszkania dzieci – w hotelu, pozostały okres w dużym mieście wojewódzkim – w wynajętym mieszkaniu.
7. *Rozstrzygnięcie* – orzeczenie przysposobienia pełnego.
8. *Kontrola instancyjna* – nie było.
9. *Informacje postadopcyjne w aktach sprawy* – nie było.

¹¹¹ Wada serca ASD – *atrial septal defect* – to ubytek przegrody międzyprzedsionkowej. Wada powstaje w wyniku nieprawidłowego tworzenia się przegrody międzyprzedsionkowej we wczesnym okresie życia płodowego.

Stan faktyczny

Dla sióstr pochodzących z małżeństwa rodziców pozbawionych władzy rodzicielskiej nad córkami, z których starsza ma poważne problemy zdrowotne i trwałe niepełnosprawności (umiarkowana niepełnosprawność intelektualna, niedosłuch, niedowidzenie), rozpoczęto poszukiwanie kandydatów na rodziców adopcyjnych 4 maja 2017 r., ale nie znaleziono ich w kraju do 7 grudnia 2017 r. W tej dacie Komisja do spraw adopcji Wojewódzkiego Ośrodka Adopcyjnego (dalej: WOA) w Warszawie, po zasięgnięciu opinii Ministerstwa Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej, zakwalifikowała małoletnie do przysposobienia związanego z przeniesieniem poza granice Polski.

Zważywszy na silny związek emocjonalny dziewczynek i stałe ich przebywanie w tej samej placówce terapeutyczno-opiekuńczej, nie rozważano ich rozdzielania i poszukiwania rodziny adopcyjnej tylko dla młodszej z nich, mniej obciążonej zdrowotnie i bez niepełnosprawności intelektualnej.

Wnioskodawcy – Włosi o włoskim obywatelstwie – zawarli wyznaniowy związek małżeński 23 czerwca 2007 r. Planowali posiadanie wielodzietnej rodziny i podjęli starania, aby stworzyć odpowiednie warunki materialne i mieszkaniowe dla realizacji tego planu. Jednakże po dwóch latach bezskutecznych starań o posiadanie biologicznego dziecka dowiedzieli się o bezpłodności małżeńskiej. Po „przepracowaniu” żałoby z tej przyczyny rozpoczęli przygotowanie do roli rodziców adopcyjnych, odbywając stosowne szkolenia i konsultacje.

Sąd dla Nieletnich w Brescii w orzeczeniu z 5 czerwca 2012 r. uznał ich za zdolnych do przysposobienia jednego lub dwojga dzieci (w takim przypadku wyłącznie rodzeństwa) obcej narodowości. Małżonkowie powierzyli starania o dobór dzieci do przysposobienia licencjonowanemu stowarzyszeniu adopcyjnemu La Primogenita International Adoption, współpracującemu z KOA w Warszawie.

Pozytywną opinię kwalifikacyjną tego ośrodka adopcyjnego jako kandydaci na rodziców adopcyjnych dla sióstr przebywających w placówce terapeutyczno-opiekuńczej uzyskali 20 marca 2018 r.

Organy centralne: Komisja do spraw Adopcji Międzynarodowych przy Biurze Prezesa Rady Ministrów Włoch 22 kwietnia 2018 r. oraz Departament Polityki Rodzinnej polskiego Ministerstwa Rodziny, Pracy i Polityki Socjalnej 9 października 2018 r. wyraziły zgodę na kontynuację procedury adopcyjnej przez strony zamierzonego przysposobienia.

Późniejsi wnioskodawcy po raz pierwszy spotkali się z siostrami 6 listopada 2018 r. na terenie placówki, w której one mieszkają. Przy spotkaniu był obecny ich opiekun, pedagog ośrodka adopcyjnego prowadzącego sprawę dziewczynek oraz polski przedstawiciel włoskiej organizacji adopcyjnej. Małżonkom przedstawiono dodatkowe informacje dotyczące dzieci.

Pierwsze spotkanie przebiegło w satysfakcjonujący obie strony sposób. Przez kolejne trzy dni spotkania były ponawiane, a 28 listopada 2018 r. pełnomocnik wnioskodawców złożył w sądzie wniosek o przysposobienie.

Wnioskodawcy zaopatrzeni w odpowiednią dokumentację medyczną podjęli we Włoszech ustalenia w przedmiocie odpowiednich placówek i specjalistów mogących udzielać dziewczynom stosownej pomocy medycznej, rehabilitacyjnej, protetycznej oraz wszelkiej innej w przypadku orzeczenia przysposobienia i zamieszkania dzieci we Włoszech. Jednocześnie przysyłali dzieciom kartki i kontaktowali się z nimi na odległość.

Orzeczona przez sąd 28 grudnia 2018 r. osobista styczność przedadopcyjna stron w Polsce rozpoczęła się 4 stycznia 2019 r.

Po kilku dniach starsza dziewczynka zachorowała na zapalenie płuc i wymagała krótkiej, 5-dniowej, hospitalizacji. W tym czasie wnioskodawcy dzielili się pieczą nad siostrami. Jedno towarzyszyło chorej dziewczynce w szpitalu, drugie opiekowało się młodszą. Pozwoliło to na większą koncentrację uwagi na każdej z przysposabianych, która nie powodowała zazdrości drugiej z nich, i było ocenione jako korzystne dla nawiązywania więzi emocjonalnej.

Osobista styczność była nadzorowana przez ośrodek adopcyjny, a sprawozdanie z jej przebiegu pozytywne. Sąd na nim nie poprzestał i zarządził opinię biegłego psychologa na okoliczność: (1) psychologicznej charakterystyki osobowości każdej z małoletnich, (2) kompetencji wychowawczych każdej z osób wnioskujących o przysposobienie wspólne, (3) psychologicznych więzi dzieci z wnioskodawcami, (4) psychologicznych przeciwwskazań do przysposobienia małoletnich w szczególności w aspekcie ich przemieszczenia za granicę.

Biegły zastosował następujące metody badawcze: analizę akt spraw sądowych dotyczących dzieci (pozbawienie władzy rodzicielskiej rodziców, ustanowienie opieki, kolejne „zarządzenia opiekuńcze” dotyczące sprawowania bezpośredniej pieczy nad dziećmi, a także dotyczące nadzoru nad sprawowaniem opieki, sprawa o przysposobienie), wywiad z każdym z wnioskodawców i obserwacja ich zachowania, obserwacja bezpośrednich relacji wnioskodawców z dziećmi, rozmowa kierowana z małoletnimi, badanie testowe dla dorosłych: *Skala Postaw Rodzicielskich M. Plopy*, badanie testowe dla małoletnich: wybrane próby z *Diagnozy Więzi Rodzinnych Dzieci i Młodzieży* opracowanej przez A. Lewandowską-Walter, M. Błażek i W. Bruskiego, testy rysunkowe).

W podsumowaniu obszernej (24-stronicowej) opinii biegły stwierdził *brak podstaw do twierdzenia, że pełna adopcja dzieci za granicę mogłaby narazić małoletnie na psychologiczną krzywdę czy zakłócenia ich rozwoju osobowego. Jednocześnie ocenił, że wnioskowane przysposobienie: należy traktować jako korzystne rozwiązanie, dające dzieciom szansę na funkcjonowanie w pełnej rodzinie w atmosferze akceptacji, troski i bezpieczeństwa.*

Sąd wysłuchał obydwie małoletnie, które jednoznacznie wyraziły pragnienie wyjazdu do Włoch z rodzicami (jak spontanicznie nazywały wnioskodawców). Młodsza dziewczynka

jednocześnie wyraziła smutek z powodu rozstania z najbliższą koleżanką, za którą już tęskni, ale też stwierdziła: *Tam, gdzie mam jechać, też są jakieś dziewczynki i będę miała koleżanki.*

Bardzo szczegółowych informacji o historii życia i problemach dzieci dostarczyło przesłuchanie opiekuna małoletnich (będącego pracownikiem socjalnym) sprawującego tę funkcję od dwóch lat. Dociekliwe było też wysłuchanie każdego z wnioskodawców. Wiele informacji (np. na temat placówek leczniczych dla dzieci we Włoszech) pochodziło też od pełnomocnika wnioskodawców będącego jednocześnie przedstawicielem włoskiej organizacji adopcyjnej La Primogenita International Adoption.

Przysposobienie zostało orzeczone 30 stycznia 2019 r. W aktach nie ma informacji o sytuacji dzieci po wyjeździe do Włoch.

3. Inne przypadki przysposobienia przez cudzoziemców niepozostających w rodzinnym związku z przysposobionym dzieckiem

Przypadek pierwszy

Charakterystyka sprawy

1. *Państwo, do którego nastąpi przeniesienie miejsca zamieszkania dzieci* (Państwo stałego pobytu wnioskodawcy/wnioskodawców): **USA, Wirginia.**
2. *Przedmiot wniosku:* o przysposobienie pełne, wspólne rodzeństwa trojga dzieci
3. *Przysposabiający:* Wnioskodawca/wnioskodawcy w sprawie – małżonkowie; Wnioskodawczyni: narodowość – „amerykańska”; obywatelstwo USA, jej matka miała polskich przodków (nosiła polskobrzmiące nazwisko);
4. *Wnioskodawca:* narodowość „amerykańska”, obywatelstwo USA, rodzina ma hiszpańskich przodków.
5. *Osoby przysposabiane:* troje dzieci (2 chłopców, 1 dziewczynka) rodzeństwo mające tę samą matkę; dwoje ma też tego samego ojca; pochodzenie od ojca jednego z dzieci nie zostało ustalone.
6. *Przysposabiany nr 1* – chłopiec, wiek w dacie orzekania przez sąd pierwszej instancji – 10 lat i 6 miesięcy, *Przysposabiany nr 2* – chłopiec, wiek w dacie orzekania przez sąd pierwszej instancji – 9 lat i 4 miesiące; pochodzenie od ojca nieustalone; *Przysposabiana nr 3* – dziewczynka, wiek w dacie orzekania przez sąd pierwszej instancji – 6 lat.
7. *Profesjonalny pełnomocnik wnioskodawców* – adwokat, siedziba kancelarii w mieście będącym siedzibą sądu orzekającego.
8. *Okres bezpośredniej styczności w Polsce* – został orzeczony. Wynosił 15 dni.
9. *Rozstrzygnięcie* – orzeczenie przysposobienia pełnego trojga dzieci.

10. *Kontrola instancyjna* – nie było.
11. *Informacje postadopcyjne w aktach sprawy* – nie było.

Stan faktyczny

W aktach sprawy jest bardzo mało informacji o dzieciach oczekujących na przysposobienie. Wiadomo, że dzieci przebywają w placówce opiekuńczo-wychowawczej z przyczyn „społecznych” bowiem żyjący rodzice dzieci (matka wszystkich dzieci i ustalony ojciec dwojga dzieci) zostali pozbawieni władzy rodzicielskiej w orzeczeniu z 20 stycznia 2016 r. Prawdopodobnie nadużywali alkoholu i rażąco zaniedbywali obowiązki wobec małoletnich.

Sprawą przysposobienia tych dzieci zajmował się katolicki ośrodek adopcyjny pełniący swe funkcje w mieście, w którym dzieci się urodziły i przebywały w instytucjonalnej pieczy zastępczej. Poszukiwania dla dzieci kandydatów na rodziców adopcyjnych w kraju rozpoczęto 16 czerwca 2016 r. Do 11 maja 2017 r. nie przyniosły one pozytywnego rezultatu. Komisja ds. adopcji WOA w Warszawie, prowadzącego centralny bank danych o dzieciach oczekujących na przysposobienie, zakwalifikowała małoletnich do przysposobienia związanego z przeniesieniem poza granice Polski.

Wskutek działań prowadzonych zgodnie z zasadami konwencji haskiej o ochronie dzieci i współpracy w dziedzinie przysposobienia międzynarodowego 20 czerwca KOA w Warszawie, współpracując z organizacją New Beginnings Adoption and Family Services, wydał pozytywną opinię kwalifikacyjną dla małżonków będących obywatelami USA jako kandydatów na rodziców adopcyjnych dla trojga rodzeństwa, którego dotyczy omawiany przypadek.

Wnioskodawcy są osobami zaangażowanymi religijnie w Kościele katolickim. Pracę zarobkową świadczą na rzecz instytucji związanych z Kościołem rzymskokatolickim w stanie, w którym zamieszkują. Zapewne przynależność do tego kościoła wynika z pochodzenia ich przodków z państw europejskich, w których Kościół rzymskokatolicki ma pozycję dominującą. Przodkowie wnioskodawcy byli Hiszpanami (on sam jest opisywany jako *mężczyzna pochodzenia latynoskiego*). Wiadomo, że biegle zna język hiszpański, a przez pewien okres swojej kariery zawodowej pracował jako wykładowca historii i problematyki latynoamerykańskiej). Matka wnioskodawczyni ma polskich przodków. Z wywiadu adopcyjnego wynika, iż wnioskodawczyni od najmłodszych lat była wychowywana religijnie i trwa w swojej tożsamości religijnej nieprzerwanie, natomiast wnioskodawca zaangażował się religijnie dopiero w okresie nauki w szkole średniej.

Wnioskodawcy poznali się, działając w Katolickiej Kampanii Rozwoju Społecznego. Zawarli wyznaniowy związek małżeński 21 lutego 2009 r., planując wielodzietną rodzinę, jednakże pozostają bezdzietni. Odbili wszystkie wymagane przez prawo stanowe kursy przygotowujące do przysposobienia i spełnili inne warunki konieczne, aby ubiegać się o przysposobienie. Powierzyli przeprowadzenie wywiadu adopcyjnego katolickiej licencjonowanej organizacji.

Zdecydowali się na rodzicielstwo adopcyjne, wyrażając gotowość przysposobienia rodzeństwa liczącego nie więcej niż czworo dzieci. Biorąc pod uwagę możliwość przysposobienia dziecka z Polski, oboje rozpoczęli naukę języka polskiego (wiadomo jednak, że nie mówią w tym języku).

Oboje wnioskodawcy uzyskali wyższe wykształcenie uniwersyteckie. Mają trzypokojowy dom o powierzchni 147 m². Miesięczne zarobki netto obojga wynoszą łącznie 8511 USD (roczne przychody brutto 165 tys. USD). Ich majątek netto został wyceniony na 152 599 USD (brutto 674 205 USD). Każde z małżonków ma polisy ubezpieczeniowe. Ich majątek i bieżące przychody są wystarczające dla zapewnienia utrzymania, kształcenia i ewentualnego leczenia przysposobionych dzieci.

Na przysposobienie zdecydowali się zaocznie. Nie zmienili decyzji w okresie krótkiego okresu przedadopcyjnego, mieszkając z dziećmi w Polsce. Przysposobienie zostało orzeczone.

Przypadek drugi

Charakterystyka sprawy

1. Państwo, do którego nastąpi przeniesienie miejsca zamieszkania dziecka (Państwo stałego pobytu wnioskodawcy/wnioskodawców): **Włochy**.
2. Przedmiot wniosku: o przysposobienie pełne, wspólne jednego dziecka.
3. Przysposabiający: Wnioskodawcy w sprawie – małżonkowie, oboje o narodowości włoskiej i włoskim obywatelstwie.
4. Osoba przysposabiana: dziewczynka, wiek w dniu orzekania w pierwszej instancji – 5 lat i 4 miesiące.
5. Profesjonalny pełnomocnik wnioskodawców – nie był ustanowiony.
6. Okres bezpośredniej styczności w Polsce – został orzeczonej. Wynosił 17 dni, został przedłużony „do zakończenia postępowania w sprawie”.
7. Rozstrzygnięcie – orzeczenie przysposobienia pełnego.
8. Kontrola instancyjna – nie było.
9. Informacje postadopcyjne w aktach sprawy – nie było.

Stan faktyczny

Emocjonalna droga wnioskodawców do wystąpienia o przysposobienie była długa i trudna. Rozpoczynając wspólne życie – najpierw w 4-letnim związku kohabitacyjnym – wiedzieli, że biologiczne rodzicielstwo nie jest możliwe z uwagi na wrodzoną wadę układu rozrodczego kobiety wykluczającą możliwość odbycia ciąży. Kobieta poinformowała o tym partnera już na początku ich związku, decydując o jego niesformalizowanym charakterze, aby ułatwić

darzonemu uczuciem mężczyźnie rozstanie, gdy dojrzeje w nim pragnienie posiadania biologicznego potomstwa. Wobec akceptującej postawy partnera para świadomie zdecydowała o zawarciu małżeństwa (co nastąpiło 14 czerwca 2008 r.) i o utworzeniu rodziny przez rodzicielstwo adopcyjne.

Podjęli działania zmierzające do realizacji tego planu po upływie około dwóch lat od zawarcia małżeństwa, poddając się wszystkim procedurom weryfikującym ich kandydatury jako rodziców adopcyjnych. Jednakże dwukrotnie, po przejściu pełnego cyklu przygotowań (wywiady adopcyjne, szkolenia, konsultacje, aktualizacja wymaganej dokumentacji ich sytuacji zdrowotnej, zawodowej, majątkowej itp.) wycofywali się z decyzji. W 2011 r. nastąpiło to po rozmowie z sędzią honorowym (*giudice onorario*¹¹²). W 2017 r. także nastąpiło to po rozmowie w sądzie.

Z akt nie wynika, czy sędzia – po dokładnym zapoznaniu się z oceną małżonków jako kandydatów do rodzicielstwa adopcyjnego, jaka znajdowała się w ich dokumentacji – zasugerował ponowne przemyślenie decyzji, nisko oceniając szanse małżonków na wskazanie im dziecka w kraju bądź za granicą, czy też małżonkowie nie byli jeszcze psychicznie gotowi do takiej zasadniczej zmiany w swoim życiu.

Pozytywna decyzja co do przysposobienia dziecka z zagranicy zapadła w Sądzie dla Nieletnich w Mediolanie 22 października 2019 r.

Z *Wywiadu dotyczącego aspektów psychologicznych i społecznych funkcjonowania rodziny i gotowości do przysposobienia* z 22 stycznia 2022 r. adresowanego do Sądu dla Nieletnich w Mediolanie wynika, że w 2018 r. zaproponowano małżonkom ponowne zapoznanie się z problematyką przysposobienia oraz zasugerowano nowe badanie psychologiczne ich gotowości do adopcji, wykonane przez inny zespół oceniający, aby stworzyć warunki do maksymalnie rzetelnego, neutralnego podejścia do nich, bez sugerowania się wcześniejszymi ocenami.

W związku z wcześniejszymi niepowodzeniami, małżonkowie podjęli indywidualną pracę z terapeutą mającą pomóc im przezwyciężyć niepewność i obawy wobec procedur polegających na ocenianiu ich kandydatur. W marcu 2018 r. rozpoczęli kolejny kurs dla par kandydujących na rodziców adopcyjnych i, jeszcze przed zakończeniem terapii, w czerwcu 2018 r., podjęli decyzję o zgłoszeniu gotowości do przysposobienia. We wskazanym *Wywiadzie* z 22 stycznia 2022 r. oceniono, że:

są gotowi przyjąć dziecko w wieku przedszkolnym, ale czują się bardziej zorientowani na młodsze dziecko w wieku od jednego do czterech lat, podobne do nich kulturowo. Wyjaśniają, że czują się gotowi do opieki, zabawy, interakcji i mają nadzieję przejść z nim przez większość etapów rozwoju. Kierują się w stronę krajów Europy Wschodniej, ponieważ uważają,

¹¹² *Il Giudice Onorario di Tribunale* to sędzia niezawodowy. We Włoszech wymiar sprawiedliwości w sądach powszechnych sprawują sędziowie zawodowi, tzw. sędziowie w togach (*giudici togati*), powoływani na czas nieokreślony po przejściu procedury konkursowej, oraz sędziowie niezawodowi, zwani honorowymi (*giudici onorari*).

że są one bliższe Włochom zarówno pod względem fizycznej odległości, jak i kulturowym. [...] Są przychylnie nastawieni wobec łagodnej, odwracalnej niepełnosprawności, której zakres chcieliby poznać w chwili otrzymania propozycji dziecka; wykluczają poważne schorzenia, wykorzystywanie seksualne, które uważają za temat zbyt złożony, by mogli się nim zajmować [...] Mają oni niewiele informacji na temat kwestii związanych z adopcją międzynarodową [...] skontaktowali się z kilkoma licencjonowanymi organizacjami (aby poszerzyć posiadane informacje i zrozumieć, czy wyobrażenie dziecka, które mają jest zgodne z rzeczywistością w innych krajach. [...] Można stwierdzić, że para ma silną motywację do adopcji [...]”.

Prowadzenie sprawy przysposobienia dziecka z Polski wnioskodawcy powierzyli organizacji adopcyjnej Nuova Associazione Di genitori Insieme per l'Adozione (Nowe Stowarzyszenie Rodziców Razem na Rzecz Adopcji NADIA ONLUS) współpracującej z KOA w Warszawie. Zaproponowano im możliwość przysposobienia wychowanki placówki opiekuńczej, której rodzice zostali pozbawieni władzy rodzicielskiej, urodzonej 19 października 2017 r., co zaakceptowali 28 czerwca 2022 r. Pozytywna opinia kwalifikacyjna Komisji Kwalifikacyjnej KOA w Warszawie zapadła 30 czerwca 2022 r.

W aktach nie ma informacji na temat stanu zdrowia i rozwoju dziecka ani innych okoliczności, które spowodowały, że poszukiwanie dla niego (od 23 lipca 2021 r.) kandydatów na rodziców adopcyjnych w kraju nie przyniosło pozytywnego rezultatu. W konsekwencji 4 listopada 2021 r. zakwalifikowano małoletnią do przysposobienia związanego z przeniesieniem poza granice Polski.

W dniu 28 grudnia 2022 r. małżonkowie po raz pierwszy spotkali się z dzieckiem na terenie placówki, w której ono przebywało, a już następnego dnia wpłynął do sądu ich wniosek z żądaniem przysposobienia.

Na rozprawie 27 lutego 2023 r. małżonkowie podtrzymali wniosek, poinformowali o adresie, pod jakim mieszkają w Polsce, wnioskując, aby w znajdującym się tam mieszkaniu mogli sprawować bezpośrednią pieczę nad dziewczynką.

Sąd, na podstawie art. 120¹ k.r.o., orzekł 17-dniowy okres osobistej styczności wnioskodawców z dzieckiem, powierzając nadzór nad jego przebiegiem miejscowemu katolickiemu ośrodkowi adopcyjnemu, który prowadził sprawę dziewczynki, zobowiązując go do przedstawienia sprawozdania z nadzoru do dnia poprzedzającego termin, do którego odroczył rozprawę. Podmiot nadzorujący pozytywnie ocenił przebieg bezpośredniej styczności wnioskodawców i dziecka.

Przysposobienie zostało orzeczone 15 marca 2023 r. Sąd przedłużył osobistą styczność stron do dnia uprawomocnienia się postanowienia o przysposobieniu. W treści tego postanowienia m.in. znalazło się stwierdzenie o zgodności przysposobienia z art. 23 konwencji haskiej o ochronie dzieci i współpracy w dziedzinie przysposobienia międzynarodowego.

Przypadek trzeci*Charakterystyka sprawy*

1. *Państwo, do którego nastąpi przeniesienie miejsca zamieszkania dzieci* (Państwo stałego pobytu wnioskodawcy/wnioskodawców): **USA**.
2. *Przedmiot wniosku*: o przysposobienie pełne, wspólne jednego dziecka.
3. *Przysposabiający*: Wnioskodawcy w sprawie – małżonkowie; *Wnioskodawczyni*: narodowość – polska (mówi po polsku, doskonali język); obywatelstwo – USA. *Wnioskodawca*: narodowość – bałkańsko-węgierska (ojciec przybył do USA z b. Jugosławii, matka była Węgierką), obywatelstwo – USA.
4. *Osoba przysposabiana*: dziewczynka, wiek w dniu orzekania w pierwszej instancji – 11 lat i 4 miesiące.
5. *Profesjonalny pełnomocnik wnioskodawców* – nie był ustanowiony – pomocy udzielał przedstawiciel zagranicznej agencji adopcyjnej The Open Door Agency, Inc.
6. *Okres bezpośredniej styczności w Polsce* – został orzeczone. Wynosił 14 dni, został przedłużony „do zakończenia postępowania w sprawie”.
7. *Rozstrzygnięcie* – orzeczenie przysposobienia pełnego.
8. *Kontrola instancyjna* – nie było.
9. *Informacje postadopcyjne w aktach sprawy* – nie było.

Stan faktyczny

Poszukiwania kandydatów na rodziców adopcyjnych w kraju dla małoletniej wychowanki placówki opiekuńczej, urodzonej 21 kwietnia 2007 r., której rodzice zostali pozbawieni władzy rodzicielskiej, rozpoczęto 26 września 2016 r. Nie znaleziono ich do 25 kwietnia 2017 r. Na posiedzeniu odbytym w tym dniu – Komisja ds. adopcji WOA w Warszawie, prowadzącego centralny bank danych o dzieciach oczekujących na przysposobienie, zakwalifikowała małoletnią do przysposobienia związanego z przeniesieniem poza granice Polski.

Strony późniejszego przysposobienia poznały się w ramach tzw. programu hostingowego realizowanego w USA. W okresie od 15 grudnia 2016 r. do 15 stycznia 2017 r. małoletnia, będąca wychowanką publicznej placówki opiekuńczej, w ramach takiego programu, przebywała w USA w rodzinie wnioskodawców.

W aktach nie ma żadnych informacji dotyczących tego programu ani jego organizatorów ze strony polskiej i amerykańskiej. Wynika z nich jednak, iż w trakcie czynności poprzedzających złożenie do sądu wniosku w analizowanej sprawie dopuszczono prowadzenie stosownego postępowania w trybie konwencji haskiej o ochronie dzieci i współpracy w dziedzinie

przysposobienia międzynarodowego dopiero wskutek pozytywnego załatwienia odwołania od decyzji odmownej¹¹³ ze strony polskiej.

Nie można więc wykluczyć, iż – być może – pobyt przysposabianej u przysposabiających zorganizowała amerykańska organizacja o nazwie: Be Love! Orphan Outreach Missions (B.L.O.O.M.), której działalność w Polsce, podjęta prawdopodobnie w 2015 r., wzbudziła później wątpliwości w resortach rodziny i sprawiedliwości¹¹⁴.

¹¹³ W piśmie z 12 marca 2018 r. Departament Polityki Rodzinnej Ministerstwa Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej – wykonujący zadania polskiego organu centralnego – odmówił zgody na dalsze postępowanie w procedurze przysposobienia międzynarodowego toczącego się zgodnie z przepisami konwencji haskiej z dnia 29 maja 1993 r., o ochronie dzieci i współpracy w dziedzinie przysposobienia międzynarodowego, Dz.U. z 2000 r. Nr 39, poz. 448. Organ centralny wyraził stanowisko, iż na podstawie dokumentów przekazanych przez KOA w Warszawie oraz przez licencjonowaną amerykańską organizację adopcyjną *Open Door Adoption Agency*, że przysposobienie ww. małoletniej nie leży w jej najlepszym interesie. Odnotowania wymaga, że opinia kwalifikacyjna dotycząca „stron” zamierzonego przysposobienia, wydana 7 września 2017 r. była pozytywna (KOA stwierdził w niej, że popiera starania późniejszych wnioskodawców o przysposobienie w/w dziecka, oceniając, że: *małżeństwo to stworzy dziewczynce ciepłą atmosferę rodzinną i odpowiednie warunki pełnego rozwoju*). Odmowa ta została anulowana i w piśmie z 5 lipca 2018 r. wskazany organ centralny wyraził, na podstawie art. 17 pkt c konwencji, zgodę na dalsze postępowanie w procedurze adopcyjnej.

¹¹⁴ Z informacji *Pobyt dzieci w USA*, zamieszczonej 23 kwietnia 2015 r. na portalu internetowym *Domy dziecka* wynika, iż o możliwość organizowania pobytów w USA dzieci z polskich domów dziecka ubiegała się pozarządowa organizacja z USA o nazwie Be Love! Orphan Outreach Missions (B.L.O.O.M.). Miały to być pobyty dzieci z domów dziecka w wieku od 8 do 14 lat (także z niepełnosprawnościami) w amerykańskich rodzinach, trwające od 4 do 6 tygodni w okresach wakacji zimowych i letnich. Ze wskazanej informacji wynikało, że wymieniona organizacja realizowała program goszczenia dzieci z zagranicy od ponad 10 lat. Organizacja deklarowała przysyłanie sprawozdań z pobytu dzieci (z fotografiami) co tydzień oraz możliwość kontaktów telefonicznych dzieci z ich opiekunem z Polski. Organizacja zapewniała, że rodziny goszczące są poddawane wieloaspektowej weryfikacji oraz muszą odbyć akredytowany warsztat rodziny goszczącej. Wszystkie koszty związane z pobytem dzieci i opiekuna (koszty pobytu oraz podróży, wsparcia, dokumentacji) są pokrywane w ramach programu *poprzez datki z dotacji*. Rodziny goszczące są zobowiązane do podpisania umowy, w której stwierdzają *pod przysięgą*, że wszystkie dzieci wrócą do Polski po zakończeniu programu goszczenia. Rodziny goszczące są informowane, że ewentualne czynności zmierzające do przysposobienia goszczonego dziecka mogą zostać rozpoczęte za pośrednictwem licencjonowanej organizacji adopcyjnej dysponującej stosowną akredytacją dopiero po powrocie goszczonego dziecka do ojczyzny. Na portalu zamieszczono informację o kontakcie z organizacją B.L.O.O.M. sugerującą, iż zainteresowani przedstawiciele polskich domów dziecka mogą bezpośrednio uzyskać wszelkie informacje. Na tymże portalu zamieszczono oświadczenie z 19 grudnia 2018 r. dotyczące kontaktów z Fundacją B.L.O.O.M. Wynika z niego, iż portal ostatecznie nie podjął współpracy ze wskazaną organizacją bowiem powzięto wątpliwości co do rzeczywistego celu proponowanych pobytów dzieci, zbliżonego do swoistego (niedozwolonego) pośrednictwa adopcyjnego. W sierpniu 2017 r. portal *Domy dziecka* otrzymał informacje o podejrzeniach udziału B.L.O.O.M. w *nielegalnych adopcjach oraz handlu dziećmi*: „oświadczenie dotyczące jednorazowego kontaktu (spotkania) z Fundacją BLOOM” oraz o przekazaniu całej korespondencji z tym podmiotem do odpowiednich organów ścigania z prośbą o monitorowanie sprawy. https://www.domydziecka.org/news/oswiadczenie_dotyczace_kontaktow_z_fundacja_bloom – [dostęp: 10.08.2023]. Odpowiadając na interpelację poseł Małgorzaty Kidawy-Błońskiej z 11 grudnia 2017 r. w sprawie zagranicznych adopcji polskich dzieci, podsekretarz stanu w Ministerstwie Sprawiedliwości Łukasz Piebiak (w piśmie z 25 stycznia 2018 r.) wskazał, iż Ministerstwo Sprawiedliwości powzięło informacje o nawiązaniu przez *Be Love! Orphan Outreach Missions, Inc.* z siedzibą w USA współpracy z Regionalnym Ośrodkiem Polityki Społecznej w Zielonej Górze, a także inne informacje dotyczące indywidualnych spraw. Ministerstwo Sprawiedliwości zwróciło się do prezesów właściwych sądów rejonowych o informację, czy prowadzone są postępowania o przysposobienie małoletnich uczestniczących w wyjazdach hostingowych do USA, organizowanych przez agencję B.L.O.O.M. i ewentualnie wskazanie, na jakim są etapie. Prokuratura Krajowa zwróciła się do podległych jednostek o podjęcie odpowiedniej aktywności przez prokuratora przed sądem w przypadku potwierdzenia zbieżności co do okoliczności wyjazdu dziecka i objęcia go procedurą adopcyjną na skutek wniosku osób, u których dziecko przebywało podczas wyjazdu hostingowego (pismo Prokuratury Krajowej z dnia 5 lipca 2017 r., nr PK IV Pc 1164.2017, skierowane do Ministerstwa Sprawiedliwości). W odpowiedzi na omawianą interpelację zamieszczono informację o badanych przez odpowiednie jednostki prokuratury przypadkach podejrzenia popełnienia przestępstwa m.in. z art. 211a k.k., przez przedstawicieli agencji B.L.O.O.M.

Z akt nie wynika, czy wnioskodawcy, nabywając status *rodziny goszczącej* małoletniego cudzoziemca będącego sierotą, działali z zamiarem poznania dziecka do przysposobienia (wcześniej w ramach tego programu gościli dziecko z Łotwy). Nie byli bowiem bezdzietni jak większość potencjalnych rodziców adopcyjnych.

Wnioskodawca ma dwoje pełnoletnich, samodzielnych dzieci z pierwszego małżeństwa rozwiązanego przez rozwód, z którymi zachowuje kontakt. Dla wnioskodawczyni małżeństwo z wnioskodawcą, zawarte 2 września 2000 r., jest pierwszym związkiem małżeńskim.

Wnioskodawcy mają wspólnego syna w wieku zbliżonym do przysposabianej dziewczynki. Chłopiec ma szczególne potrzeby w związku z alergią. Wymaga też wsparcia przy realizowaniu programu nauczania. Nie jest jednak postrzegany jako osoba z niepełnosprawnościami. Niemniej, koncentracja rodzicielska na jego potrzebach może być oceniana jako wyższa od przeciętnej. Zanim urodził się (z zagrożonej ciąży) wspólny syn, małżonkowie utracili pięcioro dzieci poczętych.

W tamtym okresie życia poważnie rozważali przysposobienie jako drogę do rodzicielstwa. Po urodzeniu syna, zważywszy na dotychczasową historię rodzicielstwa, nie rozważali kolejnej ciąży. Późniejsza matka adopcyjna była przysposobiona przez ojczyma, gdy liczyła 12 lat. Własne doświadczenie dziecka przysposobionego było dla niej bardzo pozytywne.

Z wywiadu adopcyjnego wynika, iż aktywność wnioskodawców w programie hostingowym rozpoczęła się w 2015 r., gdy późniejsza matka adopcyjna dowiedziała się od znajomej o możliwości goszczenia osieroconych dzieci z Europy Wschodniej. Pobyt pierwszego goszczonego dziecka w domu wnioskodawców pozwolił im (jak stwierdzono w wywiadzie adopcyjnym przy omawianiu motywacji do przysposobienia) *lepiej zrozumieć zagadnienia związane z historią dziecka i opieką nad nim, które pojawiają się wraz z obecnością osieroconego dziecka w rodzinie*. Nie można więc wykluczyć, iż udział w programie hostingowym wynikał z pragnienia poznania dzieci będących potencjalnymi kandydatami do przysposobienia.

W czasie pobytu małoletniej w domu przyszłych wnioskodawców nawiązane zostały bliższe relacje między nimi (a także z członkami rodziny wnioskodawców), podtrzymywane po powrocie dziecka do kraju. Strony zachowywały też kontakt za pomocą komunikatorów (Skype), porozumiewając się w języku polskim i angielskim.

Zapewne istotna dla procesu nawiązywania więzi była bardzo dobra znajomość języka polskiego u goszczącej dziecko oraz u jej rodziny zamieszkałej w USA, należących do środowiska polonijnego, a także podstawowa znajomość języka angielskiego u goszczonej dziewczynki (oceniana na świadectwach szkolnych na szóstkę). Późniejszy wnioskodawca nie ma polskiego rodowodu, ale pochodzi z rodziny emigrantów z Europy. Jego ojciec przybył do USA z Jugosławii, a matka z Węgier.

W październiku 2016 r. wnioskodawczyni przez 5 dni była w Polsce, spotykając się z dziewczynką. Prawdopodobnie od tego czasu decyzja o jej przysposobieniu ostatecznie została podjęta przez późniejszych wnioskodawców, a 18 stycznia 2017 r. do agencji upoważnionej

do przygotowywania wywiadów środowiskowych na potrzeby przysposobień międzynarodowych w stanie Wirginia Forever Families Adoption Services, Inc. (licencja w tym stanie nr CPA 192 ważna do 24 czerwca 2017 r.) wpłynął formalny wniosek o sporządzanie takiego wywiadu do postępowania o przeprowadzenie adopcji z Polski za pośrednictwem akredytowanej zgodnie z konwencją haską organizacji The Open Door Agency, Inc.

Małoletnia, wysłuchana bezpośrednio przez sąd, wyraziła aprobatę dla planu jej przysposobienia przez wnioskodawców. Okres styczności przedadopccyjnej został ustalony podczas rozprawy pierwotnie na 14 dni, ale przysposabiający, wsparci przez ośrodek adopcyjny oraz opiekuna dziecka, wnosili o jego przedłużenie do końca postępowania, aby dziewczynka nie musiała oczekiwać na prawomocne zakończenie postępowania w placówce, szczególnie że dwie najbliższe jej wychowawczynie, które dotychczas w placówce sprawowały nad nią bezpośrednią pieczę, zmieniły miejsce pracy. Nie miałyby z nimi kontaktu, co zapewne mogłoby wzmocnić u małej poczucie porzucenia i osamotnienia.

Na wzmiankę zasługuje jeden z dodatkowych argumentów przytoczony w piśmie ośrodka adopcyjnego. Była nim obawa realnego zagrożenia „interesów” przysposabianej i jej bezpieczeństwa ze strony wskazanej w piśmie (nazwa, adres) fundacji, która:

dąży przede wszystkim do całkowitego zablokowania postępowań zmierzających do przysposobienia związanego z przemieszczeniem dzieci poza granice Rzeczypospolitej Polskiej. Organizacja ta w sposób nieuzasadniony zarzuca wszelkim instytucjom, organizacjom i osobom uczestniczącym w procesie przysposobienia nieuczciwe działania. Podejmowane przez Fundację czynności polegają również na nawiązywaniu bezpośredniego kontaktu z dzieckiem (np. za pośrednictwem portali społecznościowych lub innych wychowanków placówek opiekuńczych) w celu wywierania wpływu na decyzję dziecka w sprawie przysposobienia. [...]

Sąd wydłużył okres osobistej styczności do prawomocnego zakończenia postępowania w postanowieniu z 10 września 2018 r., wydanym po przeprowadzeniu postępowania dowodowego, wysłuchaniu małej, wyrażeniu zgody na przysposobienie przez opiekuna dziecka (po uzyskaniu na to zezwolenia sądu opiekuńczego) oraz po wpływie do sądu sprawozdania ośrodka adopcyjnego sprawującego nadzór nad dotychczasowym przebiegiem styczności z jej przebiegiem oraz opinii ośrodka o nawiązaniu więzi emocjonalnych pomiędzy stronami wnioskowanego przysposobienia.

Po wpływie pisma z Sekcji Wiz Imigracyjnych Ambasady USA w Polsce informującego Sąd o zgodzie na adopcję poprzez wydanie *listu tzw. Artykułu 5 zgodnego z Konwencją haską i zapewnieniu o udzieleniu przysposobionej wizy imigracyjnej*, sąd orzekł przysposobienie 13 września 2018 r.

W postępowaniu zrealizowano wszystkie wymagania formalne przewidziane w konwencji haskiej. Prawdopodobnie nastąpiło to z większą starannością od przeciętnej zważywszy, iż

w okresie całej „procedury” wdrażano rygorystyczną politykę państwa odnośnie do dopuszczalności tzw. adopcji zagranicznych.

Polityka ta (aktualna nadal) zakłada, iż przysposobienie powodujące przeniesienie dziecka zamieszkałego w RP za granicę jest ograniczone

do przypadków szczególnych, dotyczących zwłaszcza łączenia rodzeństw, adopcji wewnątrzrodzinnych, szczególnych sytuacji zdrowotnych i życiowych dzieci, czy adopcji przez obywateli polskich mieszkających poza granicami kraju¹¹⁵.

W sprawie nie zachodził żaden z wymienionych stanów faktycznych, gdyż wnioskodawcy nie byli obywatelami polskimi, a silne związki z Polonią w USA i z polską rodziną zamieszkałą w Warszawie miała tylko przysposabiająca.

Sąd nie sporządził uzasadnienia postanowienia orzekającego przysposobienie. Na podstawie zgromadzonego w aktach sprawy materiału dowodowego można domniemywać, iż o orzeczeniu przysposobienia zadecydowało spełnienie wszystkich ustawowych przesłanek takiego rozstrzygnięcia. Szczególnie istotne było nawiązanie więzi pomiędzy stronami, stosunkowo długi, w porównaniu z innymi sprawami, okres znajomości stron, który wytworzył u obu, a w szczególności u dziecka, poważne oczekiwanie odnośnie do orzeczenia przysposobienia (małoletnia dała mu wyraz podczas wysłuchania dokonanego przez sąd). Brak realizacji tego oczekiwania byłby dla dziecka równoznaczny z przeżyciem kolejnego odrzucenia w sytuacji, gdy prawdopodobieństwo przysposobienia w kraju oceniono jako praktycznie niewystępujące, nie było też krewnych zamieszkałych za granicą, a przysposobienie przez inne, niespokrewnione z dzieckiem, osoby z zagranicy, które zachowały polskie obywatelstwo, było tylko możliwością teoretyczną. Aby sprawdzić na ile realną, należałoby wszcząć poszukiwania, pozostawiając oczekujące dziecko w pieczy zastępczej bez gwarancji, że poszukiwanie zakończy się sukcesem.

Z uwagi na wiek dziewczynki (w dacie orzeczenia 11 lat i 4 miesiące) jej szansa na przysposobienie miała tendencję malejącą wraz z upływem czasu. Nie można też wykluczyć, iż uczucia wobec aktualnych wnioskodawców mogłyby spowodować odmowę zgody dziecka na przysposobienie przez inne osoby, o ile wnioski w aktualnym postępowaniu zostałyby oddalone, a w przyszłości toczyłoby się inne postępowanie o takim samym przedmiocie z wniosku innych osób.

W sprawie wystąpiło znaczne prawdopodobieństwo zachowania przez przysposobioną znajomości języka polskiego, używanego przez matkę adopcyjną, świadomości polskiego pochodzenia i podtrzymywania stosunków rodzinnych z zamieszkałymi w kraju

¹¹⁵ Zacytowany fragment pochodzi z odpowiedzi Stanisława Szweda sekretarza stanu w Ministerstwie Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej z 20 lutego 2019 r. na interpelację nr 28848 posła Roberta Majki do Prezesa Rady Ministrów z dnia 21 stycznia 2019 r., znak: K8INT28848, w sprawie *handlu polskimi dziećmi*, <https://www.sejm.gov.pl/sejm8.nsf/InterpelacjaTresc.xsp?key=B9LJNJ> [dostęp: 11.08.2023].

krewnymi matki adopcyjnej (w tym z przyjazdami do Polski) i polonijnym środowiskiem w USA. Przysposabiający poczynili starania, aby przysposobiona uczęszczała do polskiej szkoły przy ambasadzie RP w USA. Wątpliwości co do prawidłowości poznania się stron nie mogły mieć znaczenia decydującego z punktu widzenia dobra małoletniej przysposobionej.

VII. Porównanie wybranych ustaleń prezentowanego badania z ustaleniami z badań akt spraw o orzeczenie *adopcji zagranicznych* przed zmianą polityki rządu w kwalifikowaniu dzieci do przysposobienia związanego z przemieszczeniem miejsca zamieszkania dziecka w Polsce do innego państwa

1. Uwagi wprowadzające

Dwa z wcześniejszych badań, jakie przeprowadziłam w Instytucie Wymiaru Sprawiedliwości na temat orzekania tzw. adopcji zagranicznych, dotyczyły orzecznictwa z drugiego półrocza 1992 r. i z pierwszego półrocza 1993 r.¹¹⁶ oraz orzecznictwa z 2007 r.¹¹⁷ Zważywszy, iż liczba badanych akt była różna¹¹⁸, porównywane mogą być tylko dane procentowe dotyczące określonych aspektów analizowanej problematyki.

Pierwsze ze wskazanych badań zostało przeprowadzone w okresie, gdy tzw. adopcjom zagranicznym nie poświęcono odpowiednich unormowań w polskim prawie, a prace nad konwencją o ochronie dzieci i współpracy w dziedzinie przysposobienia międzynarodowego jeszcze nie zostały zakończone. (Konwencja została sporządzona w Hadze 29 maja 1993 r.). W tym czasie jedynie ratyfikowana przez Rzeczpospolitą Polską Konwencja o prawach dziecka¹¹⁹, która weszła w życie z dniem 7 lipca 1991 r., zawierała zasadę subsydiarności przysposobienia przenoszącego dziecko za granicę, ale obowiązywanie konwencji *ex proprio vigore* było sporne¹²⁰. Odwoływanie się w szerszym zakresie do tego pierwszego badania nie jest celowe. Zwrócenie uwagi na niektóre jego ustalenia wskaże jednak na doniosłość zmian, jakie nastąpiły po zmianie stanu prawnego.

Badanie dotyczące spraw, w których orzeczenia zapadły w 2007 r., zostało przeprowadzone, gdy stan prawny odnośnie do *adopcji zagranicznych* był bardzo podobny (porównywalny) do

¹¹⁶ E. Holewińska-Łapińska, „Adopcje zagraniczne” w praktyce polskich sądów, Warszawa 1998.

¹¹⁷ E. Holewińska-Łapińska, Orzekanie przysposobienia międzynarodowego przez polskie sądy [w:] Stosowanie prawa. Księga jubileuszowa z okazji XX-lecia Instytutu Wymiaru Sprawiedliwości, red. A. Siemaszko, Warszawa 2011, s. 45–95.

¹¹⁸ Sądy, poproszone o akta wszystkich spraw o przysposobienie międzynarodowe zakończonych uprawomocnieniem orzeczenia kończącego sprawę, które zapadło w 2007 r., niezależnie od dnia wpływu do sądu wniosku o przysposobienie, nadesłały do badania akta 207 spraw. Przedmiotem analizy były akta 202 spraw.

¹¹⁹ Dz.U. z 1991 r. Nr 120, poz. 526.

¹²⁰ E. Holewińska-Łapińska, „Adopcja zagraniczna” w świetle Konwencji Praw Dziecka, „Palestra” 1991, nr 3–4, s. 18–26.

stanu prawnego z lat 2018–2022. Polska była już związana konwencją haską o ochronie dzieci i współpracy w dziedzinie przysposobienia międzynarodowego z większością państw, których obywatele przysposabiali w Polsce dzieci – tylko Stany Zjednoczone Ameryki Północnej (dalej USA), które konwencję podpisały, aktywnie uczestnicząc w pracach nad nią, jeszcze nie dokonały ratyfikacji. Z zagranicznymi licencjonowanymi organizacjami adopcyjnymi mogły współpracować trzy ośrodki adopcyjne mające siedzibę w Warszawie: ośrodek publiczny, Krajowy Ośrodek Adopcyjno-Opiekuńczy Towarzystwa Przyjaciół Dzieci oraz ośrodek katolicki (który od 17 stycznia 2017 r. jest jedynym uprawnionym do współpracy).

Postępowanie dotyczące kwalifikowania dzieci do przysposobienia związanego z przeniesieniem miejsca zamieszkania dziecka w Polsce do innego państwa odbywało się zgodnie z regułami ustalonymi w § 10 i w § 11 rozporządzenia Ministra Pracy i Polityki Społecznej z dnia 30 września 2005 r. w sprawie ośrodków adopcyjno-opiekuńczych¹²¹, wydanym na podstawie art. 83 ust. 13 ustawy z dnia 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej¹²². Praktyczne różnice nie dotyczyły samego modelu poszukiwań, ale czasu, jaki przewidziano na ich realizację.

Minimalny okres poszukiwań przez ośrodek adopcyjno-opiekuńczy, do którego dziecko zgłoszono, wynosił miesiąc od zakwalifikowania dziecka do przysposobienia, tzn. od ustalenia jego sytuacji prawnej, dokonania kwalifikacji psychologicznej i ustalenia specyfiki potrzeb dziecka (§ 8 ust. 2 rozporządzenia). Brak rezultatu zobowiązywał do przekazania w terminie 7-dniowym danych dziecka do wojewódzkiego banku danych o dzieciach zakwalifikowanych do przysposobienia, który szukał kandydatów gotowych to dziecko przysposobić przez kolejny miesiąc. Bezskuteczność tego poszukiwania zobowiązywała do przekazania danych dziecka, także w terminie 7-dniowym, pozostałym wojewódzkim bankom danych w celu dalszych poszukiwań rodziny dla dziecka prowadzonych na terenie kraju. Dwumiesięczne bezskuteczne poszukiwania prowadzone przez wojewódzkie banki danych uzasadniały przekazanie danych dziecka do centralnego banku danych o dzieciach, dla których nie udało się znaleźć w kraju kandydatów na rodziców adopcyjnych, który był prowadzony przez Publiczny Ośrodek Adopcyjno-Opiekuńczy w Warszawie. Komisja kwalifikowała tam dziecko do przysposobienia międzynarodowego.

2. Państwa przyjmujące dzieci

W latach 1992–1993, wnioskodawcy mieszkali w 18 państwach. Najwięcej z nich we Francji (27,7%) i we Włoszech (20%). W następnej kolejności były osoby zamieszkałe w Szwecji (15%) oraz w USA (14,5%). Łącznie więc mieszkańcy wymienionych czterech państw stanowili 77,2% przysposabiających polskie dzieci w okresie od 1 lipca 1992 r. do 30 czerwca 1993 r.

¹²¹ Dz.U. z 2005 r. Nr 205, poz. 1701 ze zm.

¹²² Dz.U. z 2004 r. Nr 64, poz. 593.

Tabela 57. Państwa przyjmujące dzieci z Polski (w procentach) na podstawie badań aktowych

Lp.	Państwo przyjmujące	1992/1993 r.	2007 r.	2013 r.	2018–2022 r.
1	Dania	2,6	0,5	–	–
2	Francja	27,7	5,4	4,6	2,5
3	Hiszpania	–	0,5	9,1	5,0
4	Holandia/Niderlandy	4,7	9,0	2,3	2,5
5	Kanada	1,1	0,5	–	–
6	Niemcy	7,5	5,0	–	2,5
7	Szwecja	15,0	7,4	6,8	–
8	USA	14,5	19,3	13,6	37,5
9	Włochy	20,0	47,5	63,6	42,5
10	pozostałe	5,9	4,9	–	7,5
11	razem	100,0	100,0	100,0	100,0

Źródło: Opracowanie własne.

Badanie orzecznictwa z 2007 r. wykazało, że najwięcej przysposabiających mieszkało we Włoszech (47,5%)¹²³ oraz w USA (19,3%)¹²⁴. Łącznie więc 66,8% przysposobień spowodowało przeniesienie dzieci do tych dwóch państw. W zbadanym zbiorze akt z lat 2018–2022 sprawy włoskie stanowiły 42,7%, a „amerykańskie” 37,5%. W porównaniu ze stanem z roku 2007 wystąpił istotny – o ponad 18 punktów procentowych – wzrost udziału przysposobień przenoszących dzieci do USA. Łącznie w 80,2% zbadanych spraw przysposobione dzieci zostały przemieszczone do Włoch i USA.

W ujętym w tabeli zestawieniu są też ustalenia poczynione w badaniu z 2014 r. Dotyczyło ono wszystkich spraw o przysposobienie rozwiązywalne z wyjątkiem spraw o przysposobienie pasierbów, jakie zostały rozstrzygnięte merytorycznym orzeczeniem w IV kwartale 2013 r. Zbadanych zostało 341 spraw, wśród których były 44 *adopcje zagraniczne* dotyczące 71 dzieci, co stanowiło 16,7% wszystkich przysposobionych w zbadanym zbiorze spraw.

Przywołanie wybranych ustaleń dotyczących *adopcji zagranicznych* poczynionych w tym badaniu uznałam za celowe, z zastrzeżeniem iż nie są to dane reprezentatywne dla orzecznictwa w sprawach *zagranicznych* w całym roku 2013. Ukazują jednak kierunek zmian, w tym utrwalenie dominującej pozycji wnioskodawców z Włoch.

¹²³ Zgodnie z danymi Departamentu Polityki Rodzinnej Ministerstwa Pracy i Polityki Społecznej (ustalonymi na podstawie danych statystycznych ze sprawozdań ośrodków adopcyjnych prowadzących przysposobienia międzynarodowe) – dotyczącymi liczby dzieci przysposobionych do różnych państw w latach 2003–2011 – do Włoch zostało przysposobionych z Polski 178 dzieci w 2007 r., ale już w 2008 r. i w 2009 r. po 247 dzieci. W 2010 r. nastąpił spadek liczby przysposobionych do Włoch dzieci do 191, w 2011 r. było ich 179.

¹²⁴ Mieszkali oni w 21 stanach. Najwięcej w dwóch – Illinois i Wisconsin. Następnie w stanach Floryda i Nowy Jork oraz Iowa, Kalifornia, Massachusetts, Missouri. Na każdy z pozostałych trzynastu stanów, w których mieszkali wnioskodawcy przypadało po jednej rodzinie przysposabiającej. Przysposabiający w 9% spraw mieszkali w Holandii, w 7,4% w Szwecji, w 5,4% we Francji, w 10 5% w Niemczech. O przysposobienie dzieci z Polski ubiegali się też w pojedynczych sprawach wnioskodawcy z Austrii, Belgii, Danii, Kanady, Szwajcarii. Po dwa wnioski zaś były złożone przez osoby zamieszkałe w Australii, Hiszpanii, Irlandii i Wielkiej Brytanii.

W porównaniu z 2007 r. nastąpił istotny (o ponad osiem punktów procentowych) wzrost przysposobień powodujących przeniesienie dzieci z Polski do Hiszpanii. W latach 90. ubiegłego wieku wnioskodawców z Hiszpanii nie było. Odnośnie do udziału wnioskodawców dotychczas znaczących, z wyjątkiem Włochów, których udział bardzo wzrósł (o 16 punktów procentowych) miał miejsce istotny spadek przysposobień do Holandii (z 9% w 2007 r. do 2,3% w badanym okresie 2013 r.) oraz zmniejszenie się udziału wnioskodawców ze Szwecji z 7,4% w 2007 r. do 6,8% w IV kwartale 2013 r. Spadek dotyczył też przysposabiających z Francji („liderów” w latach dziewięćdziesiątych minionego wieku z udziałem 27,7%), który w 2007 r. wynosił 5,4%, a w IV kwartale 2013 r. – 4,6%.

W ostatnim badanym okresie (2018–2022) nie było przysposobień do Szwecji, które w latach 90. ubiegłego wieku odgrywały doniosłą rolę. Do symbolicznych rozmiarów spadł też udział przysposobień do Francji (2,5% w zbadanych sprawach z lat 2018–2022).

W tym kontekście interesujący wydaje się wynik porównania szczegółowych danych dotyczących sytuacji 77,2% dzieci, które w okresie od 1 lipca 1992 r. do 30 czerwca 1993 r. zostały przemieszczone do Francji, Włoch, Szwecji i USA w aspekcie ich sieroctwa społecznego, sposobu doboru stron wnioskowanego przysposobienia z zachowaniem zasady jego subsydiarności oraz skutków, jakie wywoływało prawomocne orzeczenie polskiego sądu w każdym z tych państw.

Udział przysposobień przygotowanych przez ośrodek adopcyjno-opiekuńczy¹²⁵ wśród spraw o przysposobienie z wniosków osób zamieszkałych we Francji wyniósł 28,6%,

¹²⁵ W tym kontekście przypomnienia wymaga, że o owym czasie nie było ustawowego unormowania zasad pośrednictwa adopcyjnego. Do wejścia w życie rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej z 17 sierpnia 1993 r. w sprawie ośrodków adopcyjno-opiekuńczych, Dz.U. z 1993 r., nr 84, poz. 394, wydanego na podstawie art. 5 ust. 4 oraz art. 60 ust. 2 ustawy z dnia 7 września 1991 r. o systemie oświaty, po raz pierwszy normującego zasady powstawania, funkcjonowania i właściwość ośrodków adopcyjno-opiekuńczych, pośrednictwem adopcyjnym zajmowały się w Polsce różne podmioty. Wiodącą wśród nich rolę odgrywały ośrodki adopcyjno-opiekuńcze Towarzystwa Przyjaciół Dzieci (dalej: TPD). Pierwszy ośrodek TPD powstał w Warszawie w 1960 r. Ośrodki adopcyjno-opiekuńcze TPD pod koniec lat 80. XX w. miały pozycję głównego organizatora pośrednictwa adopcyjnego w Polsce. Organizowaniem planowego przysposobienia dzieci w wieku do trzech lat, przebywających w placówkach podległych resortowi zdrowia, zajmowały się specjalistyczne Zespoły Opieki Zdrowotnej nad Matką i Dzieckiem. Głównie one dokonywały kwalifikacji dzieci do przysposobienia przez osoby zamieszkałe za granicą. W niektórych domach dziecka działały sekcje adopcyjne, tworzone też były przy nich stowarzyszenia organizujące przysposobienia, także międzynarodowe. Kilka ośrodków adopcyjnych prowadziły Liga Kobiet i Komitet Ochrony Praw Dziecka. W 1989 r. powstała Archidiecezjalna Poradnia Adopcyjna w Łodzi. Obecny „monopolista” w zakresie *adopcji zagranicznych* – Katolicki Ośrodek Adopcyjny w Warszawie, został powołany w ramach Diecezjalnego Duszpasterstwa Rodzin, z dniem 1 czerwca 1994 r., jako Katolicki Ośrodek Adopcyjno-Opiekuńczy Diecezji Warszawsko-Praskiej. Od 15 sierpnia 1990 r., m.in. w celu realizacji obowiązków przy organizowaniu *adopcji zagranicznych* wynikających z art. 20 i 21 Konwencji Praw Dziecka, przy Warszawskim Ośrodku Adopcji i Rodzin Zastępczych TPD rozpoczął działalność Bank Informacji o Dzieciach Zakwalifikowanych do Rodzin Przybranych, który gromadził informacje o dzieciach z „uregulowaną sytuacją prawną”, dla których nie udało się Ośrodkom Adopcyjnym TPD dobrać rodziny krajowej zdecydowanej przysposobić dziecko. Zarząd Główny TPD zawarł porozumienia z Ministrem Edukacji Narodowej (15 lutego 1990 r.) oraz z Ministrem Zdrowia i Opieki Społecznej (29 czerwca 1990 r.) w sprawie zasad współdziałania i współpracy terenowej jednostek wymienionych resortów z ośrodkami adopcyjno-opiekuńczymi Towarzystwa. TPD zobowiązało się do zorganizowania w latach 1990–1991 przy swoim Krajowym Ośrodku Adopcyjno-Opiekuńczym centralnego banku informacji o dzieciach kwalifikujących się do rodzinnych form opieki zastępczej i banku kandydatów na rodziców adopcyjnych. Centralny bank danych o dzieciach był prowadzony przy Krajowym Ośrodku Adopcyjno-Opiekuńczym TPD do 31 grudnia 1993 r.

wśród wszystkich wnioskodawców ze Szwecji 28,4% (22,4% Szwedów skorzystało także z pośrednictwa Specjalistycznych Zespołów Opieki Zdrowotnej nad Matką i Dzieckiem), 14,9% z Włoch (wśród wnioskodawców z Włoch z takiego pośrednictwa adopcyjnego nie skorzystał żaden wnioskodawca zamieszkały na Sycylii) i tylko 10,4% wnioskodawców z USA¹²⁶. W dniu wpływu wniosku o przysposobienie bezpośrednią pieczę nad dziećmi sprawowało (bez stosownego orzeczenia sądu) 38,9% wnioskodawców z Sycylii oraz 22,2% wnioskodawców zamieszkałych we Włoszech poza Sycylią, 14% wnioskodawców z Francji, 13,4% wnioskodawców z USA (z tym że w 18,2% przypadków dotyczących osób zamieszkałych w USA bezpośrednią pieczę w *ich imieniu* i na ich koszt sprawowały w Polsce niezidentyfikowane osoby) oraz 13% wnioskodawców ze Szwecji¹²⁷.

Badanie wykazało, że z punktu widzenia profesjonalizmu doboru stron, badania szans przysposobienia dzieci w Polsce, zapewnienia pieczy rodzinnej dzieciom, których rozwój i stan zdrowia odbiegał od normy, oraz sytuacji prawnej w państwie przyjmującym najkorzystniejsze było przysposobienie przez osoby zamieszkałe w Szwecji¹²⁸.

Najmniej profesjonalnie przygotowane było przysposobienie przez osoby zamieszkałe w USA. Najmniej stabilna przez relatywnie długi okres była sytuacja prawna małoletnich przysposobionych z Polski do Francji i do Włoch.

Mogło to skłaniać do przypuszczenia, iż w dalszej praktyce, o ile będzie potrzeba poszukiwania rodziny adopcyjnej dla dzieci, które nie znalazły jej w Polsce, częściej niż z innych państw będą wybierani kandydaci z państw skandynawskich (nieliczne przysposobienia przez osoby mieszkające w Danii zostały ocenione podobnie jak przysposobienia przez osoby mieszkające w Szwecji). Tak się jednak nie stało. Można jedynie domniemywać, iż doświadczenia w tych państwach związane z poważnymi problemami przyjmowanych dzieci mogły zniechęcić kolejnych kandydatów na rodziców adopcyjnych¹²⁹.

W tym kontekście wymaga odnotowania, że KOA w Warszawie bardzo ograniczył liczbę organizacji/agencji adopcyjnych z innych państw, z którymi współpracuje. Są to obecnie tylko organizacje z Włoch i USA.

¹²⁶ E. Holewińska-Łapińska, „Adopcje zagraniczne” w praktyce polskich sądów, Warszawa 1998, s. 408–410.

¹²⁷ Można domniemywać, że osoby sprawujące już pieczę nad dziećmi nie korzystały z pośrednictwa ośrodków adopcyjnych, ale dzieci zostały im wydane przez rodziców bądź nieformalnych (i zwykle niezidentyfikowanych) pośredników, z których co najmniej niektórzy pobrali za swoje „usługi” wysokie wynagrodzenie obejmujące też prawdopodobnie wyszukanie dziecka spełniającego oczekiwania późniejszych wnioskodawców.

¹²⁸ E. Holewińska-Łapińska, „Adopcje zagraniczne” w praktyce polskich sądów, Warszawa 1998, s. 414.

¹²⁹ Taką hipotezę zdaje się uprawdopodobniać wypowiedź Marii Kolankiewicz, która była w latach 1994–2017 dyrektorem Domu dziecka ks. Baudouina w Warszawie: *zawsze do adopcji zagranicznej były przekazywane także dzieci niepełnosprawne. I wtedy i teraz zdarzało się, że były to dzieci naprawdę trudne. W związku z tym różne kraje zaczęły stawiać pewne ograniczenia. Szwecja czy Holandia, które przyjęły sporo dzieci z FAS, w jakimś momencie wstrzymały takie adopcje. Spowodowały to doświadczenia lat wcześniejszych z adopcjami dzieci, u których FAS w chwili adopcji pewnie nawet nie był zdiagnozowany, ale było wiadomo, że są to dzieci z rodzin alkoholowych; doświadczenia, które pokazywały jak trudno jest z tymi dziećmi pracować.* (Rozmowa z Marią Kolankiewicz pt.: *Normalne życie, które nie byłoby możliwe, Biuletyn Jubileuszowy. 25-lecie Katolickiego Ośrodka Adopcyjnego*, Warszawa 2019, s. 25).

W badaniu, którego dotyczy niniejsze opracowanie, przysposobienie przez osoby zamieszkałe w innych państwach niż Włochy i USA (poza jedną sprawą, w której w 2018 r. orzeczono przysposobienie przez małżonków mieszkających w Hiszpanii) miały miejsce tylko wtedy, gdy zastosowano art. 114² § 2 k.r.o. (Przysposobienia wewnątrzrodzinne spowodowały przeniesienie dzieci do Bułgarii, Irlandii, Islandii i Niemiec. Małżonkowie zamieszkali we Francji oraz w królestwach Hiszpanii i Niderlandów w zbadanych sprawach wcześniej przysposobili brata lub siostrę dziecka aktualnie przysposobionego).

3. Wiek, stan rozwoju i zdrowia przysposobionych dzieci

W wypowiedziach na temat *adopcji zagranicznych* wskazuje się, iż za granicę przysposabiane są głównie dzieci z niepełnosprawnościami, chore bądź w starszym wieku szkolnym. Z tej przyczyny celowe wydaje się przytoczenie informacji o wieku, rozwoju i zdrowiu przysposobionych za granicę, jakie wynikały z przebadanych akt sądowych.

Z badania dotyczącego przysposobień orzeczonych w drugiej połowie 1992 r. oraz w pierwszej połowie 1993 r. wynikał stosunkowo wysoki odsetek wśród przysposobionych małych dzieci, szczególnie atrakcyjnych dla przysposabiających. Dzieci przysposobionych za granicę, które liczyły nie więcej niż 12 miesięcy, było 29,6% – w tym 18,8% niemowląt, które miały nie więcej niż 3 miesiące.

W 2007 r. dzieci liczących od 9 do 12 miesięcy było tylko 1,5%, a w sprawach ostatnio zbadanych lat nie było ich wcale. Najmłodsze dziecko (i jedyne aż tak małe) liczyło 12 miesięcy i 6 dni.

Tabela 58. Udział dzieci w wieku do 10 lat (w procentach) przeniesionych za granicę wskutek przysposobienia na podstawie badań aktowych

Lp.	Wiek dzieci	1992–1993 r.	2007 r.	2018–2022 r.
1	nie starsze niż 12 miesięcy (do roku)	29,6	1,5	—
2	powyżej roku do trzech lat	20,2	20,3	19,2
3	powyżej trzech lat do pięciu lat	13,0	13,8	17,3
4	powyżej pięciu lat do siedmiu lat	12,0	44,5*	38,5
5	powyżej siedmiu lat do dziesięciu lat	13,4		23,1
6	starsze niż 10-letnie	11,8	19,9	25,0
7	ogółem	100,0	100,0	100,0

* W badaniu dotyczącym orzeczeń z 2007 r. zastosowano inne podziały grup dzieci wg wieku. Dzieci od 5 do 6 lat było 7,1%, od 6 do 8 lat było 18,8% i od 8 do 10 lat także 18,8%.

Źródło: Opracowanie własne.

Wszystkich dzieci przysposobionych po 10. roku życia w badaniu z lat 90. ubiegłego stulecia było 11,8% (w tym w wieku od 10 do 13 lat – 9,2%, a powyżej lat 13 – 2,6%), w 2007 r. – 19,9% (w tym od 10 do 12 lat – 9,8%, powyżej 12 lat do 14 lat – 8,6%, powyżej 14 do 16 lat – 1,2%, starsza była tylko jedna osoba przysposobiona – 0,3%) a w zbadanych sprawach z lat 2018–2022 – 25% (w tym od 10 do 12 lat – 13,5%, powyżej 12 lat do 14 lat – 7,7%, więcej niż 14 lat liczyły tylko dwie osoby).

W okresie poprzedzającym jednoznaczne wprowadzenia do prawa krajowego zasady subsydiarności przysposobień *zagranicznych* szczególnie wysoki wśród przysposobionych był udział najmłodszych dzieci do trzeciego roku życia. Wynosił on 49,8% (w tym niemowląt do pierwszego roku życia było aż 29,6%). O te najmłodsze dzieci kandydaci z zagranicy konkurowali z krajowymi kandydatami na rodziców adopcyjnych¹³⁰.

Wśród dzieci przysposobionych w okresie od 1 lipca 1992 r. do 30 czerwca 1993 r., o których rozwoju i stanie zdrowia znano informacje, 59,7% było zdrowych i rozwiniętych zgodnie z normą przewidzianą dla wieku. Co więcej, wśród niemowląt liczących nie więcej niż trzy miesiące życia, przysposobionych przez osoby stale zamieszkające za granicą, zdrowe i dobrze rozwinięte dzieci stanowiły aż 75,3%. Wśród dzieci powyżej piątego roku życia odsetek zdrowych, rozwiniętych zgodnie z normą wiekową wynosił 78%. Natomiast wśród dzieci liczących więcej niż trzy miesiące do lat pięciu aż 63,4% odbiegało od normy rozwojowej lub nie było zdrowych i był to najwyższy wskaźnik dzieci z problemami wśród wszystkich grup wiekowych. Wśród dzieci starszych odsetek chorych bądź odbiegających od normy rozwojowej zmniejszał się¹³¹.

Badanie akt spraw, w których *adopcję zagraniczną* orzeczono w 2007 r., wykazało, że stan zdrowia 74,4% (250) dzieci był dobry bądź zadawalający, a stan zdrowia 4,2% (14 dzieci) zły (choroby serca, układu oddechowego, nowotwory, choroby genetyczne, jedno z dzieci

¹³⁰ Interesujące wydaje się przypomnienie, jak rozkładał się udział przysposobionych wg wieku w tym samym czasie i wskutek orzeczenia przez te same sądy ustalone w równolicznych zbiorach spraw o *adopcję krajową* i *zagraniczną*. (Liczbę spraw *krajowych* i sąd, który je orzekł w okresie drugiego półrocza 1992 r. i pierwszego półrocza 1993 r. wyznaczała liczba *adopcji zagranicznych* orzeczonych w okresie badania). Przysposabiający krajowi przysposobili 24,1% niemowląt do trzeciego miesiąca życia, *zagraniczni* 18,8% (choć o 5,5 punktów procentowych mniej, to jednak bardzo dużo). Dzieci starszych niż trzymiesięczne, ale liczących nie więcej niż sześć miesięcy wnioskodawcy krajowi przysposobili 8,7%, a *zagraniczni* – 4,2%. Udział dzieci pomiędzy szóstym a dwunastym miesiącem życia w przypadku *adopcji krajowych* wynosił 9,7% a w przypadku *zagranicznych* 6,6%. Łącznie wśród *adopcji zagranicznych* udział niemowląt do ukończenia 12. miesiąca życia stanowił 29,6%, a wśród *adopcji krajowych* – 42,5%. Dzieci od roku do trzech lat stanowiły 26% przysposobionych w zbadanym zbiorze spraw *krajowych* i 20,2% w zbiorze spraw *zagranicznych*. Dzieci w wieku od trzech do pięciu lat w zbiorze spraw *krajowych* było 16%, a w zbiorze spraw *zagranicznych* – 13%. W wyższych grupach wiekowych udział *adopcji krajowych* był niższy od *zagranicznych*. Wynosił odpowiednio 8% w pierwszym zbiorze i 12% w drugim, gdy dzieci liczyły od pięciu do siedmiu lat, 5% oraz 13,4% dzieci w grupie wiekowej od 7 do 10 lat, 2,2% oraz 9,2% dzieci w wieku od 10 do 13 lat. Udział dzieci liczących więcej niż 13 lat wśród *adopcji krajowych* stanowił tylko 0,3%, wśród *zagranicznych* – 2,6% (E. Holewińska-Łapińska, „*Adopcje zagraniczne*” w *praktyce polskich sądów*, Warszawa 1998, s. 176, tabela 13. „*Udział dzieci w poszczególnych grupach wiekowych wśród przysposobień „krajowych” i „zagranicznych”*”).

¹³¹ E. Holewińska-Łapińska, „*Adopcje zagraniczne*” w *praktyce polskich sądów*, Warszawa 1998, s. 176–177.

miało spastyczne porażenie czterech kończyn, dwoje kiłę wrodzoną, jedno było nosicielem wirusa HIV).

Z badania dotyczącego orzecznictwa z IV kwartału 2013 r. wynikało, że stan rozwoju dzieci przysposobionych przez osoby zamieszkałe za granicą w 59,1% spraw był zgodny z normą przewidzianą dla wieku, a w kolejnych 29,6% spraw ustalono niewielkie opóźnienia w stosunku do normy. Znaczne opóźnienia wystąpiły u dzieci w 9,1% spraw. Stan zdrowia dzieci był zadawalający w 56,9% spraw, a niewielkie dobrze rokujące problemy zdrowotne odnotowano w 4,5% spraw. W 11,4% spraw u dzieci zdiagnozowano płodowy zespół alkoholowy, a w kolejnych 4,5% spraw takiemu zespołowi (FAS) towarzyszyły inne problemy zdrowotne. W 4,5% spraw u dzieci występowały zaburzenia psychiczne. W 11,4% spraw dzieci były poważnie chore i czekało je długotrwałe i trudne leczenie¹³².

W aktach z lat 2018–2022 brak było informacji na temat rozwoju co trzeciego dziecka. Znaczne bądź głębokie opóźnienie było udziałem 17,3% dzieci. Stan zdrowia 59,6% dzieci był zadawalający lub zdiagnozowano u nich niewielkie dolegliwości o dobrych rokowaniach (17,3%). Przypomnienia wymaga, iż u 19,2% dzieci zdiagnozowano płodowy zespół alkoholowy (FAS), u 5,8% ADHD, zaburzenia psychiczne u 5,8%, niepełnosprawność intelektualną u 9,6%. Dwoje dzieci było nosicielami wirusa HIV.

4. Wybrane informacje o przysposabiających

4.1. Polska narodowość, obywatelstwo, znajomość języka polskiego

Zachowanie przez dzieci polskiej tożsamości narodowej, kulturowej i językowej w dużej mierze zależy od narodowości polskiej osoby przysposabiającej, a w przypadku przysposobienia przez małżonków bądź przysposobienia pasierba, jest taka szansa, gdy choć jedna z osób mających status rodzica ma polską tożsamość narodową i językową.

¹³² E. Holewińska-Łapińska, *Przysposobienie rozwiązywalne w orzecznictwie sądów powszechnych (z wyłączeniem przysposobienia pasierbów)*, Warszawa 2014, s. 153 et seq., [online:] <https://iws.gov.pl/wp-content/uploads/2018/08/Przysposobienie-rozwi%C4%85zywalne-w-orzecznictwie-s%C4%85d%C3%B3w-powszechnych-wersja-bez-sygnatur.pdf> [dostęp: 8.09.2023].

Tabela 59. Informacje o polskości przysposabiających (w procentach) na podstawie badań aktowych

Lp.	Wybrane informacje	1992/1993 r.	2007 r.	2018–2022 r.
Przysposabiające kobiety				
1	narodowość polska	20,4	16,8	17,5
2	obywatelstwo polskie	7,5	7,9	10,0
3	czynna znajomość języka polskiego	15,4	11,4	17,5
Przysposabiający mężczyźni				
1	narodowość polska	13,4	13,4	10,0
2	obywatelstwo polskie	4,2	3,5	5,0
3	czynna znajomość języka polskiego	9,9	8,9	10,0

Źródło: Opracowanie własne.

Z badań aktowych spraw o *adopcje zagraniczne* wynika, iż częściej narodowość polską i znajomość języka polskiego miały i mają przysposabiające kobiety niż przysposabiający mężczyźni. Najwyższy udział przysposabiających Polek (20,4%) był w zbadanych sprawach z lat 90. ubiegłego wieku. W sprawach z 2007 r. ten udział zmniejszył się o 3,6 punktu procentowego, a w ostatnim badaniu nieznacznie wzrósł (0,7 punktu)¹³³.

Udział mężczyzn o polskiej narodowości wśród przysposabiających w dwóch pierwszych porównywanych okresach badawczych był stały (13,4%), a w ostatnim badaniu uległ zmniejszeniu o 3,4 punktu procentowego.

Znajomość języka polskiego we wszystkich porównywanych okresach była wyższa u przysposabiających kobiet. Najwyższy ich odsetek był w sprawach z lat 2018–2022. W porównaniu z badaniem dotyczącym 2007 r. wzrost wyniósł ponad sześć punktów procentowych. Wśród przysposabiających mężczyzn odsetek znających język polski prawie nie ulegał zmianie (od 8,9% do 10,0%).

Udział osób powołujących się na polskie obywatelstwo (także wyższy u przysposabiających kobiet) we wszystkich badaniach był niski (najwyższy to 10% kobiet w latach 2021–2022). Jednakże sądy w większości nie dociekały, czy osoby powołujące się na polską narodowość mają również polskie obywatelstwo, gdy osoby wnioskujące o orzeczenie przysposobienia same nie wskazywały na takie obywatelstwo, przedstawiając np. polski dowód tożsamości. Jest więc prawdopodobne, iż w rzeczywistości wśród wnioskodawców o polskiej narodowości było więcej polskich obywateli niż to wynika z przedstawionych ustaleń.

¹³³ W porównaniu zestawionych w tabeli wyników wcześniejszych badań nie zostało uwzględnione badanie dotyczące IV kwartału 2013 r. W tym okresie wśród przysposabiających nie było przypadków stosowania art. 114² § 2 k.r.o. i tylko jedna z kobiet przysposabiająca wspólnie z małżonkiem powoływała się na polską narodowość i znajomość języka polskiego. Żaden z przysposabiających mężczyzn nie wskazywał na polską narodowość bądź pochodzenie przodków z ziem polskich. Żaden nie znał języka polskiego.

4.2. Wykształcenie, sytuacja materialna

Większość wnioskodawców poczynszy od lat 90. ubiegłego wieku miała co najmniej średnie wykształcenie.

Następował wzrost odsetka przysposabiających z wyższym wykształceniem wśród przysposabiających kobiet z 37% w pierwszym okresie do 72,5% w trzecim. Mężczyźni w sprawach z okresu od 1 lipca 1992 r. do 30 czerwca 1993 r. częściej od kobiet mieli wykształcenie wyższe, w 2007 r. sytuacja się zmieniła (więcej było kobiet z wyższym wykształceniem), ale odsetek mężczyzn z wyższym wykształceniem też wzrastał. Pomiedzy pierwszym a trzecim porównywanym okresem o 10,9 punktów procentowych.

Tabela 60. Informacje o wykształceniu przysposabiających (w procentach) na podstawie badań aktowych

Lp.	Wybrane informacje	1992/1993 r.	2007 r.	2018–2022 r.
Przysposabiające kobiety				
1	podstawowe	4,5	4,7	2,5
2	zawodowe	9,3	6,2	5,0
3	średnie	49,0	36,8	20,0
4	wyższe (w tym niemagisterskie)	37,0	52,3	72,5
5	aktywność zawodowa	74,5	79,8	77,5
Przysposabiający mężczyźni				
1	podstawowe	3,0	1,5	—
2	zawodowe	20,9	18,2	10,0
3	średnie	30,3	33,3	33,3
4	wyższe (w tym niemagisterskie)	45,8	47,0	56,7
5	aktywność zawodowa	99,8	95,0	97,5

Źródło: Opracowanie własne.

Badania z różnych okresów wykazały większą aktywność zawodową mężczyzn, która w żadnym z nich nie była niższa od 95%. Mężczyźni, którzy nie byli aktywni zawodowo uzyskiwali jednak systematyczne przychody w formie renty lub emerytury.

Aktywność zawodowa kobiet w żadnym z badanych okresów nie była wyższa od 79,8% (w 2007 r.). Najniższa aktywność dotyczyła badania z lat 90. ubiegłego wieku (74,7%). Różne były przyczyny braku aktywności zawodowej kobiet. Wiadomo jednak, że w 2007 r. 17,3% kobiet wnioskujących wspólnie z mężami o przysposobienie, mimo pełnej zdolności do podjęcia pracy lub działalności gospodarczej, wybrało status *pani domu* i przyczyniało się do zaspokojenia potrzeb rodziny przez pracę we wspólnym gospodarstwie domowym. W badaniu ostatnim dotyczącym spraw z lat 2018–2022 taki wybór był udziałem 23% wnioskodawczyń.

Z punktu widzenia potrzeb przysposabianych dzieci, przynajmniej w pierwszym okresie po przysposobieniu, korzystna jest możliwość poświęcenia im pełnej uwagi przez co najmniej jedną osobę przysposabiającą. Brak aktywności zawodowej matek adopcyjnych sprzyjał temu. Należy jednak odnotować, że pracujący przysposabiający obu płci deklarowali wykorzystanie wszystkich przysługujących im urlopów (przewidzianych dla osób w takiej sytuacji oraz urlopów wypoczynkowych), a pracujące kobiety rozważały także (po wykorzystaniu urlopów) zmniejszenie wymiaru zatrudnienia bądź zmianę organizacji czasu pracy, aby co najmniej przez okres adaptacji przysposobionego dziecka do nowych warunków towarzyszyć mu osobiście.

Niezależnie od tego, jakie były źródła utrzymania wnioskodawców, we wszystkich badanych okresach były one oceniane jako wystarczające na pokrycie wszystkich uzasadnionych potrzeb rodziny z uwzględnieniem przysposobionych dzieci.

4.3. Inne wybrane informacje

4.3.1. Okres poszukiwań w kraju rodziców adopcyjnych dla dzieci zakwalifikowanych do przysposobienia

Okresy poszukiwania dla dzieci zakwalifikowanych do przysposobienia rodziców adopcyjnych w kraju przed ewentualnym kwalifikowaniem dzieci do przysposobienia związanego z przemieszczeniem za granicę w okresie, którego dotyczyło badanie orzecznictwa z 2007 r. oraz z lat 2018–2022 uległy pewnym zmianom.

W sprawach, w których orzeczenie zapadło w 2007 r., a w aktach znajdowało się pismo Publicznego Ośrodka Adopcyjno-Opiekuńczego z Warszawy stwierdzające bezskuteczność poszukiwania w Polsce osób gotowych do przysposobienia dziecka, którego dotyczy wniosek, wynikało, że poszukiwania w Polsce w 61,4% spraw nie trwały dłużej niż 3 miesiące. Poszukiwania ponadtrzymiesięczne, trwające do 6 miesięcy, miały miejsce w 22,2% spraw, a dłużej od 6 miesięcy do 24 miesięcy były prowadzone w 16,5% spraw.

Tabela 61. Poszukiwania dla dzieci rodziców adopcyjnych w kraju przed kwalifikacją do *adopcji zagranicznej* (w procentach) na podstawie badań aktowych

Lp.	Okres od rozpoczęcia poszukiwania do kwalifikacji do <i>adopcji zagranicznej</i>	2007 r.	2018–2022 r.
1	nie dłużej niż trzy miesiące	61,3	12,5
2	dłużej niż trzy miesiące do sześciu miesięcy	22,2	17,5
3	dłużej niż sześć miesięcy	16,5	70,0

Źródło: Opracowanie własne.

W zbadanych sprawach z lat 2018–2022 najkrótsze poszukiwania trwały 57 dni, najdłuższe 3 lata i miesiąc. Średni okres od rozpoczęcia poszukiwania kandydatów na rodziców

adopcyjnych w kraju do zakwalifikowania (rekwalifikacji) dziecka do *adopcji zagranicznej* wynosił 306 dni (10 miesięcy), mediana 185 dni.

Jak wynika z przedstawionego zestawienia bardzo wydłużył się okres od rozpoczęcia poszukiwania dla dziecka rodziców adopcyjnych w kraju do zakwalifikowania ich do *adopcji zagranicznej*. W 70% zbadanych spraw z lat 2018–2022 ten okres był dłuższy od sześciu miesięcy, podczas gdy w sprawach z 2007 r. ponad sześć miesięcy szukano dla dziecka przysposabiających tylko w 16,5% spraw.

4.3.2. Długość okresu osobistej styczności

Zarówno w sprawach, w których orzeczenia zapadły w 2007 r., jak i w badaniu spraw z lat 2018–2022 zapadały rozstrzygnięcia o osobistej styczności stron wnioskowanego przysposobienia precyzyjnie ustalające ten okres, jak i w sposób nieprecyzyjny (np. na czas postępowania, do zakończenia postępowania itp.). W 2007 r. precyzyjnie (liczba dni, tygodni) ustalono okres osobistej styczności w 63,5% spraw, w sprawach z lat 2018–2022 w 70% spraw (wzrost o 6,5 punktu procentowego).

Porównywać można tylko okresy ustalone precyzyjnie np. przez wskazanie liczby dni lub wyznaczenie okresu styczności przez oznaczenie początkowej i końcowej daty. W sprawach z 2007 r. najkrótsze okresy precyzyjnie ustalonej styczności wynosiły 6 dni (ustalone jeden raz) i 7 dni (ustalone 2 razy). Najczęściej, bo w 53,3% spraw, osobista styczność miała trwać dłużej niż jeden tydzień do dwóch tygodni (były to okresy od 9 do 14 dni, ale najczęściej 14 dni). W 29,1% przypadków osobista styczność miała trwać ponad 2 tygodnie do 3 tygodni, a w 13,3% od 22 do 31 dni. W jednym przypadku styczność miała trwać 3 miesiące i w jednym 4 miesiące.

Tabela 62. Orzeczony okres osobistej styczności

Lp.	Okres osobistej styczności w dniach	2007 r.	2018–2022 r.
1	nie dłuższy niż czternaście dni	55,8	53,5
2	od piętnastu dni do dwudziestu jeden dni	29,2	42,9
3	dłużej od trzech tygodni do miesiąca	13,3	3,6
3	dłużej niż miesiąc	1,7	–
4	ogółem	100,0	100,0

Źródło: Opracowanie własne.

W zbadanych sprawach z lat 2018–2022 w 7,1% spraw ustalono okres styczności krótszy od 14 dni. Najczęściej wyznaczany był okres 14-dniowy (46,4% spraw) oraz od 15 do 21 dni (42,9%).

W 2007 r. częściej wyznaczano okresy nie dłuższe od 14 dni, rzadziej okresy do trzech tygodni (o 13,7 punktu procentowego), a częściej (o 11,4 punktu procentowego) okresy dłuższe od trzech tygodni.

VIII. Uwagi podsumowujące

1. Problem praktycznych możliwości zweryfikowania przez sąd zasadności kwalifikacji dziecka do *adopcji zagranicznej* oraz doboru stron wnioskowanego przysposobienia

W każdej sprawie o przysposobienie sąd ocenia dobór stron wynikający z treści wniosku o jego orzeczenie, badając, czy są spełnione przesłanki orzeczenia sformułowane w stosowanym prawie materialnym. Wśród nich najistotniejsza jest zgodność przysposobienia z dobrem dziecka. Orzekając *adopcję zagraniczną*, sąd daje m.in. wyraz oceny, wyrażanej w imieniu Rzeczypospolitej Polskiej, że to przysposobienie jest **jedynym sposobem** (*tylko w ten sposób można*) **zapewnienia przysposabianemu odpowiedniego zastępczego środowiska rodzinnego** (art. 114² § 1 k.r.o.).

Sąd nie ma wpływu na zakwalifikowanie dziecka do przysposobienia międzynarodowego. Tego dokonuje organ pozasądowy, według kazuistycznie ustalonego w ustawie o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej trybu postępowania.

Zbadane sprawy toczyły się w reżimie konwencji haskiej o ochronie dzieci i współpracy w dziedzinie przysposobienia międzynarodowego. W konsekwencji ostateczne, wiążące decyzje dotyczące doboru stron podjęły uprawnione do tego, w świetle konwencji i krajowych przepisów wykonawczych do niej, organy centralne, zwykle organy administracji publicznej.

Ażeby była możliwa jakakolwiek weryfikacja trafności doboru stron, dokonywana w ramach oceny zgodności przysposobienia z dobrem dziecka (z uwzględnieniem zasady subsydiarności wnioskowanego przysposobienia), sąd orzekający powinien mieć maksymalnie szeroką wiedzę co najmniej o dziecku w zakresie jego sytuacji rodzinnej (aktualnej i uwzględniającej historię stosunków rodzinnych i pieczy zastępczej), obecnego stanu rozwoju fizycznego i intelektualnego, stanu zdrowia, a także wiedzę o czynnikach rzutujących na prawdopodobieństwo nawiązania przez dziecko poprawnych relacji rodzinnych i społecznych.

Jednym z istotnych źródeł takiej wiedzy jest *karta dziecka*. Kolejne badania aktowe wykazują, iż *karta dziecka* (w zbiorze badanych akt była tylko w trzech sprawach), a także inna dokumentacja (tylko w jednym przypadku była to opinia psychologiczna o dziecku), jaka była podstawą do kwalifikacji dziecka do przysposobienia międzynarodowego, rzadko jest przedstawiana sądowi.

Przypomnienia wymaga, że w aktach 16 spraw nie było **żadnych** informacji o stanie rozwoju dziecka, a w aktach 4 spraw żadnych informacji na temat stanu jego zdrowia. **Dokumentacja rozwoju i/lub stanu zdrowia dziecka była zawarta tylko w aktach 8 spraw (20%).**

Wynikające z akt ustalenia dotyczące stanu rozwoju i stanu zdrowia dziecka wynikały najczęściej nie z dokumentów, ale z wyjaśnień opiekunów dzieci (w 14 sprawach) oraz wnioskodawców (w 9 sprawach). W jednej sprawie inicjatorem pozyskania wiedzy na ten temat od opiekuna dziecka był prokurator.

Zdarzało się więc, biorąc pod uwagę tylko materiały zawarte w aktach, że prawdopodobnie wiedza sądu o zdrowiu i rozwoju dziecka była mniejsza od wiedzy uczestników postępowania. (Wiedzę o sytuacji rodzinnej w części spraw sądy miały z akt wcześniejszych postępowań dotyczących ingerencji w wykonywanie władzy rodzicielskiej nad dziećmi).

Sądy nie miały (ujawnionych w aktach) podstaw, aby nie darzyć zaufaniem organów publicznych przygotowujących przysposobienie na etapie przedsądowym. Jednakże, zważywszy na doniosłość orzeczenia sądu o przysposobieniu, należałoby oczekiwać choć minimalnej weryfikacji ocen dokonywanych przez organy pozasądowe.

W jednej ze spraw (prowadzonej z większą od pozostałych wnikliwością) sąd, dzięki wiedzy wynikającej z dołączonej do wniosku dokumentacji lekarskiej i psychologicznej o płodowym zespole alkoholowym u dziecka i jego konsekwencjach zdrowotnych, rozwojowych i w zakresie zdolności dziecka do nawiązywania więzi społecznych, podjął czynności zmierzające do ustalenia, czy wnioskodawcy świadomi są tych wszystkich konsekwencji oraz, czy obiektywnie są zdolni do podjęcia bardzo trudnego rodzicielstwa (problemy wychowawcze i zdrowotne wystąpią na pewno, choć nie wiadomo dokładnie kiedy i z jaką intensywnością). Były to dodatkowe badania psychologiczne przeprowadzone z inicjatywy sądu zarówno w kraju zamieszkiwania wnioskodawców jak i przez OZSS.

Samo zapewnienie wnioskodawców, iż problemy i obciążenia dziecka są im znane i przez nich akceptowane, nie powinno być wystarczające. Sąd orzekający powinien te problemy znać i upewnić się, że także wnioskodawcy rzeczywiście znają i rozumieją konkretne (wysłowione) obciążenia dziecka (w szczególności, gdy nie są dostrzegalne *na pierwszy rzut oka*, a dziecko jest miłe, niekiedy też urodziwe i daje wyraz akceptacji wnioskodawców) oraz, że nie działają pod wpływem emocji związanych z silnym pragnieniem przeżycia rodzicielstwa (niezrealizowanym od wielu lat) i satysfakcją z krótkotrwałej bezpośredniej styczności z dzieckiem¹³⁴.

¹³⁴ Negatywnego przykładu nadmiernego zaufania do wnioskodawców dostarcza film dokumentalny P. Morawskiego *Obietnica dzieciństwa* o bardzo trudnych (łącznie z doświadczeniem przemocy fizycznej i psychicznej jako metody wychowawczej stosowanej przez przysposabiających) losach rodzeństwa złożonego z pięciorga dzieci w wieku od 4 do 12 lat, przysposobionego przez wnioskodawców z USA. Żadne z dzieci nie pozostawało pod pieczę przysposabiających do usamodzielnienia się. Żyły ze sobą od urodzenia dzieci, które w Polsce wychowywały się w tym samym domu dziecka, zostały w USA rozdzielone, a rodzice adopcyjni, choć się nimi nie zajmowali, nie wyrażali zgody na kontakty między dziećmi pozostającymi w różnych formach pieczy zastępczej. Ten przykład został bardzo trafnie przywołany przez K. Bagan-Kurlutę w opracowaniu „Przysposobienie zagraniczne. Krok w przód, krok w tył” [w:] *Pieczka zastępcza i przysposobienie w polskim systemie prawa*, red. J.M. Łukasiewicz, R. Łukasiewicz, Toruń 2019, s. 160–161.

Weryfikacja trafności doboru stron za pomocą obligatoryjnie orzekanego okresu osobistej styczności w Polsce (art. 120¹ k.r.o.) odgrywa, w mojej ocenie formułowanej na podstawie badań aktowych, niewielką rolę. Umożliwia jedynie wyeliminowanie przypadków wzajemnego odrzucenia stron. Niekiedy (bardzo rzadko; nie było takiej sytuacji w badaniu, którego wyniki są przedstawiane w niniejszym opracowaniu) wnioskodawcy wycofują żądanie przysposobienia w ogóle bądź wnoszą o przysposobienie jednego z dzieci, choć wstępnie akceptowali rodzeństwo. (Na podstawie kazuistyki wcześniejszych badań można odnotować, iż przyczyną tego bywała, niekiedy bezwzględna, trudna do zminimalizowania, rywalizacja dzieci o względy przysposabiających i pragnienie każdego z dzieci, aby tylko na nim koncentrowała się akceptująca uwaga potencjalnych *nowych rodziców*).

Testowanie doboru stron podczas okresu osobistej styczności odbywa się w warunkach odbiegających od tych, które zaistnieją po przysposobieniu.

W zbadanych sprawach z lat 2018–2022 najczęściej wyznaczany był 14-dniowy (46,4% spraw) okres osobistej styczności oraz okres od 15 do 21 dni (42,9%), a więc relatywnie krótki. Ustalanie dłuższych okresów styczności w Polsce napotyka (i napotykało w przeszłości) przeszkody po stronie wnioskodawców (logistyczne, finansowe, zawodowe, rodzinne), a czasem też po stronie starszych dzieci (np. obowiązki szkolne).

Wydaje się też, że ustawodawca, wprowadzając jako minimalny okres styczności okres 14-dniowy, przesądził, iż rola styczności przedadopcyjnej w zakresie weryfikacji trafności doboru stron jest ograniczona.

Opisane wcześniej sposoby nadzoru nad osobistą stycznością stron nie dają też przeświadczenia, że istnieje wysokie prawdopodobieństwo dostrzeżenia subtelniejszych sygnałów nieprawidłowości we wzajemnych relacjach stron, które mogą się przerodzić (po orzeczeniu przysposobienia i przeniesieniu dzieci nowych warunków życia w nieznanym kraju) w poważne traumy dla dzieci, a dla przysposabiających w trudne do prawidłowego rozwiązania problemy wychowawcze.

Przypomnienia wymaga, że w zbadanych sprawach z lat 2018–2022 u 19,2% dzieci zdiagnozowano płodowy zespół alkoholowy (FAS), u 9,6% niepełnosprawność intelektualną, u 5,8% ADHD, a u 5,8% zaburzenia psychiczne. Opóźnienia rozwojowe były udziałem 17,3% dzieci. Wiadomo też, że główną, ustaloną przyczyną zaniedbywania obowiązków rodzicielskich wobec później przysposobionych dzieci było nadużywanie przez rodziców alkoholu.

Zważywszy, iż poza trzema przypadkami wyrażenia blankietowej zgody na przysposobienie, wszyscy pozostali, znani rodzice byli pozbawieni władzy rodzicielskiej. Pozwala to domniemywać, że historia rodzinna większości dzieci była bardzo trudna. W związku z tym były to niewątpliwie dzieci *trudne do powierzenia* adopcyjnego. Pośrednio potwierdza to, wydłużony w porównaniu z wcześniejszymi ustaleniami, okres poszukiwania dla dzieci kandydatów na rodziców adopcyjnych w kraju.

W zbadanych sprawach z lat 2018–2022 w 70% przypadków okres ten był dłuższy od sześciu miesięcy, podczas gdy w sprawach z 2007 r. ponad sześć miesięcy szukano dla dziecka przysposabiających w kraju tylko w 16,5% spraw.

W sprawach z lat 2018–2022 najkrótsze poszukiwania trwały 57 dni, najdłuższe trzy lata i miesiąc. Średni okres od rozpoczęcia poszukiwania kandydatów na rodziców adopcyjnych w kraju do zakwalifikowania (rekwalifikacji) dziecka do *adopcji zagranicznej* wynosił 306 dni (10 miesięcy), mediana 185 dni.

Kandydaci na rodziców adopcyjnych nie są w większości nastawionymi wyłącznie altruistycznie *kandydatami na bohaterów*, świadomie wybierającymi szczególnie *trudne* dzieci i zakładającymi pełne poświęcenie dla nich¹³⁵. Przyjmują zaproponowane im dzieci nie dlatego, że tylko takie *problemowe* pragną wychowywać, ale dlatego, że ich szanse na pozyskanie wymarzonych dzieci (tej samej narodowości co oni, małych, zdrowych, z dobrymi rokowaniami i bez obciążającej historii rodzinnej) praktycznie nie występują. Zapewne wnosząc o przysposobienie, działają w dobrej wierze, w przeświadczeniu, że podołają obowiązkom, ale konfrontacja z rzeczywistością może przerosnąć ich możliwości.

Wszystkie wymienione ustalenia skłaniają do oceny, iż z przysposobieniem powodującym przemieszczeniem dziecka za granicę jest związane znaczne ryzyko (większe niż w przysposobieniach krajowych). Pełne wyeliminowanie go nie wydaje się możliwe.

2. Oczekiwanie zwiększenia udziału przysposobień dzieci starszych przez osoby zamieszkałe w Polsce

W ramach zmiany polityki państwa odnośnie do *adopcji zagranicznych* oczekiwano, że dla dzieci starszych, oczekujących na możliwość przysposobienia, uda się w większym stopniu niż dotychczas znajdować rodziców adopcyjnych w kraju.

W 2016 r. w ramach *adopcji krajowych* przysposobiono 568 dzieci starszych niż 10-letnie, w 2017 r. – 559, w 2018 r. – 561.

¹³⁵ W badaniach aktowych z lat 90. ubiegłego wieku były przypadki wnioskowania o przysposobienie przez członków stowarzyszenia adopcyjnego o nazwie SOS Emmanuel działającego w państwach Europy Zachodniej (Krajowy Ośrodek Adopcyjno-Opiekuńczy TPD współpracował z tą organizacją działającą w Belgii), którzy realizowali misję pomocy dla przysposabianych dzieci wymagających długotrwałego leczenia, rehabilitacji oraz z poważnymi, nieusuwalnymi niepełnosprawnościami. Przysposobienie dziecka z Polski o szczególnych potrzebach zwykle nie było pierwszą adopcją wnioskodawców. Gdy go dokonywali zajmowali się wcześniej przysposobionymi dziećmi z różnych kontynentów, wymagającymi szczególnej troski. W analizowanym zbiorze akt z lat 2018–2022 takich przypadków nie było.

Tabela 63. Dzieci powyżej 10 lat przysposobione w kraju (K.) i z przeniesieniem za granicę (Z.)

Wiek dzieci	2018 r.		2019 r.		2020 r.		2021 r.		2022 r.	
	K.	Z.	K.	Z.	K.	Z.	K.	Z.	K.	Z.
adopcje krajowe i zagraniczne										
10–11 lat	81	2	117	1	71	0	90	0	84	0
11–12 lat	84	4	87	1	81	0	88	1	71	1
12–13 lat	61	1	71	1	64	0	76	0	70	1
13–14 lat	64	1	68	0	50	0	55	0	70	0
14–15 lat	39	0	35	1	36	0	54	0	62	0
ponad 15 lat	232	1	275	4	214	0	292	4	298	2
ogółem dzieci powyżej 10 lat	561	9	653	8	516	0	655	5	655	4
ogółem przysposobionych w danym roku	2625	36	2693	22	2189	9	2703	7	2751	12

Źródło: Opracowanie własne na podstawie informacji statystycznej Ministerstwa Sprawiedliwości.

Bezpośrednio po wprowadzeniu nowej polityki nie zaobserwowano zwiększenia przysposobień *krajowych* starszych dzieci. W kolejnych latach, zgodnie z danymi statystycznymi dotyczącymi liczby przysposobionych dzieci liczących więcej niż 10 lat przez osoby zamieszkałe w kraju, w liczbach bezwzględnych, z wyjątkiem roku 2020, miał miejsce wzrost (od 561 dzieci w 2018 r. do 655 w 2022 r.). Wzrost liczby dzieci po przysposobieniu pozostających w kraju w 2019 r., w porównaniu z rokiem poprzednim, dotyczył 92 dzieci. W roku 2020 takich dzieci było 516, więc o 45 mniej niż w roku 2018, oraz o 137 mniej w porównaniu z poprzednim – 2019 r.

Z danych statystycznych Ministerstwa Sprawiedliwości, które zostały tu przytoczone, nie wynika, jaki był wśród przysposobień krajowych udział adopcji wewnątrzrodzinnych, w szczególności pasierbów. Nie można w związku z tym wykluczyć, iż takie przysposobienia mogły dotyczyć też dzieci starszych i to one wpłynęły w pewnym stopniu na odnotowany wzrost udziału dzieci starszych w przysposobieniach krajowych. Weryfikacja tego przypuszczenia wymagałaby analizy aktowej spraw o *adopcje krajowe*.

Tabela 64. Udział dzieci powyżej 10 lat wśród „adopcji krajowych” w latach 2016–2022

Rok	Dzieci przysposobione w kraju	Dzieci powyżej 10 lat	Procent
2016	2979	568	19,0
2017	2729	559	20,5
2018	2625	561	21,4
2019	2693	653	24,2
2020	2189	516	23,6
2021	2703	655	24,2
2022	2751	655	23,8

Źródło: Opracowanie własne.

W poszczególnych latach zmieniała się liczba przysposobionych dzieci. W 2017 r., gdy zaczęto wdrażać nową politykę w sprawie przysposobień powodujących przemieszczenie dzieci za granicę, udział przysposobień krajowych dzieci powyżej 10. roku życia w porównaniu z rokiem poprzednim (2016) wzrósł o 1,5 punktu procentowego (z 19% do 20,5%).

W 2018 r. ten udział wynosił 21,4% (był wyższy w porównaniu z 2017 r. o blisko 1 punkt procentowy, a w zestawieniu z 2016 r. wzrost wynosił 2,4 punktu procentowego). W 2019 r. wystąpił wzrost udziału przysposobionych dzieci liczących więcej niż 10 lat w porównaniu z poprzednim rokiem o 2,8 punktu procentowego.

W kolejnych latach nie było wzrostów, a nawet miał miejsce minimalny spadek tego udziału. W ujęciu ogólnym udział przysposobionych w kraju dzieci liczących więcej niż 10 lat wynosił rocznie, począwszy od 2019 r., około 24% (między 23,6% a 24,2%)¹³⁶. Wydaje się więc, iż oczekiwanie na przysposabianie przez wnioskodawców zamieszkałych w kraju większej liczby starszych dzieci zostało spełnione w bardzo ograniczonym zakresie.

3. Preferowane adopcje zagraniczne

3.1. Przysposobienia wewnątrzrodzinne

W wyborze mieszkających poza Polską kandydatów na rodziców adopcyjnych preferowane mają być rodziny polonijne¹³⁷. Oczekiwano w związku z tym, że *adopcje zagraniczne* będą miały głównie charakter wewnątrzrodzinny.

Przysposobień wewnątrzrodzinnych było jednak bardzo mało – zaledwie cztery sprawy (10%) w zbadanym zbiorze akt. Wszystkie zostały dokonane przez bardzo bliskich krewnych dzieci (siostry i brata matek dzieci) i ich współmałżonków. Wydaje się też, że we wszystkich tych sprawach najistotniejszą motywacją przysposabiających było poczucie więzi i solidarności rodzinnej, choć charakterystyka dzieci nie wykluczała, iż w przyszłości przysposabiający zmierzają się z licznymi problemami (zdrowotnymi bądź wychowawczymi) dzieci.

¹³⁶ Wśród dzieci, które wskutek przysposobienia zostały przemieszczone za granicę, poza 2020 r., gdy nie było dzieci liczących więcej niż 10 lat, w pozostałych latach odsetek dzieci starszych wśród wszystkich przysposobionych w danym roku był wyższy niż przy przysposobieniach krajowych (od 25% do 71,4%), ale w liczbach bezwzględnych takich dzieci (podobnie jak wszystkich przemieszczonych za granicę było bardzo mało).

¹³⁷ Tak priorytety resortu rodziny przedstawił KOA w Warszawie w ramach informacji o *adopcjach zagranicznych*, [online:] <https://adopcja.org/adopcja-dzieci-z-polski-za-granice/#> [dostęp: 31.10.2023].

3.2. Łączenie rodzeństw

Zważywszy na wiedzę o dzieleniu rodzeństw (zwłaszcza liczniejszych niż dwoje dzieci) w celu umożliwienia przysposobienia choć niektórym z dzieci – szczególnie gdy były rodzeństwem przyrodnim i nie wychowywały się razem, w ramach nowej polityki odnośnie do *adopcji zagranicznych* przewidywano preferencję dla łączenia rodzeństw.

Udział takich przysposobień w przeanalizowanym zbiorze spraw był większy niż przysposobień wewnątrzrodzinnych, ale też niewielki (11 spraw – 27,5% zbadanych), a przysposabiający nie byli rodzinnie związani z przysposabianymi dziećmi i nie było wśród nich rodzin polonijnych.

4. Konkluzje

Wydaje się, iż głównym celem nowego podejścia do tzw. *adopcji zagranicznych* było ograniczenie ich udziału wśród wszystkich orzekanych przysposobień i zmniejszenie dzięki temu ryzyka narażenia dzieci na niemożliwe do przewidzenia negatywne następstwa przeniesienia wskutek przysposobienia do innego państwa, które przejmie odpowiedzialność za ich dalsze losy. Ten cel został osiągnięty w pełni. Liczba orzekanych przysposobień *zagranicznych* jest bardzo niewielka. Z przytoczonych na wstępie informacji statystycznych wynika, że w okresie czterech lat po zmianie polityki rządu w sprawie *adopcji zagranicznych*, jaka nastąpiła w styczniu 2017 r., Departament Polityki Rodzinnej w Ministerstwie Rodziny i Polityki Społecznej wydał tylko 43 zgody dotyczące 52 dzieci, które po orzeczeniu przysposobienia zmieniłyby miejsce zamieszkania w Polsce na miejsce zamieszkania w innym państwie. Stanowi to wyraz tendencji do traktowania *adopcji zagranicznej* jako środka wyjątkowo tylko zapewniającego dzieciom pozostającym w pieczy zastępczej wychowania rodzinnego.

Nie wydaje się natomiast, aby został zrealizowany w wystarczającej skali związany z powyższym założeniem cel w postaci istotnego zwiększenia przysposobień w kraju, w szczególności starszych dzieci, zwłaszcza liczących od 10 do 15 lat.

Kolejnym celem zmiany było nadanie szczególniejszego znaczenia przysposobieniom powodującym przeniesienie dzieci za granicę, do których miał zastosowanie art. 114² § 2 k.r.o. Takie przysposobienia nie stanowiły większości wśród zbadanych spraw. Ich udział wynosił 37,5%. Oznacza to, że gdyby przysposobienie powodujące przemieszczenie dziecka za granicę było ograniczone do wskazanych grup przypadków, to byłoby jeszcze mniej orzekanych *adopcji zagranicznych* niż to wynika zarówno z ustaleń badania aktowego jak i danych statystycznych.

Niezwykle istotnym dążeniem resortu rodziny, pełniącego szczególną rolę w polityce państwa odnośnie do pieczy zastępczej i przysposobienia (w tym ochrony dzieci i współpracy

międzynarodowej w zakresie wynikającym z konwencji haskiej z 1993 r.), jest pozyskiwanie informacji postadopcyjnych, gdy przysposobienie ma charakter „zagraniczny”.

Temu celowi służy zobowiązanie przysposabiających z zagranicy do *poddania się monitoringowi* KOA z Warszawy lub osób upoważnionych przez organ centralny przez pierwsze pół roku po orzeczeniu przysposobienia oraz do przekazywania Ośrodkowi corocznych informacji na temat rozwoju dziecka przez pierwsze trzy lata po adopcji, a następnie co trzy lata do pełnoletności dziecka. Stosowne sprawozdania, zwykle sporządzane przez zagraniczne licencjonowane organizacje adopcyjne, współpracujące z KOA z Warszawy i posiadające akredytację do działania w Polsce (a wcześniej z innymi ośrodkami upoważnionymi do współpracy międzynarodowej¹³⁸) na podstawie porozumień/umów precyzujących zasady współpracy, powinny przysyłać do tego Ośrodka. Nie mają obowiązku przekazywania sprawozdań bezpośrednio do sądów, które orzekły przysposobienie, choć – co wynikało z badania – niekiedy (w zbadanych sprawach w sześciu przypadkach) to czynią. Dlatego badanie akt sądowych nie pozwala na ocenę realizacji zobowiązania do przekazywania informacji postadopcyjnych.

Pozyskanie informacji o niepowodzeniu adaptacji dziecka do nowych warunków bądź o innych zagrożeniach, a nawet naruszeniach jego dobra, bądź niewywiązanie się z obowiązku przekazywania systematycznie informacji o przysposobionym dziecku może doprowadzić do zaniechania współpracy z określonymi podmiotami zagranicznymi. Obawa, aby to nie nastąpiło, ma prawdopodobnie pewien wpływ na zachowania tych organizacji.

Podjęcie skutecznej *interwencji* przez polski podmiot za granicą (np. służby konsularne) jest skomplikowane, skoro w państwie aktualnego zamieszkiwania dziecka ma ono zwykle obywatelstwo tego państwa i to jego organy są upoważnione i zobowiązane do podejmowania czynności, jakie w ich ocenie służą poprawie sytuacji dziecka.

Także doprowadzenie w jednostkowych sprawach do rozwiązania stosunku przysposobienia i sprowadzenia do kraju dziecka, które nie utraciło automatycznie wskutek przysposobienia polskiego obywatelstwa, jest zadaniem bardzo złożonym¹³⁹, a często niewykonalnym.

¹³⁸ Prekursorem zawierania takich umów z współpracującymi zagranicznymi organizacjami adopcyjnymi był Krajowy Ośrodek Adopcyjny TPD. Zob. B. Passini, *Rozwiązywanie problemów sieroctwa przez ośrodki adopcyjno-opiekuńcze*, „Problemy Opiekuńczo-Wychowawcze” 1992, nr 3, s. 107–112.

¹³⁹ Na temat trudności w sprawowaniu kontroli nad adaptacją dziecka przysposobionego w rodzinie zagranicznej, a nawet pozyskiwania informacji o jego sytuacji, z uwzględnieniem rozwiązań stosowanych w innych państwach zob. K. Bagan-Kurluta, *Przysposobienie międzynarodowe dzieci*, Białystok 2009, s. 402–406, oraz K. Bagan-Kurluta, *Przysposobienie zagraniczne. Krok w przód, krok w tył* [w:] *Pieczna zastępcza i przysposobienie w polskim systemie prawa*, red. J.M. Łukasiewicz, R. Łukasiewicz, Toruń 2019, s. 162–163.

IX. Bibliografia

- Albański Ł., Krywult-Albańska M., *Adopcje międzynarodowe jako zaniedbany obszar badań nad migracjami*, „Studia Migracyjne – Przegląd Polonijny” 2016, z. 3 (161).
- Arczewska M., *Dobro dziecka jako przedmiot troski społecznej*, Kraków 2017.
- Bańczyk E., *O roli języka w kształtowaniu tożsamości młodego pokolenia*, „Postscriptum Polonistyczne” 2019, nr 1 (23).
- Bagan-Kurluta K., *Przysposobienie międzynarodowe dzieci*, Białystok 2009.
- Bagan-Kurluta K., *Przysposobienie zagraniczne. Krok w przód, krok w tył*, [w:] *Piecza zastępcza i przysposobienie w polskim systemie prawa*, red. J.M. Łukasiewicz, R. Łukasiewicz, Toruń 2019.
- Bagan-Kurluta K., *Komentarz do art. 114² k.r.o.*, [w:] *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz*, red. M. Fras, M. Habdas, Warszawa 2021.
- Bokszański Z., *Tożsamość narodowa: pojęcie i problematyka badawcza*, [w:] *Biografia i wojna. Metoda biograficzna w badaniu procesów społecznych. Wybór tekstów*, red. R. Dopierała, K. Waniek, Łódź 2016.
- Borzyszkowska R., *Kategoria pojęciowa „dobro dziecka”*, „Przegląd Pedagogiczny” 2011, nr 1 (25).
- Czech B., *Geneza zwrotu „dobro dziecka” i znaczenie zawartego w nim określenia „dobro”*, [w:] *Sine ira et studio. Księga jubileuszowa dedykowana Sędziemu Jackowi Gudowskiemu*, red. T. Erciński, P. Grzegorzczak, K. Wetz, Warszawa 2016.
- Dudel B., *Tematyka patriotyczna w kształceniu zintegrowanym i propozycje jej realizacji (w wybranych czasopiśmie metodycznych)*, [w:] *Patriotyzm a wychowanie*, red. E. J. Kryńska, J. Dąbrowska, A. Szarkowska, U. Wróblewska, Białystok 2009.
- Gajda J., *Tajemnica przysposobienia i jej ochrona w polskim prawie cywilnym*, Przemyśl-Rzeszów 2012.
- Gajda J., *Adoptio naturam imitatur est? Czy czas na zmianę?*, [w:] *Piecza zastępcza i przysposobienie w polskim systemie prawa*, red. J.M. Łukasiewicz, R. Łukasiewicz, Toruń 2019.
- Giryńska R., *Problemy jawności adopcji*, [w:] *Adopcja teoria i praktyka*, red. K. Ostrowska, E. Milewska, Warszawa 1999.
- Głowska-Sołdatow M., *Patriotyzm w tekstach dla dzieci w młodszym wieku szkolnym – wybrane konteksty*, [w:] *Patriotyzm a wychowanie*, red. E. J. Kryńska, J. Dąbrowska, A. Szarkowska, U. Wróblewska, Białystok 2009.
- Hanas K., *Konstrukcja normatywna „dobro dziecka” i jej sądowe stosowanie*, Lublin 2021.
- Harbatski A., *Tożsamość religijna a bezpieczeństwo konfesyjne: współczesne wyzwania (na przykładzie Republiki Białoruś)*, „Pogranicze. Studia Społeczne” 2015, t. XXV.
- Holewińska-Łapińska E., *„Adopcje zagraniczne” w praktyce polskich sądów*, Warszawa 1998.
- Holewińska-Łapińska E., *Orzekanie przysposobienia międzynarodowego przez polskie sądy*, [w:] *Stosowanie prawa. Księga jubileuszowa z okazji XX-lecia Instytutu Wymiaru Sprawiedliwości* (red. A. Siemaszko) Warszawa 2011.
- Holewińska-Łapińska E., *Poglądy pracowników ośrodków adopcyjno-opiekuńczych na temat tajemnicy przysposobienia*, „Rodzina i Prawo” 2006, nr 3.
- Holewińska-Łapińska E., *Przysposobienie*, [w:] *System Prawa Prywatnego*, t. 12: *Prawo rodzinne i opiekuńcze*, red. T. Smoczyński, Warszawa 2011.
- Holewińska-Łapińska E., *Przysposobienie małoletnich obywateli polskich powodujące przeniesienie ich miejsca zamieszkania do Włoch*, „Prawo w Działaniu” 2010, nr 7.

- Holewińska-Łapińska E., *Przysposobienie rozwiązywalne w orzecznictwie sądów powszechnych (z wyłączeniem przysposobienia pasierbów)*, Warszawa 2014 (Raport IWS).
- Holewińska-Łapińska E., *Przysposobienie rozwiązywalne w orzecznictwie sądów powszechnych*, Warszawa 2020 (Raport IWS).
- Jagielski J., *Obywatelstwo polskie. Komentarz do ustawy*, Warszawa 2016.
- Kędra E., Borchowska-Rzepka M., *Płodowy zespół alkoholowy w ujęciu interdyscyplinarnym*, Opole 2015.
- Kolankiewicz M., *Normalne życie, które nie byłoby możliwe, 25-lecie Katolickiego Ośrodka Adopcyjnego*, red. Z. Dłutek, M. Albinia, Warszawa 2019.
- Kotowska I.E., *Zmiany demograficzne w Polsce – jakie wyzwania rozwojowe przyniosą?*, Warszawa 2021.
- Kuczkiewicz-Fraś A., *Język jako determinant tożsamości narodowej i państwowej w Pakistanie i Bangladeszu*, „Politeja” 2012, nr 2/2.
- Kwaśniewski K., *Tożsamość kulturowa. Słownik etnologiczny. Terminy ogólne*, red. Z. Staszczak, Warszawa-Poznań 1987.
- Ładyżyński A., *Tajemnica adopcji*, „Problemy Opiekuńczo-Wychowawcze” 1996 nr 2.
- Morawska E.H., *Ochrona praw dziecka w świetle art. 72 Konstytucji: uwagi na tle orzecznictwa Trybunału Konstytucyjnego*, „Kwartalnik Prawa Publicznego” 2007, nr 7/4.
- Nowak A., Michno A., *Spektrum Płodowych Zaburzeń Alkoholowych (FASD – Fetal Alcohol Syndrome Disorder)*, „Edukacja. Terapia. Opieka.” 2019, t. 1 (Edukacyjne wyzwania w teorii i praktyce pedagogicznej).
- Odoj G., *Tożsamość kulturowa społeczności małomiasteczkowej*, Katowice 2007.
- Palczyński T., *Socjologia tożsamości*, Kraków 2008.
- Passini B., *Rozwiązywanie problemów sieroctwa przez ośrodki adopcyjno-opiekuńcze*, „Problemy Opiekuńczo-Wychowawcze” 1992, nr 3.
- Pilich M., *Zasada obywatelstwa w prawie prywatnym międzynarodowym. Zagadnienia podstawowe*, Warszawa 2015.
- Płonka E., *Przysposobienie całkowite w prawie polskim*, Wrocław 1986.
- Popielarczyk-Pałęga A., *Tożsamość narodowa, tożsamość etniczna, identyfikacja narodowa jednostki rozważania metodologiczne na przykładzie środowisk polonijnych*, „Łódzkie Studia Teologiczne” 2018, nr 27 (3).
- Ramm-Bredek A., *Adopcje starszych dzieci*, Biuletyn Jubileuszowy. 25-lecie Katolickiego Ośrodka Adopcyjnego, red. Z. Dłutek, M. Albinia, Warszawa 2019.
- Samborska I., *Perspektywa „dobra dziecka” w badaniach nad dzieciństwem*, „Edukacja Elementarna w Teorii i Praktyce” 2018, vol. 13, nr 4 (50).
- Sebesta E., *Jawność adopcji jako problem etyczny i kulturowy w Polsce*, „Annales Academiae Paedagogicae Cracoviensis” 2002, Folia 10 Studia Philosophica I.
- Smolińska-Theiss B., *Rzecz o badaniach nad dzieciństwem – przełomy i przejścia*, „Chowanna” 2010, nr 1.
- Świto L., *Tożsamość religijna dziecka w pieczy zastępczej*, „Roczniki Nauk Prawnych” 2021, nr 4.
- Walaszek B., *Przysposobienie w polskim prawie rodzinnym oraz w polskim prawie międzynarodowym prywatnym i procesowym (dokonanie i skutki)*, Warszawa 1966.
- Wieradzka-Pilarczyk A., *Tożsamość religijna młodych Polaków. Próba zastosowania koncepcji Koena Luyckxa w obszarze rozwoju religijnego*, Poznań 2015. (Praca doktorska napisana pod kierunkiem prof. UAM dra hab. Borysa Jacka Sońskiego).
- Wysocka-Bar A., *Konwencje międzynarodowe dotyczące przysposobienia dzieci, cz. 1, „Metryka”* 2018, nr 1.